DETEKTIV

Taktika in metodika

poizvedovanja & primeri

Andrej Dvoršak

DETEKTIV

Taktika in metodika poizvedovanja & primeri

Knjiga o detektivih in detektivstvu v elektronski obliki

SAD

Ljubljana, 2002

© Dvoršak, 2002

Mojim profesorjem na Viski policijsko-varnostni šoli in kolegom/kolegicam pri katerih sem se učil »obrti«
Andreji Stegnar
Edu Posegi
Francetu Sterletu
Mag. Ervinu Drašlerju
Julijanu Torkarju
Miriam Ettisch-Enchelmaier
Niku Jurišiču

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

351.746.2
343.98:351.746.2

Dvoršak Andrej
Detektiv [Elektronski vir]: taktika in metodika poizvedovanja & primeri : knjiga o detektivih v elektronski obliki / [[besedilo in] fotografije] Andrej Dvoršak ; ilustracije Matija Zajec, karikature Aljana Primožič]. – Ljubljana : SAD, 2002
ISBN 961-90459-1-2
119053568

Opozorilo

V tej knjigi je opisanih več tehnik in postopkov, ki jih državljanom in tudi detektivom ni dovoljeno uporabljati. Smejo jih uporabljati le določeni državni organi in službe, ki si pred tem pridobijo odredbo sodišča. Vsakršna drugačna uporaba ali zloraba je kazniva.

Prav tako je v knjigi opisanih več tehnik in postopkov borilnih veščin, samoobrambe, ki so izredno nevarni, celo smrtni. Nikakor jih ni dovoljeno uporabljati drugače kot zgolj v silobranu, skladno z zakonom.

Avtorja in založnik ne prevzemajo nikakršne odgovornosti za nastalo škodo in posledice, ki bi nastale zaradi uporabe kateregakoli postopka, načina, tehnike in drugega, opisanega v tej knjigi. Prav tako ne prevzemajo odgovornosti za morebitno zlorabo informacij, zapisanih v njej.

Knjiga je strokovni priročnik, namenjen detektivom, ki morajo poznati različne načine dela, tehnike in postopke pridobivanja informacij, ne smejo pa jih zlorabljati in nekaterih celo ne smejo uporabljati.

Vsebina

Nekaj o detektivih in detektivstvu 8
Strokovnost in iznajdljivost 13
Taktika 16
Smetarska opravila 16
Zgovorni sosedje in ljubice 21
Osebni opis 25
Intervju: umetnost in veščina 29
Vam lažejo? 44
Znamenja resnice in laži 56
Računalnik – nujno orodje 59
Prijatelj in izdajalec 62
Zaščita ožičenih otrok 71
Mediji in arhivi 74
Spremljanje in nadzorovanje 79
Uporaba tehničnih sredstev 84
Daljnogled 85
Na kolesih 88
Foto in video kamera 91
Makrofotografija 101
Filtri in filmi 103
Aerofotografija 107
Fotografiranje vozila 110
Video snemanje 113
Značilnosti detektivske fotografije 118
Priprava slikovnega gradiva 120
Tajniki 123
Snemalniki zvoka 126
Zvijače mojstrov poklica 135
Metodika **148**
Iskanje pogrešanih oseb 148
Anonimna pisanja 153
Pisava – ključ do rešitve 165
Sumljivi žigi 181
Podatki za poslovneže 185
Preverjanje bonitet – »due diligence« 208
Preverjanje preteklosti 215
Zakonska nezvestoba 218
Premoženjski delikti
Hotelski detektiv 223
Hotelske sobne in druge škode 235
Pasti za domače tatove 242

Detektivska oprema in veščine 253
Osnovna oprema 253
Zavarovanje pred neprijetnostmi 254
Pisanje poročila 263
Koliko naj zaračunam? 267
P r i l o g e
Primerjalni elementi rokopisa 273
Kazenska ovadba 274
Vloga za pridobivanje informacij o zaposlitvi 276
Vloga za pridobivanje informacij o bivališču in motornih vozilih 277

Preverjanje kandidata za delovno mesto 278
Indici pri nezvestobi 279
Osebni opis 280
Pogrešana oseba opomnik I. 282
Pogrešana oseba opomnik II. 286
Preglednica oblikovanosti
glave, čela, nosu in uhljev 289
Zakon o detektivski dejavnosti 290
Kodeks detektivske poklicne etike 295
Glosar 296
Literatura 303
Osebni viri 315
Novela Zakona o detektivski dejavnosti **320**

Popolnega hudodelstva ni!
So le površni in nepopolni preiskovalci.
Na vsakem kraju dejanja so vedno priče. Če to niso živi ljudje, so neme priče, materialni dokazi, ki pripovedujejo zgodbo, ki se je tam odigrala.
Brez njih hudodelcev ne bi mogli odkriti.

Nekaj o detektivih in detektivstvu

Detektiv je oseba, ki nekaj odkriva ali razkriva. V latinščini beseda detectio, iz katere izvira detektiv, pomeni natanko to: odkrivanje. Pod tem pojmom v svetu pojmujejo policijskega uslužbenca v civilu, preiskovalca, ki mu pri nas pravimo kriminalist. Detektiva je poznala policija prve Jugoslavije. Kasneje, okoli leta 1974, so ga spet skušali skozi stranska vrata vpeljati v policijo, ko so načrtovali Zvezno policijsko akademijo, ki pa ni zaživela tako, kot je bila zamišljena.

S pobudami za zasebne detektive se je nekdanji sekretariat za notranje zadeve srečal prvič v drugi polovici osemdesetih let, ko je dal Andrej Dvoršak na občini Cerknica vlogo za dejavnost zasebnega detektiva, specializiranega za preiskave zlorab v računalništvu in poslovnosti gospodarskih subjektov. Na koncu so občinski birokrati po posvetovanju z nekaterimi republiškimi sekretariati le sporočili, da v Sloveniji ni mogoče opravljati zasebne detektivske ali sorodne preiskovalne/svetovalne dejavnosti.

Že nekaj mesecev kasneje je s spremembo režima postalo mogoče tudi to in prvi »detektivi« so se zelo hitro pojavili. Čakati je bilo potrebno še štiri leta, da je bil končno sprejet Zakon o detektivski dejavnosti (ZDD), ki je začrtal merila in možnosti detektivske dejavnosti. Počasi se je izoblikovala in zaživela tudi Detektivska zbornica Republike Slovenije (DeZRS), v katero se morajo obvezno združevati vsi slovenski detektivi.

Prve licence je Detektivska zbornica Republike Slovenije podelila 19. aprila 1996 na skupščini v Lipici. Tedaj jih je prejelo 26 zasebnih detektivov, ki so marca istega leta opravili preizkuse znanja. Med njimi sta bili tudi dve ženski. Do izida te knjige je bilo izdanih 93 detektivskih licenc, od tega jih je bilo deset že vrnjenih, aktivnih pa je okoli 30 detektivov in detektivk, starih od 24 do 70 let.

V Združenih državah Amerike, kjer so se detektivi pojavili sredi 19. stoletja, do nedavnega detektiv ni potreboval državne licence za opravljanje svojega dela. Zadnja leta pa tudi tam postaja licenca za opravljanje dejavnosti obvezna in le še šest zveznih držav je ni predpisalo. Danes je v ZDA blizu 100.000 licenciranih zasebnih detektivov in detektivskih agencij, njihovo število pa strmo narašča, saj je poizvedovalna dejavnost ena tistih, ki se najhitreje širijo. Razmerje med številom detektivov in številom prebivalcev pokaže, da smo detektivi v Sloveniji v boljšem položaju, saj pride na enega licenciranega zasebnega detektiva okoli 28.000 prebivalcev, v ZDA

pa v povprečju komaj 2.500, in v zvezni državi Florida, kjer je registriranih nad 9.000 detektivov, med njimi je približno petina žensk, okoli 1.550 prebivalcev na enega licenciranega detektiva.

Zasičenosti tržišča ne smemo soditi zgolj po razmerju *per capita*. Zelo pomembne so še druge okoliščine: tradicija, seznanjenost ljudi s storitvami zasebnih detektivov, pooblastila le-teh in njihova vloga v sodnih procesih, organiziranost in učinkovitost pravosodja, policije in zavarovalništva, gospodarska moč države in standard prebivalstva, sposobnost trženja detektivskih storitev, prilagajanje tržnim nišam itn.

Popolnoma napačno je mišljenje, da lahko detektiv opravlja to dejavnost le za plotom lastne države. V svetu je kar nekaj detektivskih agencij, ki se ukvarjajo zgolj s koordinacijo preiskav. Gospa Miriam Ettisch-Enchelmaier, ki že več kot trideset let vodi detektivsko agencijo v Nemčiji, začne svoje »detektivsko« delo zjutraj v Aucklandu na Novi Zelandiji ali v Sydneyu v Avstraliji in ga zvečer konča v Acapulcu v Mehiki ali Fairbanksu na Aljaski. Pri tem se ne premakne izza računalnikov v svoji domači pisarni v Dirmsteinu v Nemčiji, ki jo dopolnjuje še prevajalska služba za vse pomembnejše jezike. Preprosto se povezuje z lokalnimi detektivi, ki zanjo in za njene stranke opravljajo določene naloge. Podobno se povezujejo v globalne mreže tudi člani posameznih internetnih skupin, nekakšnih virtualnih klubov, kjer se združujejo profesionalci, ki jih druži predvsem delo in zavezanost poizvedovalni stroki.

Internet je omogočil globalizacijo poslovanja tudi v tej dejavnosti in vse več zasebnih detektivov širom sveta je »on line«, po naše bi rekli »ožičenih«, povezanih v svetovni splet in internet. Nekaj med njimi je celo paraplegikov, ki so si v poizvedovalni dejavnosti našli svoje tržne niše. V Sloveniji so bili spomladi 1998 »ožičeni« le štirje od skupno 54 zasebnih detektivov, junija 2001 pa komaj osem in junija 2002 že 26, 10 pa jih je imelo celo lastne spletne strani.

Eden od slovenskih detektivov je svojo prvo detektivsko naročilo opravil v neki majhni vasici na Slovaškem. Detektivsko posredniška agencija (infoobroker) iz nemčije je za neko svojo stranko potrebovala ime, priimek in naslov osebe na Slovaškem, vedela pa je le njeno telefonsko številko. Sami do podatka niso mogli priti, ker nihče na Slovaškem ni razumel tujih jezikov. Ker je slovenščina, vsaj po mnenju omenjene nemške agencije, sorodna slovaščini, so zaprosili za pomoč. Zadostoval je telefonski klic iz Ljubljane in gospod na drugi strani nekaj sto kilometrov dolge telefonske žice je z veseljem povedal svoje ime in naslov. Elektronska pošta je podatek ponesla v Nemčijo, od tam pa v pragozdove Amazonije. Istočasno je iz Nemčije odpotovala v

Slovenijo kuverta s čekom za opravljeno storitev. Takšnega mednarodnega sodelovanja je vedno več.

Detektivi tudi sami potujejo po svetu in sprašujejo ali preverjajo tisto, kar zanima njihove stranke. Slovenija je pogosto cilj takih obiskov, saj nas tujci ne poznajo, poleg tega pa so pogosto zelo nezaupljivi do lokalnih detektivov.

Kjer je velika konkurenca, se detektivi specializirajo za posamezna področja, na katerih so učinkovitejši in za katera so bolje usposobljeni. Tisti, ki prihajajo iz policije in varnostno-obveščevalnih služb so običajno bolj učinkoviti pri nalogah, pri katerih je potreben nadzor ali posebne policijsko vohunske tehnike. Tisti, ki prihajajo iz gospodarstva, se specializirajo za preverjanje gospodarskih subjektov, zavarovalniških in drugih goljufij, skratka za tisto, za kar so bolje usposobljeni. Do takšnih specializacij prihaja tudi že v Sloveniji, čeprav pretirane konkurence še ni. Glede na to, da zakon v Sloveniji zasebnim detektivom prepoveduje uporabo tako imenovanih posebnih metod in sredstev, je možnost specializacij omejena. Kljub temu je še dovolj manevrskega prostora za delo. Neki detektiv je na primer strokovni svetovalec televizijskim in filmskim delavcem, kadar snemajo detektivske ali policijske filme, drugi je specialist za anonimna pisanja in preiskave dokumentov, tretji za ekološka vprašanja, četrti za tako imenovane domače tatvine itn.

Detektiv ni mišičast silak, mojster borilnih veščin in streljanja s kratkocevnim orožjem. To je mit. Nasprotno; lahko je celo paraplegik, in v ZDA imamo nekaj takih kolegov, celo žensk, ki so priklenjeni na invalidske vozičke. Mišice v tej dejavnosti ne igrajo pomembne vloge, ker zakon povsod po svetu detektiva omejuje in mu dovoljuje enaka dejanja, kot jih dovoljuje slehernemu državljanu, ko gre za civilno aretacijo ali uporabo orožja ter prisilnih sredstev. Nikjer na svetu teh pooblastil ne širijo, čeprav bi to radi dosegli nekateri detektivi, ki izhajajo iz policijskih in vojaških vrst.

Sodobni detektiv je strokovnjak, ki ima neskončno potrpljenje s papirji in ljudmi. V najrazličnejših zbirkah podatkov, ki so mu dostopne, išče najrazličnejše podatke, prav tako jih zbira pri najrazličnejših ljudeh. Uporablja vse najsodobnejše elektronske pripomočke, zlasti računalnik. Če za to ni usposobljen, se mora zateči po pomoč h kolegom, ki so.

Podatke, do katerih se dokoplje, skrbno analizira in iz njih oblikuje informacijo. Je strokovnjak za elektroniko, računalništvo, finance, ekologijo, kemijo, vročanje sodnih pošiljk itn. Strankam svetuje, kako naj se zavarujejo pred vdorom v računalniško mrežo, postindustrijsko špijonažo,

škodljivimi posli, ekološkimi in drugimi nevšečnostmi. Se ne pretepa in ne divja z avtom po cestah, z divjo vožnjo ne ogroža sebe in drugih udeležencev v prometu, osebno orožje, če ga sploh ima, hrani varno zaklenjeno doma. Celo v ZDA, ki slovijo po uporabi osebnega orožja, ga večina detektivov ne nosi pri sebi, mnogi ga sploh nimajo, odvisno od njihovega osebnega odnosa do nasilja in orožja nasploh.

Ljudje imajo o zasebnih detektivih toliko predsodkov, kolikor ameriških filmov so videli o njih ali kolikor »trdih« detektivskih romanov so prebrali. Nesmiselno bi bilo poskušati spremeniti njihovo mnenje z besedami, ker ne bi nič zaleglo. Spremenili ga bodo šele, ko bodo imeli prvič opravka z licenciranim detektivom, ki svoje delo opravlja skladno z detektivsko poklicno etiko. Takrat bodo spoznali, da je drugačen, kot so si ga predstavljali.

Kakšen sploh je sodoben detektiv?

Je čisto običajen človek, tak, kot so zdravniki, časnikarji, odvetniki, sodniki, skratka, visoko izobraženi častivredni ljudje. Njegova značka z izkaznico mu ne daje prav nič več pravic, kot jih imajo drugi državljani, če ne upoštevamo možnosti vpogleda v posamezne zbirke podatkov, kar opredeljuje Zakon o detektivski dejavnosti. Njegovo delo omejujejo zakoni, ki ščitijo vse občane, tudi njega. V okviru zakonov si utira pot do informacij za svojo stranko.

V naših razmerah je za tako imenovano splošno detektivsko dejavnost najbolj usposobljen tisti, ki je prej služboval v policiji, obveščevalni službi ali časnikarstvu. Kdor misli postati detektiv v Sloveniji in pred tem še nima sklenjenega dogovora z nekaj stalnimi strankami, ki mu bodo dajale najmanj 3.000,00 € mesečnega prometa, naj si ne domišlja, da bo lahko živel od tega poklica. Poleg strank, posebnih veščin in sposobnosti, mora imeti še odlične, celo prijateljske zveze z nekaj desetinami uslužbencev različnih državnih organov in ustanov, ki so zanj in za omenjeno prijateljstvo pripravljeni tvegati marsikaj. Enako mora imeti odlične zveze v gospodarstvu in celo z branjevkami na živilskem trgu; tudi zveze s tako imenovanim kriminalnim podzemljem koristijo pri nekaterih poizvedovanjih. Vse to so namreč v določenih primerih izredno pomembni neformalni viri, ki mu lahko olajšajo delo ali mu ga sploh omogočijo. Kdor misli, da bo postal detektiv že s tem, ko mu bo Zbornica podelila licenco, in da se bo potem lahko preživljal s to dejavnostjo, živi v zmoti in sanjskem svetu detektivk ali detektivskih filmov. Od idej se ne da živeti! Kdor računa na stranke iz tujine, mora vedeti, da je za to prvi pogoj brezhibno znanje tujih jezikov in poznavanje sodobnih tehnologij, poleg tega bo potreboval ustrezna priporočila svetovne detektivske skupnosti, kar pomeni nekajletno volontersko delo po

kriterijih in cenah, ki veljajo za poizvedovalno dejavnosti v tujini. Resničnost je kruta in neizprosna in tudi zato je v Sloveniji malo takih, ki se preživljajo zgolj z detektivsko dejavnostjo. Detektiv ni samo poizdedovalec, je tudi in predvsem podjetnik in malo je takih, ki v sebi združujejo oboje. Le ti so uspešni!

V tej knjigi ponujamo vsem, ki nameravate stopiti na vijugavo in spolzko pot detektivstva ali vas ta dejavnost zanima, kopico praktičnih nasvetov in napotkov. Vendar je detektivstvo tako obsežna dejavnost, da tematika še zdaleč ni izčrpana in knjiga prav zato ne more biti popolna. Je pač prvi tovrstni priročnik v Sloveniji. Zavestno smo izpustili posamezna področja detektivske dejavnosti, tudi zato, ker menimo, naj še kdo drug vzame pero v roke in na papir prenese svoje izkušnje in znanje s področij, ki smo jih mi izpustili ali se jih le bežno dotaknili.

Knjiga je bila napisana med avgustom 1994 in oktobrom 1997, kasneje le dopolnjena in popravljena. Izdelani sta bili tudi dve verziji. Pri drugi je sodeloval kolega Edo Posega in je obsežnejša od te. Kot svoj založniški projekt so je sprejela DeZRS in sedaj že nekaj let čaka na izid. Ker pa so potrebe sedanjih in bodočih detektivov takojšnje, smo se odločili, da izdamo to knjigo v elektronski obliki še pred izidom druge, ki jo pripravlja DeZRS.

Zahvaljujemo se vsem, ki so pomagali pri njenem nastajanju, posebej knjižničarkam MNZ in VPVŠ ter dokumentalistkam in dokumentalistom dokumentacije Dela, ki so nam pomagali pri zbiranju gradiva in ne nazadnje vsem recenzentom in recenzentkam, ki so s svojimi izkušnjami, znanjem in kritiko dvignili njeno strokovno raven.

Andrej Dvoršak

Strokovnost in iznajdljivost

Detektiv je oseba, ki na zakonit način pridobiva podatke in dokazno gradivo, vse to analizira in v obliki informacije posreduje naročniku. Če pri tem naleti na kriminalna dejanja, ki se jih preganja po uradni dolžnosti, mora o tem obvestiti pristojne organe. Vse informacije, ki jih zbere, so zaupne in jih posreduje zgolj naročniku, s katerim mora skleniti pogodbo. Njegovo orožje ni samokres, ampak znanje, izkušnje, veščine, se pravi, strokovnost in iznajdljivost. Njegovo orožje so dejstva in zapažanja, ki jih neprestano vsrkava vase in potem ob primernem trenutku uporabi.

Kakšen naj bi bil idealen detektiv? Odgovore na to vprašanje je iskalo že več avtorjev, med njimi tudi Barry Smith, ugledni londonski detektiv in voditelj UKPIN[1], ki se je v svojem opisu zelo približal tistemu, kar naj bi odlikovalo detektiva. Takole pravi:

»Detektiv mora biti samoiniciativen in mora delati, ne da bi ga kdo spodbujal k temu. Pripravljati mora podrobna poročila, v katerih oceni verodostojnost virov in prič. Je vztrajen in odločen. Je le del skupine, ki sodeluje pri raziskavi primera; neodvisno od nje analizira primer in stalno daje povratne informacije svoji stranki, glede na teorijo primera. Ima smisel za sistematičnost in delo z ljudmi. Obvlada vse veščine in tehnike spraševanja. Je dosleden v svoji poštenosti. Ima občutek za »ulico«, podobno kot policisti. Je točen; naredi kar obljubi. Zadeve in ljudi pogosto preverja. Je ustvarjalen; npr.: če dobi neuporaben, slab odgovor od vira ali priče, poišče drugo pot, da pride do informacije. Za stranko dela z vso prizadevnostjo ter z vsemi svojimi sposobnostmi in močmi. Je dokazano izkušen in vešč svojega dela.«

Noben človek ni popoln, idealen, tudi detektivi ne. Kdor skuša doseči neke ideale in se zavestno trudi, da bi se jim približal, je na dobri poti, da bo svojo osebnost in delovanje vsaj do neke mere prilagodil želenemu in bo zato v povprečju dosegal boljše rezultate od tistega, ki ni dosleden in ki si ne zastavlja visokih osebnostnih ciljev.

V žurnalistiki je za dobro vest potrebno odgovoriti na pet vprašanj, na pet K-jev. Detektiv mora vedno odgovorititi na tako imenovanih sedem zlatih vprašanj kriminalistike, ki si sledijo v tem vrstnem redu:

kaj *vrsta(kaznivega) dejanj;,*

kdaj *čas (kaznivega) dejanja;*

kje *kraj (kaznivega) dejanja;*

[1] *United Kingdom Private Investigator's Network, London (Združenje zasebnih detektivov Velike Britanije, London)*

kako *način (kaznivega) dejanja;*

s čim *sredstvo (kaznivega) dejanja;*

zakaj *motiv kaznivega) dejanja;*

kdo *storilec.*

Ponavadi že ima odgovor vsaj na dve vprašanji, ko začne z zbiranjem nadaljnjih informacij, ker mu odgovor nanju da naročnik sam.

Problem je najti odgovore še na ostala vprašanja in vse skupaj v obliki informacije ponuditi naročniku.

Da ne bo zmede, kadar bomo pisali o podatkih in informacijah, razčistimo oba pojma. *Podatek* je nekaj, kar slišite, vidite, preberete ali kako drugače dojamete s svojimi čutili. Vse to, vse te podatke, v svojih možganih, beležnici ali računalniku združite, povežete, obdelate, analizirate in na koncu iz ogromnega števila podatkov izoblikujete eno samo samcato *informacijo*, ki jo potrebuje naročnik. Včasih zahteva zgolj en sam samcat podatek in le v takem primeru je podatek sam po sebi lahko informacija.

V svojih poročilih stranki navajajte le neizpodbitna dejstva in jih skušajte čimbolj dokumentirati. Če stranka želi nasvet in izrecno zahteva vaše mnenje, se pred tem zavarujte z ustreznim določilom v pogodbi, da vas ne bo kasneje krivila za napačno odločitev na podlagi vašega mnenja.

Delo detektiva omejuje zakonodaja, zato jo mora detektiv zelo dobro poznati, še posebej tiste zakone, ki se nanašajo nanj ali na objekt preiskovanja. Slediti mora tudi spremembam posameznih zakonov.

Le znanje in stalno učenje zasebnemu detektivu omogoča uspešno delo. Čeprav je močno omejen z zakonodajo in ne sme uporabljati nekaterih metod in sredstev, lahko pride do iskanih podatkov v večini primerov po legalni poti. S trdim delom in znanjem se bo vedno uspel dokopati do dokumenta ali osebe, ki bo razkrila, kar ga zanima, ali vsaj delček tega. Veliko takšnih delčkov da na koncu sliko dogodka.

Več kot je zakonov o zasebnosti, manj je je. O posamezni fizični ali pravni osebi se zbira ogromno podatkov na različnih naslovih in pogosto se podvajajo. Nekatere teh zbirk podatkov so javno dostopne vsakomur, nekatere le zasebnim detektivom in državnim organom. Več je zbirk, več je možnosti pridobitve podatkov. Detektiv, ki pozna zbirke podatkov in ve kdo in kje jih hrani, se bo lažje dokopal do iskanega.

Pomemben je njegov pristop. Tisti, ki bo nekomu pred nosom gospodovalno mahal s svojo blestečo detektivsko značko in tulil, naj mu takoj pove, kar ve, bo izvedel malo. Detektiv mora imeti empatične sposobnosti in dobro poznati psihologijo, govorico telesa. Hitro se mora odzivati na reakcije sogovornikov in nič ga ne sme spraviti iz tira. Vedno mora biti vljuden in ne sme se pustiti izzvati. Naj drugi igrajo po njegovem scenariju, ne on po njihovem. Manj kaže in uporablja detektivsko značko, uspešnejši je!

Strese, ki jih doživlja pri delu, mora znati preiti in ne sme se čustveno vezati na določen primer ali osebo. Nikoli in nikdar naj se ne zapleta v intimnejše odnose s strankami, ker se mu bodo vrnili kot trd bumerang, ki ga bo treščil po prstih, žepu ali po glavi. Za svoje delo mora vedno dobiti ustrezno plačilo, le v izjemnih primerih in čim manj pogosto naj opravi kakšno storitev *pro bono publico*, brezplačno, pa še to le za stranko, katere socialni položaj je takšen, da si ne more privoščiti njegovih storitev, čeprav bi jih nujno potrebovala. Svojim kolegom detektivom naj zaračunava svoje storitve po nižjih zneskih od tržnih, kajti tudi oni morajo nekaj zaslužiti, če mu že priskrbijo posel.

TAKTIKA

Smetarska opravila

O tem, ali je dopustno iskati in uporabiti dokazni material med odpadki v zabojniku, ki stoji na javnem mestu, so se v svetu že precej prepirali, saj so odpadki že marsikoga kompromitirali. Med zadnjimi primeri so bili odpadki ene najslavnejših pop pevk. Paparazzi so brskali po njenih odpadkih in odkrili, da je verjetno noseča, ker so iz njih potegnili test za ugotavljanje nosečnosti. Pa ne enega! Potem so skušali ugotoviti resničnost govoric, da pri njej živi neki nič manj slavni igralec. Zanj se je vedelo, da je bolnik in da mora jemati določeno vrsto tablet. Ko so med odpadki našli prazno stekleničko tega zdravila, so bile govorice potrjene in tabloidi so veselo razkrivali zasebnost slavnega para.

Več sporov o brskanju po odpadkih, ki so razkrili celo kriminalne dejavnosti tistih, ki so jih odvrgli, se je v ZDA končalo na sodiščih, ki so odločila, da je dopustno jemati in uporabiti dokaze iz posod in vrečk za odpadke, saj gre za material, ki ga je nekdo odvrgel z namenom, da se ga znebi. Pravde so se vlekle do Vrhovnega sodišča Združenih držav Amerike (*California v. Greenwood; 198 S. Ct. 1625, 1988* in *People v. Krivada 486 P.2d 1262, 1971*), ki je postavilo standarde za tovrstno preiskovalno dejavnost tako za policijo kot za zasebne detektive.

* * *

Zgodba se je začela odvijati, ko je policija v Laguna Beach, Kalifornija, dobila obvestilo, da se v bivališču nekega Billa Greenwooda trguje z mamili. Potem ko je opravila nekaj poizvedb in nadzor nad dogajanji v Greenwoodovi hiši, je policist zaprosil lokalnega smetarja, naj pobere odpadke, ki so bili v vrečki na verandi pred Greenwoodovo hišo in jih preda policiji, preden bi jih pomešal z odpadki okoliških prebivalcev. Smetar je prošnji ustregel. Pregled odpadkov je pokazal, da so vmes tudi predmeti, ki kažejo na uživanje nedovoljenih drog, kar je bil zadosten razlog, da je policija pridobila odredbo za hišno preiskavo ter kasnejšo aretacijo in obtožbo.

Odvetniki so se na sodišču pritožili, češ da je šlo za nezakonit poseg, kršenje zasebnosti, četrtega amandmaja ameriške ustave, sploh pa, da je bil ta nezakoniti poseg v odpadke razlog za kasnejšo hišno preiskavo, za katero zagotovo ne bi dobili dovoljenja, če ne bi pred tem na nezakonit način prebrskali odpadkov. Zato tudi ni dopustna uporaba dokazov, najdenih pri hišni preiskavi, saj temeljijo na nezakonitem posegu. Posledično so zahtevali, da se umaknejo vse obtožbe zoper Greenwooda.

Vrhovno sodišče države Kalifornija je že enkrat prej, v zadevi Krivada, sodilo in razsodilo, da je brskanje po odpadkih brez opozorila in sodne odredbe nedopustna kršitev zasebnosti in četrtega amandmaja ameriške ustave. Ta razsodba je vplivala na sodišče, ki je sodilo Greenwoodu, da se je odločilo, da so

dokazi v njegovi hiši pridobljeni na nezakonit način, ker je bila podlaga zanje nedopustno poseganje v obtožencevo zasebnost, se pravi, v njegove smeti. Ko je to ugotovilo, ga je oprostilo vseh obtožb.

S tem pa zadeva ni bila končana! Tožilstvo se je pritožilo na Vrhovno sodišče ZDA, ki je sodbo kalifornijskega vrhovnega sodišča postavilo na glavo in razsodilo drugače. Ugotovilo je, da poseg v smeti na verandi pred hišo, pripravljene za odvoz, ne posega v pravice državljana glede »razumnega pričakovanja zasebnosti«, ki mu jih daje četrti amandma ameriške ustave. Po njegovem mnenju tudi to, da je Greenwood dokazal subjektivno pričakovanje zasebnosti glede svojih odpadkov, to pričakovanje ni bilo objektivno opravičeno, vsekakor pa ne takšno, ki bi ga bila družba pripravljena zaščititi. Greenwood je namreč trdil, da je pričakoval zasebnost glede svojih odpadkov zaradi tega, ker jih je odložil pred hišo ob določenem času v temni vrečki, ki naj bi jo smetar pobral in vrgel med odpadke ostalih krajanov na avtomobilu, poleg tega so bili odpadki le kratek čas na cesti in je bilo le malo možnosti, da bi jih kdo prebrskal.

Vrhovno sodišče je razsodilo, da je Greenwood postavil odpadke na javno mesto, s čimer niso bili več samo njegova zasebnost, ki jo ščiti ustava. Poleg tega četrti amandma ameriške ustave ne določa, da policisti (smiselno tudi detektivi) odvrnejo pogled od dokaznega materiala, ki ga lahko opazi in vidi kdorkoli od splošne javnosti, saj je smeti postavil na javni prostor, se pravi, na zemljišče ob svoji hiši, torej na prostor, ki je še posebej na očeh javnosti in na katerem bi imel vsak sosed možnost prebrskati smeti.

S tem sodbe še ni bilo konec. *Vrhovni sodniki so zapisali, da je Greenwood postavil odpadke pred hišo, da bi jih nekdo odstranil, ta tretja oseba, smetar, bi jih lahko prebrala ali pa bi dovolila prebiranje drugim, na primer policiji (smiselno tudi zasebnemu detektivu). Zato Greenwoodovo pričakovanje zasebnosti v tem primeru ni bilo smiselno oziroma razumno, saj je sam dal svoje odpadke tretjim osebam.*

Kdor prevzame tveganje, da bo informacija razkrita tretji osebi, mora pričakovati, da bo to lahko tudi policist ali detektiv.

Greenwood je s tem, ko je prostovoljno postavil vrečko z odpadki pred hišo z namenom, da jo prevzame smetar, je prevzel tudi tveganje, da njeno vsebino pregleda kdo drug, v tem primeru policist.

Tudi to, da so bili odpadki v temni vrečki, ni razlog, da bi nekdo upravičeno mislil, da je s tem zaščitil svojo zasebnost. Tudi o tem so ameriška sodišča že odločala (*United States v. Trice; 864 F.2d 1421 /8th Cir. 1988/*), enako o tem, kaj je javni prostor in kaj ne. *Vsekakor je javni prostor tisti prostor, do katerega ima vsak prost dostop in s tem ne krši nobenega zakona o posesti ali prepovedi vstopa na tujo posest.*

* * *

Zakaj smo si vzeli čas in prostor za tako obširen prikaz primera? Preprosto zato, ker bo prej ali slej tudi v Sloveniji prišlo do kakšne pravde zaradi brskanja po odpadkih, saj so pomemben vir dokaznega gradiva in sledi za zasebne detektive, in ker se je Vrhovno sodišče Slovenije v nekem primeru domnevnega posega v zasebnost (IP 3/6/97) že sklicevalo na ameriško sodno prakso, kar je kasneje Ustavno sodišče zavrglo kot neutemeljeno (Up-50/99-14), ker ni šlo za podoben primer.

Kadar boste brskali po odpadkih, se najprej prepričajte, ali so javno dostopni in na takšnem mestu, ki ga nihče ne more proglasiti za javno nedostopno.

Pogoj za brskanje po odpadkih je torej ta, da je vrečka z njimi ali zabojnik na javnem mestu, torej na pločniku, se pravi, da ni za ograjo ali za vrati zasebne hiše. Dopustno je tudi, če vam odpadke izroči smetar, potem ko jih je že prevzel pri stranki.

Sedaj pa veselo na delo, med odpadke vseh vrst.

Kako?

Brez predsodkov do vsakršne svinjarije, podgan, mačk, smradu in gnusobe vseh vrst! Komur se gnusi z orokavičeno roko in pinceto prijeti uporabljen damski tampon ali gnilega crknjenega kanarčka, ni za tovrstno delo, za katerega nikoli in nikjer nihče ni trdil, da je prijetno in zabavno.

Ugotovite, ali so odpadki v vrečkah, in če so v vsej ulici v podobnih vrečkah, preprosto zamenjajte vrečke, tisto, ki vas zanima, pa vtaknite v prtljažnik svojega avtomobila, ki ste ga prej z močno plastično folijo dobro zavarovali pred umazanijo, tudi tekočo. Ta zamenjava je koristna zato, ker lahko objekt preiskovanja ugotovi, da mu je nekdo »sunil« smeti, in če ima v njih kaj, kar bi ga lahko kompromitiralo, bo hitro poskrbel, da bo spravil s poti še vse druge dokaze. Kadar so odpadki v posodah, če so sploh še kje, odpeljite posodo na kraj, kjer boste njeno vsebino prestavili v veliko in močno plastično vrečko in vas pri tem ne bo nihče videl. Posodo nato napolnite z drugimi odpadki in jo postavite nazaj.

Kadar brskate po zabojnikih, ne počnite tega v kravati in beli srajci! Svojo zunanjost prilagodite videzu brezdomca, klošarja, ker boste tako manj sumljivi. Zabojnik potisnite v tak položaj, da ne boste nikomur napoti in da vas ne bo gledal ves blok. Odpadke preložite v plastično vrečko. Tudi to je v tej preobleki dopustno in ni preveč sumljivo.

Za to početje izberite čas, ko je na cestah malo ljudi in je majhna verjetnost, da bo kdo ravno tedaj prinesel dodatne smeti. Nočne in zgodnje jutranje ure so najprimernejše, če pa že mora biti podnevi, naj bo okoli poldneva, ko so gospodinje zaposlene s kuho, zaposleni pa v službah. Majhen trik velikih mojstrov »smetarstva« je tudi ta, da nad odpadki razpnejo staro odejo ali kaj podobnega, vržejo nanjo nekaj malega odpadkov, nato pa oprezajo, kdaj objekt preiskovanja prinese odpadke v zabojnik in jih takoj za njim poberejo ven, s čimer si olajšajo delo in količino odpadkov, ki jih je potrebno pregledati.

Delajte hitro in natančno ter čimbolj neopazno!

Nekateri praktiki trdijo, da je najbolje pobirati odpadke tik pred zoro, drugi zagovarjajo čas med drugo in četrto uro zjutraj, češ da se kasneje že pojavljajo sprehajalci, ki vodijo pse na jutranji sprehod in tisti, ki hitijo v službe. Predhodno se pozanimajte, kateri dan v tednu in morda še ob katerem času komunalno podjetje, se pravi smetarji, pobirajo odpadke v tistem okolišu. Prehiteti jih morate, da ne boste brskali po praznih zabojnikih.

Preden se poženete k vrečki ali zabojniku, se najprej peljite mimo in si oglejte teren. Kasnejše delo prilagodite razmeram, ki jih pri tem ogledu zaznate.

Ne igrajte se smetarja brez ustrezne zaščitne opreme. Trikrat podčrtano! Med odpadki niso le ovitki čokolad in krompirjevi olupki, so tudi ostre črepinje, injekcijske igle (morda okužene), sluzaste in tekoče zadeve nedoločljivega izvora, uporabljeni kondomi in plenice, podgane in črvi in seveda lahko tudi uporabni dokazi ali sledi, zaradi katerih se izpostavljate neprijetnostim, umazaniji, celo okužbi!

Močne gumijaste rokavice so *condicio sine qua non*. Tisti detektivi, ki že imajo bogate izkušnje s »smetarstvom«, si vedno nataknejo dva para, torej dve na eno roko in preko še močno usnjeno rokavico, ki jih ščiti pred iglami in vrezninami na pločevinkah in steklovini. Rokavice kasneje odvrzite v smeti. Naj bodo le za enkratno uporabo, če vam je kaj do svojega zdravja in higiene. Strošek zanje prištejte k ceni storitve.

Narokavniki, ki bodo odpadkom onemogočali, da bi vam silili pod rokav in umazali rokave, so zelo priporočljivi. Če boste preoblečeni v klošarja, pazite, da narokavniki in rokavice ne bodo preveč vpadljivi. Preko gumijastih in usnjenih rokavic si nataknite stare raztrgane volnene, ki

imajo zgornji del »doštrikan« in vam pokrije zapestja, na koncu pa imajo elastiko, ki odpadkom zapre pot pod rokave.

Potrebujete še zaščitna očala ali prozoren ščitnik za obraz in masko, kakršno uporabljajo delavci v obratih, kjer je veliko prahu. Kasneje, ko boste na primernem kraju rili med svojim novim »bogastvom«, vam bo koristil delovni kombinezon ali vsaj delovna halja. Ne pozabite na primerno obutev, škornje ali visoke čevlje, ki jih zaščitite še s plastičnima vrečkama, ki ju kasneje priložite ostalim odpadkom.

Videokamera in fotoaparat ali vsaj eno od tega, beležko in svinčnik, flomaster, diktafon, etikete, razkužilo, večjo pinceto ali dve in palico za začetno brskanje med odpadki, si morate pripraviti že prej.

Potem, ko ste odpadke odpeljali, jih na zračnem in svetlem kraju stresite na veliko plahto močne bele ali prozorne plastike, ki bo vaša delovna miza. Vedno preiskujte le odpadke iz ene vreče ali zabojnika in šele ko te pregledate, se lotite naslednje vreče. Priskrbite si tudi plastične in papirne vrečke za shranjevanje dokaznega gradiva, pa še kakšno večjo škatlo, za vsak primer, odvisno od tega, kaj iščete.

To pretresanje je smiselno posneti z videokamero in nato snemati vse nadaljnje dogajanje. Če boste kaj našli, bo to dokaz, kje je bilo najdeno. Na smrad ob tem pozabite, če pa vam bo le preveč zaudarjalo pod nos, pomislite na patologa, ki mora sredi septembra opraviti obdukcijo tri mesece starega trupla in tudi nima kakšne posebne zaščite svojega vonjala, ali pa na delavce v ribji industriji ter one na prašičjih farmah.

Naredite fotografske posnetke pregledovanja smeti in vsake najdbe, ki bi utegnila biti zanimiva, v njenem prvotnem okolju med smetmi, še preden ste jo izločili iz njih. Ob predmetu postavite etiketo, na kateri je zapisano, kje ste odpadke pobrali, kdaj in čigavi naj bi bili. Nato ga skupaj z etiketo na ustrezni podlagi fotografirajte tako, da bo jasno viden in prepoznaven, napisi na njem in etiketi pa čitljivi, če jih ni poškodovala prejšnja okolica ali uporabnik. Nato ga shranite po pravilih stroke v plastično ali papirno vrečko, v kateri boste najdbe kasneje po potrebi izročili naročniku kot dokazni material.

Ko boste končali s preiskavo, morate poskrbeti, da bodo odpadki odstranjeni in da jih bo pravi smetar odpeljal na smetišče.

Zgovorni sosedje in ljubice

Zakon dovoljuje detektivu, da pridobiva podatke tudi od tistih ljudi, o katerih jih zbira, in od drugih oseb, ki jih imajo in so jih pripravljene dati prostovoljno. Bivše ljubice in sosedje so vedno pripravljeni povedati vse o osebi, po kateri sprašujete. Le pravi pristop morate imeti in znati morate vprašati. Izrabite človeško zlobo in dobroto, nevoščljivost in opravljivost!

Zapisali smo že, da detektiv pri svojem delu nikakor ne sme uporabljati posebnih metod in sredstev, vendar je koristno, če jih pozna in stranki pojasni, česa ne bo počel. V tem priročniku navajamo na različnih mestih tudi take metode in sredstva, vendar zgolj kot informacijo in ne za to, da bi jih kdo uporabil, kajti njihova uporaba je prepovedana in kazniva, za detektiva bi pomenila tudi izgubo detektivske licence. Zato še enkrat poudarjamo, da teh metod in sredstev nikoli in nikdar ne uporabljajte!

Detektivovo najmočnejše orožje je njegov jezik. Detektiv namreč največ podatkov pridobi s spraševanjem, intervjuvanjem najrazličnejših oseb. Tako časnikar, policist ali kriminalist si ob svojem vsakodnevnem delu naberejo izredno znanje in spretnost, kako prepričati osebo, da pove podatek, ki ga skriva in ga ob prvem stiku za nič na svetu ne namerava izdati. Teh izkušenj ne more nadomestiti noben priročnik, lahko je le osnova za razumevanje ljudi in izdelavo lastnih tehnik intervjuja.

Oseba, ki sprašuje, v našem primeru detektiv, mora imeti empatične sposobnosti, se pravi sposobnosti vživljanja v drugega človeka. Sposoben mora biti takojšnjih reakcij, spremembe vedenja, barve glasu, obrazne mimike in kretenj. Vse to je podrejeno enemu samemu cilju: omrežiti intervjuvanca in pridobiti podatek. Detektiv mora poznati tudi razliko med intervjujem in zaslišanjem. Podobna sta si, a je med njima nekaj bistvenih razlik. Intervju ni naperjen proti intervjuvancu. Za razliko od zaslišanja, ki načeloma poteka na policijski postaji, lahko intervju opravite kjerkoli. Zaslišanje poteka po vnaprej določenih pravilih in taktiki, medtem ko je potek intervjuja bolj svoboden in dopušča odklone v različne smeri. Intervju je vedno časovno omejen in običajno traja med 15 in 60 minut, medtem ko zaslišanje ni časovno omejeno.

Ljudje, četudi smo si še tako različni, imamo veliko skupnega: potrebo po hrani, pijači, spanju, varnosti, ljubezni in pripadnosti. Kadar so naše potrebe zadovoljene, smo sproščeni in zato bolj odprti do okolice. Prav to mora izkoristiti detektiv.

Oseba, ki jo boste spraševali, se bo v svojem domu, na svojem domačem dvorišču, počutila sorazmerno varno, zato skrbno pazite, da ji ne pokvarite tega njenega občutka. Vživite se vanjo in jo skušajte razumeti. To ne bo vedno lahko, kajti pogosto se bodo vaše vrednote in socialni položaj bistveno razlikovali od osebe, ki jo boste spraševali. Nikar ji ne skušajte vsiliti svojih vrednot in pogledov na svet, ker boste na ta način v trenutku zapravili morda edino možnost, da vam pove, kar ve. Ne dajte ji občutka, da so njeni pogledi, stališča, obnašanje in vrednote slabe, zavržene, nesprejemljive. Niste Bog, da bi sodili. Oseba, ki bo začutila, da ste na popolnoma drugi valovni dolžini, se bo pred vami zaprla, vam prikrila bistvo in vas poskusila zavesti. Podzavestno, zaradi lastne varnosti. Tako jo učijo izkušnje iz preteklosti.

Zavedajte se, da morate pogovor voditi vi, detektiv, spraševalec. Toda ne domišljajte si, da je vedno tako samo zato, ker sprašujete vi in ima po vašem mnenju oseba, ki jo sprašujete, podrejeno vlogo. To je lahko le zunanji videz, ki vara. V resnici pogovora, spraševanja sploh ne obvladate in v resnici je aktivno vlogo prevzela spraševana oseba. Če začuti nevarnost, če se ne počuti varno, doživlja pretirano neugodje, se skuša braniti na ta način, da ne sodeluje z vami in vam ne posreduje podatkov, po katerih jo sprašujete. Med vama začne potekati nevidna vojna, ki se je, če niste dovolj pozorni, ne zaveste takoj, ko pa se je, je zadeva že zavožena in bitka zgubljena.

Kdor dovolj hitro spozna, da mu oseba, ki jo sprašuje, laže, se izmika pričakovanim odgovorom, skuša preusmeriti pozornost na drugo temo itn., se mora takoj prilagoditi položaju. Spustiti se mora na raven, ki daje sogovorniku občutek varnosti in razumevanja, sočustvovanja, sproščenosti, saj bo le tako sodeloval in svojemu »prijatelju«, kar morate postati v tistem trenutku, pomagal najti pravilen odgovor na vprašanje.

Čeprav je od tistih časov, ko so ljudje živeli v votlinah, preteklo že zelo dolgo, je v človeški podzavesti še vedno nagon krdela, pripadnosti neki skupini, v kateri ima natančno določeno vlogo. V skupini išče, poleg varnosti in zavetja, predvsem samopotrditev, samodokazovanje, skupinsko delo, medsebojno komunikacijo, tekmovanje. Pregovor, da isti ptiči lete skupaj, vse to kar dobro označuje. Skoraj dvajset tisoč društev v Sloveniji, različne politične stranke in vedno novi medsebojni spori potrjujejo pregovor.

Spraševanje, bolje rečeno pogovor, daje možnost samopotrditve in občutek pripadnosti. Izkoristite to, naj oseba, ki jo sprašujete, začuti, da niste iz drugega gnezda, da razumete njene težave in da jo podpirate, odobravate njeno pripadnost določeni skupini. Naj vam bo še tako

odvratna in njeno okolje neznosno zoprno, ne pokažite ji tega. Naj vam zaupa, da spadate k njenemu »krdelu« ali mu vsaj niste sovražni. Naj misli, da odobravate njeno vedenje in dejanja. Niti z besedico, gibom ali obrazno mimiko, ji ne dajte vedeti, kaj si v resnici mislite, in pazite, da ne bo zaradi vašega načina spraševanja ali obnašanja izpadla bedasto sama pred sabo, da ne prizadenete njenega samospoštovanja in čustev. Iz vas mora izžarevati samo odobravanje, občudovanje, vendar ne pretirano, da ne bo sumljivo, sprejemanje sogovornika takega, kakršen je.

Kadar sprašujete o tretji osebi, in ponavadi je tako, se zavedajte, da ji je pogosto mnogo bližja kot vi, da jo pozna, vas pa ne, da jo sovraži ali se je boji, da jo prezira in zaničuje. To morate ugotoviti takoj na začetku pogovora in ga ustrezno prilagoditi ter usmeriti. V sogovorniku morate podreti vse zavore in pregrade, predsodke in nezaupljivost. Naj spozna, da je to, kar počne, koristno zanj ali za tretjo osebo ali za njegovo okolje in da s svojimi izjavami ne bo nikomur škodil oziroma ne bo škodil sebi. Šele tedaj se bo odprl kot ježica zrelega kostanja. Le tako boste od njega dobili iskani podatek.

Kdor je pod vtisom ameriških filmov, si morda domišlja, da bo mačo, 130- kilogramski silak, z lahkoto izvlekel podatek iz sogovornika, ker je že njegova postava »prepričevalna«. Zmotno! Silak oziroma avtoritativna oseba bo potegnila krajši konec. Sogovornik bo začutil nevarnost, grožnjo, strah in temu bo podredil vse svoje vedenje in odgovore. Zaprl se bo kot školjka in nasršil kot jež pred lisico. Avtoritativen, netoleranten spraševalec bo neuspešen, ker vsa njegova moč ne more zdrobiti odpora najneznatnejšega otroka, ženske ali moškega. Sogovornik se podzavestno zaveda, da je njegovo edino orožje zoper silaka podatek, ki ga ta želi izvedeti. Podatek je informacija in informacija je moč. To smo že zapisali in spet ponavljamo. Ponavljanje je pač mati modrosti. Spraševana oseba bo videla edino prednost pred silakom, ki jo sprašuje, v svojem vedenju in prepričani bodite, da jo bo podzavestno docela izkoristila!

Že na začetku pogovora se morate prepričati o verodostojnosti osebe in njenih izjav. Ugotovite, ali je resnicoljubna, ali so njene sposobnosti pomnjenja in zaznave dobre ali slabe, je videla dogodek oziroma ga pozna iz osebne izkušnje ali samo iz pripovedovanja drugih, je vpletena v konkreten primer in kako. Šele, ko ste vse to ugotovili, se lotite tistega pravega spraševanja, ki naj bi vas pripeljalo do podatkov, zaradi katerih ste prišli.

Občutljivi morate biti na motiv sogovornika in ga sproti krepiti ter podžigati v njem njegovo hotenje, da se izpove, da vam razkrije skrivnost, da doseže zadoščenje.

Med pogovorom bodite pozorni na barvo njegovega glasu, obrazno mimiko, kretnje in govorico telesa, ki se pogosto ne sklada z njegovim pripovedovanjem in izraža njegova resnična čustva ter misli, njegovo potrebo po tem, da se zaščiti.

Zastavite posredna vprašanja. Z njimi skušajte v sogovorniku vzbuditi njegove nagone, čustva, samospoštovanje in lastno pomembnost ter pogum, potrebo po izpovedovanju in priznanju ter resnicoljubnosti.

Ne pozabite, da nihče noče biti vmešan v kaj nečednega, v nekaj, kar je za njegovo okolje ali družbo nesprejemljivo. Prav tako ne želi izpasti teleban in nevednež ter človek, ki ni sposoben sprejemati lastnih odločitev in sklepov. V takem primeru se bo zatekel v laž in vam govoril tisto, s čimer misli, da vam bo ustregel, zadostil vaši vedoželjnosti in v vaših očeh postal pomemben.

Sprejeti boste morali njegovo razmišljanje in njegova opravičila. Če je sogovornik zapleten v kaj nesprejemljivega, skuša za to vedno kriviti nekoga drugega. Sploh pa, ali niste sami ravno takšni? Ne krivite za svoje neuspehe okoliščin in drugih ljudi? Dovolite zato tudi drugim, da so takšni. Sprašujte jih tako, da bo njihovo dejanje ali soudeležba videti objektivno sprejemljiva in da bo vedno nekdo tretji tisti, ki je »kriv«. Opazili boste, da se bodo počutili bolj sproščeno, da vam bodo bolj zaupali in da boste lažje dobili iskani podatek.

Osebni opis

Osebni opis je za iskanje ali nadzor oseb A in Ω. Kaj vam pomaga vse vaše znanje, vse izkušnje, če ne veste, kakšnega videza je človek, ki ga iščete. Rekli boste, ja kaj nas pa to učite, to je vendar jasno vsakemu začetniku. Mu je, priznamo. Ampak ravno zato, ker je jasno vsakemu začetniku, moramo opomniti vas, stare izkušene mačke, da celo takšni včasih pozabijo na to malenkost in se nanjo spomnijo šele, ko udobno sedijo v lokalu pred stolpnico in čakajo majhno in debelo žensko, »takšno, meter šestdeset in 130 kilogramov, ne morete je zgrešiti«. Le kdo bi jo. Nobena ji ni enaka! Ja, v športnem društvu, kjer so same suhice, ne pa v stolpnici. In potem sedite in sedite ter imate oči na pecljih, ne preveč, saj osebe, ki jo čakate, če bi hoteli, ne morete zgrešiti. Meter šestdeset in 130 kilogramov. V zakup vzamete malce pretiravanja, ampak še vedno čakate zelo obilno gospo.

Ob sedmih zjutraj pride skozi vrata natančno takšna gospa: 160/130, baročno zaobljena. Pa smo jo dočakali, si rečete. Toda, o groza, še preden je prestopila zadnjo stopnico, se na vratih pojavi že druga, 160/130, približno enake starosti, z vsemi pripadajočimi baročnimi oblinami. Katera je prava?

Namesto, da bi kaj storili, kar obsedite. Sedite in sedite in ob pol devetih stopi skozi vrata nova 160/130, no ja, tam nekje, vsekakor pa dovolj obilna, da bi jo upnik, poln zlobe, se pravi vaša stranka, utegnil opisati kot tako. Tri v dveh urah! Ob desetih se na balkonu, prvo nadstropje levo, prikaže še ena dama sorodnega videza. Panika! Kaj storiti, katera je prava?

Pot pod noge in deset ali sto kilometrov daleč, do stranke, da vam da bolj podroben opis, po možnosti sliko. Ampak slike nima, ves čas pa vam trobezlja o »160/130, ne morete je zgrešiti, le kdo bi jo«. Ko izve, da v tisti stolpnici živijo najmanj tri dame pantagruelskih razsežnosti, sploh ne more verjeti. In ko brska po spominu, da bi vam povedala še kaj poleg že znanih 160/130, se ne more spomniti ničesar. Spodbujate jo in spodbujate in na koncu v obupu vprašate, kakšne lase ima oseba, ki naj bi jo iskali.

»Zdi se mi, da rjave, ne bolj blond, no ja, morda bolj na koruzno rdeče.«

Krasno. Ste že bližje, vsaj veste, da ni plešasta. Zanima vas, ali ima dolge ali kratke?

»Dolge, skoraj do pasu. To pa zagotovo. Včasih si jih splete v kito, ja, to se pa spomnim,« je stranka navdušena nad svojim odličnim spominom, vi pa tudi.

Kasneje se izkaže, da ima oseba črne lase, kratke in da tehta pičlih 70 do 80 kilogramov, visoka je tudi kakšen centimeter, raje pet, več kot 160. Stranka vas pisano gleda, ko ji pomolite račun za kilometrino in ure, ki ste jih čisto po nepotrebnem, tako rekoč po njeni krivdi, zapravili samo za ugotavljanje osebnega opisa.

Roko na srce, ni bilo po njeni, ampak po vaši krivdi. Vsi ste »profi«, detektiv, vsaj naj bi bili. Vendar, če ste pozabili iz naročnika svojih storitev izvleči podroben osebni opis iskane osebe ali tega niste znali, je z vašo detektivsko strokovnostjo nekaj hudo narobe. Zgoraj opisani primer je resničen in zgodil se je detektivu z dolgoletno prakso. Človek včasih na kaj pozabi in se spomni šele, ko ga na to opomnijo nepredvideni dogodki, denimo tiste štiri dame v isti stolpnici.

Resnica je kot medalja, vedno ima dve plati in druga plat zgodbe je ta, da je zelo malo ljudi, ki zna opisati drugega človeka tako, da ga je na podlagi tega opisa lahko najti. Višina, starost in barva las ne povedo veliko in ti podatki so ponavadi za detektiva in naročnika nezadostni. Ljudem to še lahko oprostimo, detektivi pa ta posel morajo obvladati, saj je to mnogokrat edini oprijemljiv podatek za začetek preiskovanja. Detektiv mora znati poslušati osebo, ki mu daje podatke in ji tudi postavljati dodatna vprašanja, na podlagi katerih bo iz naročnika ali kogarkoli že izvrtal, kar ga zanima.

Preglednico osebnega opisa si poglejte v Prilogah.

V večini primerov bo detektiv dobil od naročnikov ali drugih, ki jih bo spraševal o neki osebi, le skromne podatke o njenem zunanjem videzu in značilnostih. Z dobro vodenim razgovorom lahko pride do podatkov, za katere niti naročnik ali druga oseba, ki jo sprašuje, sama ni vedela ali se ni mogla spomniti, da jih ve. Ko pa so enkrat izgovorjeni, se čudi, kako to, da se tega ni že prej spomnila. Blokade v človeški glavi imajo čudne zakonitosti. Pa saj poznate tisto: »Imam na koncu jezika…«

Dokler je tam, nič ne pomaga, zdrsniti mora iz ust, šele potem bo od tega podatka kakšna korist. Da bo lažje zdrsnilo, morate vi kot strokovnjak za zbiranje podatkov malce pomagati in naoljiti spomin, ki podatek zadržuje »na koncu jezika«.

Pri tem prihaja do problemov in zapletov, ki lahko vplivajo na kakovost razgovora in s tem posredno na kakovost dobljenih odgovorov, podatkov. Predvsem so to napake, ki jih lahko detektiv naredi zaradi šablonskega razmišljanja in pa zmote, ki nam jih posredujejo posredne priče. Da se izognete tem napakam, je dobro v razgovor vnesti nove tehnike.

Prva tehnika je ta, da predlagate priči (osebi, ki daje podatke), naj vzpostavi tako fizično in psihično stanje, kot je bilo pri srečanju s pogrešano osebo, na primer. Za pričo je to lahko obremenjujoče, ponavadi pa da dobre rezultate.

Naslednja tehnika je, da poskuša te podatke priklicati s spremembo perspektive. Če torej osebo vprašate, kakšen nakit je nosila pogrešana oseba, in dobite negativen odgovor, spremenite temo pogovora in se osredotočite na kakšen drug predmet, ki naj bi ga priča opisovala.

Postavimo ji vprašanje, ali se spominja barve ali kroja srajce ali bluze in ob tem se bo morda spomnila še nakita, morda tudi drugih posebnosti. Izhajajte iz tistega oblačila (predmeta), ki ga zna z gotovostjo opisati.

Tretja tehnika je zvišanje koncentracije priči. To poskušate doseči na ta način, da vodite razgovor v prostoru, v katerem se prijetno počuti.

Pomembno je, da v tem prostoru ni stvari, ki pritegnejo njeno pozornost. Pričo je namreč treba spodbuditi, da usmeri svojo pozornost na notranje duševne vtise in ne na zunanje vire informacij.

Na razgovor bistveno vpliva tudi prekinjanje pripovedi priče, saj prekinjanje miselnega in pogovornega toka moti njeno koncentracijo. Po več prekinitvah priča pričakuje novo prekinitev in postane pasivna, oziroma se manj trudi, da bi sama iz svojega spomina in podzavesti izbrskala vse podatke.

Druga pogosta napaka je postavljanje kratkih vprašanj, ki zahtevajo preproste enozložne odgovore. Kratko vprašanje namreč povzroča kratke odgovore! Zato namesto vprašanja, ali je bil nekdo oblečen v srajco, vprašajte, kakšna so bila njegova gornja oblačila.

Med napake štejemo tudi neprimerno zaporedje vprašanj.

Ponavadi detektiv postavlja vprašanja, ki se jih je naučil iz vprašalnika ali pa iz utečene prakse, pri čemer ne upošteva pripovedi priče. Prvi tak tip je menjava modalitet vprašanj.

Najprej vprašamo za opis oblačil (vizualno postavljeno vprašanje), nato o imenih ali naslovih (avdio orientirano vprašanje) in spet o obutvi.

Če hočete dobro voditi razgovor, najprej postavite vsa vizualno orientirana vprašanja in nato spremenite modaliteto.

Oblika napake je tudi menjavanje vprašanj splošne vsebine in detajlov.

Napake pri spraševanju so naslednje:

- Prehitro postavljanje vprašanj lahko pričo omeji v njeni pripovedi. Ponavadi mine od konca odgovora do novega vprašanja nekaj sekund in če je priča hotela še kaj dodati, ste ji z novim vprašanjem odvzeli to možnost.
- Priče dogodek ali osebni opis pripovedujejo subjektivno in objektivno. Tako se lahko zgodi, da dajo podatke o višini na podlagi objektivnega opazovanja. Nato dodajo, da »je tak kot poštar« (subjektivna ugotovitev). Ta del podatka je treba razčleniti in poskušati ugotoviti, kaj ali zakaj pričo spominja na poštarja (jezik, prevozno sredstvo, torba).
- Ponavadi se daje preveč poudarka vizualnim opisom in se jih hitro izčrpa, premalo pa se posveča avdio opisom in poskuša ugotoviti poleg naglasa ali barve glasu še druge kvalitete (način govora – sesljanje, »elkanje«, posebne besede, glasnost, hitrost govora).

Poseben problem predstavljajo posredne priče. To so tiste, ki opisujejo, kaj so slišale o osebi ali dogodku in ne, kaj so videle. Te priče so pogosto nezanesljive in le redkokatera si zapomni dovolj ključnih podatkov, koristnih za nadaljnje delo.

Če na kratko ponovimo, je izhodišče za razgovor trditev, da je v človeškem spominu več, kot smo sposobni izkoristiti. Pričo je treba spodbujati, za začetek z izjavo, da je realizacija celotne zadeve v veliki meri odvisna od podatkov, ki vam jih bo dala prav ona. *Priči morate pustiti, da govori brez prekinitve. Če so prekinitve potrebne, se izogibajte kratkih vprašanj in postavljajte čim več splošnih vprašanj, priči dajte tudi čas za odgovor. Ko priča ne posreduje več podatkov, ki so pomembni za zadevo, ji začnite postavljati dodatna vprašanja.*

Razgovor naj po možnosti poteka v izoliranem, mirnem prostoru, besede, ki jih uporabljate, naj bodo čim manj uradne, po možnosti brez tujk.

Posebej bodite pozorni na subjektivne pripombe in jih skušajte dodelati. Pri spraševanju upoštevajte poklic ali znanje priče – čevljarja o čevljih).

Na koncu je treba ponoviti podrobnosti. S tem dosežete, da priča še kaj dodatno pove obenem pa tudi preverite, ali ste njeno pripoved točno razumeli ali zapisali.

Intervju: umetnost in veščina

Intervju, slovensko bi rekli lahko tudi zbiranje podatkov s pomočjo vprašanj in odgovorov nanje, je mešanica znanosti, umetnosti in veščine. Znanost ponuja teoretična izhodišča in razčlembo intervjuja, umetnost predstavlja tisto neoprijemljivo, kar je v vsakem uspešnem spraševalcu, občutek za intervjuvanca, za izbiro pravega časa in pravega vprašanja, pravih gest, zgovornega molka in kar je še podobnih trikov, ki ločujejo mojstra intervjuja od povprečneža, veščina pa je obrtno znanje različnih tehnik intervjuja, ki jih uporabljamo v različnih okoliščinah.

Ne domišljajte si, da boste postali mojster intervjuja kar mimogrede. Potrebna je vsakodnevna praksa in preverjanje v resničnih življenjskih okoliščinah, ne pa zgolj teorija. Kdor naredi tri intervjuje letno, ne more biti vrhunski spraševalec, četudi se diči z dvojnim doktoratom iz komunikologije pred svojim imenom. Teorija je namreč pomembna, praksa pa daje tisti življenjski sok, po katerem se mojster loči od vajenca. Morda se s tem kdo od teoretikov ne bo strinjal, toda vsak od nas je opravil več tisoč intervjujev, informativnih pogovorov ali zaslišanj, če hočete. Razlika je po našem prepričanju le v tem, da je intervju, kot ga razume splošna javnost, namenjen objavi v medijih, informativni pogovor ali zaslišanje pa je del preiskave in eno od preiskovalnih dejanj, čeprav gre pri vseh treh oblikah pogovora za zbiranje in razkrivanje

pomembnih podatkov in za poizvedovalno tehniko. Vsak od teh pogovorov, intervjujev, zaslišanj, je doživel preverjanje javnosti v časnikarskem prispevku ali ovadbi oziroma poročilu tožilstvu, in je imel takšno ali drugačno povratno informacijo. Kar je tu zapisano, izhaja iz naše delovne prakse, ki temelji na teoretičnih izhodiščih. Skupaj je imamo nad petdeset let, polovico od tega v kriminalistični policiji, drugo polovico v žurnalistiki.

Pri intervjuju morate imeti pred sabo vedno dva ključna cilja:

- zbrati podatke ali/in informacije od intervjuvanca
- iskreno samoizpoved intervjuvanca.

Od predpriprav je pogosto odvisen kasnejši uspeh. Med te predpriprave spada, poleg drugega, o čemer bo govora kasneje, tudi izbira pravšnjega okolja in ustvarjanja ustreznega vzdušja za pogovor. Intervjuvanec se bo bolj in hitreje odprl, če mu bo prijetno in se ne bo počutil utesnjeno, zato skrbno načrtujte, kje bo pogovor potekal. Bolj ko je okolje prijetno, bolj sproščen je pogovor. Poskrbite, da bosta sama in da vaju ne bo nihče motil, dokler ne končata pogovora. Nikoli in nikdar ne intervjuvajte nikogar pred drugimi ljudi! Intervju, kakršnega prakticiramo detektivi, je izrazito osebna zadeva in mnogo tistega, kar je izrečeno, bo ostalo vedno le med štirimi očmi.

Kadar intervjuvate poslovneža, politika ali katero drugo osebo na vodilnem ali vodstvenem položaju ali kakšno drugo osebo v pisarniškem okolju, skrbno pazite, da med intervjujem ne bo med vama mize. Ta vaju bo delila in za njo se bo oseba počutila preveč varno in samozavestno, da bi jo lahko prepričali in usmerili v tisto smer pogovora, ki ste jo načrtovali. A ne le to. Za mizo lahko spretno prekriva svojo živčnost in druge znake, ki pričajo, da ne govori resnice. Nikoli ne stojte ali ne sedite osebi, ki jo sprašujete, za hrbtom. Vedno si bodita nasproti, pri čemer je dopusten, celo priporočljiv, majhen kot med vama, ki spraševancu daje nekaj »zavetja«, enako tudi vam. V skrajnem primeru, če se mizi ne morete izogniti, je sprejemljivo, da vsak sedi na eni strani istega vogala.

Praktiki priporočajo, da ste od spraševanca med intervjujem oddaljeni okoli poldrugi meter, vendar je to pravilo občasno treba prekršiti in »vdreti« v tako imenovani spraševančev osebni prostor, da ga zmedete, »stisnete v kot« in s tem zadnjim poudarkom govorice svojega telesa prisilite, da pove resnico ali da se odpre kot regratov cvet ob sončnem dnevu. Toda pozor, če niste vešči tovrstne »agresije« in ne obvladate fines govorice telesa, se vam lahko zgodi obratno in spraševanec se bo zaprl kot bodeča neža pred dežjem. Natančno morate vedeti, s katerim

delom svojega telesa, za koliko in s kakšno mimiko ter tonom glasu (če sploh z glasom) vdirate v njegov osebni prostor. Pri tej tehniki ni popravnega izpita in če ne uspe prvi poskus, boste potrebovali veliko, veliko časa, da boste vzpostavili enako raven prejšnjega komunikacijskega kanala. Enako kočljiv je telesni dotik in njegove posledice so enake. Obojega se lahko naučite le z dolgoletno prakso, skrbnim opazovanjem ljudi med pogovori in prenosom izkušenj ter vedenja v lastno prakso.

Govorica telesa je med najbolj izpovednimi človeškimi govoricami, saj telo, za razliko od jezika in ust, zelo nerado laže.

Vsak intervju razdelimo v več delov.

Prva faza je *izbira osebe ali teme*, odvisno od namer in cilja spraševalca. Denimo, da vas zanima balistika izstrelka iz določenega tipa kratkocevnega orožja. V tem primeru tema pogojuje, s kom se boste pogovarjali, saj je v Sloveniji izvedencev, ki lahko na vprašanja v zvezi z balistiko kratkocevnega orožja dajo koristne odgovore, komaj za prste ene roke. Tako tema določa sogovornika. Pogosto pa oseba, ki je zaradi nekih, le detektivu znanih podatkov zanimiva za pogovor, določa temo pogovora. V tem primeru mora spraševalec temo pogovora prilagoditi specifiki spraševanca, intervjuvanca.

Po tej fazi nastopi faza *priprave na intervju*, ki je izredno pomembna, če hočete, da bo pogovor uspešen in da boste pridobili podatke, ki vas zanimajo. Na pogovor se morate dobro pripraviti. Poznati morate čimveč podrobnosti določene teme, o kateri se bosta z intervjuvancem pogovarjala, osvojiti morate strokovno izrazje s tega področja. Če bosta govorila o balistiki izstrelka kalibra 9 mm para, morate vedeti vse o zgodovini tega kalibra, njegovi uporabi v vsakdanji praksi, poznati morate strokovno terminologijo o orožju in naboju, vedeti morate nekaj malega o polnjenjih, težah in oblikah krogle, moči in prebojnosti, razširjenosti, in če ga že ne morete prijeti v roke, si morate ogledati vsaj fotografije na katerih je prikazan in na katerih je prikazano orožje tega kalibra. Če ne veste, kaj je luger, kaj dolga devetka ipd., vam lahko že pri uvodnem stavku spodrsne. Intervjuvanec naj ne bi začutil, da o zadevi, o kateri ga sprašujete, nimate pojma, ampak mora biti prepričan, da o njej veliko veste in da želite pri njem le preveriti točnost svojih ugotovitev in lastnega znanja, za katera le predpostavlja, da ju imate, ne ve pa natanko, v kakšnem obsegu. Le redkokdaj, zlasti v primerih, kadar mlajša oseba, zlasti ženska, intervjuva moškega ali starejšo osebo, je mogoče zaigrati popolnega nevedneža in na ta način iz intervjuvanca izvabiti kopico podatkov, saj so neredki ljudje, ki z veseljem »poučujejo« druge in

nevednežem razkrivajo svoje znanje. Tudi v tem primeru morate pogovor krmariti vi, za kar potrebujete obsežno predznanje.

Kje si boste to znanje pridobili? V knjižnicah, arhivih in razgovorih s poznavalci. Ko ste se seznanili s problematiko, o kateri nameravate govoriti, si *pripravite vprašanja*. Vprašanja so nit v labirintu, ki vas vedno pripelje do izhoda in reši iz zagate. Biti morajo natančna in intervjuvancu morajo dovoljevati, da se sam odloča, da misli in da pove svoja stališča, ne pa da mu jih z njimi vsiljujete!

Med pripravo na intervju morate *ugotoviti ali oceniti značilnosti osebe*, ki jo boste intervjuvali, saj te vplivajo na taktiko vodenja pogovora. Ker so ocene osebnosti nezanesljive, je tudi izbira taktike lahko napačna (Umek, 1998).

V pripravo spada tudi *vaš nastop*. S kom se boste pogovarjali, veste, o čem, tudi, in kaj hočete iz intervjuvanca izvleči, vam je popolnoma jasno.

Vsemu temu morate podrediti svoj nastop. Ali boste avtoritativni, razumevajoči, polni čustev, prijateljski, strokovno korektni in neprizadeti, hladni itn., je odvisno od primera, sogovornika, vajinega morebitnega poprejšnjega odnosa in drugih okoliščin. Ne pozabite na prijazen pozdrav s stiskom roke na začetku pogovora! Malenkost, ki pogosto podre zid med spraševalcem in spraševancem. Kako močan, kako dolg naj bo stisk roke in istočasna komunikacija z očmi, je odvisno od številnih dejavnikov in ni preprostega recepta, ki bi to določal. Je pa od tega pogosto odvisen nadaljnji potek dogodkov in kakovost pridobljenih podatkov. Po načelu, da nekomu, ki mu zaupaš in si se zbližal z njim, poveš več kot popolnemu tujcu, čeprav v vsakdanjem življenju tujci mnogokrat zvedo več kot stari znanci.

Detektivski intervju ni tako imenovani informativni pogovor ali zaslišanje in zato je več možnosti, da se intervjuvanec odpre, k čemur mora veliko prispevati detektiv s svojim vedenjem, zunanjostjo, vprašanji in poslušanjem. Še na nekaj ne pozabite: *izraženo stališče je težko spremeniti*. Če od osumljenca (intervjuvanca) dobite podatke, ki niso resnični, bo treba mnogo truda in znanja, da bo kasneje svojo izjavo spremenil in morda povedal resnico (Umek, 1998).

Na intervju ne smete nikoli zamujati. Biti morate primerno oblečeni in urejeni, pri sebi morate imeti vse, kar potrebujete, od vizitke, beležnice, svinčnika, ure, diktafona, robca itn. Skratka, vse mora biti na svojem mestu in ne dovolite si površnosti, ker sogovornik zelo hitro odkrije vsako vašo napako, pomanjkljivost in nedoslednost.

Ko z intervjuvancem sedita ob mizi, ali stojita na pragu hiše, mu pojasnite cilj pogovora, intervjuja, in njegov potek. To naj bi bila naslednja faza, *uvodni del*, h kateremu spada še medsebojno spoznavanje oziroma predstavljanje.

Zlato pravilo je, da že s prvim uvodnim stavkom razorožite sogovornika. Pogovor začnite vedno prijazno in vljudno in če je le mogoče s temo, ki z vašimi resničnimi cilji nima prav nikakršne povezave. To je le eden od načinov, da otopite sogovornikovo pozornost, mu preženete strahove in nezaupanje in ga kasneje neopazno preusmerite na temo, ki vas zanima.

Sledi prvo vnaprej skrbno pripravljeno in načrtovano vprašanje. Če v odgovorih zaznate odtenek, ki kaže, da bi z dodatnim vprašanjem, ki ga prej sicer niste načrtovali, izvedeli pomembno podrobnost, se ne obotavljajte. Postavite ga! Nič hudega, če temu nenačrtovanemu vprašanju sledi še pet drugih. Na koncu boste imeli pač več gradiva, več podatkov, med samim pogovorom pa odprt nov komunikacijski kanal, ki mu lahko da novo kakovost. Ko to, prej nepredvideno temo izčrpata, se neopazno spet vrnite k svojim vprašanjem. Ne spustite sogovornika iz rok, dokler niste dobili vseh odgovorov nanja!

Intervju je kot drama, ki ima uvod, zaplet, vrh, razplet in konec. Vrh dosežete tedaj, ko zastavite najpomembnejše vprašanje, ki daje ključni odgovor. Pogosto je bolje, da intervjuvanec tega ne opazi in da mu zameglite dejanske cilje z drugimi vprašanji, ki se zdijo njemu pomembnejša.

Ko izčrpate vprašanja, na kratko *obnovite vsebino pogovora*, češ da preverjate, ali ste ga prav razumeli. Zakaj je to potrebno? Prvič zato, da preverite svoje delo in ugotovite, ali ste se dokopali do podatka, ki ste ga iskali in zastavili vsa načrtovana vprašanja, drugič pa zato, ker imate ob tem sijajno možnost, da se domislite še česa, kar ste prej spregledali in napako z dodatnim vprašanjem popravite. Po drugi strani intervjuvanec kasneje ne bo mogel trditi, da je govoril nekaj čisto drugega in da ga niste razumeli.

Sledi še *pozdravni del*, pri katerem je pomembno, da si pustite odprta vrata za povratek, če bo potrebno še dodatno poizvedovanje.

Vse to naj bi bil delček obsežne teorije intervjujev, temelječ na praksi časnikarja in kriminalista, spoznanjih teoretikov in praktikov, ki ga mora vsak nadgraditi s študijem ustrezne literature, proučevanjem objavljenih intervjujev in natančnim opazovanjem ljudi med pogovori.

V praksi je pogosto vse drugače. Spraševalec se ne pripravlja na pogovor, ne naštudira teme, o kateri se bo pogovarjal, si ne naredi spiska vprašanj itn. Zanaša se le na svoje »znanje« in srečo, ki ga pogosto pustita na cedilu. Če ni izkušen, lahko pristane v nerodnem položaju, ko mu

zmanjka vprašanj, zamisli in besed, kar pogosto vidimo na malih zaslonih, ko mlade nadebudne TV zvezde svoje napake skrijejo s hitrim zaključkom pogovora. Vi si tega ne boste mogli privoščiti. Kdor ni pripravljen na intervju, naj se ga ne loteva in naj se ne zanaša, da bo pogovor vodil spraševanec namesto njega!

Pri svojem poslu boste pogosto imeli opravka z osebami, ki nekaj skrivajo, prikrivajo, se česa sramujejo, so pod psihičnim pritiskom nekega dejanja ali pod pritiskom okolja, skratka, v stresu. Mnoge podzavestno vedo, da jim bo odleglo, da bodo pregnale stres, če se bodo komu izpovedale. Izkoristite to!

Detektiv iz ameriških filmov tipa, ki pozna odgovor na vprašanje, a ga noče povedati, zgrabi za vrat in mu začne lomiti roko ali mu s prstom pritiska v oko, da mu ga skoraj izlije. Tip v peklenskih mukah izjeclja, kar ve, detektiv ga izpusti in zadeva je rešena v dveh minutah. Samo vi ne boste nastopali v tretjerazredni detektivki, vi ste resnični in tip tudi. V resničnosti je mučenje že dolgo prepovedano. Če ga boste zgrabili za vrat, bo odšel k zdravniku in si priskrbel potrdilo o poškodbi. Država je enemu takih tipov, ki niti ni bil poškodovan pri aretaciji, morala odšteti celo premoženje za odškodnino, kriminalist pa je bil kaznovan s pogojno zaporno kaznijo. Ne tvegajte tega. Bodite iznajdljivi. Niso fizične bolečine najhujše, ki lahko prizadenejo človeka! Mučenje in bolečina, če sta nujno potrebna za dosego cilja, morata biti nevidna in zahrbtna, v mejah dovoljenega in zakonodaje, vendar tako strahotna, da se človek zlomi pod njima in iztisne iz sebe najbolj prikrite skrivnosti. Vas je spreletel srh ob tako podlem priporočilu? Se že vidite vklenjeni pred sodnim senatom in izključeni iz detektivske zbornice zaradi svoje grobosti?

Pozabite. Ne gre za grobost in nasilje. Gre za tehniko spraševanja. Z ustreznimi vprašanji in tehniko je namreč mogoče iz večine izvabiti skrivnost, ali, kot je nekdo nekje zapisal: »Mučenje se mora razviti v mislih spraševanca in ne v postopkih spraševalca.« Z drugimi besedami: spraševalec ne sme storiti prav nič takega, s čimer bi utegnil prizadeti spraševanca. Spraševanec mora sam spoznati in začutiti, da bo imel korist od tega, če se izpove.

Ključna beseda je torej korist! Vi morate s svojimi vprašanji in namigi sprožiti v njem avtorefleksijo, ki ga bo ves čas vznemirjala in mu povzročala močan stres. Njegove misli morajo biti neprestano zaposlene z enim samim vprašanjem, vprašanjem njegovih koristi. Začeti se mora zavedati, da je skrivnost tisto, kar ga pekli, kar mu ne da spati in mu »para živce«, ne pa vi ali katerakoli druga oseba. Izključno skrivnost je kriva za njegove težave! To mora spoznati in biti prepričan v to.

S psihološko-socialnega stališča je mišljenje, da bo nekdo nekaj izpovedal, priznal zgolj zato, ker nekdo drug to želi, popolnoma zgrešeno. Nihče ni pripravljen storiti ničesar, če za to ni nagrajen. Postranskega pomena je, ali je nagrada izražena v denarju ali besedah ali zgolj v olajšanju, katarzi, ki jo doživi ob izpovedi, priznanju. Nagrada ima tisoč oblik in nematerialne so pogostokrat pomembnejše od materialnih.

V primeru, ki smo ga opisali, je nagrada olajšanje. Spraševanec mora trdno verjeti, da bo z izpovedjo koristil sebi, ne vam. Fučka se njemu za vas!

Torej mora mojster intervjuja znati neopazno spreminjati mnenje spraševanca in njegov odnos do okolice in samega sebe. Poznati mora tako imenovano tehniko »*hsi nao*«, pranje možganov in manipuliranje z osebnostjo, ki so jo razvili že pred tisočletji, izpopolnili pa v zadnjih osemdesetih letih, tako v ZDA kot v Sovjetski zvezi, Vzhodni Nemčiji in Iranu. Znati mora manipulirati s spraševančevimi čustvi in stališči, z njegovim mišljenjem. Kdor trdi, da to počne zgolj totalitarna policija, časnikarji in detektivi v demokraciji pa ne, živi v zmoti, nevednosti ali laže. Vsak intervju naj bi dal nekaj novih odgovorov in pojasnil neko dogajanje. Za javnost so vedno zanimiva prikrita dogajanja, skrivnosti in tisti odgovori, ki jih kar tako ne more dobiti. Torej se mora tudi časnikar potruditi, da iz sogovornika izvleče skrivnosti, če hoče svojim bralcem ponuditi prave odgovore na prava vprašanja. Popolnoma isto velja za zasebnega detektiva, ki išče odgovore za svojega naročnika.

Kako dosežete cilje?

- Z odlično pripravljenimi vprašanji, ki sama po sebi ne zadostujejo;
- z izrednim smislom za poslušanje in opazovanje govora drugih, kar še vedno ne zadostuje;
- z vzpodbujanjem sogovornika, kar v tej kombinaciji že da nekaj dobrih rezultatov;
- z uporabo mimike, ki podkrepi prej navedeno;
- z uporabo kretenj, celo dotikov, ki tudi krepijo komunikacijski kanal med spraševancem in spraševalcem;
- z uporabo glasu, našega najučinkovitejšega in pogosto edinega dovoljenega instrumenta pritiska pri intervjujih;
- s posebnimi tehnikami dihanja, telesne govorice in vonjavami;
- s pomagali, kot so zvočne kulise, različni prijetni ali neprijetni zvoki, slikovnimi materiali itn.

Nikoli, v nobenem primeru, ne smete uporabiti fizičnega nasilja ali takega verbalnega nasilja, ki je nasilje *per se* in prepoznavno na prvi pogled. Nasploh se vsemu nasilju izogibajte, ker z nasiljem dosežete manj kot z razumevanjem in prijaznostjo! Ne pozabite, da lepa beseda železna vrata odpira.

V vseh ljudeh določene besede, zvoki, slike, izgovor besed vzbujajo čustva in asociacije in to je tisto, kar mora spraševalec izrabiti, da sogovornika spravi v stanje, v katerem mu bo pripravljen zaupati prav vse, kar ve.

***

Ni dolgo tega, kar je neki detektiv moral ugotoviti možnosti za vračilo dolga naročniku detektivske storitve. Preden se je lotil spraševanja dolžnika, si je preskrbel celotno dokumentacijo o tem dolgu, se pri različnih virih pozanimal o morebitnih drugih dolgovih dolžnika, je preveril tudi to. Ko je ugotovil, da je dolžnik najemal dolgove, šlo je za ogromne zneske, za svoje podjetje in za njihovo zavarovanje izdajal akceptne naloge, je preveril še žiro račun podjetja iz časa najemanja dolgov. Izkazalo se je, da je bil tisti dan, ko je dolžnik podpisal pogodbo o najemu dolga in izdal akceptni nalog, račun že pet mesecev blokiran in da je že prej najemal posojila po isti metodi. Celo snažilki v podjetju je bilo popolnoma jasno, da je podjetje že davno dokončno propadlo in da ni niti malo možnosti, da bi se še izkopalo iz stečaja in propada. Dodatne poizvedbe so pokazale, da je bil dolžnik v zadnjih osmih letih že štirikrat prisilni upravitelj družb v stečaju in vse štiri so popolnoma propadle, medtem ko je njegov standard nezadržno rasel. Kaj vse bi odkrila podrobna preiskava, je vprašanje. Detektiv zanjo ni bil pooblaščen in plačan, pri površnem pregledu pa tudi ni bilo zaznati suma storitve kaznivega dejanja, ki bi se preganjalo po uradni dolžnosti in bi zanj bilo dovolj oprijemljivih dokazov za takšno ovadbo, ki bi prerasla v obtožnico in bi zdržala na sodišču.

Edini cilj poizvedovanj je bil preveriti sposobnost preiskovane osebe glede povrnitve posojila.

Ko je imel detektiv zbrane prav vse podatke, se je dogovoril z dolžnikom za pogovor, torej intervju, v katerem naj bi zvedel za morebitne možnosti vrnitve posojila, nakar bi vse podatke posredoval naročniku.

Izkazalo se je, da je dolžnik največji revež med Karavankami in Peloponezom. Hiša, stanovanji, vikend in vinograd so bili last njegovih otrok, mame in strica, avto je imel »na lizing«, še tretjino plače je imel trajno obremenjene z alimenti ženi in otrokom. Revež skratka, od katerega ni bilo pričakovati, da bi kdajkoli kaj vrnil. Vse te podatke je zbral detektiv med intervjujem. Ker pa je bil prekaljen maček, ki mu ni bilo vseeno, kaj bo z naročnikom, ki je zaradi posojila zabredel v družinske težave, je dolžniku med pogovorom in potem, ko sta že končala uradni del in sta se sproščeno pogovarjala o vsem mogočem, saj detektiv navsezadnje ni bil dolžnikov sovražnik, ampak je le opravil razgovor, za katerega ga je nekdo najel, kar je bilo jasno povedano že na začetku, navrgel nekaj podrobnosti, do katerih se je dokopal med preiskavo. Čisto neosebno. Dolžniku je pripovedoval stare zgodbe o svojem delu v kriminalistični službi. Povejte za človeka, ki ne bi želel slišati te ali one pikantnosti iz kriminalistove kariere, kaj o hudodelcih in načinih, kako jih je policija in sodnija »zašila«.

Med temi zgodbami je bila tudi pripoved o obrtniku, ki je najemal posojila, čeprav je imel že pol leta blokiran žiro račun in je bilo popolnoma jasno, da je njegova obrt propadla.

»Ja, potem smo pa napisali ovadbo zaradi utemeljenega suma goljufije. Si mislite, celo tako predrzen je bil, da je dal upniku akceptni nalog, čeprav je vedel, da ima že pol leta blokiran žiro račun. No ja, dve leti je trajalo, da je prišel na sodišče, ampak se je medtem nabralo še nekaj podobnih ovadb in sodišče je vse združilo v en sam proces. Imel je res smolo. Sedem let je dobil, saj je šlo za velike denarje. Veste, kaj ga je pokopalo, kaj je bil tisti *dolus*, naklep, ki mu ga je moral tožilec dokazati in je pri goljufiji bil po tedanjem zakonu ključni element kaznivega dejanja? Prav akceptni nalogi in blokiran žiro račun. Revež…«

Detektiv je pomolčal in srebnil kavico.

»Zakaj revež. Saj je bil baraba in tisti denar ga je zagotovo nekje čakal,« se je vživel sogovornik, tudi sam dolžnik.

»Ne mislim na denar. Na Dob. Veste, ne zamerite mi, ampak po zunanjosti ste mu precej podobni. Ne morete zanikati, da niste privlačen mlajši moški… No vidite. Tipa so spravili za rešetke na Dobu, saj je bila kazen primerna znesku in daljše kazni se začnejo vedno na Dobu. Zato je bil revež.«

»Saj je dobil, ker je zaslužil, a ne?«

»Tega ne morem reči. Zapor je eno, ampak tisto v zaporu pa drugo. Veste, so mu že prvi mesec zaporniki pregledali hemoroide, če me razumete. Saj ste menda že videli kakšen ameriški film o zaporih. No, je sedaj jasno? Danes je še huje, saj veste, demokracija in vse to… Pedrov je po arestih kot trave v parku!«

Spraševanec in detektiv sta se razšla kot stara znanca. Detektiv je naslednji dan naročniku podal poročilo, v katerem je navedel vsa dejstva in vse podatke in mu priporočil, da vloži zoper dolžnika kazensko ovadbo zaradi suma goljufije, kar naj bi dokazoval akceptni nalog in blokiran žiro račun podjetja, čigar upravitelj je bil dolžnik, predvsem pa to, da si denarja ni sposodil zase, čeprav ga je porabil, glede na dokumentacijo, za lastne potrebe (nakup stanovanja sinu), ampak na ime propadlega podjetja, kar kaže na dejstvo, da ga ni imel namena vrniti, torej na naklep. Priporočil mu je tudi, da dolžniku ta dejstva še enkrat predstavi preko svojega odvetnika in mu da, pred realizacijo, razumen rok za morebitno vračilo.

Še preden je odvetnik odposlal pismo dolžniku, je ta osebno prišel k naročniku detektivske storitve, z dvema pričama, in mu vrnil ves dolg, skupaj z obrestmi.

***

Morala zgodbe: intervju je lahko močno orodje v roki pravičnosti in lahko prispeva h katarzi tudi z zapoznelimi dejanji, ne zgolj z ustnim priznanjem, če zna spraševalec zaigrati na prave strune. V tem primeru to ni bil strah pred zaporno kaznijo, ampak pred tistim, kar bi se dolžniku utegnilo zgoditi za rešetkami, pred tistim, kar mu je slikala njegova fantazija, prežeta s podobami nasilja iz filmov o ameriških zaporih.

Druga taktična poteza spraševalca je *zamenjava besed*. Spreten spraševalec prilagodi svoj način izražanja spraševancu. Glede na to, da imajo slovenski detektivi akademsko izobrazbo, naj ne bi bilo preglavic s tem, saj se je na nižjo raven vedno lažje spustiti kot splezati na višjo.

Spraševalec mora uporabljati besede, ki so spraševancu blizu, ki jih ta uporablja vsak dan in jih dobro razume. Upoštevajte tudi, da je človek, da ima čustva in dostojanstvo in da mu nihče ne sme podreti njegove samopredstave o njem. Tisti trenutek, ko bo spraševalec z neprimerno besedo, čeprav je objektivno gledano povsem na mestu, posegel v integriteto spraševanca, se komunikacijski kanal med njim pretrga. Konec! Zaprite beležnico in pojdite lovit ribe ali štet golobe v park.

Katera je beseda, ki blokira uspešno komunikacijo? Katerakoli. Ni pravila. Nekdo se zapre, če omeniš mater, drugi, ko sliši besedo policist, tretji obnemi ob besedi denar, četrti ob katerikoli drugi ali ob kombinaciji besed v stavku.

Splošno pravilo je, da *spraševalec uporablja milejše izraze, kot bi jih moral*, če bi se hotel jasno in korektno izražati. Namesto besede »umoriti« uporabi besedo »poškodovati« ali kvečjemu »ubiti«, besedo »oropati« nadomesti beseda »vzeti«, namesto »vaša goljufija« bo uporabil »vaša zvitost« ali »vaša spretnost«, namesto »posilstvo« le »dotik« ali »srečanje« itn. Nikar ne mislite, da vas sogovornik ne bo razumel. Še kako dobro vas bo razumel! Toda, ker kažete svoj razumevajoči obraz, bo tudi on pokazal razumevanje do vas in se z vami pogovarjal dalje.

S tem, ko uporabljate manj krepke, tako rekoč nežnejše izraze, navidezno zmanjšujete njegovo krivdo ali resnost njegovega dejanja ali dejanja tistih, ki so mu blizu, in zato vas bo nagradil z odgovorom. Saj se še spomnite, da si vsak želi nagrado za priznanje ali posredovanje podatka. Vi s temi izrazi ponujate v nekem smislu moralno nagrado ali zadoščenje, razumevanje, ki ga pogosto ne najde nikjer drugje.

* * *

Le kot zanimivost in potrditev teorije razumevanja: neka ambiciozna časnikarka je razumevanje izrazila tako, da je z danes že pokojnim obsojencem prebila vikend v prostoru, namenjenem obiskom zakonskih partnerjev. Obsojenec jo je nagradil z ekskluzivnim intervjujem in ji razodel marsikatero skrivnost, ki je prej ni nikomur. Primer je za mnoge še danes sporen in se zgražajo nad njenim početjem, kljub temu da sta imela vsak svoje koristi. Časnikarka je zapornika obiskovala še po izidu intervjuja in marsikatero noč sta prebila skupaj v tisti sobici...

* * *

Na »razumevanje« se navezuje naslednji trik, ki ga predstavlja, poleg razumevanja, še sklicevanje na neko splošno znano avtoriteto ali resnico, ki služi kot kulisa za omilitev nekega dejanja. Za nič na svetu ne sme spraševalec spraševancu pokazati, kaj si v resnici misli o njem ali o dejanju, o katerem govorita. Biti mora razumevajoč do skrajnosti in »svoja stališča« ter »razumevanje« podpreti z izjavami avtoritet ali splošno znanimi dejstvi, ki so temu v prid.

Vzemimo za primer intervju s pederastom. Pederast je moški, ki ga vznemirjajo dečki, pedofil je oseba, ki jo vznemirjajo otroci nasploh, lolitist pa moški, ki ga vznemirjajo pubertetnice. Če časnikarji in zakoni niso natančni glede tega, bodite vsaj vi, kajti pri teh zadevah je natančnost pomembna za izid preiskave ali iskanja. Naj se vam pederast in njegova početja še tako gnusijo, imejte razumevanje tudi zanj in ne pozabite, da je bilo to nekoč nekaj normalnega in da so še danes civilizacije, ki pederastije ne preganjajo in jo dovoljujejo. Uvod je bil potreben zaradi razumevanja tehnike intervjuja.

Spraševancu nikar ne recite »pedofil« ali »pederast«. Ne uporabljajte teh besed. Izogibajte se besede »spolnost« in »homoseksualnost«. Svoja navidezna stališča in razumevanje izrazite posredno, z drugimi besedami. Primer:

»Profesor dr. Flikenbumsen, ki je ena največjih svetovnih avtoritet, trdi, da je v vsakem od nas posebna ljubezen do otrok, do šibkejših, ki jim hočemo pomagati, jih učiti, jim izražati svoja čustva. Sam se z njim popolnoma strinjam, saj sem oče in razumem ljubezen do otrok. To je eno najčistejših čustev. Pa ne samo profesor Flikenbumsen! Poglejmo zgodovino in ne današnjo anarhijo in zmedenost. Poglejmo antične Grke. Aristotela, če hočete. Je imel ženo? Jo kje omenja? Ne! Dečke in moško ljubezen do njih omenja, najvišja čustva ljubezni. Pa Platon tudi, pa še bi lahko našteval. In potem: Leonardo da Vinci. Mislite da je ljubimkal z Mono Liso? Dečke je ljubil, tako kot vsi veliki duhovi človeštva. To je naravno. Moški želi ustvariti potomca po svoji podobi, v duhovnem smislu. Dečka uči in nanj prenaša svoje vedenje, čustva, ljubezen. Le deček je lahko njegov pravi duhovni naslednik in veže ju neizmerna in globoka ljubezen, tudi telesna. Pojdite, vprašajte psihologe ali psihiatre. Take, ki kaj vedo, ki kaj pomenijo! Take, ki so slavni kot profesor Flikenbumsen in Freud, take vprašajte.

Civilizacija je to ljubezen v nas skušala zatreti in jo je zatrla. Ampak včasih se iz tega in onega razloga prebudi, kar je popolnoma normalno. To vam lahko potrdi vsak sociolog, in to, kar ste imeli z XY, je ja čisto normalno. Mislite, da bi moralist, filozof in učenjak, kot je Aristotel, to počel, če ne bi bilo normalno, da bi to počel Michelangelo ali da Vinci in druge velike osebnosti naše civilizacije? Meni se to ne zdi kaj prav posebej vzemirjujočega, vse to okoli tega, saj gre za nekaj normalnega, že videnega in znanega naši civilizaciji, za nekaj, kar se dogaja vsak dan povsod, le prikrito, zaradi religije in njenih podaljškov ter ostalin, ki so za razumnega moža larifari. Gre le zato, da se po tisočletju srednjeveškega mračnjaštva še nismo povzpeli na

civilizacijsko raven antičnih Grkov. Upam, da se strinjate, da je bila njihova civilizacija enkratna in da celo del naše temelji na njej. Ali kdo obsoja Grke, njihovo ljubezen do otrok?«

Zadnjemu vprašanju je zelo težko oporekati, saj antične Grke gledamo s pozitivne in ne z negativne strani, zato javnost njihovega pederastičnega početja glasno ne obsoja.

Še bolje je, če ne uporabljate imen avtoritet, tudi izmišljenih ne. Pogosto je dovolj, da se sklicujete na splošno priznane avtoritete kot skupino »zdravniki pravijo«, »pravniki trdijo«, »časnikarji in javnost so temu naklonjeni«, »noben kriminalist ne bi temu oporekal« itn. Brez imen, na splošno!

Ob tem morate skrbno paziti, da takšnih in podobnih stališč ne izražate eksplicitno, kot edino resnico in kot vnaprej načrtovana. Do vašega izražanja teh stališč in razumevanja mora pripeljati intervju »naključno«, le tako bodo tudi dvomljivcu videti iskrena in nenarejena. Preden jih uporabite, vadite te dele intervjuja doma pred ogledalom in kanarčkom ali zlato ribico, če nimate nikogar drugega, ki bi mu lahko popolnoma zaupali. Nastop v javnosti, v katerem izražate nekaj, kar je v nasprotju z vašimi resničnimi intimnimi načeli, je lahko izredno nevaren in vas spravi v vidno zadrego, če nanj niste pripravljeni ali niste »rojen lažnivec«.

Razumevanje dejanja ali dogodka lahko pokažete tudi na ta način, da ga opravičujete s frazo: »Saj to vsi počnejo!« S tem mu zmanjšujete težo in pomen in na ta način razbremenjujete sogovornika krivde, ker ga je storil, ali ker ga prikriva. Tehnika je uporabna tako pri incestu kot pri tatvinah ali zakonski nezvestobi, kršenju konkurenčne klavzule itn.

Pri tej tehniki je zelo pomemben zadnji stavek stališča, ki ga izražate na podoben način, kot je opisano v prejšnji tehniki, le da se tokrat ne sklicujete na avtoritete, ampak kar na vse ljudi, na vso družbo: »Vsi kradejo!«, kar z mirno vestjo dopolnite: »Tudi jaz bi, če bi bil pri koritu in bi imel priliko kot oni! Ja, kdo pa ne bi!« in temu dodate še tisti pomembni zadnji stavek: »Saj če ne bi, bi samo propadlo!«

Se razumemo? Z zadnjim stavkom neizpodbitno opravičite dejanje. Postavimo, da govorite s posiljevalcem in da ste že s predhodnimi stavki skušali delno opravičiti njegovo dejanje. Kaj boste uporabili kot zadnji stavek, ki naj prebije debeli zid nerazumevanja med vama? Ja, kaj pa reče vsak posiljevalec na zaslišanju pred sodnim senatom? S temi ali podobnimi besedami pove: »Saj je sama hotela. Sama se mi je ponujala in nastavljala.« Vi morate le ponoviti te besede, nič drugega. To je vaš zadnji stavek in pomemben poskus, da se mu tudi notranje približate in mu zlezete pod kožo, kot se pravi.

Opisana tehnika se navezuje na tako imenovano *tehniko obtožbe in krivde*. Za dejanje ali dogodek mora spraševalec kriviti ali obtožiti žrtev ali, če to nikakor ni mogoče, vsaj okoliščine. Naj bo dejanje še tako grozljivo in družbeno nesprejemljivo, neetično, nemoralno, celo kaznivo, spraševalec mora najti razumevanje in opravičilo zanj. Če ne takoj, pa v kasnejši fazi intervjuja. Uporaba te tehnike je smiselna tedaj, kadar začutite, da se komunikacijski kanal prekinja, da nastajajo šumi (preberite si kakšno knjigo o komunikologiji, da vam bo jasno, kaj je komunikacijski kanal, kaj povratna informacija, kaj šum itn). Tedaj vdihnite sapo, poglejte sogovornika v oči in mu recite naravnost v obraz: »Klinc vse skupi, ampak jest to drugač štekam in drugač gledam na zadevo. Jest vas resnično ne morem krivit za to. Ne morem pa basta. Sej niste vi kriv, če so naravnost prosil, da to nardite. Vi ste naredu neki, za kar so ONI prosil in tako rekoč za njihove napake in svinarije zdej krivijo vas. Oni lahko, jest pa ne! Zame so krivci ONI in basta. Šlus! Klinc pa taka pravica.« Način izražanja in kretnje morate razumljivo prilagoditi govorici in kretnjam, ki jih je sogovornik vajen in so mu blizu. Ne sme začutiti, da ste vzvišeni nad njim ali da ste za kakšen klin nižji na socialni lestvici. Stati morata na istem klinu in se oprijemati istih oprijemkov, da vam bo verjel in sprejel vaše stališče kot iskreno. Uporabljajte besednjak in govor njegovega okolja. Vse, kar naredi človek, je človeško in nič vam ne sme biti tuje ali odvratno, pa tudi če vam je, tega za nič na svetu ne smete pokazati, sicer bo komunikacijski kanal med vama dokončno in za vedno prekinjen.

Če niste do podrobnosti seznanjeni s primerom in ne poznate vseh elementov dogodka in dejanja ter osebnosti spraševanca, je ne uporabite, ker se nanjo navezujejo podtoni spraševanja, od mimike, govorice telesa, dihanja, nedoločljivih glasov odobravanja ali odklanjanja in dodatni elementi, kot so uporaba humorja, avtoritarnega nastopa, podrejenosti itn. Enako kot prejšnja, zahteva trening pred domačim ogledalom in živo publiko, čeprav z ribami v akvariju ali vrtnimi polži na kuhinjski mizi.

Naslednji besedni trik je uporaba besed, ponavljanje posameznih izrazov, s katerimi nadomestite druge izraze, in prej ali slej bo to zamenjavo sprejel tudi spraševanec in jo posvojil, s čimer bosta počasi uskladila svoji valovni dolžini in medsebojno razumevanje.

Detektivi imamo zelo pogosto opravka z izobraženimi in nadpovprečno izobraženimi osebami, ki nas po svojem znanju, širini, modrosti, pronicljivosti in akademskih naslovih, če hočete, močno prekašajo. Je to pomanjkljivost, ovira? Ne, nasprotno. Je naša prednost, saj se taka oseba zaveda svoje dejanske ali namišljene intelektualne premoči. Prav to moramo izkoristiti. Razumniku ni

ljubšega, kot da se nekdo sklicuje na njegov razum. To je maziljenje njegove duše in *ega*, njegove samovšečnosti, četudi se navzven kaže kot asket in skromnež. Pod kožo je enako krvav kot drugi. Vsaj velika večina je takšnih, preostanek pa ima slabe trenutke in pristopite jim s prepričanjem, da ga bodo imeli ravno tedaj, ko se bodo pogovarjali z vami.

Naprej skušajte usmeriti pogovor, intervju, tako da se bo sogovornik približal vaši ravni komunikacijskih sposobnosti in intelektualni zmogljivosti, ker se vi njemu, čigar intelekt in izobrazbena raven ter modrost je nekaj klinov nad vami, ne boste mogli.

Skušajte vplivati na njegov razum in samovšečnost, da vam razkrije svoje najgloblje skrivnosti, da se vam izpove. Pri tej tehniki niti z eno besedo ne smete omeniti svojih ciljev ali dejanja oziroma dogodka, o katerem sprašujete intervjuvanca. Ne opravičujte dejanja in ne simpatizirajte s sogovornikom. Ne krivite drugih za dejanje. Dejanja v intervjuju ni, pika. Zlasti ne v uvodnem delu, od koder počasi plezate proti vrhu pogovora, kjer nanizate svoje odlično poznavanje sogovornikovega strokovnega dela, njegov akademski ugled in dosežke, ki jih občudujete, enako kot ves svet ali vsaj vsa mariborska in pol ljubljanske univerze skupaj s široko javnostjo. Temu takoj dodajte še stavek, ki brez omembe dejanja ali dogodka govori o njem. Recimo: »Ob vsem tem pa mi ni jasno, kako ste lahko vpleteni v tisto zadevo. Ampak, gotovo za to obstajajo razumski razlogi in razumna pojasnila.« Le upajte, da bo zagriznil v vabo in se odprl ter vam poleg razlogov za izumiranje kačjih pastirjev ob Gradaščici ali torzijski napetosti vijakov, o kateri sta govorila in ki je bila predmet vašega zanimanja in povod za intervju, zaupal še tisto, zaradi česar ste v resnici prišli.

Če le s pol stavka ali vsaj dvema besedama odgovori na vašo trditev, ki je v bistvu vprašanje, ste v sedlu. Ne pustite se vreči iz njega! S previdnimi posrednimi vprašanji nadaljujte in nikar ne omenite dogodka ali dejanja prej, preden ga spraševanec vsaj štirikrat sam ne omeni in ga vsaj dvakrat ne poimenuje s pravo besedo. Še potem te besede ne uporabljajte, ampak ostanite na akademski ravni in se pogovarjajte neosebno, v šifrah, ki jih oba dobro razumeta. Spraševanec, če ne preusmeri pogovora, čuti v sebi potrebo po izpovedi in v vas vidi dovolj zaupanja vredno osebo, da se ji lahko izpove, čeprav se zaveda, da ste verjetno tam ravno zaradi te izpovedi in ne zaradi vijakov ali kačjih pastirjev. Pogosto so razumniki najboljši sogovorniki in najbolj odprte osebe, ki brez zadržkov poimenujejo stvari s pravimi imeni, če se že odločijo za to. Zelo priporočljivo je, da si preberete knjigo *Kako je mogoče*, ki jo je pred mnogimi leti napisal pokojni Jože Javoršek in ki je izredna izpoved prizadetega očeta. Iz nje se da naučiti marsikaj koristnega.

Razumniki imajo pogosto pomembno družbeno funkcijo in med pogovorom, se pravi intervjujem, jo je smiselno izkoristiti za poizvedovalne namene. Kako? Intervjuvanca ne kličete po priimku, kakor to počne kak primitiven prometnik, ko z vami opravlja postopek zaradi kontrole prometa ali prometnega prekrška. Uporabite njegov akademski naslov poleg obveznega gospoda ali gospe: »gospod inženir«, »gospa sodnica« in če je bivši minister ali poslanec lahko tudi »gospod poslanec«, »gospa ministrica«. Če vas v svoji lažni skromnosti – noben politik na svetu ni skromen, ker če bi bil skromen, ne bi bil politik – opozori, da ni več poslanec ali ministrica, se ne pustite zmesti in zadevo rešite na primer s pripombo: »Saj ste bili in povsod po svetu je v navadi, da se osebnost vašega družbenega položaja naslavlja s funkcijo tudi po končanem mandatu.«

Ko skušate iz take osebe izbezati podatek ali priznanje, se sklicujte na njene visoke moralne vrednote v kombinaciji z njenim položajem v družbi. Retorično ji namignite, da bo zanjo izpoved pomenila olajšanje in še bolj previdno ji polaskajte, kako močna osebnost je, da lahko takšno skrivnost (za katero z veliko verjetnostjo domnevate, da jo pozna), nosi v sebi toliko časa. »To bi zlomilo koga drugega, ne pa osebnosti vaših vrlin in vašega socialnega položaja,« ali kaj podobnega. Gre zgolj za prepričevanje in besedno igro kot v prejšnjem primeru, le da je z »odličneži« težje, ker so bolj zviti in previdni kot običajni razumniki. V družbeni smetani namreč ni veliko poštenjakov in pokončnih ljudi, ker poštenje in pokončnost v naši civilizaciji običajno ne nagrajujeta z napredovanji in gmotnimi koristmi.

To je le nekaj izmed desetin tehnik intervjuja in vsaka mora biti uporabljena za pravo osebo, ob pravem času in na pravi način, če hočete dosegati uspehe. Za to so potrebne izkušnje, ki si jih pridobite le s prakso, pri čemer ne smete zanemariti teoretskega znanja. Tisti, ki želi postati dober spraševalec, mora vzeti v roke strokovno literaturo o vodenju razgovora, komunikologiji, govorici obrazne mimike in telesa, ne nazadnje mora opazovati bolj izkušenega od sebe pri delu. Samo kombinacija vsega tega bo dala dobre rezultate.

Vam lažejo?

Laganje je stalnica in ni ga, ki se vsaj tu in tam ne bi zlagal. Detektiv, ki sogovorniku verjame na prvo besedo, bo zelo hitro ostal brez posla. Ker so razni analizatorji glasu, s katerimi nekateri skušajo ugotavljati verodostojnost izjav sogovornika, nezanesljivi, poligrafsko testiranje pa izredno zahtevno opravilo, ki ga obvlada le strokovnjak z dolgoletnimi izkušnjami, pa še tedaj ni povsem zanesljivo, se mora detektiv zanašati na svoj občutek in izkušnje, ki si jih pridobi z leti spraševanja.

Gary Aschenbach, upokojeni policijski preiskovalec in strokovnjak za zasliševanje državne policije v Marylandu, je na nekem svojem predavanju za detektive, ki ga je pospremil z videoposnetki iz dolgoletne prakse, opozoril na več pasti in namigov, ki budnega spraševalca opozarjajo, da nekdo ne govori resnice, da laže ali kaj prikriva.

Aschenbach trdi, in mnogi drugi viri mu pritrjujejo, da se večina ljudi, celo okorelih kriminalcev, počuti zelo nelagodno, ko mora nekomu iz oči v oči povedati laž ali neresnico. Zato najpogosteje povedo resnico, vendar le del resnice, tak, kot ga sami vidijo. Le redki so, ki se lahko nekomu lažejo v obraz in jih ni mogoče zasačiti pri laži. Izkušen spraševalec, ki pozna nekaj pasti, lahko iz sogovornika izvabi resnico ali vsaj ugotovi, da mu nekaj prikriva, da mu laže. So namreč besede in fraze, ki z zelo veliko mero gotovosti razkrivajo laži in prikrivanje. Kdor jih pozna in pozna tudi govorico telesa, ima nekoliko prednosti pred sogovornikom. Poglejmo si nekaj najpogostejših besed in stavkov, ki razkrivajo neiskrenost in laži:

To je vse o tem!

To je v glavnem vse o tem!

To je vse, kar vem.

To je vse, kar se je zgodilo.

To je vse, kar vam lahko povem.

To je skoraj vse, kar se je zgodilo in kar vem.

Ni več kaj dodati.

Nimam vam več kaj povedati.

O tem bi bilo to vse.

Ni več veliko ostalo za povedati, to bi bilo vse.

Mislim, da je to vse o tem.

Mislim, da več ne vem o tej stvari.

Kolikor vem, je to vse o tem.

Ste kaj opazili pri teh stavkih? Če niste, se boste morali še malo poglobiti v kakšen učbenik psihologije in lingvistike ter izpiliti svojo spraševalsko prakso. Vsi ti in podobni stavki so v bistvu priznanje, da sogovornik ni vsega povedal, da ve še nekaj, kar prikriva. Stavek: »To je vse o tem!« lahko v prevodu spraševalca pomeni: »Nekaj sem ti povedal, vendar je še veliko tega, kar vem in bi lahko povedal, če bi hotel.« Sogovornik se vam noče lagati v oči in vam pove: »To je vse o tem!« Ne reče: »To je vse o tem in nič drugega ni več, kar bi lahko povedal!«

Kadar se pogovor konča s takšnim ali podobnim stavkom, ne zamudite priložnosti, da izvlečete iz sogovornika še kaj! Če torej reče: »To je vse *o tem*!«, ga takoj vprašajte: »To je vse *o tem*, povejte mi še preostalo.« Če vam odgovori. »Ne, to je vse.«, mu predočite njegovo izjavo na malo bolj izzivalen način: »Zakaj pa ste prej rekli, da je to vse *o tem*?« S takšnim vprašanjem povečate njegovo napetost, stres, ki najpogosteje pripelje do izbruha govorice telesa, ki vam lahko pomaga in je bolj verodostojna kot njegov jezik in usta.

Naslednja zelo pogosta beseda sogovornika, ki ni iskren, je *lahko* ali *morem*, v vseh svojih oblikah in odtenkih.

To lahko povem!

Lahko rečem le…

Lahko vam povem, da…

Lahko vam povem tole: ...

Lahko vam povem samo to, da...

Ne morem si misliti...

O tem vam ne morem nič več povedati.

Nič drugega vam ne morem povedati.

Nisem zmožen, da bi vam še kaj povedal.

Ne morem reči…

Tega vam ne morem reči.

Sogovornik vam govori resnico. Kar pove, je zelo verjetno res, vendar zagotovo ve več, kot vam je povedal. Vprašanje je le, zakaj vam tega ne želi povedati! Možno je, da se boji nekoga, ki bi mu utegnil škoditi, če ga razkrije s podrobnostmi, ki vam jih je zamolčal. Možno je, da je sam sostorilec in bi se z bolj obširnim pripovedovanjem kompromitiral. Takšnega sogovornika se

splača večkrat obiskati in se v časovnih presledkih z njim pogovoriti. Zelo malo verjetno je, da si bo dobesedno zapomnil, kar vam je prej povedal. Tako lahko iz več pogovorov izluščite celotno dogajanje ali vsaj večino dogajanja in podatkov.

Zelo pogosti so tudi pogojniki, ki jih uporablja intervjuvanec. Z njimi se hoče izključiti iz dogajanja ali se zavarovati pred morebitnimi posledicami. Zdi se mu, da vam na ta način ne da odgovora, ki ga pričakujete in da kasneje vedno lahko reče: »Jaz tega nisem rekel.«, kar je celo res, saj je uporabil pogojnik in ne trditev!

Tega ne bi rekel.

To izjavo bi zanikal.

Tega ne bi mogel reči.

Zanikal bi, da sva se kdajkoli pogovarjala.

Zanikal bi, da sem bil tam.

Zagotovo bi lahko trdil…

Lahko bi rekel, da jaz nisem…

Takole bi rekel…

V nič takega ne bi bil vpleten…

Lahko bi rekel: ne!

To bi odločno odklonil in zanikal…

Tega ne bi nikoli naredil…

Hipotetični odgovori so zelo pogosti v intervjujih z osebami, ki so vpletene v trpinčenje otrok in drugih družinskih članov, v domače tatvine in druge najintimnejše in temnejše sfere življenja.

Osebe, ki se zatekajo k pogojnikom in hipotetičnim odgovorom, vam ne bodo nikoli dale jasnega in odkritega ali vsaj poštenega odgovora.

Če pedofila vprašate: »Ste ljubkovali tega otroka?«, bo zelo verjetno odgovoril: »Ne bi rekel!« Na prvi pogled se zdi, da je užaljen zaradi takega vprašanja. Ob podrobni analizi njegovega obnašanja in odgovora se pokaže njegova izjava v povsem drugi svetlobi, saj pravi, da *ne bi* rekel. Vendar ni rekel *ne*! Torej? Zakaj »ne bi rekel«? Morda zato, ker če bi gladko zanikal, bi bila verjetnost, da se razkrije, večja, morda zato, ker drugače dojema svoja dejanja? Detektiv mora ugotoviti ta ozadja, ki jih skrivajo hipotetični in pogojni odgovori.

Avtor knjige *Identifikacija laži v preobleki* (*Identifying Lies in Disguise*) Wendell Rudacille predlaga v takšnih primerih uporabo pravila »*toda — ne*« oziroma »*Rekel bi ne, toda nisem rekel ne!*«

Intervjuvanci, priče, se pogosto zanašajo na svoje prepričanje, da ni dokazov. Tipični odgovori iz te skupine so:

Pokažite mi dokaze!

Tega nikoli ne boste mogli dokazati!

Za to ni dokazov.

Nobenega dokaza ni, da bi bil vpleten.

Nimate niti najmanjšega dokaza.

To ni noben dokaz.

Dokazi ne obstajajo.

Če bi imeli dokaz…

Brez dokazov ne bo šlo…

Aschenbach kot tipičen primer odgovora, kjer se osumljenec sklicuje na dokaze, navaja vlom v trgovino. Vlomilec je razbil okno in iz blagajne odnesel denar. Med zasliševanjem so osumljenca vprašali, kako je oseba, ki je vlomila, lahko prišla v prostor, in če morda ve, ali je pri tem razbila okensko steklo. Odgovor osumljenca je bil: »*Je tako prišel noter? Jaz tam nisem bil. Poleg tega pa, nihče ne more dokazati, da sem bil tisto noč kje v bližini tiste trgovine.*«

Vprašanje se je končalo s pogojnikom: »če morda ve...«. Na tako vprašanje da nekdo, ki ni vpleten, zelo jasen in kratek odgovor: »da« ali »ne«. Osumljenec se je namesto tega izognil neposrednemu odgovoru in še poudaril, da tam ni bil in da nihče ne more dokazati, da je bil tisto noč v bližini trgovine. Odločil se je pač za neposreden izziv policije: »Dokažite!« Zakaj? Možno je, da policija resnično ne more dokazati, da je on vlomilec, ker dejansko ni bil v bližini vloma. Lahko je vlomilec in trdno verjame, da ga nihče ni videl pri njegovem početju, da ni materialnih dokazov, ki bi povezovali njega in vlom. V takšnih primerih je potrebno poleg izkušenosti spraševalca poznati vse podrobnosti zadeve, o kateri teče beseda, in po možnosti tudi predzgodovino spraševanca.

Naslednji sklop so stavki, v katerih se pojavlja beseda ‘obtožba’, ‘obtožiti’ in še vse njene izpeljanke.

Me obtožujete, da sem jaz to storil?

Ne dovolim, da me obtožujete takšnih stvari…

Počutim se, kot bi me obtoževali!

Dozdeva se mi, kot bi me obtoževali, da sem nekaj storil.

Kdor me obtožuje, se laže!

Ta obtožba nima temeljev.

Obtožba je lažna!

Za to so me že večkrat obtoževali, vendar…

Oseba, ki jo sprašujete, vaše vprašanje dojema ali jemlje kot obtožbo. Če nekoga vprašate: »Ste vi ukradli denar?« in če odgovori: »Ne dovolim, da me obtožujete takih reči!«, je to znak za alarm v vaših možganih. Zakaj bi nekdo na preprosto vprašanje, kjer je običajen odgovor »da« ali »ne«, odgovarjal z dolgim in zapletenim stavkom? Lahko je nedolžen in tako pošten, da ga takšna vprašanja žalijo in spravijo iz tira, toda take osebe so redke. Precej bolj je verjetno, da je v njem prevladal njegov obrambni nagon in da ve več o kraji tistega denarja, če ga že sam ni ukradel, vendar noče povedati podrobnosti. Zato bo potrebnih več posrednih in hipotetičnih vprašanj, s katerimi boste morda izvlekli iz njega kaj več podatkov o stvari, ki vas zanima.

Dolg stavek, v katerem je poudarjeno, da je to odgovor na vprašanje, namesto enozložnic »da« ali »ne«, kaže na osebo, ki je tako ali drugače vpletena, ni pa sposobna hladnokrvno lagati na zelo neposredna vprašanja, ki zahtevajo kratek in precizen odgovor.

Odgovor je ne!

Moj odgovor na vaše vprašanje je negativen.

Vse kar lahko rečem je: ne.

Na to vprašanje moram odgovoriti nikalno.

Odgovor ne more biti drugačen kot ne.

Zakaj bi nekdo na vprašanje, ki od njega ne zahteva drugega kot da pritrdi ali zanika, odgovarjal z dolgim stavkom in napenjal možgane? Tovrstni odgovori se običajno pojavijo tedaj, ko zastavljate daljšo serijo natančnih vprašanj, na katera je mogoče odgovoriti le z »da« ali »ne« in ne dopuščajo slepomišenja. Spraševancu, ki je vpleten v zadevo, ob primerni dinamiki intervjuja prej ali slej popusti koncentracija in namesto enozložnice uporabi daljšo frazo, pogosto eno od zgoraj navedenih.

Oseba običajno odgovarja z enozložnicami na vprašanja, ki je ne prizadenejo in ji ne povzročajo neugodja. Ko pa je zastavljeno vprašanje, ki jo zadene v živo, si pomaga iz zagate z nekaj

dodatnimi besedami. Je morda vpletena? Kaj jo tako vznemirja, da ne uporabi enozložnice? Za spraševalca je to indikator, kam naj usmeri naslednja vprašanja in kako naj jih zastavlja, da bo iz spraševanca izbezal podatke, ki ga zanimajo.

Veliko hudodelcev se dobro pripravi na zaslišanje in tudi priče, ki o hudodelstvu kaj vedo, so pripravljene nanj. V mislih si zastavljajo vprašanja, kakršna bi utegnil postaviti spraševalec in si nato v svoji glavi sestavijo spisek možnih odgovorov.

To je težko vprašanje.

Ta je pa dobra.

To je pa težko.

To je zapleteno vprašanje.

To zahteva premislek.

To je dobro vprašanje.

Na to težko odgovorim.

Odgovor na tako težko vprašanje ni lahek.

To je nekaj tipičnih odgovorov na vprašanja, na katera spraševanec ni bil pripravljen in ki jih ni predvidel. Kadar vam nekdo reče: »*To je dobro vprašanje!*« želi v resnici povedati: »*Uf, na to vprašanje nisem niti pomislil. Dober je. To je pravo vprašanje.*« Spraševalec take rdeče niti ne sme izpustiti iz rok. Presenečenje je včasih najboljši način za pridobivanje podatkov in resnice.

V praksi boste pogosto naleteli na osebo, ki ugovarja vprašanjem, še preden so bila do konca zastavljena. Tipični ugovori, na katere morate biti pozorni, so:

Nisem take vrste človek, ki bi kaj takega storil.

Nisem človek, ki bi sploh razmišljal o tem.

Nisem take sorte človek, ki bi kdajkoli pomislil, da bi storil kaj takega.

Nisem človek, ki bi počel takšne stvari.

Tega ne počnem.

Te stvari niso v moji naturi.

Ne hodim okoli, da bi počel kaj takega.

Kaj takega ne bi mogel nikoli narediti.

Odločno ugovarjam takim vprašanjem!

Zakaj bi nekdo ugovarjal vprašanju? Zato, ker ve, da od njega ne bo imel koristi in da mu lahko v končni posledici celo škoduje. Spraševanec nekaj ve, nekaj prikriva in niti slučajno ne namerava

povedati vsega tega. Toda tudi lagati ne želi, ker bi to utegnilo biti preveč očitno in bi se morda lahko zapletel v protislovja. Zato uporabi linijo najmanjšega odpora in se čuti prizadetega, ker naj bi bila vprašanja žaljiva in ker naj tega, kar ga sprašujete, ne bi bilo v njegovi naturi. Včasih ugovarjanje uspe, če spraševalec ni pozoren in izkušen in ne ve, da se za ugovorom najpogosteje skrivajo podatki, krivda in še marsikaj.

Nekatere osebe skušajo z igranim dostojanstvom speljati spraševalca v slepo ulico in pri tem uporabljajo te in podobne fraze kot odgovor na vprašanje:

Pod častjo mi je odgovarjati na tako vprašanje.

Kako vam pride na misel, da me vprašate kaj takega!

S tem vprašanjem namigujete na…, kar mi sploh ni všeč.

To je smešno!

Vaše vprašanje je zame žaljivo.

Imam pametnejše delo, kot odgovarjati na vaša (tako bedasta) vprašanja.

S tem vprašanjem me ponižujete!

Kaj si mislite o meni!

Osebe, ki tako odgovarjajo, so običajno težavne, kajti pogosto spraševalec, če jih ne pozna dobro, ne more ugotoviti, ali jih vprašanja resnično žalijo ali osebe le igrajo vlogo vzvišenega pravičnika in ugledneža. Mojstri pretvarjanja, ki jih ni malo med tistimi, s katerimi se srečuje detektiv, računajo, da vas na tak način zmedejo, da vam povzročajo neugodje, zaradi katerega se boste opravičili in jih pustili pri miru. Potrudite se, da bodo vprašanja jasna in da bo oseba lahko odgovarjala nanje z da ali ne. Kadar se primeri, da vas oseba skuša spraviti iz tira s poudarjanjem svojega dostojanstva in neprimernostjo vprašanj, se ji lahko vedno preprosto opravičite: »Žal mi je, da to vprašanje žali (da je neprimerno), vendar je nadvse pomembno, da nanj odgovorite«. Nato opazujte nadaljnje reakcije. Z izkušnjami si boste pridobili ustrezne sposobnosti zaznavanja in razlikovanja reakcij iskrenih in neiskrenih ljudi.

Kadar spraševanec brez premisleka, kot bi izstrelil iz topa, odgovori, da se ničesar ne spominja, je zelo verjetno, da se ravno tistega, kar je vprašan, odlično spominja. Nekaj tipičnih odgovorov ljudi, ki se »ne spominjajo«.

Se ne spominjam.

Tega se trenutno ne spomnim.

Ne da bi vedel.

Zdi se mi, da ne.

Dvomim.

Se ne morem spomniti.

Vse, česar se lahko spomnim, je…

Če me spomin ne vara…

Moj spomin ni zanesljiv.

Opazujte sami sebe, kadar vas nekdo nekaj vpraša. Recimo, da vas na obletnici mature sošolec vpraša, kdo je sedel v četrtem letniku gimnazije v tretji klopi pri oknu. Nekaj časa boste brskali po spominu, preden boste odgovorili da se ali da se ne spominjate. Človek, ki se resnično želi spomniti, nikoli ne izstreli iz sebe odgovora. Vedno traja nekaj trenutkov, preden odgovori, saj mora vključiti vse registre svojega možganskega računalnika, da vzbudi ustrezne živčne poti, ki ga popeljejo v zakladnico spominov. Le tisti, ki mu ni treba brskati po spominu, lahko takoj odgovori, da »se ne spominja«. Bistvo je torej hitrost odgovora na vprašanje. Kdor se ne potrudi, da bi se spomnil, najbrž nekaj ve in se mu sploh ni potrebno spominjati. Taka oseba lahko takoj odgovori. Iskrena oseba pred odgovorom vedno za trenutek pomisli.

Tako imenovana projekcija je eden od načinov zasliševanja in spraševanja, je pa tudi eden od obrambnih mehanizmov spraševanca, ki ne more lagati spraševalcu v obraz in se skuša s projekcijo, prenosom, izogniti neposrednim vprašanjem.

Človek bi moral biti nor, da bi storil kaj takega.

Le kdo, ki je bolan, bi lahko to naredil.

Normalen človek tega ne bi storil.

Kdorkoli je to storil, si je nakopal resne težave.

Kdor je to storil, je zagotovo narkoman ali pijanec.

Nihče, ki je pri sebi, ne počne kaj takega.

Zdi se, kot da je ta oseba resnično nora.

Kdor je to storil, resnično potrebuje psihiatrično pomoč.

Takšne in podobne fraze uporabljajo osebe, ki so običajno vpletene v dogodke in najpogosteje gre za dogodke, ki jih družba moralno najbolj obsoja. Oseba se skuša s takšnimi odgovori oprati krivde in se izviti iz strahov, ki jo pestijo. Včasih se celo zaveda, da prav ona potrebuje pomoč, a se boji to priznati sama sebi, kaj šele drugim.

Na vprašanje, ki ga zastavite storilcu kaznivega dejanja spolnega napada na osebo, mlajšo od petnajst let: »Ste otipavali otrokove spolne organe?«, je dokaj pogost odgovor: »Kdor bi to počel, resnično ne more imeti vseh kolesc na svojem mestu«. Tak odgovor pravzaprav ni odgovor na vaše vprašanje. Lahko je izmikanje. Z njim ne zanika tega, kar ga sprašujete in verjetno se zaveda, da ni samo storilec kaznivega dejanja, ampak da je tudi bolnik, ki potrebuje pomoč.

Spraševanje ali zasliševanje se lahko spremeni v nasprotno spraševanje, kadar spraševancu zmanjka argumentov in je potisnjen v kot.

Kako naj jaz to vem?

Kako bi lahko vedel?

Mislite, da vem?

Sedaj bom pa jaz vas nekaj vprašal…

Zakaj morate to vedeti?

Zakaj me to sprašujete?

Kakšno vprašanje pa je to?

Po čem sklepate, da to vem?

Kaj pravzaprav hočete vedeti?

Kaj to vprašanje sploh pomeni?

Zanimiv je primer ljubljanskega serijskega morilca iz osemdesetih let. Kriminalistom je opisoval različne podrobnosti, ki jih je vedel lahko le tisti, ki je bil na kraju umora in ki je moril. To izredno poznavanje podrobnosti in dejstev je opravičil s stavkom:

»Jaz sicer nisem naredil tega, bi pa tako naredil, odnosno si zamišljam, če bi jaz to naredil, bi bilo tako…«

To je nekaj najpogostejših »odgovorov — vprašanj« vprašanega, ki je potisnjen v kot in ki se ne želi lagati, prav tako pa tudi ne želi ali ne more pošteno odgovoriti. Pogosto si skuša pridobiti čas za premislek tako, da malo obrne in ponovi vprašanje.

* * *

»Ste preverili ugrabiteljevo poslovanje preko plačilnih in kreditnih kartic?« je časnikarka Vida Petrovčič vprašala visokega policijskega uradnika pred TV kamero. Mož se je že prej potil, saj na nobeno vprašanje, ki mu ga je zastavila ni mogel dati kakšnega pametnega odgovora, ker policija očitno ni naredila tistega, kar bi morala. Namesto, da bi ji odgovoril z »da« ali »ne«, »smo« ali »nismo«, je rekel: »Če smo preverili poslovanje ugrabitelja preko plačilnih kartic?« Je resnično hotel razčistiti, kaj ga časnikarka sprašuje, ker vprašanja ni popolnoma razumel ali je hotel le pridobiti na času za razmislek? In ko je na naslednje vprašanje namesto odgovora rekel: »Sedaj bom pa jaz vam postavil vprašanje«, so televizijski gledalci

lahko samo še žalostno ugotovili, da je policija nesposobna ne le odkriti storilca, ampak tudi za komuniciranje z javnostjo.

* * *

Spraševalcu, ki bo spraševancu postavil vprašanje: »Ste vi ustrelili to žensko?« in mu bo ta odgovoril: »Ja, kako naj pa to vem«, mora biti v trenutku jasno, da ima pred seboj nadvse sumljivo osebo, ki je verjetno res ustrelila tisto žensko. Le kdo na svetu je tako bedast, da ne bi vedel, ali je ali ni nekoga ustrelil. Z drugimi besedami, oseba očitno ni sposobna lagati in vam v obraz povedati tisti neresnični »Ne!«. Ker skuša s protivprašanjem pridobiti čas ali vas zmesti, se zelo hitro sama ujame v svoje mreže.

Neredko spraševanec sploh ne odgovarja na vprašanja in njegovi odgovori se nanašajo na nekaj povsem drugega. Osebo vprašate, kje je stala, ko je tisti dan prišlo do trčenja motornih vozil v križišču Nerodne ceste in Široke steze, katerega priča je bila. Ona pa, namesto da bi vam odgovorila: »Tam in tam.«, se zagleda nekam v vesolje in reče: »Uh, kakšen dan je bil. Dež je škrabljal celo dopoldne, popoldne je bila toča in uničila mi je vso solato na vrtu in ko sem šla v trgovino, mi je premočilo čevlje in na križišču Nerodne ceste in Široke steze niso delovali semaforji in vsi so vozili kot obsedeni. Pa se ne čudim, ko je bilo takšno vreme in je že zjutraj vremenarica Tanja Cegnar povedala, da bo vplivalo na ljudi.«

Takega odgovora na preprosto vprašanje, na katerega se da odgovoriti s petimi besedami, si ne želi nihče. Namesto tistih treh ali petih besed, ki jih pričakujete in vam bi lahko pomagale pri preiskavi, doživite besedno poplavo z vrsto podatkov, ki vas prav nič ne zanimajo, ker že veste, kakšno vreme je bilo tisti dan in da semaforji niso delali, ostalo pa s prometno nezgodo nima zveze. Edino, kar ste dobili, je njeno priznanje, da je tisti dan bila na omenjenem kraju. Resnični odgovor se torej skriva v gostobesednosti. Oseba, kljub temu, da je lahko nedolžna in nima pravzaprav nič z dogodkom, katerega priča je bila, vam morda vse to pripoveduje zato, da bi pojasnila, da ni vpletena, da se sprosti in da omili stres, ki ji ga je dogodek povzročil. Lahko se čuti krivo in lahko se ji dozdeva, da bo s svojo izjavo obremenila še sebe. Prav lahko pa nekaj dejansko prikriva in nečesa ne želi povedati.

Precej podobno je, kadar oseba, ki jo sprašujete, odgovarja mimo vaših vprašanj in se izogiba odgovoru. Vi jo vprašate: »Ste imeli pri sebi devize, ko ste obiskali Zmikavta Gabra Žepnika?«, ona pa vam odgovori: »Z devizami nimam opravka.«

V tem primeru ste spraševancu postavili zelo precizno vprašanje, ki opredeljuje čas, kraj in to, ali je imela devize pri sebi ali ne. Niste je vprašali, če ima opravka z devizami nasploh ali če jih

prenaša okoli in kaj meni o njih. Ne! Vprašanje je bilo korektno, natančno in odgovor bi lahko bil le »da« ali »ne«. Namesto kratkega in natančnega odgovora se mu je spraševanec izognil. Zakaj? Ali zato, ker na vsako vprašanje, povezano z devizami, vedno tako odgovori? Ali resnično želi, da mislite, da se on nikoli ne ukvarja z devizami? Ali pa se le izogiba vprašanju? Skušajte to ugotoviti z dodatnimi vprašanji in pogovorom. Vztrajnost se vam bo obrestovala.

Zamislite si, da ste sami z osebo, ki jo sprašujete. Sta v dnevni sobi in v stanovanju ali hiši ni nikogar drugega, še mačke ne. Osebo vprašate: »Ste vi vzeli nakit iz predala?«, ona pa vam z najbolj nedolžnim in začudenim obrazom odgovori: »*Kdo? Jaz? Ali sprašujete mene?*«

Detektiv, ki mu ne bodo zagorele vse rdeče lučke v možganih, ne bo dolgo konkurenčen. V sobi sta le vidva, nihče drug, in vprašanja niste zastavili samemu sebi ampak spraševancu. Odgovor na njegovo vprašanje je več kot očitno pritrdilen in zakaj bi nekdo na tako očitno jasno vprašanje iskal odgovor pri drugem? Zakaj bi sploh kaj takega na glas vprašal? Si hoče pridobiti čas za razmislek? Ste ga stisnili v kot in se počuti neudobno? Zakaj mu je neudobno, zakaj doživlja stres? Detektiv, ki ne more tega ugotoviti, pri svojem delu ne bo učinkovit, posledično to pomeni, da bo izgubljal stranke in zaslužek ter kot detektiv propadel.

Vsak detektiv v Sloveniji ima najmanj višješolsko izobrazbo in je slovenski državljan. Zato lahko upravičeno pričakujemo, da obvlada slovenski jezik, da ima občutek zanj. Biti mora pozoren tudi na govor in očitne jezikovne napake sogovornika. Osebi, ki je pod pritiskom, se pogosto kaj zareče. Če spraševalec ni pozoren, lahko takšna napaka spolzi mimo, ne da bi jo opazil in jo izrabil sebi v prid. Napake pri izražanju same po sebi nič ne pomenijo, so pa kamenček v celotnem mozaiku dogodkov in izpovedi in včasih z enim samim majhnim kamenčkom lahko rešite uganko velikega in prej nerešljivega mozaika, saj vas usmeri na pravo mesto in k pravim vprašanjem ter osebam.

Pozorni bodite tudi na samopopravke spraševanca.
»Tega nisem mislil.«
»To moram popraviti.«
»Tega nisem hotel reči.«
»Morda ste me napačno razumeli.«
»To še ne pomeni, da…«

V resnici to pomeni prav to in čisto prav ste ga razumeli, kajti prav to je hotel povedati! Kar vam je spraševanec povedal, je resnica. Ko se je zavedel tega, je hotel svojo izjavo takoj popraviti, za kar uporabi takšne in podobne fraze. Ne prezrite njegove prvotne izjave in upoštevajte, da je zelo verjetno točna.

Ves čas spremljajte njegove oči, ustnice, roke in govorico telesa nasploh. Le zelo redki so, ki lahko takrat, kadar ne govorijo resnice ali kadar kaj prikrivajo, to počnejo prepričljivo in jih ne izdaja telo. Star pregovor pravi, da so oči zrcalo duše. Detektiv ga mora poznati in ga upoštevati.

Znamenja resnice in laži

Spraševalec mora biti med pogovorom zelo pozoren na obnašanje sogovornika, ker lahko iz njegove govorice telesa, tona in barve glasu, načina izgovorjave in odgovarjanja sklepa, kdaj laže oziroma govori neresnico in kdaj govori resnico. Preglednica prikazuje nekatere najbolj značilne in opazne znake, karakteristične za resnicoljubno ali lažnivo osebo. Za slednjo so značilnosti zapisane v *ležeči* pisavi. **(**Povzeto in prirejeno po Eliopulos, 1993).

	Resnica	Neresnica ali laž
	Spoštovanje dogovora o pogovoru. Oseba pride pravočasno in je pripravljena sodelovati.	Zamuja, trdi, da ima druge obveznosti, nerada sodeluje.
Živčnost	Oseba je živčna, ko pogovor steče, se umiri.	Oseba je živčna, ko pogovor steče, se umiri.
Jeza	Če je oseba jezna, jo vprašajte, zakaj; pojasnila bo točen vzrok jeze	Če je oseba jezna, jo vprašajte, zakaj; na vprašanje ne bo dala preciznega odgovora in se ne bo pomirila.
Strah	Oseba je zelo živčna; sprašuje, zakaj je sploh tu; ko ji pojasnite, se takoj umiri; se udobno usede in vpraša, kaj želite vedeti.	Oseba je zelo živčna; sprašuje, zakaj je sploh tu; igra naivneža in nevedneža.
Obnašanje	Hladnokrvna, ima samozaupanje. Ni domišljava, ne obnaša se nasilno.	Pretirano prizadevna ali zaskrbljena, zdi se zmedena; prosi, da ji ponavljate vprašanja; ženske se pogosto histerično ali živčno smejijo, moški pogrkavajo.
Neposrednost	Na vprašanja odgovarja naravnost.	Dvoumni in izmikajoči se odgovori na vprašanja; zadržana pri odgovarjanju in v svojem odnosu.
Odkritost	Je odprta; prostovoljno daje informacije, zoži vašo preiskavo in se trudi, da bi vam pomagala.	Se pritožuje in skuša pojasniti razlog, zakaj noče sodelovati. Noče izključiti nobene možnosti ali osumljenca.
Iskrenost	Izjava zveni prepričljivo in oseba je prepričana v tisto, kar govori.	Skrbno pazi, kaj vam pove; pogosto si usta zakrije z dlanjo.
Stanovitnost izjav	Nepopustljiva pri svojih stališčih, ki jih podkrepi z novimi dejstvi.	Ne brani svojih stališč in argumentov, glavo poveša predse in kaže obžalovanje, da vam ne more bolj pomagati.
Položaj telesa	Vzravnan, kaže zanimanje in je na preži. Sčasoma osebi popustijo pregrade in tu in tam se skloni naprej. Je tako rekoč zrcalna slika spraševalca.	Mlahav, upognjen in kot bi oseba želela oditi. Noge in roke prekriža, pogosto zavzame na stolu položaj tekača na startu. Ne kaže zanimanja in si z rokami podpira glavo. Obraz in

	Med pogovorom se občasno presede ali spremeni telesni položaj.	telo obrača proti vratom in se izogiba pogledu spraševalca. Pogosto s hitrimi in brezciljnimi kretnjami spreminja telesno držo.
Geste in mimika	Običajne in nevpadljive.	Popravlja si nogavice, si mane roke in zvija prste, se praska, bobna s prsti po mizi ali telesu, navija palce, si trebi nos. Se vleče za mečice uhljev, ženske si navijajo kodre na prste. Ima suha usta in pogosto prosi za kozarec vode. Zeha ali nakazuje zehanje, kar kaže na povečano aktivnost možganov in potrebo po kisiku. Preverja si nohte, roke stalno nekaj počno, poka s členki prstov, zvija in vrti stopala, potrkava s stopali, prekriža noge in drenca. Usede se na dlani ali stopala, si popravlja in ureja oblačila, navija ali se igra z uro, vlači nitke iz robca ali oblačila.

Vse to lahko povežemo z distresom, ki ga doživlja spraševanec ob vaših vprašanjih. V umetnost in veščino spraševanja spada, kot rečeno, pozorno poslušanje in istočasno opazovanje nebesednega vedenja spraševanca. Psiholog prof. dr. Peter Umek, po katerem je narejen naslednji povzetek, pravi, da boste opazili napetosti, strah, negotovost, z eno besedo distres, ki je lahko znak, da osumljenec ne govori resnice ali pa označuje stanje (omahovanja) odločanja pred priznanjem. Vsi znaki distresa niso nujno posledica laganja. Ocenjevati jih morate skupaj z vsebino in njihovo celotno pojavnost (ne znak kot ločeno reakcijo). Distres se lahko kaže kot fiziološke reakcije, skozi mimiko in pantomimo, nadomestne dejavnosti, pa tudi v nekaterih značilnostih besednega vedenja.

Fiziološki znaki distresa, po katerih lahko najbolj zanesljivo ugotovite spremembe, so:

- znojenje, pogosto na zgornji ustnici;
- suha usta;
- oblizovanje ustnic;
- nepravilno dihanje, lovljenje sape;
- zehanje;
- spreminjanje barve kože, bledica enako pogosto kot rdečica;
- trzanje;
- tresenje;
- obrazni tiki;

- mežikanje;
- zahteva za odhod na stranišče;
- vidno bitje žile, na vratu ali sencih;
- jecljanje;
- tremor;
- nervozno pokašljevanje;
- višji ton glasu;
- spremembe velikosti očesnih zenic.

Nadomestne dejavnosti, ki običajno kažejo na distres, predstavljajo irelevantno, neprimerno in pogosto groteskno ali bizarno vedenje, ki ga opazimo pri živalih, vključno s človekom, pri spoprijemanju s stresom ali frustracijo. Pri intervjuju (zaslišanju) se pojavljajo naslednje nadomestne dejavnosti:

- nemirno presedanje;
- pobiranje nitk z obleke ali odstranjevanje prahu s hlač;
- igranje z rokami ali prsti;
- zavezovanje vezalk (tudi preskušanje, ali so čevlji zavezani);
- dotikanje glave (nosu, ušes, las);
- cepetanje z nogami;
- miganje z nogami;
- grizenje nohtov;
- grizenje ustnic;
- prekomerno kajenje;
- poigravanje z vžigalnikom ali svinčnikom;
- bobnanje s prsti po mizi;
- popravljanje oblačil (zlasti ženske);
- zapenjanje in odpenjanje gumbov;
- vrtanje po nosu in ušesih;
- zapenjanje in odpenjanje ročne ure;
- neprestano pogledovanje na uro;
- navijanje ali nastavljanje ure;
- premikanje in odmikanje stola;
- vstajanje in sedanje;
- brcanje v nogo mize itn. (Umek : 1998).

Kadar nekdo doživlja distres, se torej spremeni kemija v njegovem telesu, sprošča se adrenalin, hitreje diha, je napet, se znoji in ima še druge znake, ki so bili opisani. Podzavestno se zaveda svoje stiske in se skuša izviti iz nje, tudi s poplavo besed, s katero lahko pridobi nekaj časa, da se umiri in obvlada ter da normalno zadiha. Pustite sogovorniku čas, morda bo potem, ko se umiri, povedal, kar ga sprašujete in kar vas zanima.

Računalnik – nujno orodje

Danes je nespametno trditi, da lahko podjetnik – detektiv nesporno je podjetnik – shaja brez računalnika. To je eno od njegovih osnovnih orodij in če ga zna uporabljati, si lahko prihrani veliko časa in dela.

Pustimo ob strani tiste detektive, katerih stranke so predvsem podjetja in posamezniki, ki iščejo strokovnjake za računalniško zaščito. Tu so še podjetja, ki prodajajo računalniške programe in najemajo detektive za iskanje piratov, ki nepooblaščeno kršijo avtorske pravice, in še vrsta drugih, pri katerih je računalnik in računalništvo v ospredju zanimanja. Detektiv, ki ne obvlada tega stroja, je omejen pri sprejemanju dobičkonosnih naročil.

Računalnik mu lahko koristi tudi tako, da si vanj prenese številne baze podatkov, ki jih potem lahko povezuje, primerja in po njih išče podatke, potrebne za rešitev naloge. Svetovni splet (World Wide Web – WWW) in medmrežje (internet) predstavljata tako rekoč neizčrpen vir vseh mogočih podatkov.

Denimo, da iščete dolžnika, ki se je skril nekje v ZDA ali Kanadi in si tam ustvaril topel domek. Kako ga boste našli med tristo milijoni prebivalcev na kontinentu, ki je bistveno večji od Evrope? Težko ali sploh ne, če se dela ne znate lotiti po najlažji poti, ki vam jo tako rekoč brezplačno ponuja svetovni splet. Na spletnem iskalniku, na primer http://www.google.com, vas čaka okence, v katerega vtipkate ime osebe, ki jo iščete. V manj kot minuti bo program premlel ves svetovni splet in vam na zaslon izpisal ime, priimek in druge podatke o iskani osebi, če se pojavlja njeno ime kje v internetu. Če ne, vam ostaja naslov http://www.teldir.com/eng/, kjer boste našli na desetine elektronskih telefonskih imenikov z vsega sveta, ki vam omogočajo iskanje telefonskih naročnikov. Morda boste iskano osebo našli tu. Vse te in druge naslove iskalnikov, pomembnih za poizvedovalno dejavnost najdete zbrane tudi na naslovu http://www.detektiv-da.si.

Recimo, da dobi detektiv nalogo, da mora poiskati ugrabitelja, ki ga policiji nikakor ne uspe najti, celo prek Interpola ne, čeprav je za njim razpisano mednarodna tiralica.

Vtipkajte v računalnik njegovo ime in po desetih sekundah se pojavi povratna informacija.

To je sicer šele prvi korak k odkrivanju iskane osebe. Lahko se je namreč že odselila, spremenila ime, lahko gre za soimenjaka ali kaj podobnega. V tem primeru se lahko detektiv zateče po pomoč k enemu izmed desettisočev poklicnih kolegov v ZDA. Po elektronski pošti mu sporoči

osnovne podatke, se dogovori za plačilo, običajno z Mastercard ali Visa kartico, tudi s čekom, in že po nekaj urah ali dneh dobi po elektronski pošti obvestilo o naslovu in trenutni (lažni) identiteti pogrešane osebe, po želji tudi njeno digitalno fotografijo ali podatek, da gre za drugo osebo z enakim imenom.

S tem možnosti, ki jih ponuja svetovni splet, še niso izčrpane. Odpirajo se vedno nove poti iskanja najrazličnejših podatkov in detektiv, ki se specializira za tovrstno delo, je lahko celo paraplegik (v ZDA jih je kar nekaj takih), ki se nikoli ne premakne iz svoje sobe in domačega vrta.

Po drugi strani si lahko v domači računalnik vnesete celo vrsto podatkovnih baz, od, recimo, vseh petnajst ali dvajset tisoč društev v Sloveniji, z imeni in naslovi kontaktnih oseb, do poslovnih imenikov in zbirk zaključnih izkazov poslovanja slovenskih podjetij. Najmanj, kar morate imeti, je najnovejši elektronski telefonski imenik Telekoma Slovenije, ki ga najdete tudi na internetu. Zelo koristno je, da imate tudi starejše različice. Nekdo je, recimo, šele pred kratkim ugotovil, da ne želi imeti svojega naslova objavljenega v telefonskem imeniku, zato ga v zadnji izdaji ne boste našli. Če pa pogledate v tri, štiri leta star imenik, boste našli njegov naslov. Če se ni preselil, je še vedno tam! Vse to detektivu zelo olajša delo.

Potrebujete le računalnik, modem, vključitev v internet preko telefonskega omrežja ali kako drugače, in če že hočete, še GSM prenosni telefon, ki omogoča, da vzpostavite zvezo z internetom ali z domačim računalnikom od kjerkoli na terenu. Pri izbiri računalnika se splača biti zahteven, ker stroji zelo hitro zastarevajo. Če kupujete prenosni računalnik – notesnik , kupite takega, ki ni starejši od enega leta. Na ta način se izognete zastarelim modelom, ki so prepočasni in preslabotni za potrebno programsko opremo in delo z obsežnimi podatkovnimi zbirkami. Prednost notesnika je, da lahko nosite vso svojo »detektivsko pisarno«, z vsemi arhivi in bazami podatkov, vedno s sabo v torbi. Dokupite še enega od mini tiskalnikov, morda še optični bralnik, digitalni fotoaparat ali digitalno videokamero, in pisarno boste imeli vedno pri sebi.

Priporočljivo je, da si omislite še zunanji trdi disk, na katerem so shranjene prav vse zbirke podatkov, ki jih imate. Če se vam zdijo dobri trije kilogrami kovine in plastike pretežki, si lahko omislite kaj manjšega, saj je tako imenovanih dlančnikov na tržišču veliko. Majhna škatlica v žepu suknjiča lahko v sebi nosi približno toliko podatkov, kolikor jih spravimo na papir, ki ga pelje tritonski tovornjak. Resda ne boste mogli z njo početi vsega, kar lahko počnete z notesnikom, a dlančnik je tako ali tako vedno le »drugi« računalnik.

Če se odločate za osebni računalnik, zahtevajte, da vam vanj vgradijo CDRW enoto, ki vam bo zelo koristila za sodobno posredovanje pisnih, grafičnih, zvokovnih in video podatkov strankam. Računalniku dodajte še modem in močno grafično kartico ter TV kartico, ki vam omogoča prenos video slike iz vaše kamere ali videorekorderja v računalnik in nato na CD rom, ki ga pošljete stranki namesto videokasete. Tak zapis je obstojnejši, predvsem pa cenejši, medtem ko kakovost v večini primerov zadovolji detektivske potrebe.

Prijatelj in izdajalec

Možnosti, ki vam jih daje sodobna tehnika, so neizčrpne in dobro poznavanje računalnika ter posameznih programov in programskih orodij postaja vsakdan številnih zasebnih detektivov in vseh, ki se ukvarjajo s poizvedovalno dejavnostjo. Ravno v računalniku lahko najdete sledi, ki vas pripeljejo do pogrešane osebe, dokažejo nezvestobo enega od zakoncev, nelojalnost delodajalcu, hudodelstva ali priprave nanje itn. Kar poglejmo si nekaj primerov praktične uporabe računalnika v poizvedovalne namene. Pri tem moramo opozoriti, da je v času pisanja pri uporabnikih prevladoval operacijski sistem MS Windows 3.x in MS Okna 95, medtem ko so danes na tržišču že MS Windows XP. Vendar osnovni princip dela ostaja pri vseh Microsoftovih operacijskih sistemih tipa Windows enak, spreminjajo se le nekatere podrobnosti. Poleg Microsoftovih programov se uveljavlja tudi GNU Linux.

Kadar vas bo najela družina pogrešane osebe, vam bo običajno omogočila vpogled v njene osebne predmete. V dnevniku, šolskih zvezkih, pismih, rokovnikih in podobnem lahko najdete vrsto namigov. Računalnik je prava zlata jama, če ga je oseba bolj ali manj redno uporabljala.

Zakaj je računalnik tako pomemben? Ljudje, ki ga uporabljajo, mu pogosto bolj zaupajo kot soljudem. Na trdem disku, disketah, CD romu in drugih medijih, je shranjenih ogromno podatkov, ki veliko povedo o uporabniku. Ljudje se zavedajo, da so stvari, ki jih ne gre zaupati niti stroju in jih zato zbrišejo.

Povprečen uporabnik je prepričan, da s pritiskom na gumb »*Delete*« izbriše sledi svojega dela. Toda računalnik, mislimo seveda na IBM kompatibilne osebne računalnike, ki so najpogostejši, je narejen tako, da je takšen izbris le navidezen, ne glede na to, ali uporablja operacijski sistem MS DOS, MS Windows 3.x ali MS Okna 95/98, NT ali 2000. To lastnost računalnikov lahko izkoristijo delodajalci, starši, učitelji in kajpak policija, kadar preverjajo početje zaposlenih, otrok ali učencev in osumljencev. Tisti, ki brska po tujem računalniku, mora imeti bodisi dovoljenje lastnika in uporabnika stroja bodisi odredbo sodišča. Torej, kdor bo brskal po računalnikih, naj najprej preveri zakonodajo, šele potem naj se loti dela. Sodobni detektiv bo vedno težje shajal brez vsaj osnovnega znanja o računalništvu, ki je v Sloveniji na približno enaki stopnji kot v razvitih evropskih državah in se še vedno skokovito razvija.

Preden se lotite brskanja po računalniku pogrešane osebe, se vedno najprej pozanimajte, če ga je že pregledala policija in če ga je, skušajte izvedeti, ali je našla v njem kaj uporabnega, kar bi

utegnilo usmeriti preiskavo. Ne glede na morebitno prejšnje delo policije ga preglejte še vi, če zadevo obvladate, če ne, si najemite računalniškega strokovnjaka, ki bo delo opravil za vas.

Oseba, ki jo iščete in katere sorodniki so vas najeli, je torej uporabljala računalnik. Enaki postopki veljajo v drugih primerih in okoliščinah, vendar je brskanje po računalnikih najpogostejše pri preverjanju pogrešanih oseb, predvsem najstnikov, zato navajamo to kot primer.

Kje v računalniku so skrite sledi? Ja, na trdem disku ali disketi, porečete. Res je. Točno tam. Ampak vedeti je treba še kaj več. Vedeti morate, da velika večina uporabnikov IBM kompatibilnih PC-jev uporablja enega od operacijskih sistemov gospoda Billa Gatesa oziroma družbe Microsoft, ker so bili in so še vedno najlažje dosegljivi in ker jih večina naših prodajalcev že ob prodaji namesti na trdi disk. Torej DOS in Okna! Različic je veliko, vendar je zaenkrat bistvena razlika le med tremi, štirimi najpogostejšimi: DOS, MS Windows 3.x, MS Okna 95 in MS Windows NT ali 2000.

Potem ko ste vstopili v računalnik, vzemimo, da je v njem nameščen danes že zastareli, a še vedno uporabljan operacijski sistem MS Windows 3.x, in se je na zaslonu pojavila podoba, ki je razdeljena v različna okna, poiščite ikono »File Manager« (upravitelj datotek). Ta predalnik, ki sploh ni predalnik, ampak je le upodobljen kot tak, bi v našem papirnatem svetu predstavljal sobico, v kateri so železne omare s predali, v njih pa posamezni spisi, eni bolj debeli, drugi tanki, tretji le na enem listu. Tem spisom rečemo v računalniškem žargonu »Folder« (mapa). Kadar ima takšna navidezna mapa pred seboj oznako »+«, to pomeni, da so v njej skrite druge (pod)mape, se pravi poddirektoriji. V teh mapah so shranjeni posamezni podatki, torej besedila, preglednice, računi, dobavnice, slike, programi, ki jih poimenujemo s skupno besedo »File« (datoteka, zbirka). Do tu načeloma ni velikih razlik med to in kasnejšimi različicami Microsoftovih Oken.

Kako morate klikati in odpirati te zadeve, ste se menda že kje naučili, če ne znate ali ste računalniško nepismeni, pustite računalnik pri miru in takoj začnite iskati ponudnika računalniškega izobraževanja!

Skozi direktorije in poddirektorije se boste priklikali do posameznih dokumentov. Če so delo vsaj povprečnega računalniškega uporabnika, jih je najverjetneje uredil tako, da so razporejeni po nekem logičnem zaporedju in da imajo kolikor toliko smiselna imena, saj bi jih drugače zelo težko našel in razpoznal.

Preglejte prav vse shranjene dokumente v vseh direktorijih in poddirektorijih. Zamudno bo!

Če niste tu nič našli, se lotite zbirke disket in CD romov ali drugih elektronskih medijev, na katere je uporabnik shranjeval podatke. To bo še zamudnejše, vendar obstaja velika verjetnost, da bo na njih kakšen uporaben podatek, ki bo nakazal, v katero smer usmerite preiskavo.

Ja, tri dni ste klikali, da vam je skoraj prst odpadel in da že resno sumite, da imate metakarpalni sindrom, pa nič! Nič, popolnoma nič. Kar mislite si, da je dela konec in da ste izrabili vse možnosti tehnike. Figo! Sedaj se začne pravo detektivsko delo, preiskava izbrisanih datotek in dokumentov.

Kako se to dela, si oglejmo na primeru dokumenta, ki smo ga sami ustvarili.

S pomočjo urejevalnika besedil, najpogosteje uporabljan je MS Word, napišite neko besedilo in ga pod imenom »Detektiv.doc« shranite na disketo v disketnem pogonu »A«. Še prej si na tiskalniku naredite izpis tega dokumenta, da boste kasneje videli rezultate dela.

Ko ste vse to naredili, izberite (*Select*) dokument »Detektiv.doc« in pritisnite tipko briši, (*Delete*). Stroj vas bo vprašal ali resnično želite izbrisati omenjeni dokument in vi to potrdite z odločnim pritiskom na tipko za vnos (*Enter*), ki je označena tudi s puščico »↵«.Vaše delo bo izginilo bo z zaslona.

Velika večina uporabnikov je prepričana, da je na ta način za vedno uničila vse sledove svojega početja. Toda nekaj deset obsojenk in obsojencev dokazuje, da temu ni tako. Datoteke in dokumenti kljub temu, da ste jih »diletirali« že prejšnji teden, morda celo lani, ostanejo na disku in z malo prstne telovadbe in sreče jih lahko spet prikličete na zaslon, če ne popolne, pa vsaj njihove delce.

Trik je v tem, da novejše verzije operacijskega sistema MS DOS in MS Okna dokumentov sploh ne zbrišejo. To bi bilo zamudno, ker bi morali zamenjati vsako črko, vsak zlog. Temu so se izognili tako, da so v silikonske možgane vgradili ukaz, da mora stroj le z neko operacijo označiti tisti (izbrisani) dokument, ki postane zato neviden in ga zbriše uporabnik šele mnogo kasneje z redno uporabo računalnika, ki ob ugodni priliki nadomesti črke in zloge izbrisanega dokumenta z na novo vnesenimi. Edina možnost za takojšnjo trajno odstranitev izbrisanih dokumentov iz računalnika predstavljajo posebni programčki, ki disketo ali trdi disk »pometejo in pomijejo«.

Prav lahko se zgodi, da izbrisani dokument kljub kasnejšemu delu z računalnikom ostane nedotaknjen ali je izbrisan le deloma.

Čeprav le še zelo malo uporabnikov uporablja v svojih strojih samo stari dobri MS DOS, je vseeno dobro, da poznate osnove, kako v tem operacijskem sistemu priklicati nazaj izbrisane dokumente.

Zadnje verzije MS DOS-a imajo že vgrajene ukaze za obujanje dokumentov, (*Undelete*). Podrobnosti so v MS DOS priročniku, lahko se dokopljete do njih tudi tako, da vtipkate »*Help undelete*«.

Za obujanje »*undelete*« dokumenta z diskete, vtipkate »*Undelete a:«* in pritisnete tipko za vnos, (*Enter*). Na zaslonu se bo pokazal napis, ki bo imel v zadnjih dveh vrsticah približno takšen zapis:

»?etektiv.doc 4271 04—2-98 5.11p ...Undelete (Y/N)?

Please type in the first character for the ?etektiv.doc:«

Potem, ko boste vtipkali črko, recimo »D« in tipko za vnos, se bo na zaslonu pojavil zapis:

»File succesfully undeleted«.

Torej ste uspeli. Je sicer še nekaj fines, ki jih boste spoznavali ob delu.

V operacijskem sistemu MS Okna 3.x je zadeva še bolj preprosta.

Detektiv, ki se spozna na računalnike, bo v oknu z orodji (*Microsoft Tools*) odprl ikono, pod katero piše »*Undelete*« (obudi). Prikazalo se bo novo okno »*Microsoft Undelete*«.

Nato bo kliknil na okence, v katerem piše »*File*« (datoteka), in nato na »*Change drive/directory*« (Spremeni pogon/ direktorij). Ko je spremenil pogon/direktorij, tako da je v »A«, se v oknu nenadoma pokažejo datoteke, ki so bile zbrisane z diskete, med njimi na prvem mestu njegova »*?etektiv.doc*«. Ampak zgodi se nekaj čudnega. Vsem manjkajo prve črke in namesto njih je »*?*«. Tako pač je in ne belite si glave s tem, zakaj je tako.

Ko izberete »*?etektiv.doc*« se istočasno izbere tudi gumb »*Undelete*« v levem zgornjem kotu orodne vrstice. Kliknete na ta gumb in pojavi se pogovorno okno, v katerem morate zamenjati »*?*« z manjkajočo črko. Ni nujno, da vtipkate ravno tisto, ki manjka, v našem primeru »D«. Če ne veste, katera črka manjka, vtipkajte »a« ali »z« ali karkoli že in nato kliknite »*OK*« ali pritisnite »*Enter*«. Pokazalo se bo sporočilo, da je dokument znova »med živimi«, se pravi na vašem direktoriju, in uporaben za nadaljnje delo. Sedaj zaprite okno »*Undelete*« in odprite *File Manager*, kjer boste našli svoj dokument, ki ste ga maloprej »oživili«.

V MS Windows 95/98/Me/2000 se podatki, zbrisani s trdega diska, nabirajo v košu, »*Recycle Bin*«. Potrebno ga je odpreti z dvojnim klikom in osvetliti dokumente, ki so v njem in jih je še

možno obnoviti, nato pa jih z ukazom »*Restore*«, ki ga najdete na traku tik pod oknom Datoteka (*File*), spet prikličete nazaj in jih vrnete na njihovo prejšnje mesto v direktoriju. Zapomnite si njihova imena in mesta, sicer jih boste težko našli, če imate veliko »solate« v računalniku.

Izbrisane dokumente v MS Okna 95/98 je mogoče obnoviti še na druge načine, ki zahtevajo že bolj poglobljeno poznavanje operacijskih sistemov. Enako velja za obnavljanje podatkov na formatiranem disku, saj DOS 5.0 in višji omogoča, da se še po formatiranju z diska ponovno prikličejo posamezni dokumenti.

Poleg teh osnovnih tehnik je še vrsta drugih. Obstajajo tudi najrazličnejši programi za obujanje izbrisanih podatkov, med katerimi je v splošni uporabi Norton Utilities, ki vsebuje celo vrsto orodij za delo, iskanje in obnavljanje podatkov na disku. Njegova izjemna sposobnost je, da najde na disku posamezno besedo, ki je v dokumentu, ki ste ga že davno izbrisali in ste trdno prepričani, da ga že mesece ni več v vašem računalniku. Pa je in Norton jo izbrska iz najbolj skritega kotička vašega diska. Toda pozor, nikoli ga ne namestite na tisti računalniški disk, ki ga nameravate preiskovati, ker lahko s to namestitvijo dokončno izbrišete pomembne podatke z diska. Policija in laboratoriji, specializirani za preiskovanje diskov, disket in drugih elektronskih medijev, uporabljajo še druge zelo drage in komplicirane programe, s katerimi je mogoče rekonstruirati skoraj vse, kar je bilo kdaj na disku, če pred tem uporabnik ni pognal kakšnega posebnega programa za uničevanje izbrisanih podatkov.

Zakoračimo torej v čudežno deželo Nortona. Recimo, da računalnik uporablja operacijski sistem MS Okna 95, da je na njegovem trdem disku že nameščen program Norton Utilities in da gre za naslednji problem.

* * *

Najstnica, ki je pobegnila od doma, je pisala dnevnik. V računalnik, saj sodobni najstniki komaj še uporabljajo tako zastarela orodja, kot so kemični svinčniki in papir. Bila je izredno natančna in vsak zapis je spravila v posebno mapo, vsako mapo je označila z zaporedno številko in datumom, vse skupaj je nato shranila v poddirektorij na »skrivnem mestu«, v enem izmed drugih poddirektorijev na trdem disku.

Že na prvi pogled, potem ko smo našli in odprli »skrivni« poddirektorij in si ogledali njegovo vsebino, je bilo nekaj nelogično. Eden od dokumentov je bil spremenjen dan po njenem izginotju. Računalnik sam tega ne more narediti. Kdo ga je? Kaj je pisalo v dokumentu? Kaj je nekdo zbrisal in preko starega napisal novo besedilo? Je tu ključ izginotja?

* * *

Odgovore je pomagal poiskati Norton! Potrebnih je bilo naslednjih nekaj korakov:

Da bi priklicali nazaj izbrisano besedilo na dokumentu sreda.wri, je potrebno odpreti Norton Utilities. Kurzor postavite na meni Start in kliknite. Na traku, ki se prikaže, izberite ikono Programi, »*Programs*«. Sedaj kurzor prestavite nanjo in pokazal se bo nov trak, na katerem bodo imena programov, ki so nameščeni v računalniku in med katerimi je na vašo veliko srečo tudi Norton Utilities.

V programu Norton Utilities izberete ikono *Unerase Wizard*. Kliknete nanjo in odprete orodje, potrebno za vaše namere.

Prikazalo se bo novo okno, v katerem je »pozdravni nagovor«, ki je nebistven, zato takoj pomaknite kurzor na okence, v katerem piše »*Continue*« in kliknite.

Prikaže se drugo pozdravno okno, le da so tokrat v njem že tisti napotki, ki vodijo do cilja. To okno ponuja možnost izbire med dokumenti, ki so bili izbrisani zadnji (*Find recently delited files*), vsemi zaščitenimi dokumenti na disku (*Find all protected files on local drives*) in možnostjo iskanja kateregakoli dokumenta, ki ga je še mogoče obuditi in ustreza vašim zahtevam (*Find any recoverable files matching your criteria*). Izberete zadnjo možnost in kliknete Naprej, »*Next*«.

Okno, ki se potem odpre, vas vpraša, kako je dokument poimenovan (*What is a filename*). Če veste, vpišete ime dokumenta v okence in kliknete »*Next*«. Če ne veste, to je v večini primerov, pustite okence prazno in samo kliknite »*Next*«.

V naslednjem oknu, ki ste ga odprli, se vam pokažejo ikone, ki označujejo tip dokumenta (Grafika, elektronska pošta, preglednice itn). Sedaj morate že imeti precej določno predstavo, kakšen dokument iščete. Je to besedilo, preglednica, slika, filmski izrezek, graf itn. Označite vrsto dokumenta in kliknite »*Next*«.

Okno, ki se odpre, vas vpraša, katere besede v tem dokumentu iščete. Če veste, katere bi utegnile biti v njem, jih zapišite, ker si boste na ta način zelo skrajšali iskalni čas. Vživite se v osebo, ki je pisala ljubezensko ali izsiljevalno pismo, brskala po internetu ali počela kaj drugega na računalniku. Pomislite, katere besede so skoraj neizbežne pri tem natančno določenem početju. Če imate v rokah izsiljevalsko pismo, prepišite najbolj značilne besede, med katerimi je presledek. Če veste ime ljubimca nezveste osebe, vpišite njegovo ime itn. Odločite se še, ali naj vsebuje dokument, ki ga iščete, vsaj eno od besed ali vse iskane besede. Potem kliknite »*Next*«.

Računalnik bo začel malo mleti in pred vami se bo pojavila znana podoba direktorija, ki omogoča izbor med posameznimi diski in z Nortonom zaščitenim košem. Izberete mesto, kjer je najbolj verjetno iskani dokument ali kar »*My computer*«, se pravi celoten računalnik, in pritisnite »*Next*.« Na računalniku, ki začne neutrudno mleti in iskati, se pojavi okno, v katerem bodo izpisani vsi dokumenti, ki ustrezajo vašim zahtevam, mimogrede pa še mnogo tistih, ki jih je našel, in mnogo onih, ki jih je možno obuditi.

Ko računalnik preneha z mletjem in se umiri, je v oknu eden ali petsto dokumentov, odvisno od natančnosti iskanja, lahko je tudi prazno.

Če je vsaj en dokument ali če se vam dozdeva, da je med triindvajsetimi dokumenti eden, ki bi utegnil biti pravi, ga označite in kliknite na gumb »ponovno prikliči«, »*Recover*«. Kadar niste popolnoma prepričani, kliknite na gumb »*Quick wiew*«, ki vam omogoča hiter pregled tega dokumenta. Denimo, da ste s tistim, kar vidite, zadovoljni, zato se odločite za klik na gumb »ponovno prikliči«, »*Restore*« in potem še »končaj«, »*Finish*«.

Postopek ponovnega restavriranja dokumenta je končan in delo opravljeno. Napravite še izpis na tiskalniku, ki bo kasneje služil kot dokaz. Če gre za zelo pomembne dokaze, poskrbite, da ne bo nihče več uporabljal diska, na katerem je dokazno gradivo.

Možnih je še nekaj različic opisanega postopka, na primer z uporabo operacijskih sistemov MS DOS, MS Windows 3.x, tako da Norton Utilities ni že nameščen na trdem disku preiskovanega računalnika itn. Vendar so to že nove podrobnosti in postopki, s katerimi se lahko seznanite v drugi strokovni literaturi.

Ne bodite preveč presenečeni, če dokumenti, ki jih na takšen način izbrskate iz pozabe, ne bodo popolni in bo v njih več nerazumljivih delov. Vendar vas lahko fragmenti, ki so še ohranjeni, pripeljejo na pravo sled. To velja za vse Microsoftove operacijske sisteme; za druge morate pogledati v specializirane priročnike in povprašati tiste, ki se nanje dobro spoznajo.

Z Nortonom lahko izbrskamo še marsikaj drugega, praktično vse. Če nekdo piše na računalnik grozilna ali izsiljevalska pisma in jih potem zbriše, misli, da je zadevo opravil in da mu živ vrag ne bo prišel do živega. Naj si kar misli! Za Norton Utilities je to igrača. Dovolj je, da poznamo eno samo značilno besedo iz pisma, recimo ime ali ulico ali besedo v kateri je tipkarska ali pravopisna napaka. Vtipkamo jo v okence in poženemo program. Če je beseda bila na disku in je še ni povozila kakšna druga, jo bo izbrskal, skupaj s preostalo vsebino dokumenta.

Postavimo, da je lump računalniško polpismen in da ve za ta trik. Zato svojega pisma sploh ne shrani na trdi disk, ampak ga le napiše, nato natisne in potem, ne da bi ga shranil, zapusti program in izklopi računalnik. Kaj pa v tem primeru?

V Sloveniji in po svetu večina povprečnih uporabnikov računalnikov uporablja MS Word kot urejevalnik besedila. Ta program ima to dobro lastnost, da sam, v določenih časovnih presledkih, običajno pet do dvajset minut, shranjuje tisto, kar uporabnik napiše. Hudodelec, ki je pisal grozilno pismo, je za pisanje verjetno porabil več kot deset minut in zelo verjetno je program sam shranil napisano, še preden ga je zapustil in ugasnil računalnik.

Postopek je podoben. Spet iščemo ključno besedo in z malo sreče bomo našli celotno besedilo grozilnega pisma, tistega, ki ga hudodelec sploh nikoli ni shranil! Računalnik je v rokah mojstra eden največjih izdajalcev svojih uporabnikov, saj že s tako dostopnim programom, kot je Norton Utiliteies, najdemo in prikličemo nazaj najrazličnejše dokumente od preglednic, grafov, elektronske pošte, grafike, do podatkovnih zbirk itn. Nortonov program nam sam ponuja možnosti iskanja po vrsti dokumenta.

Drugo področje, kjer lahko detektiv najde kaj uporabnega za svojo preiskavo, so sledi interneta, ki ostajajo v računalniku tudi potem, ko ga uporabnik izključi.

* * *

Znan je primer, ko je detektiv dobil naročilo staršev, naj poišče njihovega pogrešanega otroka. Vsi prejšnji poizkusi, da bi odkrili, kam je izginil, so bili neuspešni. Detektiv je po opravljenem pogovoru s starši in sestro pogrešanega otroka opravil še preiskavo njegove sobe, šolskih zvezkov in računalnika, ki ga je sicer uporabljala vsa družina. Razumljivo, da z dovoljenjem in ob prisotnosti staršev. Simptomatično je, da se pri pogrešanih osebah preiskava pogosto naslanja na računalnike in računalništvo.

V računalniškem drobovju je bil med tisoči podatkov tudi ta, da si je nekdo le nekaj dni pred otrokovim izginotjem ogledoval spletno stran neke sekte. Detektiv je tudi sam pogledal to stran, jo natisnil in čez nekaj dni pripeljal pogrešanega otroka domov. Pravilno je namreč domneval, da je otrok v svoji stiski pobegnil k nekomu, ki mu je ponujal nebesa na zemlji in rešitev vseh težav. Prav takšna je bila ponudba omenjene spletne stani, kjer je bil tudi naslov sedeža sekte.

* * *

Nekaj je tudi policijskih primerov, ko so izsledili morilce in teroriste na podoben način. Pri nas je znan primer, ko so izsledili izsiljevalca z Gorenjske. Kako?

V računalniku, četudi nima posebnih programov, ki bi zapisovali dnevnik uporabe in beležili vsak pritisk na tipko, ostajajo sledovi. Še posebej pri uporabi interneta. Ti sledovi so zapisani v spominu uporabnikovega računalnika, povrh pa še v spominu računalnika ponudnika internetnih

storitev. Podatke iz slednjega boste dobili le v primeru, če imate resnično zelo dobrega prijatelja med osebjem, ki ta računalnik –strežnik vzdržuje, in ki je pripravljen tvegati svojo službo in kazenski proces na sodišču, če se razve, da vam jih je posredoval, kar je zelo verjetno, ker jih boste pač uporabili pri svojem delu. Sicer pa jih lahko dobijo le državni organi na podlagi sodne odredbe. Zanje namreč velja enaka stopnja zaupnosti in varovanja kot za vse druge komunikacije (telefon, pošto) in zbirke osebnih podatkov.

Torej vam preostane le PC, s katerega je bila vzpostavljena povezava z internetom, če vam družina pogrešane osebe oziroma lastnik dovoli vpogled vanj. Postopek iskanja dokumentov in spletnih naslovov je precej preprost in je opisan v vsaki boljši knjigi o uporabi interneta in brkljalnikov.

Tukaj smo le nakazali nekaj od obsežnih možnosti, ki jih detektivu pri njegovih poizvedbah in preiskavah ponuja osebni računalnik, mnogim najboljši prijatelj in mnogim največji izdajalec.

Zaščita ožičenih otrok

Vsakdanjost otrok postaja tudi deskanje po internetu, »ircanje« in navezovanje stikov z ljudmi, ki jih tam srečajo. Pravzaprav so otroci vsaj korak pred starši, kadar gre za elektronske medije in internet, saj se z računalniško in informacijsko tehnologijo seznanijo v šoli, pri vrstnikih itn. Nove tehnologije prinašajo tudi nevšečnosti in nevarnosti, na katere otrok nihče ne opozarja. V tujini je znanih več primerov, ko so neznane osebe zlorabile otroško zaupljivost za svoje nečedne, celo kaznive namene. Detektiv se bo prej ali slej srečal z internetom in zlorabami, povezanimi z njim. Le specializiran strokovnjak bo uspešen pri reševanju teh primerov, vsak pa mora poznati nekaj načel, da lahko svetuje svoji zaskrbljeni stranki in jo opozori na nevarnosti, ki pretijo njej in njenim otrokom.

Prvo pravilo je, naj bo računalnik, preko katerega se otroci povezujejo v internet, postavljen v dnevni sobi ali katerem drugem prostoru, kjer se pogosteje zadržujejo tudi odrasli. Mnogi svetujejo, naj se otrokom omeji čas dostopa do interneta, kar je sporno. Problem ni čas, prebit za računalniškim zaslonom in tipkovnico, ampak vsebina, ki jo nadebudnež preko tega vsrkava vase, in kakovost preostalega časa, torej telesne aktivnosti, socializacija, družinsko življenje, opravljanje vsakodnevnih odgovornosti, vključno z domačimi nalogami, in čas spanja.

Zelo priporočljivo je, da starši v računalnik namestijo program, ki beleži porabo telefonskih impulzov in sproti izračunava, koliko denarja porabi otrok ali kdo drug za deskanje po Kiberlandiji. Večina teh programov shrani tudi vse naslove strani, ki jih deskar obišče, in čas, ki ga porabi zanje. Tako lahko kadarkoli obnovijo pot, ki jo je po elektronski supercesti prehodil njihov otrok, in ugotovijo, kaj ga najbolj zanima.

Naslednji koristni program, ki ga uporabljajo mnogi straši, otrokom onemogoča dostop do erotičnih in pornografskih strani. Te so del interneta in nesmiselno se je razburjati zaradi tega. Kogar zanimajo, jih bo obiskoval. Mladoletni osebi lahko dostop omejite z ustreznim programom, če je že niste uspeli vzgojiti tako, da jemlje spolnost kot nekaj samoumevnega in sestavni del življenja in je ne išče kot gobar jurčke. Dostop do teh vsebin ji lahko omejite že z nastavitvami, ki jih omogočajo novejše verzije Microsoft Internet Explorer, Netscape Navigator in tudi nekaterih drugih sorodnih programov.

Za otroke, ki jih nihče ne pouči o pasteh v Kiberlandiji, je spolnost posredno največje tveganje in nevarnost. Prvi del tveganja pri deskanju predstavljajo strani z opolzko vsebino, do katerih se

otroci sami dokopljejo ali nanje naletijo nehote. Drugi dejavnik tveganja je medsebojno komuniciranje uporabnikov interneta.

Na desetine milijonov ljudi z vsega sveta, najrazličnejših družbenih položajev in najrazličnejših kultur, je vsak trenutek prisotnih. Velika večina je spodobnih ljudi, vmes pa so tudi pedofili, pederasti, lolitisti in kriminalci, ki izrabljajo lahkovernost in zaupljivost drugih za svoje nečedne posle. Otrok lahko preko tipkovnice in žic naveže neposreden stik z nekom, ki mu ni za kramljanje o Rdeči Kapici, ampak si s pomočjo sodobne tehnologije utira pot do svoje žrtve. Nikoli ni znano, kdo se skriva za prijaznim imenom in besedami na zaslonu. Lahko je drug otrok, lahko je član katere od pedofilskih organizacij, ki skrivno širijo svoje tipalke po medmrežju in iščejo nove žrtve.

Otroka je zato potrebno opozoriti na to, da je skrajno pazljiv pri navezovanju stikov z neznanci, da jim ne posreduje svojih ali družinskih osebnih podatkov, da neznancem ne zaupa telefonske številke ali domačega hišnega naslova, da od njih ne sprejema nobene elektronske ali druge pošte brez vednosti in odobritve staršev in da mora starše takoj opozoriti, če mu kdo začne sporočati kaj nespodobnega. Zlasti v tujini takim osebam hitro onemogočijo njihovo nadaljnje delovanje. Kdor misli, da v svetovni mreži oseb s posebnimi spolnimi nagnjenji do otrok ni nikogar izpod sončne strani Alp, živi v zmoti.

Računalniški programi omogočajo staršem, da otrokom onemogočijo dostop do določenih novičarskih skupin, zlasti tistih, kjer se pretakajo informacije s pornografsko vsebino, medtem ko lahko istočasno ostanejo poti do drugih skupin, katerih komunikacija je otrokom primerna, popolnoma dostopne.

Še lažje je blokirati računalnik tako, da ga bodo otroci lahko uporabljali le za dostop do izobraževalnih in zabavnih vsebin, ne pa tudi za interaktivno komuniciranje. Pri takem načinu uporabe so tveganja najmanjša.

Stranki, ki vas zaskrbljena poprosi za nasvet, kako naj zaščiti otroka pred tveganji medmrežja, ponudite zloženko, v kateri jo poučite o osnovnih pravilih varnega obnašanja na internetu in ki naj jih posreduje svojemu nadebudnežu. Ta osnovna pravila so:

- Nikoli ne dajaj svojega gesla za dostop do interneta nikomur, niti članom družine ne! Še posebej ne dajaj gesla ljudem, ki to zahtevajo preko interneta ali telefona in se predstavljajo kot pooblaščenci tega ali onega podjetja ali ustanove. Nihče od uslužbencev posrednika medmrežnih storitev tega gesla ne bo nikoli zahteval od vas!
- Nikoli ne sporočaj svojih osebnih podatkov, imena, naslova, imena staršev, bratov in sester, v katero šolo hodiš in drugih osebnih podatkov članov družine.
- Nikoli ne pošiljaj svojih digitaliziranih fotografij preko interneta. Prav tako ne pošiljaj fotografij svoje družine!

- Če se zapleteš v pogovor in ti postane vsebina ali način pogovora neprijeten, morda preveč oseben, ga takoj prekini. Odklikaj se drugam in pusti sogovornika pri miru. Celo opravičilo v takem primeru ni potrebno. O takšnem pogovoru morajo otroci takoj obvestiti starše.
- Otroci morajo takoj obvestiti starše tudi o komunikaciji, pri kateri jim je kdo grozil, uporabljal nespodobne besede ali jih je kako drugače prizadel.
- Nikoli se z neznancem z interneta ne dogovori za sestanek v živo. Če kdo to predlaga otrokom, morajo ti o tem takoj obvestiti starše.
- Otroci ne smejo sprejemati izdelkov ali drugačnih ponudb, ki jih kdo ponuja preko interneta in jih želi poslati na njihov domač naslov, če se o tem prej ne pogovorijo s starši.
- Bodite previdni in se zavedajte, da so ljudje na internetu od koderkoli in kdorkoli. Sami se morate zavarovati pred neprijetnostmi!
- Starši morajo biti pozorni na zelo dolge medosebne pogovore svojih otrok prek interneta, na njihovo skrivnostnost ali na to, da se okoli ekrana med pogovori kar tare otroških glavic.
- Starši se morajo zavedati, da morajo otroke zaščititi pred nevarnostmi in tveganji, ki prežijo nanje preko elektronskih vezij, enako kot jih zaščitijo pred nevarnostjo na cesti in v parku. Kdor nanjo ni pripravljen in je ne pozna, najhitreje postane žrtev!

Vlomilci, roparji in izsiljevalci so se že začeli okoriščati z informacijami, ki so jim dostopne preko interneta in ki jih dobivajo od otrok ter preveč zaupljivih ljudi. Pojasnite to tudi svojim strankam in njihovim otrokom!

Detektivi povsod po svetu imajo veliko naročil zaskrbljenih staršev. Detektiv Joseph Seanor III., nekoč uslužbenec CIA, specialist za računalniške preiskave, je pripravil program »PI Scan«, ki omogoča uporabniku, torej zasebnemu detektivu, zelo hitro pregledovanje vsebine trdega diska računalnika. Pokaže mu, katere strani svetovnega spleta je uporabnik računalnika obiskoval, kakšno grafiko (pornografske in druge slike) hrani v računalniku; istočasno naredi podoben pregled vseh datotek in dokumentov, ki jih lahko kasneje bolj natančno pregledate.

Omeniti je potrebno še neko nevarnost, ki preži na vse tiste, ki odpirajo strani ali sporočila z opolzko vsebino, zlasti otroško pornografijo. Mnogi, ki jim ni vseeno za varnost otrok, ali otroci sami, ki so imeli v preteklosti travmatske izkušnje, sprogramirajo stran ali sporočilo tako, da je v njem virus ali program, ki vpliva na delovanje računalnika tistega, ki odpre takšno stran. Zdi se, da je ta način boja proti pornografiji na internetu še najbolj učinkovit. Kdor bo izgubil vse podatke na trdem disku, bo verjetno prihodnjič temeljito premislil, preden se bo lotil deskanja po pornografskih straneh in odpiranja sporočil ali sličic.

Mediji in arhivi

Detektiv lahko za uspešno izvedbo svojih nalog s pridom uporablja tudi medije, in to na več načinov, pri čemer ne prestopi praga dopustnega in sprejemljivega. Najpogosteje detektivi uporabijo medije za iskanje pogrešanih oseb in izginulih ali ukradenih predmetov.

Bralci večine časnikov in gledalci televizij, ne nazadnje tudi poslušalci radia, z zanimanjem spremljajo črno in socialno kroniko. Teme z obrobja in socialnega področja so pri urednikih vedno zaželene in iskane. Zato je dokaj preprosto spraviti želene podatke v medijski obtok.

Za začetek mora detektiv dobiti soglasje stranke, da se njena zgodba lahko objavi. Pri tem je zaželeno, da se v zgodbi pojavljajo polna imena, ni pa pogoj. Vendar mora biti v tem primeru dovolj drugih podatkov, da zgodba le ni preveč vodena in medla, kakor pravijo v žurnalistiki.

Tisk je tudi eden od legalnih in neizčrpnih virov, ki razkriva številne podatke, le prebrati in izbrati jih je potrebno. Veliko teh podatkov samih po sebi nikomur nič ne pove, so le zaokrožene časopisne informacije o nekem dogodku, pojavu, osebi, kraju. Naloga detektiva je, da vse te informacije zbere, razčleni, poveže med seboj in analizira. Pred njim se razkrije nova zgodba, nova informacija, ki lahko pomeni ob vseh prejšnjih dejstvih, ki jih je že zbral, tisti odločilni kamenček v mozaiku, ki omogoči dokončanje primera.

Pri branju zapisov v tisku morate biti pozorni na imena, začetnice, kraje, tudi na to, kdo je avtor, na število objav posamezne informacije, datume objav, velikost zapisov in težo, ki jim jo dajejo uredništva, kar se vidi po tem, kako so razvrščeni, opremljeni in na kateri strani so objavljeni. Najpomembnejše besedilo le levo zgoraj na prvi strani, če je ob njem slika, ima toliko večjo težo. Najmanj pomembna besedila so desno spodaj na notranjih straneh.

Najbolj bistvena so imena, kraji in dogodki ter medsebojni odnosi. Vse bistvene elemente iz teh zapisov je potrebno vnesti v računalniški program, ki omogoča medsebojno povezovanje, denimo Microsoft Access. V isti program potem vnesete še vse druge podatke, ki so vam na razpolago, naredite potrebne povezave in nato z gesli hitro izbrskate tisto, kar je bilo prej neopazno. To je osnova, zelo preprosto povedana, ki jo mora vsak posameznik nadgrajevati glede na svoje delo in potrebe.

Niso samo tisti zapisi, ki izhajajo v revijah in časnikih, pomembni za detektive. So le eden od elementov, ki jih uporabljajo pri delu. Poleg njih lahko uporabljajo še razna letna poslovna

poročila, publikacije državnih organov in ustanov, ki so nabite z najrazličnejšimi, na prvi pogled nezanimivimi podatki.

V Sloveniji izhaja več kot 600 glasil, revij, biltenov, katerih naklada se giblje med petdeset izvodov in 100.000 izvodov. Podatke o njih dobite na Inštitutu za raziskovanje medijev Mediana d.o.o., Vilharjeva 27, Ljubljana, ali v njihovi publikaciji Mediana — slovenski tiskani mediji. Kdor se bo ukvarjal s poizvedovanjem o izgubljeni ali ponarejeni znamki, bo šel težko mimo glasila Znamkar, kdor se bo ukvarjal s čim drugim, bo moral pogledati v medij, ki piše o tem. Izkoristi ga lahko za objavo, za navezavo stikov z ljudmi, ki o zadevi veliko vedo in jih druži medij. V pogovoru z njimi bo uspešnejši, če si prej prebere nekaj številk njihovega priljubljenega občila.

Vse te informacije in podatki se kopičijo iz meseca v mesec, iz leta v leto. Morda kak posameznik redno izrezuje članke in jih desetletja dolgo hrani, ker ga pač zanima določeno področje. Takih posameznikov je malo in detektiv nanje ne more računati. Tudi sam si ne izrezuje člankov in informacij, kajti kdo ve, katera je tega vredna. Njena vrednost se pokaže šele tedaj, ko jo potrebuje, a ne ve, kje bi jo dobil.

Problem je sorazmerno lahko rešljiv. V Sloveniji je več baz podatkov, ki so jim osnova objave v medijih. Med njimi je nedvomno najpomembnejša in najbogatejša, če potrebujemo splošne podatke o nekem pojavu, dogodku ali osebi, dokumentacija časnika Delo. Tudi zato, ker jo vodi Bojan Štefančič, zelo sposoben dokumentalist, ki je ustvaril vrsto programov in sistemov, ki omogočajo hitro in učinkovito iskanje.

Arhiv Dela d.d. , ki je največji arhiv časopisnih in revialnih člankov pri nas, obsega okoli dva milijona bibliografskih enot. Ducat visoko izobraženih dokumentalistov vsakodnevno arhivira približno 350 enot iz približno 60 časnikov, revij in drugih publikacij.

Med drugim tudi o detektivih, ne le slovenskih. Delo d.d. ima tudi bogat fotoarhiv, kjer je shranjenih okoli milijon fotografij, od portretov do športnih dogodkov, demonstracij, hiš, krajev itn.

Vsako arhivsko enoto lahko iščete po različnih kriterijih: po osebnem imenu, kraju ali dogodku. Dosjeje o posamezni zadevi si lahko naročite preko Delovega poslovnega portala http://dpp.delo.si/Apps/WebObjects/DeloGPortal ali preko elektronske pošte dokumentalistov Dela infornauti@delo.si

Poleg Delovega arhiva je vredno omeniti še arhiv Radia in Televizije Slovenije, Državnega zbora in mariborskega Večera. Večer je v letih 1998 do 2002 izdal CD rome s članki in fotografijami objavljenimi v preteklem letu, ki lahko predstavljajo del vaše domače podatkovne zbirke in začetek poizvedovanj o posameznem dogodku, gospodarski družbi ali osebi.

Specializirane članke najdete v Tehniški knjižnici ter Narodni in univerzitetni knjižnici, ki sta pogosto nepogrešljivi postaji na poti preiskovanja zasebnega detektiva, pri tem si lahko kar od doma pomagate z internetnim naslovom COBISS http://www.cobiss.izumsi/.

Včasih vam bo prišel prav podatek iz diplomskih nalog, ki jih hranijo fakultetne in visokošolske knjižnice, kjer dobite poleg tega še drugo specializirano literaturo. Skratka, dokumentacije podjetij, ustanov in državnih uradov so neizčrpen vir podatkov, ki, v povezavi z drugimi, lahko pomagajo reševati posamezni primer.

Med najpomembnejše vire informacij o preteklih dogodkih spadajo arhivi, v katerih lahko najdete skoraj vse in omogočajo zelo podroben vpogled v življenje posameznika v nekem določenem preteklem obdobju. Zakon o arhivskem gradivu zelo jasno opredeljuje dostopnost do tega gradiva, ki pa jo v nekaterih arhivih omejujejo bolj, v drugih manj. V enem vam bodo omogočili, da sami pregledate celotno gradivo, ki vas zanima, v drugem vam bodo obljubili, da bodo to storili oni in vas o izsledkih obvestili. Pogosto vam pošljejo obvestilo, da iskanega dokumenta ni v njihovem arhivu in se potem, ko jim priskrbite kopijo iz kakšnega drugega vira z navedbo, kje v arhivu naj bi bil original, strašno čudijo, da so ga pri prvem iskanju »spregledali«. Zato bodite sitni in vztrajni in se vedno skušajte sami prepričati, kaj je v zaprašenih škatlah.

Ko se boste lotili brskanja za dokumenti, boste ugotovili, da so informacije o osebi, ki je denimo leta 1946 živela v Črnomlju, raztreseni po najrazličnejših arhivih. V konkretnem primeru, ki smo ga obdelali, so bili podatki o tej osebi najdeni v Arhivu Slovenije v Novem mestu, Ljubljani in Mariboru; v sodnem arhivu v Novem mestu; v arhivu Mesta Ljubljane; v mestnem arhivu v Celovcu, v arhivu sodišča v Gradcu, v matičnih knjigah v Kočevju, morda pa so skriti še kje, saj povsod ni bilo mogoče osebno preveriti arhivskih dokumentov. Potrebna so bila skoraj tri leta, veliko dobre volje in pomoči arhivarjev ter veliko stroškov, da se je izkristalizirala slika o osebi, ki je pokazala popolnoma drugačno podobo o njej, kot jo je kazal prvi list, dokument, ki je bil med najlažje dostopnimi v nekdanjem arhivu državne varnosti oziroma MNZ, kjer so ga arhivarji sami našli, enega samega in še to zgolj prepis starejšega originala! Hočemo povedati, da nikoli ne

verjemite prvemu dokumentu, ki ga najdete v arhivih. Potrudite se in iščite naprej, kajti skoraj zagotovo jih boste našli več.

O vsakem človeku je vrsta zapisov, ki jih nekdo nekje hrani. Da jih boste lažje našli, morate poznati obdobje, v katerem je človek živel, tedanjo zakonodajo in običaje, njegov socialni položaj in druge podatke, ki jih vsaj nekaj dobite pri naročniku preiskave, še več pa pri starih ljudeh, ki se še spominjajo tistih časov, vsaj po pripovedovanju. Povprašajte zgodovinarje, ki vam bodo dali veliko koristnih namigov, kje se lotiti iskanja listinskega gradiva.

Vsak arhiv je zakladnica pisnih in slikovnih dokumentov, s katerimi nam je omogočen vpogled v življenje in delo nekega časa ali nekega posameznika. V Zgodovinskem arhivu Ljubljane najdete na primer podatke o šolstvu, sodstvu, gospodarstvu, društvih, posameznikih in družbeno-političnih organizacijah itn. Vse to je zbrano v preko 2.500 arhivskih fondih, v več kot 700 tekočih metrih papirja, od katerih vsaka desetinka milimetra predstavlja množico podatkov. Večina teh podatkov detektivu ne koristi, a tu in tam bo naletel na primere, kjer bo moral izkopati podatke o neki družini za zadnjih dvesto let. Najbolj pogosto se bo ukvarjal s podatki o ljudeh po letu 1880 do danes, zaradi denacionalizacijskih postopkov ali forenzične genealogije, se pravi rodovnikov, kjer posameznik dokazuje sorodstveno vez z neko osebo zaradi uveljavljanja določenih pravic, upravičenj ali koristi, na primer dediščine po bogatem stricu v ZDA. Dobršen del potrebnih podatkov bo našel ravno v arhivih.

Zelo verjetno je, da se bodo med detektivi počasi izoblikovale skupine, ki bodo ozko specializirane na preiskovanje določenih področij, in verjetno bo eno takih področij preiskovanje arhivskega gradiva, ki zahteva ogromno potrpljenja, časa, iznajdljivosti in obsežno znanje ter izkušnje.

Takšen specializiran detektiv bo lahko opravljal storitve za svoje kolege in za tiste stranke, ki bodo želele iz arhivov izbrskati najrazličnejšo dokumentacijo, potrebno za uveljavljanje svojih pravic ali zgolj zaradi tega, da si potešijo radovednost o nekem dogodku, s katerimi so bile v preteklosti povezane ali pa so bili z njimi povezani njihovi sorodniki.

Za poprečnega detektiva zadostuje, da ve, da se arhivsko gradivo uporablja v znanstvenoraziskovalne, kulturne, izobraževalne, pravne in poslovne namene ter da se vse gradivo daje v uporabo skladno z zakonodajo, internimi navodili in pogoji, ki jih postavljajo izročitelji arhivskih zbirk. Uporabnik si mora sam priskrbeti soglasje izročitelja in urediti morebitne avtorske obveznosti.

Načeloma se vse gradivo proučuje v prostorih arhivov. Uporabnik mora pred tem najaviti svoj prihod in naročiti gradivo, ki ga potrebuje. Pri tem mora biti karseda natančen, sicer mu uslužbenci ne bodo mogli pomagati. Če ne bo prišel ob napovedanem času, bodo gradivo vrnili na police in potrebno bo novo naročilo ter novo čakanje.

Nekateri arhivi imajo omejitve glede dnevnega števila tehničnih enot, ki jih dajo na vpogled. Tehnična enota je fascikel, škatla, knjiga, mapa itn. V arhivu Slovenije boste dnevno dobili največ pet tehničnih enot.

Če ste dobro opredelili tisto, kar iščete, bo zadostovalo, sicer se vam lahko zgodi, da boste vdihavali posvečen zrak arhivov več dni in bo uspeh kljub izgubi časa dvomljiv.

Arhivsko gradivo boste morali zelo pazljivo uporabljati in prav nič odveč ne bo, če boste imeli v žepu tudi bele bombažne rokavice. Posamezne dragocene knjige in listine lahko prijemate le z njimi, pri tem pa je treba upoštevati vsa navodila uslužbencev. Na mizi poleg sebe imate lahko le notesnik, beležko, svinčnik, očala in povečevalno steklo, v zadnjem času tudi digitalni fotoaparat.

Arhivi vam bodo izdelali overovljene ali neoverovljene kopije, prepise ali izpiske ter potrdila na podlagi dokumentov, ki jih hranijo. Ne zastonj! Čakalne dobe v arhivih so včasih dolge, celo do enega meseca, če gre za zahtevnejše in obsežnejše delo. Le v izjemnih primerih dovolijo kopiranje izven svojih prostorov, če sami nimajo ustrezne tehnične opreme. Skoraj vedno vam bodo dovolili fotografirati dokumente, če boste uporabili zgolj fotoaparat ali videokamero brez bliskavic ali dodatnih svetil.

Med pregledovanjem gradiva si delajte izpiske in zapiske, kaj vse ste imeli v rokah. Morda boste ravno tisti dokument potrebovali kdaj kasneje in če boste vedeli njegovo natančno oznako, boste sebi in arhivu prihranili veliko časa in truda. Najbolje je, če si to zapisujete v računalnik, kjer z ustreznim programom lahko iščete in izbirate posamezna gesla. Če se vam ponudi priložnost, da dobite podatke o kakšnem arhivskem fondu v elektronski obliki, jo takoj izkoristite.

Spremljanje in nadzorovanje

Zakon zasebnim detektivom prepoveduje uporabo tako imenovanih posebnih metod in sredstev, med katere spada tudi »tajno sledenje«. Toda, ali je hoja za nekom po ulici skrivno sledenje? Je to, da se pelješ za nekom v avtomobilu, že skrivno sledenje? Če se bo obrnil ali pogledal v vzvratno ogledalo, te bo zagledal. Kaj je pri tem skrivnega? Ne gre v teh primerih bolj za čisto običajno spremljanje kot za skrivno sledenje? Meje med dopustnim spremljanjem in nelegalnim skrivnim sledenjem so lahko zelo ostre ali skoraj zabrisane in zato je potrebna velika previdnost, da ne zdrsnete čez rob.

Spremljanje in nadzor sta ključna elementa, ki ju mora uspešen detektiv obvladati pri določenih nalogah. Ker gre pri obeh za enake cilje, bomo v besedilu uporabljali samo pojem nadzor, ki je smiselno enak pojmu spremljanje, oba pojma pa ločimo od pojma »tajnega opazovanja«, ki ga opravljajo obveščevalno-varnostne službe in policija na podlagi sodne odredbe, za katerega veljajo drugačna taktična načela in metode in katerega uporabo zasebnim detektivom prepoveduje zakon. Detektivi po vsem svetu vedno opravljajo le nadzor!

Nadzor lahko definiramo kot neprekinjeno opazovanje oseb, vozil, krajev in objektov z namenom, da bi:

- pridobili podatke povezane z njihovimi aktivnostmi ali aktivnosti, ki se dogajajo na opazovanem območju;
- ugotovili identiteto posameznika;
- pridobili dokazno gradivo, potrebno za dokazovanje pravic in upravičenj naročnika detektivske storitve;
- našli pogrešano osebo (z nadzorom njenih bližnjih ali sodelavcev, ki naj bi imeli stike z njo);
- pridobimo informacije, ki so potrebne za kasnejši intervju;
- itd.

V grobem ločimo tri vrste nadzora, ki lahko prehajajo ena v drugo: statičen, premični in tehnični nadzor.

- *Statičen nadzor:* o njem govorimo, kadar se detektiv »utabori« v bližini objekta ali kraja, ki ga mora nadzorovati.
- *Premični nadzor:* pri tem načinu detektiv peš ali s prevoznim sredstvom spremlja objekt svojega zanimanja.
- *Tehnični nadzor* pomeni uporabo tehničnih sredstev, s katerimi nadzoruje določen statičen ali premični objekt, vendar na zakonit način.

O tovrstnem nadzoru je napisanih kar nekaj debelih priročnikov in osebe, ki opravljajo nadzor, se morajo dolgo uriti v tej veščini, da jo obvladajo. Toda oni nadzorujejo »velike ribe«, izkušene kriminalce in obveščevalce, ki že podzavestno pričakujejo, da jih bo kdo opazoval, poznajo precej tehnik nadzora in se jim znajo tudi izogniti. Detektivi imajo pri nadzoru več sreče. Običajno osebe, ki jih nadzorujejo, tega ne pričakujejo in ne vedo, kako se tej stvari streže. Vendar tudi v tem primeru je potrebnih vsaj pet let vsakodnevne prakse, če želite biti uspešni.

Pravzaprav bi lahko osebe, ki jih detektiv nadzoruje razvrstili v tri značilne kategorije:

- osebe, ki zavestno iščejo svoje opazovalce in zasledovalce in ki so se naučile uporabljati protinadzorno taktiko, ki jo uporabijo vedno, ne glede na to če jim kdo sledi ali ne;
- osebe, ki se ne zanimajo za svojo okolico in se požvižgajo na to ali jih kdo nadzoruje ali ne;
- oseba, ki sicer pričakuje, da jo bo nekdo opazoval ali nadzoroval, ne ve pa, kako to izgleda in na kaj naj bo pozorna.

Vsak detektiv primeren za opravljanje nadzora. Kakšna je pravzaprav idealna oseba za nadzor? Ne sme biti previsoka, ne prenizka, ne predebela in ne presuha, ne sme izstopati zaradi kakšne posebne značilnosti ali posebnosti. Z drugimi besedami: biti mora gospod Nihče, ki je hkrati tudi gospod Vsakdo in izgleda kot gospod Povprečnež. (Jenkins : 1998 str. 8) Znati mora dobro opazovati in imeti smisel za podrobnosti, obvladati mora fotografiranje in snemanje z različnimi vrstami fotoaparatov in kamer, mora se hitro odločati, biti mora fizično zdržljiv in zelo potrpežljiv, pozoren, buden itn.

Tu bomo nanizali le nekaj osnovnih metod nadzora oziroma statičnega ali premičnega spremljanja objekta oziroma osebe, dotaknili pa se bomo tudi tehničnega nadzora.

Brez predpriprave in ustrezne opreme vse tri zvrsti skupaj nič ne pomagajo. Pa tudi predpriprave in oprema ne zadostujejo, če niso podprte z izkušnjami in znanjem.

Denimo, da morate nadzirati menedžerja, za katerega je upravni odbor prepričan, da krši konkurenčno klavzulo in konkurenčni družbi izdaja poslovne skrivnosti. Naročnik vam pove vse o njem, kar pač ve in kar piše v njegovi personalni mapi. Dovolj za začetek, ne pa za izvedbo nadzora. Izdelati je potrebno preglednico priprav na nadzor, s pomočjo katere ugotovimo, kje so naše šibke točke in na kaj moramo biti posebno pozorni, da ne pride do kompromitacije.

Preglednica priprav na nadzor izgleda nekako takole:

- ime in naslov objekta;
- od kje, po kateri poti, se mu približamo;
- opis okolice objekta (360 stopinj, 300 metrov);

- koliko je možnih lokacij za nadzor in kje se nahajajo;
- katere teh lokacij so najustreznejše;
- poti po katerih se lahko neopazno umaknemo;
- lokacije, kjer stojijo rezervni opazovalci in kamor se lahko zatečemo;
- možnost opazovanja dostopnih poti in dogajanja na njih;
- smo lahko opaženi in kdo nas lahko opazi;
- ali lahko vidimo objekt jasno in razločno;
- ali deluje komunikacijska povezava z drugim (rezervnim) opazovalcem;
- katere dogodke in nevšečnosti lahko pričakujemo na določenem nadzornem mestu;
- kje je kraj za počitek, stranišče;
- katero opremo bomo potrebovali;
- druge informacije.

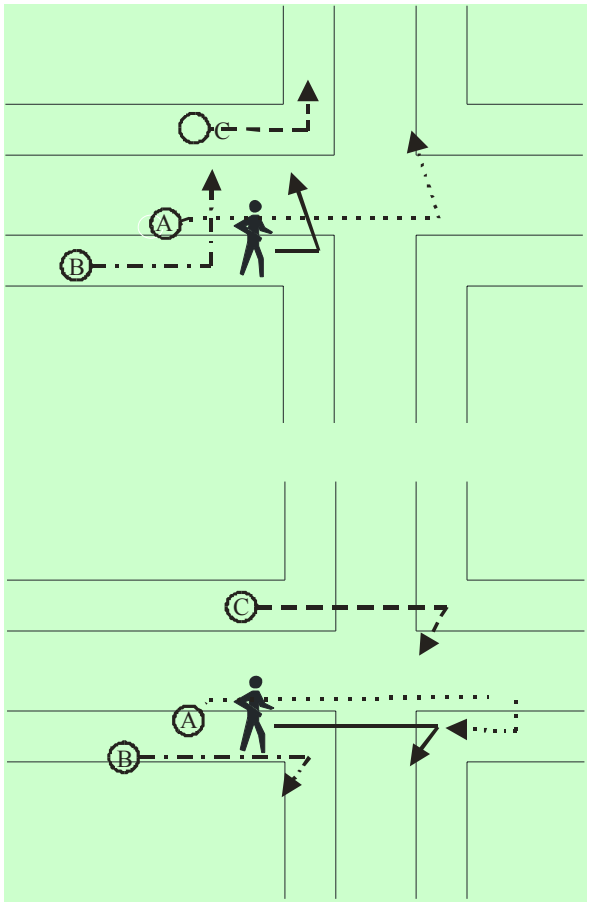

Detektiv se mora prilagoditi okoliščinam, v katerih bo potekal nadzor, pripravljen mora biti tudi na hitro spremembo teh okoliščin. Nadzor je nekaj, kar je koristno in skoraj nujno vnaprej načrtovati in se nanj temeljito pripraviti.

Detektiv se mora pred začetkom nadzora podrobno seznaniti s primerom in navadami osebe, ki jo namerava nadzorovati. Zbrati mora informacije o njenem načinu življenja, obnašanju, dnevnih navadah, urniku, prostočasnih aktivnostih, pripadnosti organizacijam in društvom; znancih,

sodelavcih in sorodnikih, vedeti mora za njena neobičajna nagnjenja in slabosti, poznati mora naslove, kamor najpogosteje zahaja. Če nadzoruje zgradbo, mora poznati ljudi, ki se gibljejo v njej in druge podrobnosti, od števila vhodov, razporeditve prostorov, oddaljenosti do postajališča javnega prevoznega sredstva, dovozov in izvozov s parkirnega prostora, čas menjave varnostnikov, ki varujejo zgradbo, sistem elektronskega nadzora itn. Vedeti mora, kaj in zakaj nadzoruje, da bo na tisto še posebej pozoren.

Zunanji videz, urejenost in oblačila detektiva morajo biti kraju in času primerna. S svojim videzom ne sme izstopati iz množice, v kateri se giblje. Upoštevati mora navade in običaje sredine, v kateri je, in poznati njena nenapisana pravila. Gospodinje, ki gre na trg, ne bo nadzoroval v smokingu, menedžerja na poslovni večerji pa ne v kavbojkah, in v savno ga ne bo spremljal zapet do vratu.

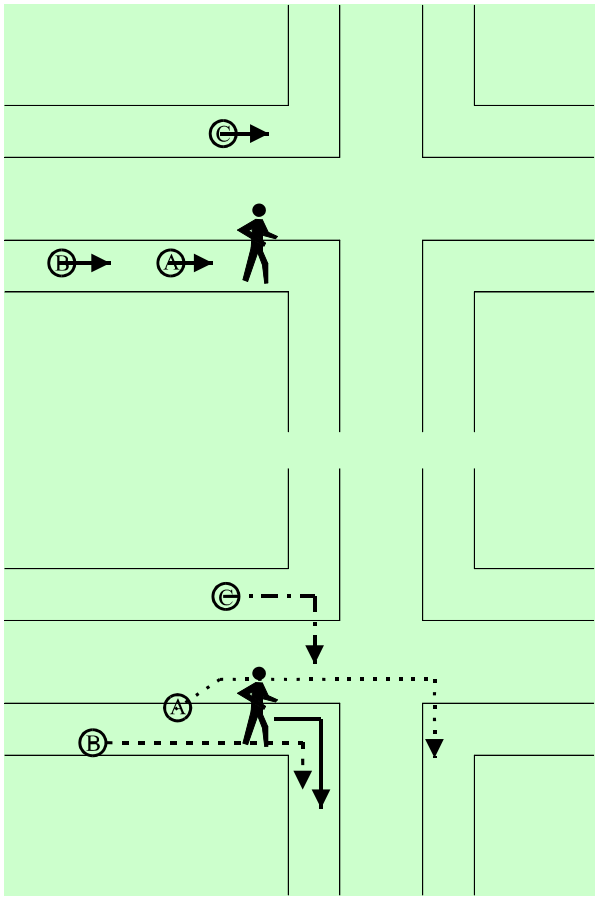

Kadar hodite za objektom nadzora, bodite pozorni na to, da se ne srečata vajina pogleda. Če vas pogleda, še ni tragično, kajti sami veste, da človek tu in tam pogleda ljudi okoli sebe in si jih, če niso posebej vpadljivi, niti ne zapomni. Če pa se sreča pogled, je vzpostavljena vidna komunikacija, nekakšen fluid, zaradi katerega si takšno osebo zapomni za daljši čas in jo prepozna, četudi se preobleče. Oči so zelo izdajalske in zato pazite, kam jih usmerjate. Pozabite tudi na filmske trike s časniki in skrivanjem za vogal ali v trgovino. Tisti, ki ga nadzorujete, bo hitro kaj posumil, če se bo nekdo trikrat skril za vogal, potem ko ga bo pogledal. Razdaljo med sabo in nadzorovano osebo prilagajajte okoliščinam. Ob prednovoletnih nakupih v veleblagovnici lahko stojite ob njej, na prazni ulici bo celo petdesetmetrska razdalja včasih premajhna.

Pripravljeno mora imeti ustrezno opremo, ki jo potrebuje za nadzor. Najpogosteje bosta to daljnogled in kamera. Beležnica in svinčnik ali diktafon so naslednje nujne reči, saj mora detektiv

beležiti natančen čas posameznih dogodkov, ki jih opazi, oblačila in druge podrobnosti, ki utegnejo biti pomembne.

Med ustrezno opremo spadajo raznovrstna oblačila in dodatki, s katerimi po potrebi spreminja videz in ga prilagaja okolju. Vedno mora imeti v žepu dovolj denarja za nepričakovane stroške, recimo gledališko vstopnico, kosilo v restavraciji, taksi itn. Kar zadeva ostalo opremo, jo mora prilagajati specifičnim potrebam, na splošno pa zadostuje tista, ki jo opisujemo v poglavju Osnovna oprema.

Nadzor je, naj se sliši še tako čudno, posebna veščina, ki je ne obvlada vsak detektiv, ampak je zanjo potrebno vložiti veliko časa in truda. Zato je najpogosteje smiselno, da ga zaupate nekomu, ki ga popolnoma obvlada in zadeve ne bo zamočil.

Nekaj drobnih nasvetov o njem si lahko preberete še v poglavju Zvijače mojstrov poklica.

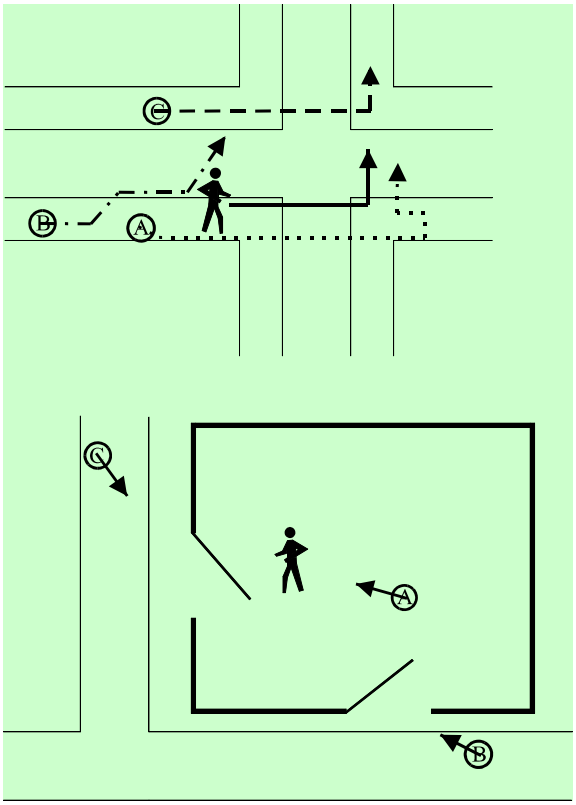

A – nadzorovana oseba B – »vogalčkar« 1 C – »vogalčkar« 2

Uporaba tehničnih sredstev

Za zbiranje podatkov je potrebna tudi tehnična oprema, od tehničnega svinčnika do notesnika. Vmes je vrsta pripomočkov, ki omogočajo in lajšajo zbiranje podatkov. Daljnogled, snemalniki zvoka, fotoaparati, videokamere, avtomobili, vse to so tehnična sredstva, ki jih ob določenih pogojih lahko uporablja detektiv. Razumljivo, da pri tem ne sme kršiti zakonodaje. Če uporabljate snemalnik zvoka za snemanje pogovora, morate na začetku posneti izjavo sogovornika, da je seznanjen z zvočnim snemanjem in namenom uporabe posnetega pogovora in da ve, kdo ga sprašuje. Skrbno pazite, da ne boste prekoračili pooblastil, ki vam jih daje zakon. To je najboljši način, da se izognete neprijetnostim.

Detektiv mora poznati različne možnosti uporabe tehničnih sredstev, da bo lahko odkril, če morda njegovi stranki kdo ne prisluškuje ali kako drugače ne posega v njeno zasebnost.

Originalni logo Pinkertonove agencije

Daljnogled

Daljnogled, točneje dvogled, je eden tistih tehničnih pripomočkov, brez katerih noben detektiv ne bo dolgo shajal, če sprejema naloge, ki vključujejo nadzor oseb, krajev, objektov. Ponavadi jih mora imeti celo več. Kakšen dvogled bo uporabil, je odvisno od naloge, časa in kraja. Zelo priročni so mini dvogledi 8 x 25 ali 10 x 25, ki pa so uporabni le podnevi. Prva številka pomeni povečavo, druga premer objektiva. Za splošno rabo si zapomnite, da je ob enaki povečavi za opazovanje v mraku boljši tisti dvogled, ki ima večji objektiv. Za v mraku so primerni dvogledi 7 x 50, 8 x 63, 9 x 63, 15 x 80. Kadar boste morali nadzorovati osebo ali objekt iz velike oddaljenosti, bo potreben spektiv (enogled) ali celo specialen teleskop, kakršne uporabljajo zvezdoslovci in ornitologi.

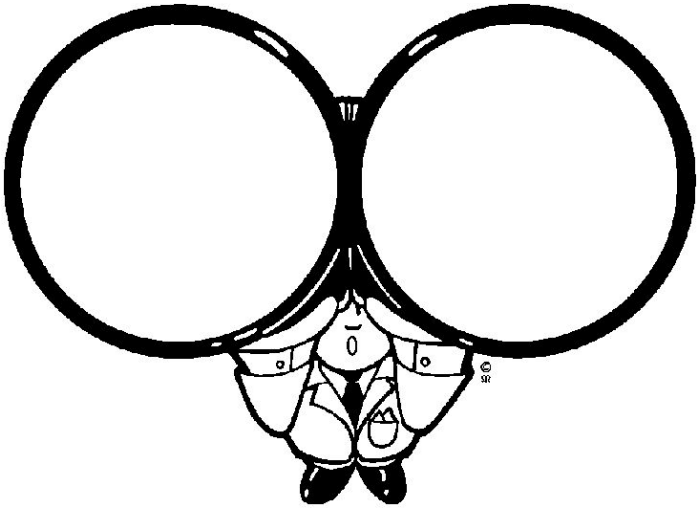

Neredko boste morali opravljati svoje delo ponoči, ko so zgoraj opisani daljnogledi praktično neuporabni, saj opazovani objekt najpogosteje ni razsvetljen. V takem primeru vam bodo koristile naprave za nočno opazovanje. Tovrstne naprave so bile prvič uporabljene že v II. svetovni vojni, nato so med vojno v Vietnamu doživele ponovno odkritje in danes ameriški in japonski proizvajalci ponujajo v prosti prodaji že tretjo in četrto generacijo daljnogledov za nočno opazovanje. Poleg daljnogledov so uporabna še očala za nočno opazovanje.

Vse te sodobne naprave izrabljajo nočne vire svetlobe, mesečino in zvezdno svetlobo, ki jo lahko dopolni še umetna IR svetloba. Občutljivost in kakovost naprav za nočno opazovanje merimo v mikroamperih na lumen (mapl). Vsaka nova generacija naprav je bolj občutljiva. Naprave druge generacije imajo od 240 do 525 mapl. Razlika med prvo generacijo in drugo je bistvena. Pri prvi so bile naprave še velike in težke, uporabljale pa so vakuumske cevi. Druga generacija je vakuumske cevi zamenjala s tranzistorji in naprave so postale dovolj lahke in priročne za uporabo. Za tretjo generacijo je značilna še bolj sofisticirana elektronika in še kakovostnejša slika in 1.200 mapl. Prav tako so ji podaljšali življenjsko dobo, ki je štirikrat daljša od naprav prve generacije.

Preden se boste odločili za nakup, razmislite, za kaj boste to napravo sploh potrebovali. Jo potrebujete zgolj za opazovanje, jo boste uporabljali za fotografsko in video snemanje v popolni temi itn.? Na vse to morate misliti pred nakupom, da boste kupili opremo, ki bo ustrezala vašim zahtevam in fotografski opremi, ki jo sicer uporabljate.

Še na nekaj morate biti pozorni: na izdelovalca oziroma na deželo, kjer je bila oprema izdelana. Na trgu so sorazmerno poceni ruski modeli naprav za nočno opazovanje, ki še zdaleč ne dosegajo kakovosti zahodnih. Med njimi so celo taki, ki so nevarni za uporabo. Tako lahko naletite na kakšen ruski model, ki ima tako močan snop IR svetlobe, ki s prostim očesom sicer ni vidna, da z njim lahko »zažgete« iris osebe, v katero uperite ta snop. Poleg vseh nevšečnosti in slabosti ruskih naprav za nočno opazovanje upoštevajte, da je izredno problematično njihovo servisiranje in da bo, ko se vam bo pokvarila, najverjetneje pokvarjena tudi ostala.

PREGLEDNICA VIDLJIVOSTI Z NOČNIM DALJNOGLEDOM IN S PROSTIM OČESOM

ščip ○	prvi krajec ☽	Mlaj ☾	zvezde ✶	oblačno nebo
0.1 luks	0.5 luksa	0,01 luks	0.001 luks	0.0001 luks
G3 800 m	800 m	760 m	530 m	200 m
G2 620 m	620 m	580 m	400 m	150 m
OK 220 m	130 m	40 m		

G3 – tretja generacija, G2 – druga generacija, OK – človeško oko

Tudi očala za nočno opazovanje so vse bolj priljubljena med tistimi, ki morajo ponoči hoditi v popolni temi naokoli. Gre na napravo, ki si jo pritrdite na glavo in skozi katero lahko v trdi temi vidite nekaj metrov daleč skoraj enako razločno kot podnevi. V zadnjem času so začeli ponujati predvsem naprave, ki omogočajo gledanje le skozi eno oko, medtem ko je drugo prosto. Uporabniki so namreč imeli precej težav, preden so se prilagodili normalnemu pogledu, denimo na osvetljen zemljevid ali instrumente. Pri uporabi monokularja teh težav ni več.

Za obe vrsti naprav je značilno, da vidite skoznje vse v eni sami barvi, najpogosteje zelenkasti, in da je slika bistveno manj ostra, kot če bi gledali v mraku s prostim očesom ali podnevi z običajnim daljnogledom. Človeka lahko prepoznate do oddaljenosti sto metrov, odvisno od kakovosti naprave in vašega vida.

Poleg teh naprav, ki delujejo ob zvezdni in IR svetlobi, so vse bolj uporabljane tudi naprave, ki zaznavajo temperaturo.

Kako uporabne so v praksi? Izredno, kadar je potrebno v popolni temi locirati osebo, žival ali objekt, ki oddaja toploto. Ilustrativen je primer iz ZDA. Na vrhu hriba je stal kombi. Iz njegove strehe je molela sedem metrov visoka teleskopska cev, na njej je bila naprava za nočno opazovanje na bazi toplote, nič večja od srednje velike videokamere. Policist v kombiju je na ekranu spremljal premikanje skupine ljudi in proti njim usmeril policijsko patruljo. Vodja patrulje je čez nekaj časa sporočil, da je tako temno, da nič ne vidijo in da pri najboljši volji ne more izslediti sumljivih oseb. Opazovale v kombiju ga je prosil, naj dvigne roko. Na ekranu je ena od silhuet dvignila roko.

»Sumljive osebe so deset metrov pred teboj levo, na tvoji deseti uri«.

Res so bile tam, deset metrov pred policijsko patruljo in tri kilometre od kombija s termokamero. Če je oseba bližje, je s tako kamero mogoče prepoznati orodje ali orožje, ki ga ima pri sebi.

Kadar boste potrebovali napravo, ki vam bo samo pokazala prisotnost drugega živega bitja ali objekta, ki izžareva toploto, si lahko pomagate z napravico, ki si jo lovci v ZDA in Kanadi pripašejo na zapestje in z njeno pomočjo sledijo obstreljeno divjad v goščavi. Pravijo ji The Game Finder, ponuja jo podjetje istega imena iz Hustonvilla v Alabami. Svetleče diode na njej pokažejo, če je v bližini divjad ali človek, in glede na intenzivnost ter število svetlečih diod lahko ugotovite, kako daleč je. Z njo je mogoče »gledati« skozi gosto grmovje in celo skozi dim. Človeka v gozdu lahko z njo zaznate na oddaljenosti do dvesto metrov.

Na kolesih

Drugi pripomoček, ki ga detektiv poleg daljnogleda in računalnika najpogosteje uporablja, je avtomobil. Avto uporabljate tudi za nadzor osebe in zelo malo verjetno je, da boste vedno spremljali ljudi, ki se okoli prevažajo s starimi kripami, ki jih vi s svojo lahko dohajate. Zato je smotrno, da si omislite avto, ki bo dovolj močan in dovolj hiter, da boste z njim lahko dohajali tistega pred sabo. Skratka, avto srednjega razreda je tako rekoč nuja. Ne zanašajte se na to, da boste vedno naleteli na stranko, ki vam bo med stroški priznala račun za rent-a-car. Take stranke so izjeme.

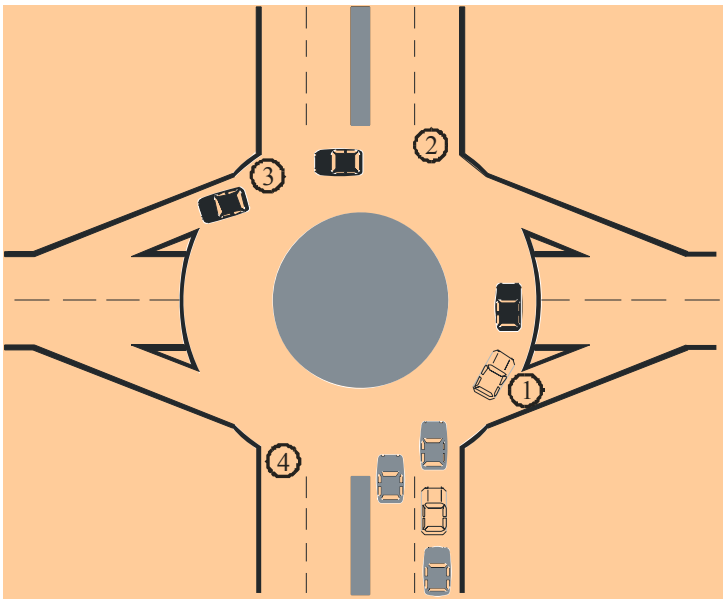

Detektiv ni bogataš, ki bi si lahko privoščil pet ali deset avtomobilov, ki bi jih nato uporabljal za nadzor. Najpogosteje se boste morali zadovoljiti z enim samim, za službene in družinske potrebe, v najboljšem primeru boste imeli možnost menjati tri ali štiri avtomobile, pri čemer vas bodo sin, žena in tašča strahovito pisano gledali in vam vsakič sproti povedali, da je to zadnjič, da so vam ga posodili.

Zato je potrebno skrbno pretehtati nakup novega vozila. Idealen avto za statični nadzor je enoprostorska limuzina ali star kombi, ki ga preuredite v kolikor se da udoben prostor, v katerem boste lahko preživeli ves dan in vam bo omogočal nadzor drugih. Posebnega kombija si velika večina naših detektivov ne more privoščiti. Njihov domet je osebni avto. Edina stvar, ki se jo splača dodatno vgraditi v avto, je poseben grelec (webasto), ki deluje neodvisno od motorja. Pozimi vas ne bo zeblo, četudi boste morali vso noč presedeti v avtu. Je komaj slišen in porabi zelo malo goriva. Tudi stekla se ne bodo rosila, če bo temperatura v avtu ustrezno naravnana.

Rekli smo, da naj bo to avto srednjega razreda z močnim motorjem. Močnejši je, boljše je, kajti malo rezerve pri pospeških in hitrosti nikoli ni odveč. Druga pomembna karakteristika je tip avtomobila. Samo v kakšnem trapastem ameriškem filmu boste videli detektiva, ki vozi za osebo, ki ga zanima, z rdečim ferrarijem. Kdor hoče uspešno in čimmanj opazno voziti naokoli ali iz

avta opazovati okolico, naj si kupi takšen model avtomobila, ki ne pade prehitro v oči, takšen, kakršnih je veliko na naših cestah, ki si ga ljudje ne zapomnijo prehitro in se izgubi v množici podobnih vozil.

Na naših cestah je največ vozil znamke renault, opel, volkswagen, fiat, škoda in ford, citroen. Če bo vaš avto svetlovijoličast, zlat, rožnat ali lisast z vzorcem rožic in ptičkov, bodite prepričani, da ne boste neopazni, ne glede na to, da imate enega od najpogostejših tipov in modelov.

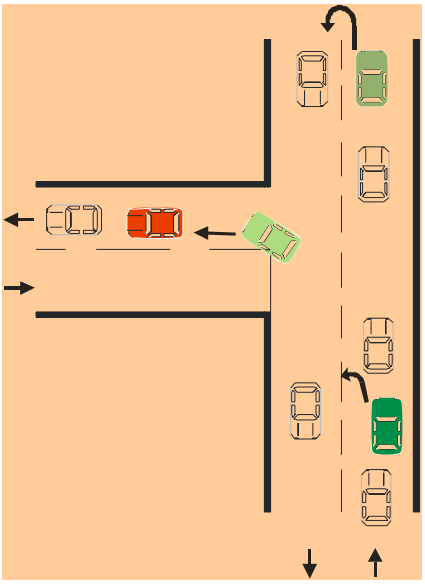

Izbrati morate barvo, ki je pogosta. V Sloveniji so bile po podatkih za 31. 12. 1997 najpogostejše bela, srebrna, črna, rdeča, bordo rdeča, modra in zelena. Toda tudi bele se razlikujejo in jih je v katalogu kar šestnajst. Bela in srebrno siva sta torej najboljša izbira, še vedno. Izogibajte se rdeče, zelene in črne. Psihološki testi so pokazali, da ljudje te barve, kljub njihovi pogostosti, hitro opazijo in si jih zapomnijo oziroma, da te barve zbujajo pozornost. Ne »okrancljajte« avta s celo množico anten. Tudi to pade v oči, enako obeski na vzvratnem ogledalu ali lisičji rep, ki opleta okrog antene. Avto naj nima nalepk in znakov, po katerih je lahko prepoznaven, če pa jih ima, morajo biti takšni, da jih lahko hitro odstranite. Če želite, da bodo vsi vedeli, kaj ste in s čim se ukvarjate, je priporočljivo, da si omislite tablico z napisom DETEKTIV, AGENT, 007 ali kaj podobnega. Pravi detektiv ima najobičajnejšo registrsko številko, tako, ki si jo je težko zapomniti.

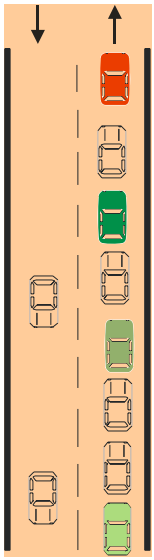

Še pred akcijo se morate na domačem dvorišču usposobiti, da hitro snamete prevleke s sedežev in jih zamenjate z drugimi. Prevleke naj bodo popolnoma druge barve kot sedeži. Če uporabite druge prevleke, se morajo po barvi in vzorcu bistveno razlikovati od prvih. V prtljažniku imejte kakšno nalepko, ki jo nalepite na vozilo, da mu spremenite videz. Ne pozabite na tekočino, ki vam omogoči, da nalepko odstranite hitro in brez škode za lak.

Enako kot je potrebno hitro spremeniti videz avtomobila, je dobro, da zna tisti, ki opravlja nadzor, spremeniti tudi svojo zunanjost: z očali, umetnimi brki ali lasuljo, klobukom, šalom itn.

V zvezi z spremljanjem s pomočjo enega samega vozila je potrebno poudariti, da je

to ena od najmanj produktivnih tehnik nadzora in da z njo le redko zbereš kaj prida podatkov. Običajno se zaplete že pri sami vožnji, kajti še tako butast voznik prej ali slej opazi, da nekdo vozi za njim, in ko naredi tri ovinke in se dvakrat ustavi, je najpametneje, kar lahko storite v takem primeru, da se odpeljete mimo njega novim dogodivščinam naproti. Če se vam dozdeva, kam je namenjen, ga prehitite in tam počakajte. A preveč se po tako neuspeli vožnji ne trudite, da ne boste zbudili še več sumov in previdnosti.

Dober detektiv ve, da smo ljudje sužnji navad. Spomnite se, koliko časa ste nekoč bili v neki službi, v katero ste se vozili z avtom. Koliko različnih poti do službe ste uporabljali? Priznajte, da ste se iz dneva v dan vozili po isti poti. Enako počne večina ljudi. Vozi in hodi po ustaljenih poteh in navadah. Detektiv to obrne sebi v prid. Če ste izgubili osebo, ki jo nadzorujete ob običajnem delovnem dnevu ob 6.45 zjutraj v križišču Celovške in Prešernove ceste, jo naslednji dan počakajte tam. Minuto prej ali kasneje bo skoraj zagotovo na istem mestu. Če jo nato izgubite v križišču Ilirske in Komenskega ulice, jo naslednji dan počakajte tam in tako vse dotlej, dokler ne bosta prispela do cilja. Kadar veste za njen cilj, jo lahko počakate kar tam.

Med najpogostejšimi znamenji, ki kažejo, da nekdo sumi ali ve, da ima »rep«, so:

- voznik ali sopotnik v nadzorovanem vozilu se pogosto ozira;
- nepričakovano spreminja smer;
- se nenadoma ustavi;
- ustavi se za vogalom in čaka zasledovalca;
- ustavi se ob cesti in nato pet ali deset minut stoji in opazuje dogajanje, vozila in ljudi;
- tako imenovano U zavijanje, pri katerem spremeni smer za 180 stopinj;
- vožnja v ozke ali slepe ulice;
- naredi zanko in se trikrat zapelje po istih ulicah, preden zavije proti končnemu cilju;
- vožnja skozi križišče z nenadoma povečano hitrostjo ob rumeni luči itn.

Fotoaparat in videokamera

Pri video in fotografskem snemanju oseb, objektov in krajev je potrebno spoštovati tisto tanko, nevidno črto, ki loči legalno od prepovedanega in nelegalnega. Sodna praksa na tem področju se pri nas šele oblikuje in celo sodiščem ni jasno, kaj je resnična zasebnost in kje se neha ali začne. Temu primerne so sodbe. Kazenski zakonik v svojem 149. členu govori o neupravičenem slikovnem snemanju in ga mora vsak detektiv znati na pamet.

Kadar bo tistemu, ki vas toži, šlo za denar, se bo zelo verjetno skliceval na ustavo, ki v 35. členu govori o varstvu pravic zasebnosti in osebnostnih pravic.

Če se boste po naključju znašli na sodišču, se sklicujte tudi na svoje pravice, po katerih ima vsak državljan pravico fotografirati dogajanja na javnih krajih, če pri tem ne ogroža državne varnosti in državne skrivnosti, pika. Prav tako ima vsak državljan tudi pravico do javnega izražanja in sporočanja in še vrsto drugih pravic, ki se med seboj prepletajo s pravico do zasebnosti in osebnostnimi pravicami, kar vse v primeru spora tehtajo sodišča.

Ne bo vam škodilo, če si preberete precedenčne sodbe ameriških sodišč, ki so morala ugotavljati, kaj je in kaj ni poseg v zasebnost. Najbolj znane in najpogosteje citirane so: *Forster, Appellant, v. Manchester,* The Supreme Court of Pennsylvania 410 Pa. 192; 189 A.2d 147; 1963 Pa.; *McLAIN, Appellant, v. BOISE CASCADE CORPORATION et al.,* Supreme Court of Oregon , 271 Ore. 549; 533 P.2d 343; 1975 Ore.; *William D. SOUDER et ux. v. Pendelton Detectives, Inc., et al.,* No. 4227 Court of Appeal of Louisiana, First Circuit 88 So. 2d 716; 1956 La. App.; *Hubert L. Snead v. American Export-Isbrandtsen Lines, Inc.,* Civil Action No. 69-718 United States District Court for the Eastern District of Pennsylvania 59 F.R.D. 148; 1973 U.S. Dist. LEXIS 14302; 17 Fed. R. Serv. 2d (Callaghan) 13; *Joyce P. Jenkins, Plaintiff-Appelant, and Mary Beth Hull, By her guardian ad litem Douglas E. Hull, and Douglas E. Hull, Individually, Plaintiffs, v. Joseph H. Rainner and Ruthing Transportation Corporation, Defendants-Respondents, and George F. Weawer, Safety Bus Service, Ruth J. Lowe, and Raphael J. Marini, Director of Motor Vehicles of the State of New Jersey, Defendants,* Supreme Court of New Jersey 69 N.J. 50; 350 A.2d 473; 1976 N.J.; *Kelly Lynn Cisarik, a Minor, by Nancy Cisarik, her Mother and Next Friend, et al., Plaintiffs, v. Palos Community Hospital et al., Defendants (Ann Herbert, Contemnor-Appellant)*, No. 1-88-1139, Appellate Court of Illinois, First District, Second Division, 193 Ill. App. 3d 41; 549 N.E.2d 840; 1989 Ill.; *Kelly Lynn Cisarik, a Minor, by Nancy Cisarik, her Mother and Next*

Friend, et al., v. Palos Community Hospital et al. (Ann Herbert, Contemnor-Appellee; Palos Community Hospital, Appellant), No. 69807, Supreme Court of Illinois, 144 Ill. 2d 339; 579 N.E.2d 873; 1991 Ill. LEXIS 87; 162 Ill. Dec. 59; *Kelly Lynn Cisarik, a Minor, by Nancy Cisarik, her Mother and Next Friend, et al., Plaintiffs, v. Palos Community Hospital et al., Defendants (Ann Herbert, Contemnor-Appellant),* No. 1-88-1139, Appellate Court of Illinois, First District, Second Division, 193 Ill. App. 3d 41; 549 N.E.2d 840; 1989 Ill.,1975; 140 Ill. Dec. 189. Te primere najdete na svetovnem spletu, med drugim na strani http://www.detektiv-da.si/eng/judikati.htm Fotodokumentiranja dogodkov in objektov se lotite šele potem, ko vam bo popolnoma jasno, kaj je še dopustno in kaj ne!

V svetu so se uveljavila sledeča pravila o detektivskem slikovnem snemanju:

DOPUSTNO

- detektiv lahko posname vse, kar vidi in kar vidi lahko tudi vsaka druga oseba, na primer mimoidoči, sprehajalec, turist ali sosed, ki stanuje nasproti kraja dogajanja v višjem nadstropju;
- posname lahko tudi vse, kar se dogaja v zgrabi ali šotoru, pri odprtem ali nezastrtem oknu oziroma vhodu v šotor in kar lahko vidi vsak, ki pride mimo, se nahaja nasproti (v višjem objektu), ali od daleč gleda proti hiši, ne da bi moral za to uporabiti pripomočke kot je lestev, plezanje na drevo ali streho avtomobila, plezanje na žerjav ali drug gradbeni stroj ali vrtanje luknje v ograjo ipd.

NEDOPUSTNO

- zavestno vstopi na tujo posest, kamor je sicer dostop prepovedan in je to tudi označeno, bodisi s tablo, bodisi z ograjo;
- snemanje oseb v prostorih, kjer vsakdo pričakuje zasebnost (zasebni in javni toaletni prostori, slačilnice v športnih objektih, zdravniška ambulanta);
- snemanje oseb, ki so se zavestno zaščitile pred pogledi drugih tako, da detektiv namerno odstrani prepreko, ki onemogoča pogled na te osebe in kraj dogajanja;

- uporaba posebnih pripomočkov (lestev, stol, plezanje na drevo, vrtanje luknje v leseno ograjo ali zid), ki omogočajo pogled na kraj dogajanja, ki sicer ni viden pešcu ali osebi v avtomobilu oziroma kamionu;
- uporaba pretveze, pod katero se detektiv predstavlja kot uslužbenec MNZ, SOVA, inšpekcijskih služb ali katere druge vladne službe oziroma ustanove.

Vrhunski izdelek vohunske tehnike iz leta 1948: fotoaparat skrit v uro

Stranke bodo pogosto zahtevale slikovne priloge poročila, kot dokazni material, zato mora detektiv, poleg zakonodaje, ki opredeljuje slikovno snemanje, poznati tudi za to potrebne tehnike. Na tem mestu se ne nameravamo spuščati v teoretiziranje, katere so dovoljene in katere ne, ampak zgolj v njihovo učinkovitost in uporabnost.

V tretjem letniku Visoke policijsko-varnostne šole imajo predmet metode in sredstva dela varnostno obveščevalnih služb. Kar je dobro zanje, je dobro tudi za detektiva ali preiskovalnega časnikarja, saj gre navsezadnje vedno le za pridobivanje informacij.

Predavatelj, ki ga je šoli »posodila« SOVA, je slušatelje 3. letnika vprašal, kakšen fotoaparat uporabljajo tajni agenti.

Študentje, med njimi je bilo precej takih, ki so imeli za sabo celo desetletne izkušnje v raznih obveščevalnih službah, so bili previdno tiho. Zato je odgovoril profesor sam: čisto navadne, takšne, ki se jih da kupiti v vsaki trgovini s fotografskim materialom. Gre namreč za to, da mora agent vedno upravičiti svoje početje. Noben agent se ne predstavi, da je agent tajne službe, ampak se predstavlja kot turist, časnikar, šofer in zato mora imeti temu primerno opremo. Bistvo je, kako zna zamaskirati tisto, kar počne in kar uporablja. Enega redkih, za potrebe obveščevalnih in varnostnih služb posebej prilagojenih fotografskih aparatov izdeluje nemška tovarna Robot. Stane več tisoč nemških mark, njegova prednost je ta, da je izredno zanesljiv in uporaben v najrazličnejših situacijah, je sorazmerno majhen, na običajen leica film pa namesto 36 posnetkov naredi 48 in več.

Razni minoxi, fotoaparati vdelani v ure (zdaj imamo že digitalnega v ročni uri, ki ga lahko vsak kupi v malo boljši trgovini z urami), vžigalnike, kravate in podobno, so običajno neuporabni.

Canon F1 z motorjem za previjanje filma in shrambo za film za 250 posnetkov

Stari dobri Canon F1 ali podoben fotoaparat je za detektiva prava izbira, nerodno je le, da ga dobi le še v kakšni starinarnici. Zato se mora pač zadovoljiti s tistim, kar mu je dostopno in to so običajno sodobni elektronski aparati. Če že ravno morate uporabljati aparate, v katerih so baterije, se raje odločite za digitalne foto/videokamere, ki vam pocenijo in pospešijo postopek izdelave fotografij in omogočajo takojšnje pošiljanje slike preko interneta.

S tem, ko smo omenili Canon F1, smo deloma že opredelili vrsto fotoaparata. Za splošno rabo je najprimernejši maloslikovni zrcalni fotoaparat, takšen, pri katerem boste gledali na objekt, ki ga fotografirate, skozi objektiv (SLR). Maloslikovni ali 35 milimetrski fotoaparat uporablja tako imenovani leica film, katerega slikovno polje je veliko 24 x 36 mm, njegova diagonala pa je 43,2 mm.

Dobro je, če ima fotoaparat motor za avtomatsko previjanje filma, s katerim lahko naredite serijo posnetkov, ne da bi umaknili prst s prožilca.

SRL digitalna fotokamera Olympus C-2100 UZ je skoraj idealna za detektivsko delo. Ima 10x optični zoom, enak 38 – 380 mm pri leica formatu in stabilizator slike, z njo je mogoče snemati kot z videokamero ali običajnim fotoaparatom. Delo z njo je nezahtevno in je primerna celo za popolnega začetnika. Na spominsko kartico lahko posnamemo do 1.000 slik ali do 5 minut video filma. Žal so je bila na tržišču le eno leto.

Večina sodobnih maloslikovnih zrcalnih fotoaparatov ima že vgrajene svetlomere in so opremljeni z avtomatiko. Za detektivsko delo avtomatika ni vedno uporabna, zato se pred nakupom prepričajte, ali ima aparat, ki ga kupujete, možnost ročne nastavitve časa in zaslonke. Pogosto ima obe možnosti. Kadar boste slikali z vključeno avtomatiko, se vam še sanjalo ne bo, kakšno zaslonko in čas je izbral računalnik v aparatu. Slika, ki jo boste dobili, je lahko dobra, lahko pa popoln zmazek. Zato bolj izkušeni nastavijo avtomatiko tako, da daje prednost času, če snemajo premikajoče se objekte. Nastavitev, ki daje prednost zaslonki, je uporabna, kadar fotografirate objekte, ki se ne premikajo in uporabljate stojalo oziroma veste, da je dovolj svetlobe, da bo računalnik izbral zelo kratek čas, ki še omogoča slikanje brez stojala.

Slabša stran enookih zrcalnih kamer je, da so precej glasne, ko jih sprožite, ker imajo večinoma tako imenovani fokalni zaklop, ki je v ohišju, tik pred filmom. Za tisti značilni tlesk sta kriva zrcalo in zaklop. Če snemate na odprtem prostoru in ste vsaj petnajst metrov od osebe, ki jo slikate, ter imate v ozadju še primerno zvočno kuliso, vašega početja ne bo slušno zaznala oziroma je ne bo vznemirilo. Kadar pa pričakujete, da boste morali snemati v popolni tišini, in

veste, da bo zvok fotoaparata zaznaven tudi okolici, je bolje, da si preskrbite takega, ki ima centralni zaklop, ki je v optičnem središču objektiva, in ne uporabljate avtomatskega previjanja filma, ki je tudi precej slišno, primernejša je sodobna digitalna kamera, ki deluje neslišno.

Možnost menjave objektivov je pogoj. Za vsakdanjo detektivsko fotografijo zadostujeta zoom objektiva, na primer 28 – 105 mm in 105 – 300 mm. Z njima boste pri običajni dnevni svetlobi lahko posneli skoraj vse, kar ponavadi fotografira detektiv: od objektov, do oseb in tudi krajev.

Denimo, da snemate osebo, ki je oddaljena 50 in več metrov, in uporabljate objektiv s kratko goriščnico. Bistveno pri posnetku je, da se na njem natančno vidi obraz. Z omenjenim objektivom boste osebo sicer lahko posneli, a ob njej še veliko nekoristne okolice, medtem ko bo obraz le belkasta lisa.

Digitalni aparat v elektronski uri

»Kaj zato,« boste rekli, »saj so tu laboratoriji, ki lahko posnetek in obraz osebe ustrezno povečajo«.

Prav imate. Laboratoriji lahko to naredijo, vendar le posebej opremljeni, v katerih delajo izurjeni tehniki, pa še v takem primeru bo rezultat precej vprašljiv. Običajni laboratorij, kjer dajete razvijati filme in izdelovati slike, bo s povečavo obraza povečal tudi vse slabosti objektiva, filma in drugih okoliščin, ki vplivajo na resolucijo posnetka. Rezultat: nerazpoznaven zmazek, ki ga še tako nezahtevna stranka ne bo priznala za »dobro opravljeno detektivsko delo«.

Resolucija posnetka je torej skupek vseh dejavnikov in bistven element, ki opredeljuje fotografijo ali diapozitiv. *Resolucija posnetka predstavlja najmanjšo možno velikost objekta, pri kateri je ta še razpoznaven oziroma nam pove, koliko črt zazna film na razdalji enega milimetra.* Teorija o resoluciji je obsežno poglavje. Za praktika je dovolj, če ve, da nanjo vpliva občutljivost filma (bolj je film občutljiv, manjšo resolucijo ima), oddaljenost od objekta, vremenski pogoji, čas snemanja, kontrastnost posnetka, kakovost objektiva in aparata, uporaba filtrov itn.

Teoretično predstavlja resolucija razdaljo, deljeno z goriščnico objektiva. Pri uporabi filma, ki dopušča resolucijo sto črt na milimeter, bi bila resolucija lahko 0,1 mm.Vzemimo, da snemate objekt, ki je 1.000 metrov oddaljen in uporabite 500 mm objektiv, kar daje teoretično resolucijo (1,000.000/500) x 0,1 = 1 : 0,5 = 20 mm. Pri taki resoluciji bi kilometer daleč lahko ugotovili, katero kreditno kartico nekdo uporablja in ali nosi očala ali ne. Če teoretiziramo dalje, lahko

trdimo, da mejo resolucije omejuje le velikost na svetlobo občutljivih zrnc v filmski emulziji, ki so velika 0,0005 mm, in bi tako lahko z uporabo 100 milimetrskega objektiva posneli 5 mm velik objekt, oddaljen en kilometer. Pa tega ne moremo! Na posnetku lahko razpoznate le posamezne elemente, večje od pol metra. Zakaj? Ker praksa (oprema in vreme) resolucijo strahovito zmanjša. Da zrnca na filmu zaznajo svetlobo, jih morajo zadeti vsaj štirje fotoni. Praktično ni mogoče, da bi ti fotoni, ki se odbijejo s kreditne kartice ali očal kilometer oddaljene osebe in so potrebni za aktiviranje filma, prebili vso umazanijo v zraku, optiko objektiva, zaslonko itn. Vedite, da v praksi nikoli ne boste dosegli tiste resolucije, ki jo teoretično daje film.

Dobro resolucijo dosežete, če uporabljate objektiv, ki ima trikrat večjo resolucijo od filma, kar pomeni, da ima odlično optiko. Na zmanjšanje resolucije nadalje vpliva vsak filter na objektivu, vključno s skylight ali UV filtrom. Tudi zaslonka ima pomembno vlogo. Najboljšo resolucijo dosežete z zaslonko, ki je za dve polni vrednosti manjša od najbolj odprte zaslonke, ki jo ponuja posamezni objektiv. Enako čas. Pri zrcalnih kamerah daje najboljše rezultate čas med 1/30 in 1/60 sekunde, ker zaklop pri teh časih deluje najbolj gladko. Pred posnetkom, ki ga morate narediti s kamero, pričvrščeno na stabilno stojalo, zaprite ogledalo in uporabite sprožilno vrvico. Slikajte zjutraj in po dežju, ko je v ozračju najmanj umazanije, ki precej prispeva k zmanjšanju resolucije in kakovosti posnetka.

Bolje bo, da si poleg zooma omislite še vsaj tri druge objektive: širokokotnega, teleobjektiv in makroobjektiv. Z njimi lahko opravite katerokoli nalogo.

Širokokotni objektiv za maloslikovno kamero naj bo 24 ali 28 mm in naj ima svetlobno moč 1:2,8 ali, drugače rečeno, največja zaslonka mora biti f/2,8, najmanjša pa vsaj f/16. Uporaben je za slikanje interierjev, večjih skupin ali objektov z manjše razdalje, tudi portreta, pri čemer se obrazne linije lahko precej deformirajo, če portretiranca slikate preblizu. Svojo pravo vrednost pokaže, kadar skozi iskalo ne morete natančno locirati objekta ali osebe, ki jo slikate, in ne morete izostriti slike. Omogoča vam, da slikate tako, da objektiv le približno usmerite proti objektu ali osebi in neopazno pritisnete. Problem ostrine rešujete z zaslonko, ki jo malo bolj zaprete in tako povečate polje ostrine. Praktično bodo pri objektivu z goriščnico 24 mm ob zaslonki f/5,6 in ostrini, naravnani na 3 metre, ostri vsi predmeti, ki bodo od objektiva, se pravi od aparata, oddaljeni vsaj poldrugi meter.

Ker je včasih potrebno aparat zakriti in potem iz tega skrivališča, denimo torbice, registratorja, knjige slikati določen objekt, je ta lastnost širokokotnega objektiva še toliko bolj pomembna.

Detektiv je iznajdljiv človek, ki skuša dogodke vnaprej predvideti, in če se sprašujete, kako boste pritiskali na sprožilec aparata, skritega, denimo, v registratorju, pač niste rojeni za detektiva. Že pri nakupu aparata bi namreč morali poskrbeti za to, da imate možnost nanj pritrditi poljubno dolgo sprožilno vrvico ali poseben sprožilni mehanizem na daljinsko upravljanje.

Teleobjektiv je v tej dejavnosti enako ali celo še bolj uporaben kot širokokotni. Naj vas prodajalec na foto oddelku veleblagovnice ali specializirane fotografske trgovine ne prepriča, da je teleobjektiv z goriščno razdaljo 135 ali 200 milimetrov že dovolj močan in da povsem zadošča za snemanje oddaljenih objektov. Ja, zadošča, če boste fotografirali petletne otroke pri igri, nikakor pa ne, če nameravate slikati dolžnika, ki se skriva pred upniki,,nezvesto ženo ali pobeglega najstnika med druščino, zadeto s horsom.

Vsak objektiv z goriščno razdaljo, krajšo od 300 milimetrov, je le igrača, nad katero se boste največkrat jezili, ker bo premalo približala tisto, kar snemate. Povečavo, ki jo dosežete s teleobjektivom, si izračunajte sami, tako da goriščnico teleobjektiva delite s tako imenovanim normalnim objektivom, ki je pri 35 mm fotoaparatih 50 mm. Dvestomilimetrski objektiv »poveča« objekt snemanja za štirikrat, glede na 50 mm objektiv. Kaj priporočamo? Težko vprašanje, ki je predvsem odvisno od naloge in okoliščin. Tristomilimetrski objektiv je brez stojala še uporaben v rokah povprečno izkušenega fotografa. Dober mojster bo brez naslona uspel izrabiti celo prednosti 400 milimetrskega objektiva, pri 500 milimetrskem je naslon ali stojalo pogoj za dober posnetek. Objektiva z goriščno razdaljo 500 ali 1000 mm sta izredno uporabna in kdor bo moral slikati nekaj, kar je oddaljeno, denimo, 100 ali 300 metrov in veliko do enega metra, ju bo nujno potreboval, če bo hotel dobiti uporabno sliko z vsemi potrebnimi detajli.

Moč objektiva lahko zelo povečate, če med ohišje aparata in objektiv vstavite tako imenovani telekonverter, poseben nastavek, ki poveča goriščnico objektiva, pri čemer izgubite nekaj njegove svetlobne moči, običajno tudi ostrine. Pri telekonverterju, ki ima faktor 2, se pravi, da 200 mm teleobjektiv »spremeni« v 400 milimetrskega, morate zaslonko pri istih svetlobnih pogojih odpreti za dve stopnji. Če bi torej nameravali posneti sliko z 200 milimetrskim objektivom z zaslonko f:11, morate pri uporabi telekonverterja nastaviti zaslonko na f:5,6. Če bi uporabili ob enakih pogojih telekonverter, ki 200 milimetrski objektiv »spremeni« v 600 milimetrskega, bi morali uporabiti zaslonko, odprto za tri stopnje, torej f:4 itn. Kadar boste morali slikati v slabih svetlobnih pogojih, ob luninem svitu ali uličnih svetilkah, v gledališču, vas lahko pogosto reši le

izredno drag in kakovosten teleobjektiv, na primer 2,8/300 ali sodobna digitalna kamera, katere elektronika je občutljiva tudi na IR svetlobo. Običajno je na njej oznaka 0,xx lux.

Za fotografiranje oseb in izbiro objektiva obstaja še eno, nikjer zapisano pravilo, ki ga mora poznati vsak, ki se ukvarja s tem področjem. Gre za to, da mora biti oseba na posnetku prepoznavna, da mora biti vidno okolje, v katerem je, če je potrebno, še ena ali dve osebi v njeni

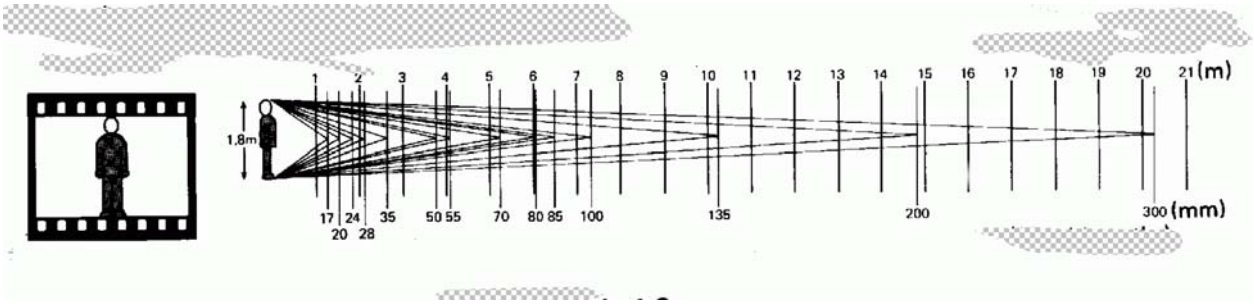

neposredni bližini, prav tako mora omogočati prepoznavne podrobnosti obleke, gibov in predmetov, ki jih ima oseba v rokah. Pri tem goriščnica objektiva sploh ni pomembna. Pomembna je le velikost objekta v iskalu vaše kamere. Vsem tem zahtevam boste torej zadostili, če boste upoštevali pravilo, da mora oseba »prekrivati« polovico do treh četrtin iskala vašega fotoaparata. Temu morate prilagoditi objektiv.

Drugo takšno pravilo, pri obeh gre za »šacometrijo«, je, da uporabite objektiv z ustrezno goriščnico. Določite jo preprosto tako, da *za vsak meter oddaljenosti osebe od kamere povečate goriščnico za približno 6 mm*. Se pravi, da za slikanje osebe, ki je oddaljena od aparata približno 30 metrov, uporabite objektiv z goriščnico 200 mm, če hočete zadostiti zgoraj opisanim kriterijem in če uporabljate 35 mm fotoaparat. Za 150 metrov oddaljeno osebo boste potrebovali 1.000 mm objektiv. To je splošno pravilo, ki ne velja v primerih, ko so svetlobni pogoji slabi ali ko snemate skozi zatemnjeno steklo avtomobila. Tedaj vsak meter oddaljenosti predstavlja 9 mm goriščnice objektiva. Za dober posnetek osebe v takih pogojih (skozi steklo, v dežju, rahli meglici ipd.), ki je oddaljena 30 metrov, morate uporabiti objektiv z goriščnico 300 mm. Kadar snemate pri odličnih svetlobnih pogojih in uporabljate naslon ali stojalo, lahko goriščnico objektiva zmanjšate in se držite pravila, da vsak meter več razdalje med osebo in aparatom pomeni 3 mm večjo goriščnico objektiva, se pravi, da potrebujete za osebo, oddaljeno 30 metrov, 100 milimetrski objektiv. Pri vsaki od teh treh variant bo oseba drugače zapolnila vaše iskalo. Gre za to, da bo pri boljših pogojih posnetek ostrejši in bodo možne večje povečave in da v takšnih odličnih pogojih zadostuje, če oseba pokriva le četrtino iskala oziroma negativa.

Hitrost zaklopa je pri snemanju s teleobjektivi bistvena. Načeloma naj bi bila enaka goriščnici objektiva, se pravi, da za snemanje z 200 mm objektivom uporabite čas 1/250 sekunde, za 1.000 mm objektiv pa najmanj 1/1000.sekunde. Težava je le, ker večina teleobjektivov nima ravno pretirane svetlobne moči in se njihove zaslonke pričnejo pri f/4, f/5,6 in f/8. Zato boste morali včasih uporabiti krajši čas, celo 1/30 sekunde. V takem primeru, če se oseba giblje, ji morate s kamero slediti. Ulovite jo v sredino iskala, naravnajte ostrino in ji potem enakomerno sledite z objektivom. Med sledenjem pritisnite sprožilo, najbolje je, če je to sprožilna vrvica, da ne premaknete aparata, in še naprej enakomerno sledite osebi. Šele ko je posnetek narejen, se ustavite. Rezultat bo ostra slika osebe in neprepoznavno ozadje. Iz izkušnje lahko povemo, da takšen posnetek ne bo uspešen, če prej ne boste veliko vadili in naredili vsaj 200 poskusnih posnetkov, pri čemer morate slikati ljudi, konje v diru in drveče motoriste.

Pri tem si lahko pomagate z drobnimi zvijačami, kot so kakovost in občutljivost filma, svetloba, ki vam vedno ne bo naklonjena, hitrost gibanja oseb, ki jih slikate, in drugo, kar opisujejo posebni fotografski priročniki in kar vam bo dala le praksa.

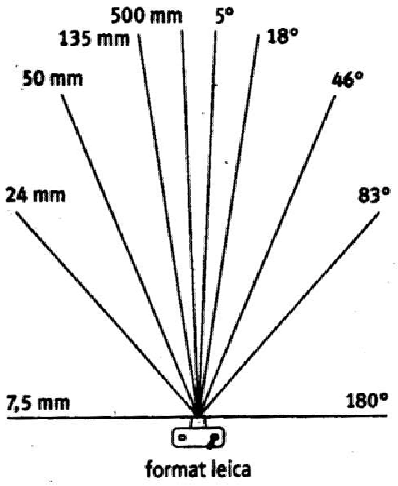

Ni slabo, če veste, da s 7,5 mm objektivom, rečemo mu tudi ribje oko, zajamete kot 180°, s 24 mm objektivom zajamete kot 83°, z 28 mm 75°, s 35 mm 64°, 50 mm objektiv (rečemo mu normalni ali standardni objektiv, ker se nekako še najbolj približa našemu naravnemu zaznavanju okolice) zajame kot 46°, sto milimetrski le še 24°, 135 mm ima kot 18°, 200 mm le še 12°, tristo milimetrski 8,3°, 400 mm 6,2°, 500 mm 5° in 1200 mm, tak, ki ga uporabljajo športni fotografi in paparazzi, le 2,1°. Vse to velja za objektive, ki se uporabljajo za maloslikovne fotoaparate, se pravi za leica film.

To se da povedati tudi na bolj preprost način. Če snemate 1,8 metra visoko osebo, boste njena stopala in plešo posneli s 24 milimetrskim objektivom z razdalje približno 1,8 metra, z 28 mm objektivom z razdalje 2,2 metra, s 35 milimetrskim se boste morali oddaljiti na oddaljenost 2,5 metra, s 50 milimetrskim boste njeno postavo zajeli s približno 3,8 metra, s 100 milimetrskim boste morali biti približno 7,4 metra daleč, 200 milimetrski objektiv vam omogoča razdaljo 14,8 metra in 300 milimetrski 21,40 metra. Pri tem morate upoštevati, da je objektiv poravnan s središčno točko osebe, recimo s sponko njenega pasu in da je aparat v vodoravnem položaju.

Makrofotografija

Makrofotografija je pojem, ki označuje snemanje majhnih objektov. To je mojstrstvo posebne vrste, s popolnoma drugimi zahtevami kot reportažna fotografija. Njena najbolj bistvena prednost je, da največkrat ni na meji legalnosti in da vas zaradi takšnih posnetkov ne bo nihče preganjal po sodiščih ali dvoriščih. Uporablja se za snemanje odtisov čevljev v blatu, prstnih sledi, ponaredkov, dokumentov, nakita in drugih majhnih predmetov, kjer so pomembne podrobnosti.

Ena od definicij makrofotografije pravi, da gre pri tem za snemanje objektov, pri katerih razdalja med objektom in objektivom ne presega dvajsetkratne goriščne razdalje uporabljenega objektiva. Nekateri trdijo, da se makrofotografija začne tedaj, ko običajni objektivi ne zadostujejo več in morate uporabiti dodaten pribor, od vmesnih obročev in meha do predleč ali specialnih objektivov, ki so najboljša in hkrati najdražja rešitev problema. Tretji so mnenja, da makrofotografija zajema področje slikanja objektov med 1:1 do 50 :1, nato se prične mikrofotografija, kjer snemajo objekte v laboratorijskih pogojih s pomočjo mikroskopov do 1.500:1 in celo 10.000:1.

Makrofotografija omogoča, da opazite prostemu očesu nevidne podrobnosti, ki so pogosto ključne za rešitev primera, denimo pri raziskavi anonimnih pisem, ukradenih predmetov, papilarnih linij, sledov obuval itn. Makrofotografija ima svoje meje, ki se končajo na pragu mikrofotografije, za katero je potrebna posebna oprema in dodatna znanja ter veščine in je v slovenski detektivski praksi še ne uporabljamo.

Makrofotografija ima, enako kot človeško oko, celo vrsto slabosti. Še najbolj opazna je globinska ostrina, ki je omejena na nekaj centimetrov ali celo milimetrov, odvisno od posnetka. Pri tovrstni fotografiji se boste srečali tudi z razmerji med objektom v naravi in njegovim posnetkom na filmski trak. Če je objekt v naravi velik 2 centimetra, na fotografskem posnetku pa le en centimeter, je razmerje 1:2, kar pomeni, da je posnetek polovico manjši od posnetega objekta. Razmerje 1:1 pomeni, da je enako velik, razmerje 2:1 pa, da je posnetek na filmu dvakrat večji od objekta, se pravi, da je na posnetku velik 4 cm.

Z običajnim objektivom se lahko objektu približate do 25 centimetrov, kar je za makrofotografijo večine objektov premalo. Snemali boste namreč kovance, črke in pisave, poškodbe na predmetih

in podobno. Večina objektov ne bo večjih od kreditne kartice, pogosto bodo manjši in le redko veliki kot list pisarniškega papirja (A4).

Robot Star II

Zelo verjetno ne boste kupovali dragih, makrofotografiji namenjenih objektivov z običajno goriščnico 50 ali 100 milimetrov, s katerimi lahko fotografirate vse od mušice v razmerju 1 : 1 do portreta in pokrajine. Za makroposnetke si morate nabaviti tako imenovane vmesne obroče. To so običajno trije obroči, ki jih vstavite med objektiv in ohišje kamere. Vsak je različno dolg, skupaj pa so običajno dolgi 50 milimetrov za maloslikovne kamere. Njihova slaba stran je, da mora svetloba narediti skoznje daljšo pot in zato je potrebno bolj odpreti zaslonko, kot bi bilo, če ne bi uporabljali vmesnih obročev. Pri 50 milimetrskem objektivu in vmesnem obroču, ki omogoči fotografijo v razmerju 1:1, morate zaslonko odpreti za dve vrednosti, denimo namesto f/11 na f/5,6. Ne bo škodilo, če si zapomnite pravilo: *zaslonko morate za vsakih 25 mm odmika objektiva od filma odpreti za eno stopnjo*. Ker je to le ocenjevanje nečesa preko palca, se pravi zelo približno, raje naredite še dva posnetka, pri katerih nastavite zaslonko za eno vrednost več in za eno vrednost manj od tiste, ki ste jo izračunali po zgoraj opisani metodi.

Sam posnetek tako majhnega objekta ni z ustrezno opremo prav nič težaven. Problem predstavlja osvetlitev, ki mora ustrezati objektu in zahtevam, kaj želimo na njem poudariti. Kadar boste hoteli poudariti relief kovanca ali česa podobnega, boste morali uporabiti stransko osvetlitev pod ostrim kotom. Najprimernejša je razpršena svetloba. Še bolj oster kot bo potreben, kadar boste slikali dokument, na katerem boste skušali ugotoviti sledi drugačnega pisanja, kot je na njem, njegovo verodostojnost in podobno. Kadar slikate prosojne ali napol prosojne predmete, morate uporabiti še nasprotno svetlobo, ki pokaže njihovo notranjo strukturo.

Če je le mogoče, naredite več posnetkov istega predmeta, vsakič z druge strani in pod različnimi koti, odvisno od cilja naloge.

Filtri in filmi

Mojster fotografije, kar naj bi bil vsak detektiv, čeprav na preizkusu znanja za pridobitev detektivske licence tega od njega nihče ne zahteva, bi moral obvladati tudi uporabo filtrov in vedeti, da bo pri črno-beli fotografiji, ki ima včasih nekaj prednosti pred barvno, uporaba rdečega filtra potemnila modro nebo, zeleni bo zatemnil ustnice in polt ter poudaril sončne pege na obrazu, rumeni filter bo prispeval k bolj reliefni, plastični fotografiji, pa tudi oblakom in nebu bo vdihnil malo več kontrasta, medtem ko bo oranžni vse to le še stopnjeval. Polarizacijski filter boste uporabili, kadar boste morali kaj slikati skozi izložbeno okno, ali če gre za predmet, ki odbija veliko svetlobe in so odsevi v njem nezaželeni, tako pri črno-belem kot pri barvnem filmu. Pri uporabi kateregakoli filtra, razen UV in skylight, ki ju običajno privijemo na objektiv, da z njima zaščitimo leče in da izboljšata barvno fotografijo, bo potrebno ustrezno povečati tudi čas ekspozicije oziroma bolj odpreti zaslonko.

Sprašujete, kako občutljiv film je za detektiva najprimernejši? Spet odvisno od primera. Na plaži, obsijani s soncem, zadostuje film občutljivosti 100 ali 200 ISO. Uporaben je celo tisti, čigar občutljivost je 400 ISO, medtem ko boste bolj občutljive, 800 in celo 1600 ISO, uporabljali za snemanje ob zori, v mraku, v notranjosti zgradb, celo ob mesečini. Če uporabljate laboratorij, kjer so se za vas pripravljeni malo bolj potruditi, lahko na aparatu ali svetlomeru naravnate pri vseh teh filmih vrednost za eno stopnjo navzgor, na primer namesto 400 ISO na 800 ISO ali namesto 1600 ISO na 3200 ali celo na 6400 ISO. Dobili boste zadovoljive posnetke, le laboranta morate na to posebej opozoriti, da prilagodi čas razvijanja filma. Upoštevati morate, da kolikor bolj je film občutljiv, toliko slabša je kakovost slike.

Preglednica občutljivosti fotografskih filmov po ISO 5800/1987

aritmetična	logaritemska (°)
3200	**36**
2500	35
2000	34
1600	**33**
1250	32
1000	31
800	**30**
640	29
500	28
400	**27**
320	26
250	25
200	**24**
160	23
125	22
100	**21**
80	20
64	19
50	18
40	17
32	16
25	15
20	14
16	13
12	12

ISO standard je v bistvu enak ameriškemu aritmetičnemu ASA in nemškemu stopinjskemu DIN standardu. Občutljivost filma z oznako ISO 400 ali ISO 27° ali ISO 400/27° je popolnoma enaka občutljivosti filma označenega z oznako ASA 400 ali DIN 27°.

Naj bo film za splošno detektivsko fotografijo črno-bel ali barvni? Barvni, vsekakor. Črno-bel je pač črno-bel. Naj je slika še tako ostra, na njej ne bodo vidne barve, ki pogosto veliko povedo.

Zapomnite si tudi zlato pravilo poklicnih fotoreporterjev, ki jim ga urednik vcepi v možgane, ko jih prvič pošlje na teren: »*Film je poceni, izgubljen posnetek ali ponovno snemanje pa strahovito drago.*« Ne varčujte s posnetki in filmi, varčujte s svojim časom in prevoženimi kilometri, saj boste morali zaradi slabega posnetka pogosto še enkrat opravljati isto nalogo in veliko vprašanje je, ali vam bo stranka zaradi vaše malomarnosti pripravljena še enkrat plačati kilometrino in zapravljeni čas.

Morda vam bo kdaj prišel v roke fotoaparat brez avtomatike, recimo Robot Star II, in ker verjetno niste fotografski mojster stare šole, bodo težave. Iz njih vam pomaga magična zaslonka. Ne gre za coprnijo, gre za pravilo, ki v skrajni sili omogoči celo amaterju, da naredi zadovoljiv posnetek ob različnih svetlobnih pogojih.

Osnovna pogoja sta torej svetloba in film. Vzemimo, da slikate nekaj na ulici, v jasnem, sončnem dnevu. V fotoaparatu imate film občutljivosti 400 ISO. Pri takih pogojih nastavite zaslonko na f/16 in čas na 1/500 sekunde. S takšno nastavitvijo lahko slikate celo površino meseca ob ščipu. Kadar imate v aparatu film z občutljivostjo 125 ISO, prestavite ob nespremenjeni zaslonki čas na 1/125 sekunde; če je v njem film občutljiv 200 ISO, bo ustrezal čas 1/250 sekunde. Če slikate nekaj v senci ali nebo prekrivajo težki oblaki, odprete zaslonko za tri stopnje, na f/5,6, ali ustrezno podaljšate čas osvetlitve.

Ali lahko slikam ponoči brez bliskavice? Brez večjih problemov. Skoraj vedno temo razsvetljuje kakšen žarek meseca, zvezd, ulične svetilke ali vžigalnika, s katerim si nekdo prižiga cigareto. Vse to morate izkoristiti in nočnim okoliščinam prilagoditi sredstva za fotografiranje. Uporabite objektiv z največjo zaslonko. Tristomilimetrski objektiv z zaslonko 2,8 je izreden, enako izredna je tudi njegova cena. Zato se zadovoljite s tistim, kar imate.

Uporabite film 1600 ISO ali 3200, ki ga lahko uporabljate tako, kot bi imel občutljivost 6400 ISO. Za fotografiranje objekta, na primer obraza na osvetljeni ulici, vam film z občutljivostjo 1600 ISO povsem zadošča. Vrednosti ekspozicije na aparatu nastavite na 1/8 sekunde in f/5,6. Če ni cestne svetilke, ki bi osvetljevala osebo, se lahko tolažite s tem, da bo prej ali slej prižgala cigareto. Svetloba vžigalice ali vžigalnika bo pri tem osvetlila njen obraz in nastavitev ekspozicije na 1/15 sekunde in f/2,8 bo dala še zadovoljiv rezultat pri filmu, občutljivem 1600 ISO. Kadar se boste odločili za film z občutljivostjo 6400 ISO, vrednosti premaknite na 1/30 sekunde in f/4. Posnetek s tako občutljivim filmom je seveda zelo zrnat, detajli so zabrisani.

Enake vrednosti lahko uporabite za snemanje zgradb na osvetljeni ulici, pri filmu z občutljivostjo 1600 ISO.

Tu in tam si boste morali posneti sliko na TV zaslonu. Aparat privijte na stojalo in naravnajte čas na 1/15 ali 1/8 sekunde ter ustrezno zaslonko. Hitrejši čas ni priporočljiv, ker se potem na sliki vidijo črte TV zaslona.

Kadar boste slikali ljudi, ki sedijo v avtomobilu ali pod košatim drevesom v najlepšem sončnem dnevu, ne verjemite avtomatiki, ki vam kaže čas 1/500 sekunde in zaslonko f/16. Ne, da ne bi bila to ustrezna nastavitev. Je, če hočete dobiti lepo sliko drevesa ali avta. Če pa želite s svojim teleobjektivom dobiti jasen posnetek obrazov ljudi v senci, morate vrednost zaslonke premakniti na f/8 ali celo na f/5,6. V svetlobi je veliko magije, ki jo boste spoznavali počasi, vedno, kadar boste v laboratoriju dvignili neuporabne slike. Učite se na napakah in sčasoma se boste izurili v vrhunskega snemalca, ki bo sposoben fotografirati ob vseh svetlobnih pogojih.

K fotografski opremi spada bliskavica. Detektiv jo v praksi zelo redko uporablja, ker ga blisk lahko izda in ker so filmi postali že tako občutljivi, da je v običajnih pogojih ne potrebuje. Koristno jo je imeti in to tako, s katero boste v popolni temi lahko posneli deset metrov oddaljeno dogajanje s filmom, katerega občutljivost je 400 ISO, odprtina zaslonke pa f/5,6. Zato je pri nakupu potrebno paziti na vodilno število, ki pove, katero zaslonko morate uporabiti za določeno razdaljo ob določeni občutljivosti filma. Večina sodobnih bliskavic ima poleg vodilnega števila, ki je vedno med tehničnimi podatki, na hrbtni strani tudi razpredelnico, ki kaže, katera zaslonka je potrebna na določeni oddaljenosti pri dveh ali treh najpogostejših občutljivostih filmov.

Aerofotografija

Aerofotografija je za vsakega fotografa poseben izziv. Detektiv se bo z njo srečal, če ga bo stranka najela, da na primer ugotovi natančne lokacije vseh smetišč na njenem zemljišču ali druge nedovoljene posege v prostor, ki so iz zraka še posebej lepo vidni, lahko tudi za dokazovanje zakonske nezvestobe ali česa podobnega. Posnetki služijo kot dokaz na sodišču ali v upravnem postopku, saj na njih pogosto vidimo stvari, ki jih z običajne zemeljske perspektive ne bi. Posnetke lahko naroči pri posebej opremljeni organizaciji, lahko pa jih, če ne gre za kaj prav posebej zahtevnega, naredi sam.

V Sloveniji je veliko ultralahkih letal in manjših civilnih helikopterjev. Tudi športnih letal in aviotaksijev, ki jih lahko najamete in potem iz njih posnamete določen objekt, kar je še bolj priporočljivo, je dovolj. Za zračno snemanje velja nekaj splošnih pravil:

- snemanja se lotite ob lepem, nevetrovnem vremenu. Celo tedaj bo zrak nasičen z različnimi delci nečistoč; še najbolje je izbrati čas po dežju, ki ozračje malo očisti;
- upoštevajte vsa zakonska določila in se pozanimajte, ali je za snemanje določenega predela potrebno kakšno dovoljenje (31. člen zakona o obrambi);
- ne varčujte s filmi;
- vsi posnetki naj bi bili narejeni vertikalno nad objektom snemanja;
- priporočljivo je, da vsak naslednji posnetek prekriva okoli 60 odstotkov prejšnjega.

Če niste star maček na tem področju, in predvidevamo, da niste, je smotrno, da prej temeljito pregledate prostor na tleh in ga nekako označite, da ga boste iz zraka lažje prepoznali. Iz ptičje perspektive je pogled čisto drugačen. Uporabite lahko kakšno staro belo rjuho, lahko naredite 20 metrov velik križ z rumenimi plastičnimi trakovi, ki jih obložite s kamenjem, enako kot rjuho, da jih ne bo odpihnil veter. Zelo praktični so zvitki papirnatih brisač, ki imajo to prednost, da v naravi prej ali slej razpadejo, če jih po snemanju pozabite odstraniti. Znamenje morate postaviti tik pred poletom, da vam ga kakšen gobar ali drug rekreativec ne zbrca v goščavo, ves jezen na tistega, ki onesnažuje okolje. Po nalogi morate znamenje odstraniti sami. Markirni križ ima še neko drugo nalogo: je lahko merilo, ki na fotografiji zelo veliko pove o razsežnosti tistega, kar snemate.

Preden se dvignete z zemlje, morate imeti zelo podroben načrt dela in opreme. Pilotu morate pojasniti, kaj vas zanima, mu na zemljevidu pokazati in označiti mesta, ki jih želite posneti, in tudi to, s katere strani, saj ni vseeno ali snemate proti soncu ali od sonca. Najboljši čas za

snemanje iz zraka je med 10.00 in 14.00. Pozno popoldne in zgodaj zjutraj snemate lahko le posamezne objekte, ki morajo biti dobro osvetljeni s stransko svetlobo, recimo pročelja zgradb. S pilotom se morata dogovoriti za višino, s katere boste snemali, ker je ta podatek zelo pomemben za kasnejšo analizo posnetka in ne nazadnje za njegovo resolucijo.

Za to nalogo potrebujete vedno dva fotoaparata, ki naj imata goriščnici objektivov do največ 250 mm. Priporočljiva sta kakovostna teleobjektiva 135 in 200 mm za maloslikovni fotoaparat. Daljša goriščnica se ne obnese najbolje zato, ker premikanje letala, tresenje in drugi pogoji vplivajo na slabo ostrino slike, na resolucijo posnetka, celo pri ekspoziciji, ki ni daljša od tisočinke sekunde. Pri normalnem objektivu se porazgubijo detajli, ki so verjetno pomembni za posnetek. Ker nikoli niste blizu objekta, izostrite objektiv že pred snemanjem na neskončno ∞.

Najprimernejša višina snemanja je okoli tisoč čevljev (v letalstvu vse merijo v čevljih, en čevelj je 30,48 cm), se pravi okoli 300 metrov, vendar se je v posameznih primerih potrebno spustiti nižje, kolikor pač dopuščajo predpisi in varnost, tako da objekt, ki ga snemate, po možnosti zapolni pretežni del iskala vašega aparata in kasneje ne bodo potrebne prevelike povečave. Včasih je potrebna tudi večja višina, zaradi posnetka, ki naj prikaže širše območje.

Uporabite film občutljivosti do največ 400 ISO! Bolj občutljiv film ni primeren za ustrezne povečave pri tej zvrsti fotografije. Tresenje letala ali helikopterja lahko omilite tako, da držite aparat v rokah in se z zgornjim delom telesa ne naslanjate na karkoli v letalu. Baloni so glede tresljajev boljša opcija, problem je le njihova (ne)vodljivost.

Ko boste snemali skozi odprto okno ali vrata, naj vas lepota pokrajine ne očara preveč in naj vas ne potegne v globino! Preden začnete z delom, se trdno privežite in zavarujte, enako zavarujte tudi aparat, da se slučajno ne raztrešči v globini.

Posnetki iz zraka so za nepoznavalca pogosto zelo čudni in ne zna si predstavljati, kaj prikazujejo, ali oceniti velikosti in razdalj med posameznimi objekti. Vi kot avtor posnetkov in strokovnjak mu morate pojasniti – ali pa morate to pojasniti na sodišču oziroma pred upravnim organom – kaj je kaj. To je največkrat mogoče le, če imate zapiske o tem, kako je posnetek nastal.

Zapisnik vsakega zračnega posnetka mora vsebovati najmanj naslednje podatke:

- kraj
- čas
- višino ali oddaljenost, s katere je bil posnet;
- goriščno dolžino objektiva.

S pomočjo teh podatkov je mogoče izračunati velikost in razdalje na posnetku. Vzemimo primer, da ste posneli objekt, ki je bil oddaljen 500 metrov in nimate pojma, kako velik je, saj ob njem ni ničesar takega, s čimer bi lahko ocenili njegovo velikost na sliki. V zapisnik o posnetku ste zapisali, da ste uporabili objektiv z goriščno razdaljo 200 mm in da ste bili oddaljeni pol kilometra. Kako velik je objekt, ki vas zanima, izračunate po ovinkih, saj morate najprej določiti merilo fotografije, za kar uporabite naslednjo enačbo:

merilo = oddaljenost : goriščna razdalja

Vse mere morate najprej spremeniti v milimetre in šele po končanem izračunu nazaj v metre. V tem primeru bi formula zgledala takole:

merilo = 500.000 mm : 200 mm = 1: 2.500.

Na fotografiji, posneti v merilu 1 : 2.500, ste izmerili objekt. Velik je 10 milimetrov. Koliko je velik v resnici?

Velikost objekta = 10 mm x 2.500 = 25.000 mm = 25 m

Da, prav ste izračunali, velik je 25 metrov, decimeter več ali manj. Tistih nekaj deset centimetrov dopustne tolerance morate upoštevati zato, ker je izredno težko določiti do metra pravilno razdaljo med objektom in fotoaparatom in ker na tako velikih oddaljenostih svoje odigra tudi resolucija posnetka, na katero vpliva marsikaj.

Kadar ni znana razdalja, imate še vedno dva podatka, goriščnico objektiva in velikost objekta na posnetku, kar vam spet zadostuje za izračun velikosti.

Isto enačbo lahko uporabite tudi za določanje resolucije (ločljivosti) posnetka. Resolucija je najmanjša velikost, pri kateri lahko vidimo objekt na posnetku.

Fotografiranje vozila

Med nalogami, s katerimi se srečuje detektiv, je tudi preiskava zavarovalniških goljufij, prometnih nesreč in podobnega, pri čemer igra motorno vozilo ali stroj ključno vlogo. Naslednji primer fotografske obdelave vozila je lahko temelj za vsa druga slikovna snemanja, ki jim morate prilagoditi le kot in način snemanja. Za primer vzemimo poškodovano vozilo, ki je že prepeljano na domače dvorišče ali k mehaniku.

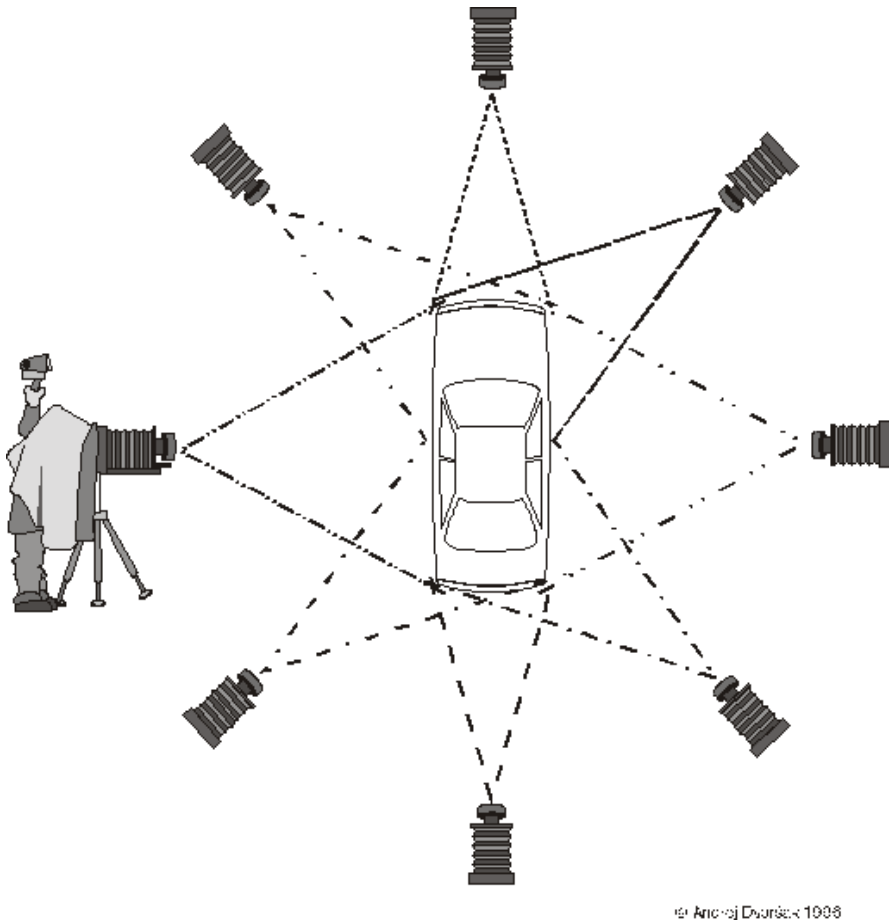

Prvih osem posnetkov naredite zato, da bo vozilo dokumentirano z vseh strani. Zamislite si, da je vozilo magnetna igla, katerega sprednji del kaže proti jugu (J), zadnji proti severu (S), leva bočna stran proti vzhodu (V) in desna proti zahodu (Z). Postavite se v os avtomobila in naredite osem posnetkov. Prvega naredite od spredaj in nato še sedem, vsakega 45° bolj desno, dokler spet ne pridete na izhodiščni položaj. Na ta način dobite splošno predstavo o poškodbah vozila. Če so na vozilu registrske tablice, morajo biti jasno vidne na posnetku od spredaj ali/in od zadaj. Vidne morajo biti vse poškodbe, kar pomeni, da mora biti posnetek dovolj oster in kontrasten.

Naslednji posnetek naj bo bližnji posnetek poškodovanega mesta. Profesionalec, kar naj bi bili tudi vi, ve, da mora vse poškodbe slikati tako, da bo sodišče ali kdorkoli že dobil s posnetka popolno predstavo o velikosti in karakteristiki poškodbe. Zato jo je najbolje slikati z normalnim objektivom, ki najmanj popači sliko. Objektiv in poškodovani del vozila morata biti pod kotom 90°; objektiv mora biti v višini sredine poškodbe. Ob poškodovani del morate postaviti merilno palico ali pritrditi merilni trak. Na posnetku morajo biti mere zelo jasno vidne, da se lahko na njihovi podlagi določi velikost poškodbe.

Zelo pogosto je poškodovan blatnik ali odbijač. Tudi v tem primeru mora biti odnos med objektivom in odbijačem ali blatnikom natanko 90°, os objektiva pa poravnana s sredino odbijača ali blatnika, ob katerega prislonite merilno palico, ki kaže odmik poškodbe od tal. Če je pri nesreči odigral kakšno vlogo robnik pločnika, ga morate prav tako posneti in tudi ob njem postaviti merilo, ki kaže, koliko je robnik dvignjen nad cestišče. Na ta način boste dobili zelo dobre posnetke, ki ne bodo popačeni zaradi napačnega kota in uporabe objektiva.

Vozilo ste si že pred snemanjem zelo podrobno ogledali, tudi s povečevalnim steklom, če je potrebno. V primeru, da ste opazili na njem sumljive odrgnine ali barvo drugega vozila, s katerim je prišlo v stik, madeže krvi ali sledi tkanin ter podobno, morate to posneti. Naredite posnetek celotnega dela vozila, kjer je sumljivi predel, nato še več posnetkov, vedno bližje, dokler na koncu ne posnamete zgolj praske ali česarkoli že. Ti posnetki si morajo slediti tako, da je z vsakega naslednjega jasno vidno, da gre za isto vozilo, čeprav bi samo prvega in zadnjega, brez vmesnih, težko povezali med seboj.

Jack Muray, izkušen preiskovalec in fotograf, priporoča, da pod sledi na vratih ali odbijaču nalepite kontrasten barvni trak (barvni izolirni trakovi so za to zelo primerni), ki na posnetku celotnega vozila označuje neko na tem posnetku morda celo nevidno sled. Na bližnjem posnetku pa je sled vidna, prav tako tudi barvni trak, ki oba posnetka med seboj vizualno povezuje. Drugi mojstri kriminalistične in detektivske fotografije uporabljajo številke ali puščice, ki jih pritrdijo na vozilo.

Za snemanjem zunanjosti vozila sledi snemanje tistega, kar je skrito pod motornim pokrovom in v prtljažniku ter pod vozilom ali na strehi. Vedno najprej posnamete zunanjost, se pravi še podvozje in streho vozila, če je to bistveno za dokazovanje. V vsakem primeru morate odpreti pokrov motorja in posneti identifikacijsko tablico vozila. Kadar registrske tablice niso vidne bo ta morda edini dokaz, da ste snemali res to in to vozilo in ne katero drugo. Pozorni bodite na 17-

mestno identifikacijsko oznako vozila (VIN), ki jo sestavljajo črke in številke in po kateri se lahko vozilo vedno identificira. Prav tako slikajte še kakšno drugo morebitno značilnost, s pomočjo katere bo kasneje vozilo mogoče identificirati.

V prostoru za potnike posnamete najprej varnostne pasove in zračne blazine. Na njih bodo morda krvni ali drugi madeži, raztrganine ali kaj drugega, s čimer se lahko dokazuje, da so bili ali niso bili uporabljeni v času nesreče. Za njihovo snemanje boste uporabili ustrezen filter. Med najpogosteje uporabljanimi je polarizacijski, ki odstrani neželene odseve s površin, pri čemer ne spreminja barve, ampak jim daje še večjo globino in zasičenost. Kadar je zelo pomembno, da so na fotografiji enake barve, kot so v resnici na avtomobilu, morate na začetku posneti tako imenovano barvno lestvico ali vsaj vzorec neke barve. V laboratoriju zahtevajte, da laborant »potegne« iz filma tisto barvo, ki ste jo posneli, da pa bo to lahko naredil, mu morate dati barvno lestvico ali vzorec. Le na ta način se bo zelo približal resničnim barvam. Le tako bo ena slika vredna tisoč besed, kakor pravijo, in plačila, ki vam ga bo dala stranka.

Video snemanje

Video snemanje se je že popolnoma uveljavilo. Izbor videokamer je zelo širok. Ob nakupu upoštevajte, da ima večina vaših strank doma VHS videorekorderje in bo želela imeti tudi naročene posnetke v tej tehniki. Vendar ni nujno, da kupite kamero za VHS ali VHS–C videokasete. Nasprotno, bolj smiselno je kupiti digitalno videokamero. Posneto gradivo nato presnamete na VHS, kot zahteva stranka ali pa na CDR.

Kadar ni posebej naročeno ali potrebno, izklopite mikrofon na kameri, tako da ne boste posneli zvočne kulise, ki je ob predvajanju posnetka običajno zelo moteča, v določenih primerih celo zakonsko prepovedana.

Včasih boste potrebovali kaj bolj diskretnega, recimo mini kamero, ki jim pravijo tudi vohunske, kdo bi vedel, zakaj. Uradno se imenujejo miniaturne CCD videokamere. Tisti CCD je eden od ključnih sestavnih delov kamere, zelo poenostavljeno povedano je to majhna ploščica, ki pretvarja svetlobno valovanje v sliko, ali, učeno rečeno, je video snemalna matrika. Običajna velikost CCD elementa je ⅓″, ½″ ali 1″. Velikost je pomembna, ker mora biti z njo usklajena goriščna razdalja in velikost objektiva. Goriščna razdalja »f« (f, pomeni *focal length* ali goriščna razdalja in jo izražamo v milimetrih) je oddaljenost središča objektiva od CCD elementa. Objektivi s kratko goriščno razdaljo imajo širok zorni kot, pravimo jim širokokotni, tisti z daljšo imajo zorni kot ožji in jim pravimo teleobjektivi. Pri teh kamerah so običajne goriščne razdalje 4 mm, 8 mm, 12mm, 28mm itn.

Pri ⅓″ velikem CCD elementu predstavlja objektiv f/4mm »širokokotni« objektiv, ki ima zorni kot 64°, f/8mm je v tem primeru tako imenovani normalni objektiv in ima zorni kot 35°, objektiv z goriščnico 28mm ima zorni kot le 7°. Uporabite lahko tudi večji objektov od CCD elementa, nikoli pa ne manjšega! Če na primer uporabite ½« velik objektiv za ?« velik CCD element enakih goriščnih razdalj, kot sva jih navedla zgoraj, bo njihov zorni kot večji: 82°, 45° ali 13°. Torej, pri istem objektivu in različno velikih CCD elementih bodo koti kamere različni.

Zakaj je ta kot tako pomemben? Ker morate prilagoditi objektiv objektu, ki ga nameravate snemati. Najbolj čisto sliko dobite, kadar objektiv preslika objekt na celotno površino CDD elementa. In že nastopi naslednji problem, kakšen objektiv izbrati za posamezno vrsto snemanja. Tu je na vrsti matematika! Zorni kot objektiva izračunate tako, da v formulo vstavite spremenljivki, torej *oddaljenost* (c) in *velikost objekta* (a), rezultat pa pomnožite z 2, ker gre za dva enaka pravokotna trikotnika in z osnovno formulo izračunate le polovico potrebnega zornega

kota. Če boste snemali 7 metrov oddaljen in tri metre velik objekt, si potrebni kot objektiva (α) izračunate takole:

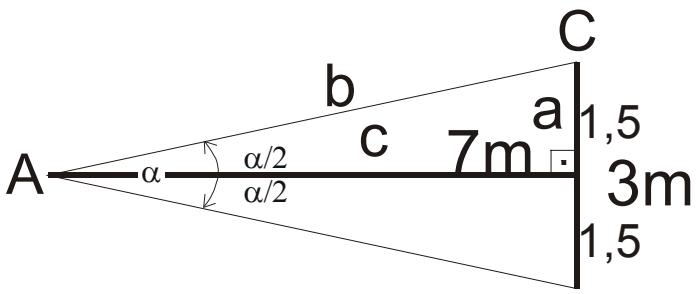

$$tg\ \alpha/2 = a / c = 1,5/7$$

$$\alpha/2 = 12,09$$

$$\alpha = 2 \times 12,09 = 24° 11''$$

V tem primeru bi bil najbolj primeren objektiv, ki ima zorni kot okoli 25°, raje stopinjo več kot manj.

Drug pomemben element objektiva je zaslonka (f). Večja je, manj svetlobe je potrebno za snemanje in manjša bo globinska ostrina. Tu so še različni filtri, ki jih je potrebno uporabiti glede na okolje (sneg, IR svetloba itn). Odločitev za črno-belo ali barvno videokamero je za profesionalca lahka. Črno-bela namreč ob enakih pogojih zaenkrat daje boljšo, ostrejšo sliko in je edina izbira za snemanje v temi z IR svetlobo.

Tipična mini »vohunska« kamera je velika približno 2,7 x 1,8 x 5.5 cm in potrebuje devet ali dvanajstvoltno napajanje. Z njo je mogoče snemati pri svetlobi 0,xx luksa. Videokamero, ki jo skrijete pod kravato, v IR senzor na steni, javljalec požara na stropu ali budilko, se da dobiti v Sloveniji za 100 evrov.

S tako kamero, skrito v ohišju televizorja, so tajne službe posnele hrvaškega generala Martina Špeglja v domači kuhinji in nato primerno montirani film ob primernem trenutku posredovale preko malih ekranov širokim ljudskim množicam. Tajne službe si to lahko privoščijo, vi pa ne, čeprav imate boljšo opremo, recimo videokamero, skrito v običajni kravati, rokovniku, škatlici vžigalic ali cigaret ali celo v anteni avtomobila. Skrivno snemanje zakon prepoveduje! Vendar stranki lahko svetujete, kakšne kamere obstajajo in kako se jih da vgraditi, kadar sama želi kaj posneti v svojem objektu.

Pri nakupu tovrstnih in drugih videokamer morate biti pozorni tudi na ločljivost, ki jo merimo v črtah na kvadratni palec ali inčo, na primer 380, 480, 620 itn. Večje kot je število črt, razločnejša

je slika, seveda če je kamera dobro narejena in so uporabljeni kakovostni materiali in leče. Običajna VHS kamera ima 240 horizontalnih linij, Hi 8, S-VHS in digitalne (DV) 400 in več, kar zagotavlja, da so posnetki, narejeni z njimi, boljši. Posnetek, narejen s temi kamerami, lahko »zamrznete« in ga s pomočjo računalnika in tiskalnika natisnete kot fotografijo. Zlasti je za to primeren DV format ali zadnja novost – digitalni Hi8. Kakovost slikovnega (CCD) elementa je izražena v točkah od 250.000 točk na spodnjem koncu komercialnega razreda do milijon in več točk za profesionalne miniaturne kamere.

Kamero lahko povežete z monitorjem ali videorekorderjem s kabli ali brezžično. Ti brezžični oddajniki običajno oddajajo signal s frekvenco okoli 2 Ghz in omogočajo digitaliziran prenos slike. Uporaba žic je bolj priporočljiva, ker signal oddajnika lahko prestreže kdo, ki za to ni poklican, in če je dovolj spreten, lahko sam potem gleda, kaj se dogaja pred kamero ali o tem koga obvesti, s čimer je vaše delo kompromitirano.

Naslednji izredno pomemben element so luksi. Nasprotno od ločljivosti je pri številu luksov bolje, da je številka, s katero so izraženi za posamezno kamero, čim manjša. Kamera, katere svetlobna občutljivost je 1 luks, lahko snema od sončnega vzhoda do sončnega zahoda ali v dobro osvetljenem prostoru, tista, ki dovoljuje snemanje do 0,1 luksa, lahko snema ponoči zelo dobro osvetljeno parkirišče ali osebe na odprtem prostoru pri polni luni, ona z močjo 0,0x luksa je uporabna celo ponoči ob svetlobi zvezd, saj je običajno bolj občutljiva in »vidi bolje« kot človeško oko, pri čemer upoštevajte, da gre v bistvu za IR (infra rdečo) svetlobo, katere vir je IR svetilka v ohišju kamere in zunanji viri. Te kamere za detektivsko nočno snemanje niso najboljše, ker je na njih ves čas »nočnega« snemanja prižgana IR svetilka, ki je vidna kot rdeča lučka. Profesionalci uporabljajo namesto nje tako imenovano PIR (*passive infrared*) svetilko, ki oddaja le IR svetlobo, kakršna je prostemu očesu nevidna. Možnosti uporabe večine kamer za »nočno« snemanje so zelo omejene. Praktično jih lahko uporabljate za krajše razdalje, tja do tri metre, le izjemoma do 25 metrov.

Preden sežete v žep po denarce za videokamero, se vedno pozanimajte, ali je združljiva z videorekorderjem, ki ga uporabljate, kajti v Ameriki in verjetno še kje uporabljajo drugačne standarde kot v Evropi, zato je oprema različnih izdelovalcev iz različnih držav pogosto nezdružljiva in zato neuporabna. Poglejte tudi tehnične podatke in se prepričajte, če ima videokamera vse priključke in nastavitve, ki naj bi jih sodobna videokamera morala imeti:

- DC in videopriključek za pogon objektivov z avtomatsko zaslonko;

- AES (avtomatsko elektronsko zapiranje, elektronska zaslonka);
- BLC (nastavitev kompenzacije svetlobe iz ozadja objektiva);
- SYNC (regulacija sinhronizacije);
- nastavitev oziroma uravnoteženje barv pri barvnih videokamerah;
- ostrino slike.

Pravi, poklicni vohuni rajši uporabljajo čisto preproste kamere, ki jih prodajajo v vsaki trgovini. Zakaj? Zato, ker noben vohun noče biti prepoznaven in noče imeti ničesar, kar bi ga lahko izdalo kot vohuna. Med najbolj priljubljenimi so Sonyjeve, ki jim delajo družbo še JVC, Panasonic, Canon itn. Canonovi modeli so izredno priljubljeni med ameriškimi zasebnimi detektivi; nekateri med njimi omogočajo celo uporabo objektivov za fotografske aparate.

Pri nakupu nove kamere dajte prednost tisti, ki ima večji optični zoom (najmanj 20x), ker z digitalnim ne boste dobili dovolj ostrih slik. Poleg vsega že zapisanega bodite pozorni na:

- svetlobno občutljivost, pri kateri lahko še snemate;
- razpon (optičnega in digitalnega) zooma in ločljivost;
- najkrajši možni čas, ki je izražen v stotinkah ali tisočinkah sekunde; krajši je, bolje je;
- zanemariti ne smete niti stabilizatorja slike, ker veliko prispeva k boljši kakovosti posnetkov;
- podatek ,koliko luksov (svetlobe) je potrebnih, da sploh lahko snemate.

Za poizvedovalno dejavnost je digitalna tehnika (DV), ki je iz meseca v mesec cenejša in boljša, zelo uporabna. Omogoča izredno kakovost posnetka, kamere so majhne, pa tudi medij s posnetki je majhen in neopazen. Z njimi lahko »fotografirate« ali »snemate filme«. Posnamete lahko vse od stolpnice do mravlje, pri čemer je kakovost vedno zadovoljiva.

Prednost teh kamer je, da lahko posnetke prenesete neposredno v računalnik. Če potrebujete le eno sliko, jo s pomočjo tiskalnika natisnete v poljubni velikosti ali jo shranite na disketo. Magnetni trak, širok le 6,35 mm in shranjen v disketi, veliki 66 x 48 x 12,2 milimetra, zadostuje za eno uro snemanja ali za več sto posameznih digitalnih slik na meji zadovoljive kakovosti. Če želite na računalniškem zaslonu prikazati z videokamero posnete prizore, jih lahko shranite na zgoščenko in kasneje stranki predate zgoščenko namesto VHS kasete. Zgoščenka je cenejša od papirja, zapis na njej pa je mnogo bolj trajen in kakovosten. Posamezne posnetke lahko iz digitalne oblike prenesete na papir s pomočjo običajnih ali prav temu namenjenih tiskalnikov, pri čemer lahko celo izboljšate kakovost posnetka, mu dodate napis ali ga uporabite za izdelavo

novoletnih voščilnic. Možnosti, ki jih ponuja DV format in sodobna računalniška tehnika, presegajo domišljijo.

Slaba stran digitalne tehnike je, da se da posnetke prilagajati in prirejati in da jih zaenkrat nekatera sodišča na svetu ne priznavajo kot verodostojen dokaz, če stranka v postopku ne predloži originalne kasete, na katero je bil posnetek narejen, in izvedenec ne potrdi njene pristnosti. Za te kasete velja isto kot za zvočni trak avdiokaset, možno je namreč dokazati, da je bil posnetek montiran, popravljan, presnet itn.

Prednost snemanja z videotehniko pride do izraza zlasti v zaprtih in slabo osvetljenih prostorih, saj je njeno delovanje skoraj neslišno, občutljivost medija pa velika, tako da lahko snemate že pri soju dveh sveč, običajna žarnica je naravnost razkošje.

Miniaturna videokamera z oddanikom signala..

… in podobna brez oddajnika.

Značilnosti detektivske fotografije

Ker je klasična fotografija še vedno kraljica fotografije nasploh, na tem mestu še enkrat na kratko poglejmo nekaj *značilnosti kriminalistične ali detektivske fotografije*, ki so uporabne tudi za videoposnetke.

Karkoli fotografirate ali snemate, vedno snemajte ali fotografirajte iz različnih zornih kotov in različnih oddaljenosti. Objektiv naj bo v višini oči, ker bo tako perspektiva na slikah še najbolj

Fotoaparat Robot Junior izdelan okoli leta 1950 in njegov sodobni bratranec Robot OS 35F

prilagojena običajnemu človeškemu pogledu. Če želite narediti stereoposnetke, snemajte tako, da se bodo slike prekrivale in bo na vsakem naslednjem posnetku najmanj 60 odstotkov zajemala površina, ki ste jo posneli že na prejšnjem.

Najprej naredite posnetek, na katerem bo kasneje jasno vidno, kje ste snemali, oziroma, kaj je bilo središče vašega zanimanja. Če je vidna ulična tabla ali kaj drugega, kjer kaj piše, naj bo to vgrajeno v posnetek in dovolj ostro, da bo možno branje tudi na povečani sliki.

Nato naredite posnetke, ki kažejo širšo okolico objekta, ki ga snemate, ne glede na to, ali gre za osebo ali predmet.

Tretji posnetek naj kaže objekt od blizu. Naslednji posnetki enako, vendar iz različnih zornih kotov. Pri tem postavite ob objekt nekaj, po čemer se bo dala na sliki razpoznati njegova velikost. To je lahko meter, kovanec, avtomobil, skratka nekaj, kar je vsakomur znano in lahko primerljivo z velikostjo objekta.

Snemajte tisto, kar je pomembno za vaš primer. Ne pozabite na sledi in mikrosledi, ki jih je mogoče posneti z ustrezno svetlobo in objektivi.

Če snemate odtise podplatov, posnemite vsakega posebej tako, da bo zelo jasno vidna njegova struktura. Z makroobjektivom skušajte »izvleči« iz sledi značilnosti podplata. Pomagajte si s svetlobo in obarvanimi praški. Nato posnemite serijo sledi, kot je vidna z nekega mesta. Vidna mora biti smer prihoda ali odhoda, struktura terena in dolžina koraka. Ne pozabite položiti merilo ob sled!

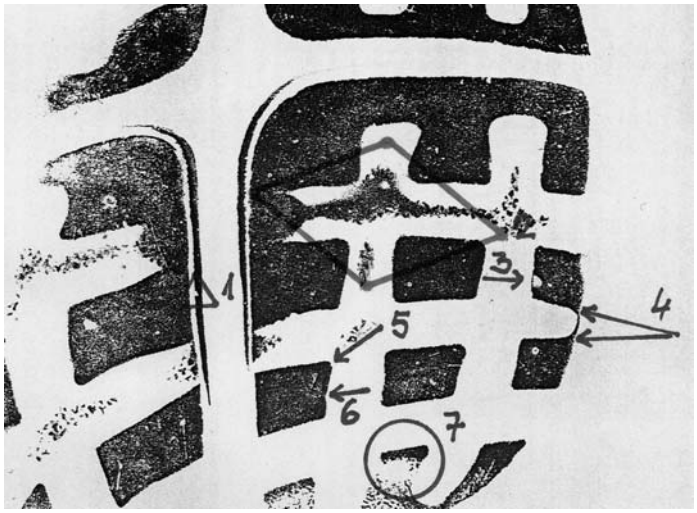

Kadar boste morali ponoči posneti velik temen prostor, bodisi zunaj ali znotraj, ki ga vaša bliskavica ne bo mogla naenkrat osvetliti, si pomagajte tako, da postavite fotoaparat na stojalo, odprite zaklop. Nato pojdite na različne konce prostora in tam sprožite bliskavico, vendar je nikoli ne obrnite naravnost v objektiv. Vsakič bo film zabeležil le osvetljeni del prostora. Ker stojite za bliskavico, boste ostali nevidni. Pazite le, da se ne spotaknete, ko se boste skozi temo prebijali okrog fotoaparata.

Fotoaparat Robot Star 50 s prirpavo za daljinsko proženje

Priprava slikovnega gradiva

Tako črno-beli ali barvni negativ kot diapozitiv, fotografijo, ali videoposnetek lahko s pomočjo ustrezne računalniške opreme digitalizirate in vključite med besedilo svojega poročila, še zlasti če uporabljate barvni tiskalnik, medtem ko naj bo film ali videotrak le priloga poročilu.

Običajni ljudje so namreč navajeni, da na malem ekranu ali v stripu najprej vidijo začetek, ki mu sledi zaplet in razplet. To mora biti vidno tudi na vaših fotografijah. Na njih mora biti vsaka pomembna podrobnost enako razločno vidna kot celoten kraj dogajanja oziroma snemanja. Fotografiranje ni zgolj pritiskanje na sprožilec kamere, ampak daje dogodkom in objektom smiselno vsebino. Na sliki mora biti vidno prav vse, kar lahko kasneje koristi pri identifikaciji oziroma rekonstrukciji kraja, dogodka in objekta, ki zanima stranko.

Že s posnetka se vidi veliko karakteristik okolja in ljudi, ki tam živijo. Detajli omogočajo kasnejšo identifikacijo oseb in kraja, celo časa dogajanja. Kako? Sence kažejo na izvor svetlobe v prostoru ali na dnevni čas in vremenske pogoje, iz česar se da še mnogo kasneje ugotoviti natančno uro in vsaj približen datum nastanka posnetka. Dovolj oster posnetek časnika ali revije, ki jo nekdo drži v rokah, omogoči, da preberemo naslove in včasih celo datum izida. Le redkokdo bo nosil v rokah dnevnik starejši od enega dne ali pol leta staro revijo! Obleka kaže na letni čas in še marsikaj. Če je nekdo slikan v smokingu, zagotovo ne gre lovit rib, ampak je namenjen na sestanek prostozidarske lože, koncert, slavnostni sprejem ali gala ples. Naročniku posnetka to marsikaj odkrije.

Preden prvič pritisnete na sprožilec, morate imeti v svojih možganih jasno predstavo, kaj boste snemali, zakaj in za koga, kaj naročnik pričakuje in kaj so glavne značilnosti objekta, ki ga boste snemali, kje so vidne nepravilnosti in dokazi.

Scenarij je tudi pri običajnem detektivskem fotografskem ali video snemanju zelo pomemben, ker stranka lahko iz zaporedja slik ali videoposnetkov prebere celotno zgodbo in se seznani s podrobnostmi dogodka. Vsaka naloga prinese še tako izkušenemu fotografu nova spoznanja in postavlja predenj nove probleme. Le izkušnje tu nekaj veljajo.

Najosnovnejši recept za pripravo serije slik, lahko tudi videoposnetkov, je sorazmerno preprost. Z ustreznimi tehničnimi sredstvi (fotoaparatom, objektivi, filtri, filmi, stojalom, daljnogledom, bliskavico, video opremo in zadostnim številom rezervnih baterij in kaset) se pravočasno odpravite na kraj snemanja. V aparat tik pred začetkom naloge vstavite ustrezen film. Nikoli si ne

privoščite razkošja, da snemate na tistega, ki ga imate v aparatu že od prejšnje naloge in je na njem morda še pet ali petnajst posnetkov, ali pa vam je ostalo le za pet ali deset minut traku na videokaseti. Ste prepričani, da se pred vami ne bo odvijala zgodba, kjer bo komaj 36 posnetkov ali za pol ure videotraku dovolj? Varčevanje s filmi je značilnost nedeljskih fotografov in diletantov, kar vi zagotovo niste.

Če je le mogoče, si poiščite prostor, kjer boste lahko izkoristili vse prednosti svoje opreme, zlasti zoom objektiva na fotoaparatu. Ne zbujajte pozornosti z ogledovanjem in pretiranim razkazovanjem aparatur ali drugim nevsakdanjim vedenjem.

Prvi posnetek naj bo »širokokoten«, takšen, kjer zajamete objekt snemanja z vso njegovo okolico. Takoj zatem uporabite teleobjektiv. Zoom objektivi so za tako reportažno snemanje najprimernejši. Na izbor pravšnjega objektiva bo vsekakor vplivala oddaljenost od objekta. Nekaj naslednjih posnetkov porabite za snemanje detajlov na objektu in njegovi okolici. Če gre za osebo, ki nekam odhaja, lahko z njimi določimo smer, dokumentiramo njena oblačila in predmete, ki jih ima pri sebi. Bližnji posnetek torbe ali časnika in obraza nikoli ne škodi, stane vas pa komaj kaj! Tudi obuvala in nogavice je koristno posneti. Kdor bo zdaj vprašal: »Zakaj pa?«, naj takoj vrne svojo detektivsko licenco ali naj se preusmeri na drugo vrsto nalog. Pravemu detektivu tega namreč ni potrebno pojasnjevati, drugim ne nameravamo odkrivati vseh »poslovnih« skrivnosti. Če slikate neko določeno osebo, ne slikajte nikoli samo nje. Poslikajte vse v njeni bližini in tudi bolj oddaljene ljudi. Kasneje se pogosto izkaže, da je med njimi nekdo, ki ga boste šele kasneje identificirali in ima svojo vlogo v zgodbi, ki se odvija pred vami.

* * *

Ugledna dama je neki petek okrog poldne poklicala na detektivsko zbornico in povprašala, če je mogoče dobiti detektiva, ki bi bil ob štirih popoldne v določenem pariškem hotelu, kjer se bo njen mož, ki bo priletel iz Osake, sestal z ljubico. »Seveda je mogoče,« je dejal Niko Jurišič, tajnik zbornice, ki zelo dobro pozna vse detektive in strankam vedno posreduje ustrezne podatke.

Gospa se je takoj povezala z edinim slovenskim detektivom, ki je bil sposoben opraviti to nalogo v tako kratkem času, seveda s pomočjo svojih stanovskih kolegov v Londonu. Toda gospoda ob štirih ni bilo v hotelu in tudi kasneje ni prišel. Naročnica pa je vztrajala, da je z ljubico v Parizu, ker ve, da je njegova domnevna ljubica dva dni prej odpotovala v London, od koder bo odletela v Pariz, se tam sestala z njenim možem in potem z njim nadaljevala pot v Ljubljano.

Denar, ki ga je bila pripravljena odšteti, ni zadoščal, da bi preiskali vse pariške hotele in ugotavljali, kam se je parček skril, celo detektiva, ki bi ob odhodu letala posnel potnike, v Parizu s pičlimi sredstvi ni bilo mogoče najeti. So pa zadostovala za odhod na Brnik, kjer je detektiv posnel s terase letališke zgradbe prihod letala, od trenutka, ko so se odprla vrata, do trenutka, ko je zadnji potnik zapustil letalo. Domnevno

nezvesti mož je prišel iz letala med prvimi. Pred njim je bil neki starejši par, dva moška, za njim spet starejši par in spet nekaj moških, med potniki pa je seveda bilo tudi nekaj mičnih damic, a na prvi pogled ne bi mogli nobene povezati z njim.

V Ljubljano se je odpeljal s kombijem letalske družbe, v katerem ni bilo niti ene ženske.

Zdelo se je, kot da bi potoval sam.

Gospa je v detektivovi pisarni pregledala posneto gradivo. »Ta je! Prasica vlačugarska!« je bruhnilo iz nje, ko je med zadnjimi potniki, ki so zapuščali letalo, zagledala mlado žensko, sicer tesno sodelavko svojega moža.

Če detektiv ne bi vztrajal do konca z objektivom kamere, uprtim v stopnice ob izhodu letala, gospa ne bi dobila dokaza in delo bi slabo opravil. Kasneje se je izkazalo, da je bil sum gospe upravičen in da je par resnično preživel noč v isti postelji v Parizu, le v drugem hotelu...

* * *

Že prej lahko naredite nekaj posnetkov v bližini parkiranih vozil, tako da boste kasneje lahko s slik prebrali številke njihovih registrskih tablic. Velja enako kot za osebe!

Upoštevajte dejstvo, da ni vsak kot snemanja primeren za določeno nalogo. Če snemate osebo, pri kateri želi naročnik videti njen obraz, tega ne boste mogli, če jo slikate s terase stolpnice, iz katere odhaja. Če želite plastično prikazati rekonstrukcijo prometne nesreče pred isto stolpnico, boste morali vsaj dva posnetka narediti z njene terase. Prvega, ki bo zajel širšo okolico, in drugega, ki se bo osredotočil na mesto nesreče. Istočasno bo vaš kolega slikal na kraju nesreče, da boste na koncu lahko izdelali ustrezno »slikanico«.

Ne pozabite, da širokokotni objektiv daje popačeno sliko, na kateri se zdijo predmeti mnogo bolj oddaljeni med seboj, kot so v resnici. Teleobjektiv njihov medsebojni odnos popači v nasprotni smeri in razdalje med njimi so videti krajše, kot dejansko so.

Po dokončani nalogi mora detektiv stranki predati ustrezno urejeno fotografsko gradivo, ki ne sme biti le kup naključnih posnetkov, ki odražajo delo amaterja in diletanta.

Slikovno gradivo mora biti:

- tehnično brezhibno izdelano in primerno opremljeno (album, folija);
- vsi posnetki morajo biti enake velikosti;
- serija fotografij ali videoposnetkov mora sama zase povedati celotno zgodbo;
- tovrstne fotografije ne smejo biti umetniški, ampak reportažni dosežki, kjer je vsak detajl jasen in oster in ga je mogoče kasneje poljubno povečati;

le izjemoma, dvakrat podčrtano, če gre za ekstremne okoliščine snemanja, so lahko posnetki malce slabši, še vedno pa dovolj ostri in jasni, da se na njih prepozna objekt snemanja in njegova okolica.

Tajniki

Še na nekaj ne smete pozabiti pri slikovnem snemanju: na legendo. Pripravljen morate imeti odgovor (legendo), če vas slučajno kdo vpraša, kaj in zakaj snemate. Biti mora verjetna in nikakor ne sme kompromitirati vaše naloge in vas samih. Jecljanje in izmotavanje vam ne bo koristilo in lahko vas potisne v neslutene sitnosti z neslutenimi posledicami.

Detektiv, ki je mojster poizvedovalne dejavnosti, mora znati svojim strankam tudi svetovati, kako se zaščititi pred osebki, ki želijo na nedovoljene načine poseči v njihovo zasebnost in s skrivnimi metodami in tehnikami, za katere imajo »koncesijo« samo obveščevalne in kriminalistične službe, beležijo, kaj počnejo.

Skrivno slikovno snemanje je ena od najpogosteje uporabljanih tehnik, ki lahko razkrije početje posameznika. Seveda ni skrivno snemanje, če se nekdo postavi na vogal ulice in nato s 500 milimetrskim objektivom snema osebo, ki je sto metrov oddaljena od njega in sedi na gostilniškem vrtu.

V

V nekaterih primerih postane v rokah mojstra poklica reklamni fotoaparat slabše kakovosti neprecenljiv delovni pripomoček

Za resnično skrivno snemanje se uporabljajo tako imenovani *tajniki*. Ne, tajniki niso gospodje, ki svojim šefom poročajo o telefonskih klicih, jim prinašajo pošto in počno podobne reči. V žargonu obveščevalcev, kriminalistov in detektivov pomeni tajnik nek predmet, s katerim zakriješ fotografsko kamero ali fotoaparat. Pojem smo prvič zasledili v besedišču nekdanje službe državne varnosti in kljub temu, da bi slavisti imeli nanj pripombe, se je prijel in se v strokovnih krogih uporablja še danes.

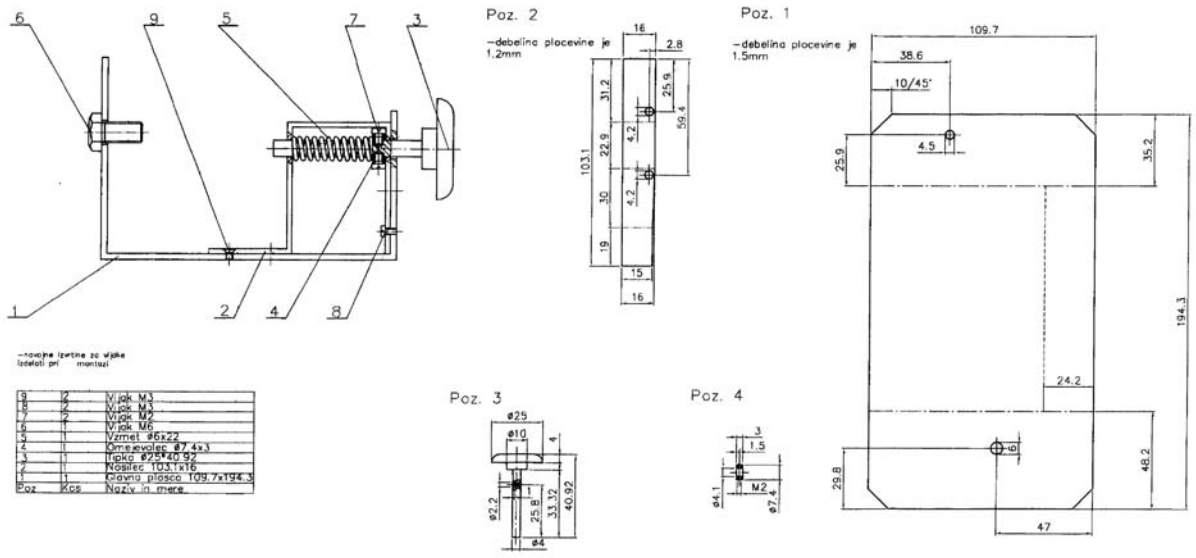

Unikatni načrt za izdelavo kovisnkega ohišja za fotoaparat Robot Star II za vgradnjo v torbico

Porekli boste, da tajnika še niste videli, da se vam ne sanja, kaj to je. Dvomim. Ste gledali katerega od filmov o 007, tajnem agentu z licenco za ubijanje? Ste videli, kako je prižgal cigareto in istočasno z vžigalnikom naredil fotografski posnetek? Tisti vžigalnik, v katerem je vdelan fotoaparat, je tajnik. Tajnik je lahko navidezna pločevinka piva, v katero je skrit fotoaparat, takšna, kakršne je delila ena od slovenskih pivovarn poslovnim partnerjem za novo leto.

Seveda profesionalci uporabljajo posebej prirejene in izdelane naprave, s katerimi zamaskirajo kamero. Eden klasičnih tajnikov, ki je znan širši javnosti, je tudi televizijski sprejemnik iz kuhinje gospoda Martina Špeglja, nekdanjega hrvaškega generala, ki so mu tajne službe nekdanje Jugoslavije kamero namestile v televizor v kuhinji, ga pridno snemale in potem vesoljni javnosti preko državne televizije predvajale v najbolj gledanem večernem času montirane posnetke, ki naj bi ga kompromitirali.

Fotoaparate in videokamere je danes mogoče vgraditi ali namestiti povsod. Nekdo iz Grosuplja, ki se je na črno ukvarjal z montažo varnostnih in alarmnih sistemov, je miniaturno videokamero skril v registrator, ki ga je imel znani športni delavec na polici za sabo, ko se je dogovarjal o nečednih poslih.

Ljubosumni mož je dal namestiti videokamero v budilko in drugo v javljalec požara na stropu spalnice. Današnja tehnika omogoča, da lahko videokamero namestite celo v kravato, sončna očala, ogledalo, radijsko anteno avtomobila, prezračevalni jašek na strehi kombija ali v stensko uro, kaktus. Omejitev je le domišljija, tehničnih omejitev praktično ni. Elektronske komponente so že tako kakovostne in tako miniaturne, da si jih lahko privošči vsak, in kar je bilo nekoč rezervirano zgolj za tajne agente tipa 007, si danes lahko kupi vsak družinski oče za prvim vogalom. Celo v Sloveniji je nekaj gospodarskih družb, ki uvažajo in montirajo miniaturne video in fotokamere za potrebe varovanja in nadzora.

* * *

Sama zgodovina skrivnega snemanja je dolga in bogata. Fotoaparate so iznajdljivi vohuni pretihotapili v poveljstva nasprotnikove vojske in tam posneli zaupne dokumente. Fotoreporterji so pretihotapili kultni miniaturni fotoaparat *minox* v celico smrti in posneli usmrtitev kriminalca, čeprav je vodstvo zapora, ki je že imelo tovrstno slabo izkušnjo, skušalo njihovo namero preprečiti z uporabo rentgenskih žarkov, ki bi onemogočili snemanje. Iznajdljivi fotoreporter je kamero zaščitil pred sevanjem s svinčenimi ploščami in jo skril v peto svojega škornja…

Med kultne fotografske aparate, namenjene skrivnemu snemanju in vgradnji v tajnike, spada fotoaparat Robot Star II. Bil je eden najbolj priljubljenih fotoaparatov nekdanjih tajnih policij in tudi v Sloveniji se jih je nekaj ohranilo. Danes so ga nadomestili sodobnejši elektronski modeli s TTL merjenjem svetlobe, katerih cena je okoli 7.000 evrov in jih uporabljajo predvsem v bankah. Podjetje ponuja že pripravljene tajnike v obliki tranzistorskega radiosprejemnika, poslovnega kovčka itn., ki stanejo po nekaj sto tisoč tolarjev.

Vendar profesionalci zelo redko uporabljajo tovrstno kamuflažo svojih kamer. Še več, zelo redko uporabljajo tako drage kamere, kot so roboti ali leice M6. Raje vzamejo v roke cenovno ugodne »trotel« kamere, saj ne potrebujejo fotografij za razstavo. Tudi si ne belijo glave, kdo jim bo izdelal drag in kompliciran tajnik. Aparat vtaknejo v zganjeno revijo, naredijo odprtino velikosti leče na objektivu in že so pripravljeni za akcijo. Z malo izkušnjami in 35 milimetrskim (širokokotnim) objektivom lahko skrivno snemanje opravi celo amater, ki se od profesionalca razlikuje po živčnosti, neprestanem rokovanju z aparatom v reviji in splošno vpadljivostjo, ki jo izkušeno oko tistega, ki ve, kaj išče, takoj zazna.

Snemalniki zvoka

Saj ne boste verjeli, ampak stranke imajo včasih izredno čudne zahteve in želijo posneti celo jutranji ljubezenski ščebet ptičkov na Ljubljanskem barju ali obronkih Pohorja. Ker so zaposlene, nevešče tega opravila ali lene, to naročijo vam in vam tudi pošteno plačajo. Če snemate ptičke, vam ne grozi nič hudega. Če pa snemate tiste dvonožne ptice, ki frlijo okoli z osebno izkaznico ali potnim listom v žepu, vas moramo opozoriti, da je to zgolj privilegij države oziroma njenih služb, ki naj bi si za take primere priskrbele celo potrebna dovoljenja.

Tehnika je pravzaprav enaka, le žvrgolenje na posnetkih se malce razlikuje. Tu opisujemo zgolj snemanje dvonožnih ptičev, ki nimajo žepov. Kdor bo kaj takega počel s tistimi, ki imajo žepe, naj se zaveda posledic! Odvzem detektivske licence je še najmanj, kar ga bo doletelo.

Izjema je le v primeru, ko oseba, s katero se pogovarja, sama pristane na zvočno snemanje in je predhodno seznanjena s tem, za kakšne namene bo uporabljeno in kdo snema ali, ko posnamete telefonski klic na lastno telefonsko številko.

Ustavo smo omenili že pri fotografskem snemanju. Za zvočno velja enako. V kazenskem zakoniku 148. člen govori o neupravičenem prisluškovanju in zvočnem snemanju.

Detektivi znajo ta člen na pamet. Kako ravnajo na sodiščih, po pravici povedano, ne vemo. V Sloveniji so takšni primeri redki, enako v detektivsko najbolj razvitih ZDA, kjer so zakoni o snemanju zvoka, se pravi pogovora, izredno strogi in kazni visoke.

* * *

Edina, slovenski strokovni in splošni jasnosti dobro znana primera nastavljanja prislušnih naprav v stanovanje oz. poslovne prostore, sta tista, ko je SDV skušala nastaviti mikrofone v Ameriški kulturni center v Ljubljani. Tehniki SDV so vstopili v Ameriški kulturni center na Cankarjevi ulici takoj potem, ko se je osebje odpeljalo na Brnik, od koder naj bi nekam poletelo. Gibanje Američanov so agenti spremljali le do Brnika. Ko so se uslužbenci prijavili za let, so jih zapustili v dobri veri, da je zadeva opravljena. Medtem so njihovi kolegi odklenili ključavnice in začeli nameščati mikrofone. Tisti dan je Brnik zakrila gosta megla in poleti so bili odpovedani. Američani so se vrnili v Ljubljano, kjer jih je opazil agent, ki je stražil vhod v zgradbo. S presenečenim gospodom, ki je nastavil mikrofone in po obvestilu o njihovi vrnitvi pohitel iz urada, so se srečali na vratih. Po izjavah tistih, ki so bili prisotni, so bili vsi, SDV-jevci in Američani, približno enako presenečeni. Oboji so se gentlemansko razšli in zadevo potem reševali za štirimi stenami brez mikrofonov. Za SDV je bila to ena njenih večjih blamaž, ki se kasneje ni več ponovila, vsaj ne v taki obliki.

* * *

Na Dolenjskem je sredi devetdesetih hotel nekdo nastaviti prislušne naprave pod zakonsko posteljo premožnega podjetnika. Pri tem so ga zaradi spleta okoliščin dobili. Ta primer se je končal z obtožbo zaradi neupravičenega vstopa v tuje prostore in poškodovanja tuje stvari.

Tip, doma iz okolice Ljubljane, je namreč dobil naročilo, da mora v hišo tega in tega postaviti prislušne naprave. To je bil pač njegov poklic. Kar takoj povejmo, da ni bil detektiv, ampak nezaposlen, a zelo uporaben za takšne posle.

Na Dan mrtvih, zvečer, se je odpravil v akcijo. Oseba, ki ga je najela, mu je namreč povedala, tako lahko sklepamo, da je družinski običaj, da se popoldne vsi odpravijo v neko gostilno, kjer kar dolgo večerjajo.

Šlo je za podjetnika, ki se je ločil in na novo poročil. Prva žena je obdržala ime in njegovo podjetje, on pa si je dober kilometer dalje ustvaril nov dom in novo podjetje z enako dejavnostjo.

Prva žena je imela svoje prostore vezane na varnostno agencijo, kjer je tistega dne zazvonil alarm. Dežurni je po radijski zvezi usmeril varnostnika na kraj, kjer se je sprožil alarm, a varnostnik je bil šele drugi dan v službi in ni dobro poznal vseh strank. Namesto, da bi se odpeljal k objektu, kjer se je sprožil alarm, se je k onemu, kilometer dalje, kjer sploh niso imeli instaliranih alarmnih naprav. Le ime nad vrati je bilo enako.

Varnostnik je opazil vlomljeno okno in vlomilca. Po krajšem teku, med katerim je vlomilec odvrgel nekaj opreme, ga je ujel in baterijsko svetilko naklestil po glavi, da so ga morali odpeljati v bolnišnico, kjer je ostal na zdravljenju.

Izbruhnil je škandal, posledica je bila, da si je dal podjetnik takoj po praznikih instalirati alarmne naprave, varnostnika je več kot kraljevsko nagradil, še danes pa »uradno« ne ve, kdo mu je hotel pod posteljo postaviti mikrofon z oddajnikom. Lopov mu ni hotel povedati, čeprav mu je domnevno ponujal celih 50.000 mark za to informacijo. Predanost stranki ali strah za dobro počutje in življenje namreč nimata cene. Če bi oškodovanec najel dobrega zasebnega detektiva, bi ta podatek verjetno zvedel za mnogo nižjo ceno.

* * *

Prisluškovanje tujim pogovorom je stara iznajdba in datira v leto 406 p. n. št., ko je dal Dionizij starejši (432 do 367 p. n. št.), grški državnik in tiran v Sirakuzah, zgraditi posebne 60 metrov dolge cevi do nekega rudnika, v katerega je zapiral svoje nasprotnike. Ti so mislili, da jih tam nihče ne more slišati in pogovarjali so se najzaupnejše reči. Dionizij, ki je dal iz previdnosti pobiti vse graditelje prislušnega sistema, jih je poslušal in podatke, ki jih je dobil, obračal sebi v prid.

* * *

A vrnimo se k opremi in pripravam za zvočno snemanje ali poslušanje ptičkov.

Za začetek se morate do podrobnosti seznaniti z njunim načinom življenja, urnikom in navadami. Ko vse to ugotovite, boste vedeli tudi, kakšen in kje je prostor, kjer žvrgolita in čivkata. To so ključni podatki, ki vam omogočijo dobre posnetke.

Namestiti morate le še ustrezno tehniko. Službe, ki lahko bolj ali manj legalno snemajo pogovore ljudi, za to uporabljajo najrazličnejše aparature. Če snemajo od daleč, uporabijo usmerjene

mikrofone, ki jih nato lahko priključijo na registratorje zvoka ali zgolj na slušalke. V tujini dobite povprečno dobre usmerjene mikrofone, ki so namenjeni poslušanju ptic, celo v trgovinah z lovsko opremo, lahko si jih naročite tudi po pošti, če malo prebrskate strani svetovnega spleta.

Uporaba tehničnega sredstva za snemanje ali poslušanje zvoka se deli na uporabo tehničnega sredstva, ki ga nepridipravi, ki kršijo zakon in ustavo, česar detektivi seveda ne počnemo, prinesejo s sabo (običajno gre za snemalnik na mikrokasete), onega, ki so ga predhodno namestili v prostor, in uporabo tehničnega sredstva, ki ni v prostoru. Pri predhodni namestitvi v prostor je na voljo veliko različnih možnosti, problem je le vstop v prostor.

Mikrofoni v primerjavi z vžigalico in radioodajnik z baterijo in anteno v primerjavi s sponko (Fink : 1996)

Bistvo vsega je mikrofon, ki je povezan v nekakšen sistem za snemanje ali prisluškovanje. Lahko uporabijo specialne mikrofone, velike kot bucikina glavica, ki jih dobijo v navadnih slušnih aparatih, ali mikrofone naprav, ki so v prostoru, na primer računalnik, telefon, telefonski odzivnik in celo televizor.

Drug problem, ki ga je potrebno rešiti, je povezava mikrofona s snemalno ali prislušno napravo. Lahko je brezžična, vendar mora biti mikrofon v tem primeru povezan z oddajnikom, lahko je žična, za kar se običajno uporabljajo že obstoječe instalacije, denimo električne in telefonske žice.

Če ne morejo namestiti tehničnega sredstva v prostor, uporabijo drugačno tehniko. Usmerjeni mikrofoni so uporabni za prisluškovanje na prostem do sto metrov oddaljenosti, v posebnih primerih tudi dalj. Poleg njih se uporabljajo mikrofoni, ki registrirajo nihanje materialov in ga s pomočjo posebnih ojačevalcev in drugih aparatur pretvarjajo v zvok. Kot mikrofone lahko uporabljajo zvočnike, pri čemer izkoristijo nihanje njihove membrane. Pri računalnikih izkoristijo vgrajene mikrofone ter povezavo v računalniška omrežja.

Veliko se govori o uporabi laserskih prislušnih sistemov. Zadeva menda deluje, ampak samo pod določenimi pogoji in v rokah izurjenega operaterja. Naši praktiki, ki so jo preizkusili, trdijo, da je

v praksi neuporabna. Že če zagrnemo zavese, se dobro zaščitimo, če so to lamelne zavese, lahko prisluškovalec vso lasersko tehniko pospravi in odide domov.

* * *

S prisluškovanjem se ukvarjajo vse države in vse skrivne obveščevalne in varnostne službe ter policije. Med največjimi škandali, znanimi iz zgodovine prisluškovanja in vohunjenja, je bil škandal, ki je izbruhnil leta 1952, ko so Američani odkrili, da so jim Sovjeti nastavili trojanskega konja. Tehnični laboratoriji KGB so izdelali velik lesen grb — ameriškega orla, ki ga je Sovjetska zveza ob nekem državnem prazniku podarila ameriškemu veleposlaništvu v Moskvi. Vanj so vdelali specialen oddajnik, ki je oddajal le tedaj, ko je dobil zunanji signal, sicer pa ga ni bilo mogoče odkriti. Kovinska kapsula v skoraj tričetrt metra velikem lesenem ščitu je bila velika pičla 2 centimetra. Američani so grb obesili na steno svojega veleposlaništva v Moskvi. Prisluškovalne naprave so sedem let nemoteno delovale in pošiljale njihovim pravim lastnikom dragocene informacije.

Američani razkazujejo rusko darilo, v katerem je bil skrit radioodadajnik (Fink : 1996)

* * *

To je bil tipičen primer tako imenovanega pasivnega oddajnika, naprave, ki ne potrebuje energetskega napajanja. Takšni pasivni fizični oddajniki nihajo v ritmu zvoka v prostoru. Če jih nekdo obseva z močnim snopom radijske energije, prinese odbiti signal modularno informacijo zvoka nazaj k prisluškovalcu, ki jo z ustreznimi aparaturami obdela in posname zvok.

V Sloveniji je bil eden najpomembnejših prisluškovalnih centrov tako rekoč vsem na očeh. Nekdanja JLA ga je imela »skritega« na Rožniku, kjer stoji še dandanes. Od tam so poslušali komunikacije državljanov in ustanov v Sloveniji, Italiji, Avstriji itn. Sicer pa se državne prisluškovalne službe rade »skrijejo« za tablami različnih radioamaterskih ali ornitoloških društev.

Prav neverjetne so možnosti prisluškovanja preko telefonov. Ne gre za poslušanje telefonskih pogovorov, ampak za prisluškovanje v prostoru, v katerem je nameščen telefon, pri čemer prisluškovalci s posebno napravo aktivirajo mikrofon telefonskega aparata, ne da bi kdorkoli to opazil. Poleg te naprave je še vrsta drugih prislušnih tehničnih sredstev, namenjenih telefoniji.

Digitalna telefonija in ISDN (Integrated Service Digital Network) ponujata neverjetne možnosti, ki jih tajne službe po svetu in pri nas že uspešno izkoriščajo, in celo GSM (Global System for Mobile Communications) pogovori niso več nobena skrivnost, saj je mogoče prislušne naprave že dobiti na prostem trgu - cena se giblje do dvesto tisoč ameriških dolarjev. Med najnovejšimi prislušnimi napravami, ki jih je mogoče dobiti na prostem trgu, je mobilni telefon GSM, ki se ga vgradi v prostor in poveže z virom energije. Običajno se uporablja za prisluškovanje pogovorov v avtomobilih, zato z virom energije ni težav. Aktivira se ga tako, da se ga pokliče z drugim mobilnikom. Pri tem ne zazvoni in posebni filtri tudi preprečijo radijske motnje, tako da nihče ne zazna, da se je vključila prisluškovalna naprava.

Detektivi tega ne počnejo, ker pač ne spadajo med tiste, ki bi jim zakon dopuščal takšna prisluškovanja. Morajo pa jih vsaj okvirno poznati, ker jim zakon ne prepoveduje odkrivanja prisluškovalnih naprav, kar seveda uspešno delajo.

Še to, če vam kdo reče, da »sliši, kako mu po telefonu prisluškujejo«, ali da »ima posebno napravo, ki zazna, če se kdo priključi na njegovo linijo«, mu ne verjemite preveč. Strokovnjaki varnostno-obveščevalnih služb zatrjujejo - ni razloga, da jim ne bi verjeli - da je popolnoma nemogoče odkriti njihove naprave, priključene na telefonske komunikacije oziroma sprejemnike za GSM digitalno ali drugo brezžično telefonijo. Kot rečeno, prisluškujejo lahko iz oddaljenih telefonskih central, načini pa so tako zamotani, da jim prav nihče, ki se na to resnično ne spozna in tega ni sam počel, ne pride do živega. Raje se zato vrnimo k ščebetalcem.

Če vaš naročnik želi slišati tisti ščebet, ga boste posneli. Katerikoli diktafon s kakovostnim mikrofonom bo opravil nalogo.

Pri nabavi snemalnika morate biti pozorni, da ima avtomatsko zvokovno stikalo — VCVA Variable Control Voice Actuator, kar pomeni, da se lahko samodejno vključi, ko »zasliši« zvok, in se potem, ko zvok utihne, sam izključi. Na ta način bistveno podaljšate čas snemanja, predvsem pa ga lahko namestite neopazno tedaj, ko tam, kjer snemate, še nikogar ni. Pozorni bodite le na hrup, zvočno kuliso v ozadju, ki lahko aktivira snemanje, še preden to storijo tisti, ki jim je bila operacija namenjena.

Specialne službe poleg teh povsem običajnih snemalnikov uporabljajo švicarske nagre in omogočajo vrhunske posnetke ter do osem ur nepretrganega snemanja. Njihova slabost je poleg tega, da so drage, tudi velikost in nekompatibilnost, kar pomeni, da potrebujete še posebno napravo za predvajanje zvoka.

Da se dobiti tudi miniaturne snemalnike, ki jih lahko spraviš v navaden flomaster, lahko snemate celo na računalnik.

Druga možnost je, da na kraj snemanja namestite mikrofon z oddajnikom. Si predstavljate, kako velika je najmanjša tovrstna naprava? Prav nič večja ni kot pisarniška sponka. Takšne, ki so skrite v ovitek vžigalic, zna narediti vsak povprečen elektronik. Največja sestavna dela napravice sta baterija, velika kot gumb na moški srajci in mikrofon, ki je za polovico manjši. Če želite še manjšega, morate razdreti dedkov slušni aparat. Tisti je velik le kot bucikina glavica. Antena oddajnika je komaj vidna žička, ki se ovija po notranjosti vžigaličnega ovitka. Tako napravo vohuni maskirajo v cvetje ali podporno palico za cvetje, ki je na mizi in ki jo namesti podkupljena čistilka, ki niti ne ve, zakaj ji je nekdo plačal, da zapiči palico v lonček z rožami v direktorjevi pisarni. Lahko so skriti v stolih, televizorju, prezračevalni napravi, vtičnici, skratka, kjerkoli v prostoru.

* * *

Preiskovalni časnikar je odšel na pogovor k enemu od menedžerjev, ki je bil pripravljen javnosti zaupati vse skrivnosti uničenja in propada mariborske tovarne, ki je zaposlovala več tisoč delavcev. Ampak: »Ne dovolim, da bi si kaj zapisovali. Jaz bom samo povedal, vi pa potem zberite gradivo in napišite.«, je v predhodnem telefonskem pogovoru dejal menedžer.

Da bi si nekdo zapomnil ducat imen, datume in dokumente, o katerih bo menedžer govoril dve uri? Dajte no, takšnega žurnalista ni. Tudi naš preiskovalni časnikar se je zato ustrezno opremil. V prsni žep srajce je vtaknil Olympusov pearlcorder L 400, čudo sodobne tehnike, v tistih časih vredno okroglih 700 dolarjev. Nič si ni zapisoval. Le čemu, saj je trak v snemalniku beležil vsako menedžerjevo in njegovo besedo. Po slabih dveh urah sta se poslovila.

Pri tajnici se je nenadoma iz njegovega prsnega žepa oglasil govor. Ker je bil časnikar star maček, je bliskovito izključil aparat, skril presenečenje in menedžerju, ki se je pripravljal, da bo izbruhnil, hladen kot mrlič pojasnil, da je bil to »redakcijski pozivnik«, s katerim ga nujno kličejo. Celo tako nesramen je bil, da ga je na hitro pokazal, v tistem značilnem usnjenem etuiju, iz katerega se je videl le displej s tekočimi kristali, vedoč, da je zadeva tako nova, da je v Sloveniji celo menedžerji še ne poznajo. Srečno se je izmazal. Z nadutim menedžerjem, ki je iz osebnih nagibov, značilnih za Slovence, razkril skrivnost, pa se potem ni nikoli več srečal.

* * *

Za prisluškovanje tajnim sestankom ali sejam za zaprtimi vrati je zelo uporaben in v naši demokratični praksi mnogokrat preizkušen tudi čisto navaden GSM telefonski aparat. Potrebno je le najti nekoga, ki bo na seji in je pripravljen sodelovati. Med petimi »zaupnimi« osebami se vedno najde taka, ki bo iz tega ali onega razloga pripravljena na sodelovanje.

Tak sodelavec preprosto pokliče s svojega prenosnega telefona in ga položi na mizo, vsem na očeh, le da prej ne prekine zveze. Nekdo, lahko tudi na drugem koncu sveta, lahko ves čas nemoteno spremlja in snema potek sestanka. Druga možnost je ta, da udeležencu sestanka podarite prestižni model GSM mobilnega telefona, ki je predelan, in ga nato pokličete ter tako neopazno poslušate pogovore. Kdor hoče, da bodo besede, izrečene na tajnem sestanku, ostale v tistem prostoru, mora poskrbeti, da v njem poleg hroščev ne bo niti telefonskih aparatov, računalnikov, televizorjev in podobnih aparatur.

* * *

Ker ptički ne ščebetajo po telefonu, ljudem pa ni dovoljeno prisluškovati brez odredbe in detektivi tega tudi ne počnemo, vseh mojstrovin tovrstne prislušne tehnike ne bomo opisovali. Dobro je le, če veste, da danes nihče več ne uporablja kolutnih magnetofonov za kontrolo telefonskih pogovorov in da sodobne telefonske centrale omogočajo snemanje na čipe, ki jih potem pooblaščene osebe preprosto presnamejo na kasetnike ali digitalne medije.

Tudi ni več potrebno, da bi snemali pogovore Ljubljančanov le v Ljubljani, kakor se je to počelo nekoč. Danes sodobna digitalna tehnika omogoča snemanje telefonskega pogovora dveh naročnikov v Ljubljani, na primer, v Domžalah, Grosuplju ali Kranju. Pogovore z NMT mobilnimi telefoni lahko posluša vsak radioamater, medtem ko so morale ustrezne službe za poslušanje GSM digitalne mobilne telefonije kupiti drage aparature.

Za prisluškovanje je nevaren celo zvočnik televizorja, ki se ga da dokaj preprosto spremeniti v mikrofon, a tudi to je eksotika, ki jo načeloma obvladajo le specialne državne službe in njihovi tehniki.

Najdejo se tudi takšni, ki zavestno kršijo zakon in na vse mile viže prisluškujejo in snemajo bolj ali manj zaupne pogovore. Po pregovoru, da se za vsako rit najde palica, se najde tudi zanje. Potreben je protiprislušni pregled, ki ga opravljajo nekatere detektivske agencije. Če same nimajo opreme, najamejo za to svoje kolege, ki jo imajo.

Kadar boste morali posneti kakšno izjavo, vam ne bo škodilo, če boste upoštevali nekaj pravil stroke. V tujini namreč stranke na sodiščih lahko uporabljajo video in avdio posnetke kot dokazni material, pri nas to še ni običaj. Drži, da pri nas zvočni posnetki niso običajni dokazni material, ampak kje piše, da bo Slovenija vedno zaostajala za razvojem tehnike.

Za snemanje vedno uporabite nov magnetni trak, običajen in ne kakšen HI-FI metallic, ki je prilagojen snemanju glasbe in zaznava zelo široko frekvenčno območje. Širše frekvenčno območje snemate, več šumov bo na vašem posnetku. Snemalne glave pred uporabo očistite in odstranite prah ter umazanijo iz aparature. Razni delci nečistoče lahko zelo vplivajo na rezultate.

Ni vseeno, kakšen mikrofon uporabljate. Nekateri mikrofoni so tako prilagojeni, da zaznavajo le določene frekvence in omogočajo snemanje le določenih zvokov, druge pa »ne slišijo«. Običajni mikrofoni za splošno rabo imajo široko frekvenčno polje med 20 in 20.000 hz, kar je dobro za snemanje glasbe, ne pa za snemanje izjav ljudi, za kar so primernejši mikrofoni, katerih frekvenčni razpon je med 150 in 5.000 hz. Pri takšnem frekvenčnem razponu bo glas sogovornika zelo jasno posnet, izključeni pa bodo šumi v okolici, tako nizko kot visokofrekvenčni.

Pred vsakim snemanjem na terenu namestite v snemalnik popolnoma nove baterijske vložke ali sveže napolnjen akumulator, četudi se vam zdi, da so stari še dobri.

Snemati začnite na nemagnetnem začetku traku. Izvedenec za preiskovanje avdio in video posnetkov bo lahko zelo hitro ugotovil, kaj in kako ste snemali, ker vsaka snemalna glava pušča na magnetnem traku drugačno sled. Začetku snemanja pravijo v forenzičnih izvedenskih mnenjih »*snemalnikov podpis*« in je zelo pomemben za ugotavljanje identitete snemalnika in integritete snemanja. Če morate iz kakršnegakoli razloga med snemanjem ustaviti snemalnik, to pred tem jasno povejte v mikrofon in pojasnite razlog za zaustavitev, recimo »ustavljeno zaradi menjave traku« ali »ustavljeno zaradi menjave baterijskih vložkov« ipd. Takšnemu medklicu na traku pravijo izvedenci »*informacijsko kazalo*«. Ko ponovno začnete snemati, naj sogovornik jasno potrdi, da je seznanjen z nadaljevanjem snemanja, prav tako naj pove datum in čas. Gre za to, da če na traku ni najave o prekinitvi in potem ponovnega potrdila, da je oseba seznanjena s snemanjem, in časa snemanja, lahko izvedenec presodi, da je posnetek prirejen in zmontiran iz več drugih posnetkov.

Ko je gradivo končno posneto, takoj odlomite varovalni ploščici na robovih kasete, da onemogočite nehoteno presnemavanje ali brisanje posnetega. Na kaseto napišite identifikacijske podatke, da jo boste lahko kasneje prepoznali med ostalimi. Držite se nekega sistema, ki vam bo omogočal hitro iskanje v zbirki kaset. Takoj nato naredite kopijo posnetka na drugo kaseto ali na digitalni medij, ki ga boste uporabljali za poslušanje ali prepisovanje govora. Snemajte neposredno preko kabla in ne preko mikrofona! Original nato skrbno shranite, zavit v alu folijo, vsaj 40 centimetrov stran od kakršnegakoli električnega aparata ali magneta. Zvok na magnetnem traku predstavlja zelo občutljivo elektromagnetno polje, na katerega lahko učinkuje že zvočnik televizorja ali računalnik.

Na podlagi tega originala lahko izvedenec ugotovi avtentičnost posnetka. Na posnetku se ne vidi le vključevanje in izključevanje snemalnika, ampak tudi to, kateri snemalnik je bil uporabljen, ali gre za kopijo originala ali za original, za spretno montažo stavkov in besed, ki je pri poslušanju

neopazna in še marsikaj. Izvedenec vse to lahko predstavi tudi v grafični obliki in na podlagi mikroposnetkov traku ter sledov na njem ovrže vsak dvom v svoje izsledke. Pri nas tovrstnih izvedencev še nimamo in celo izvedenca ter ustreznih pripomočkov za prepoznavanje glasu v času pisanja te knjige še ni, a tehnika skokovito napreduje in znanje se hitro širi.

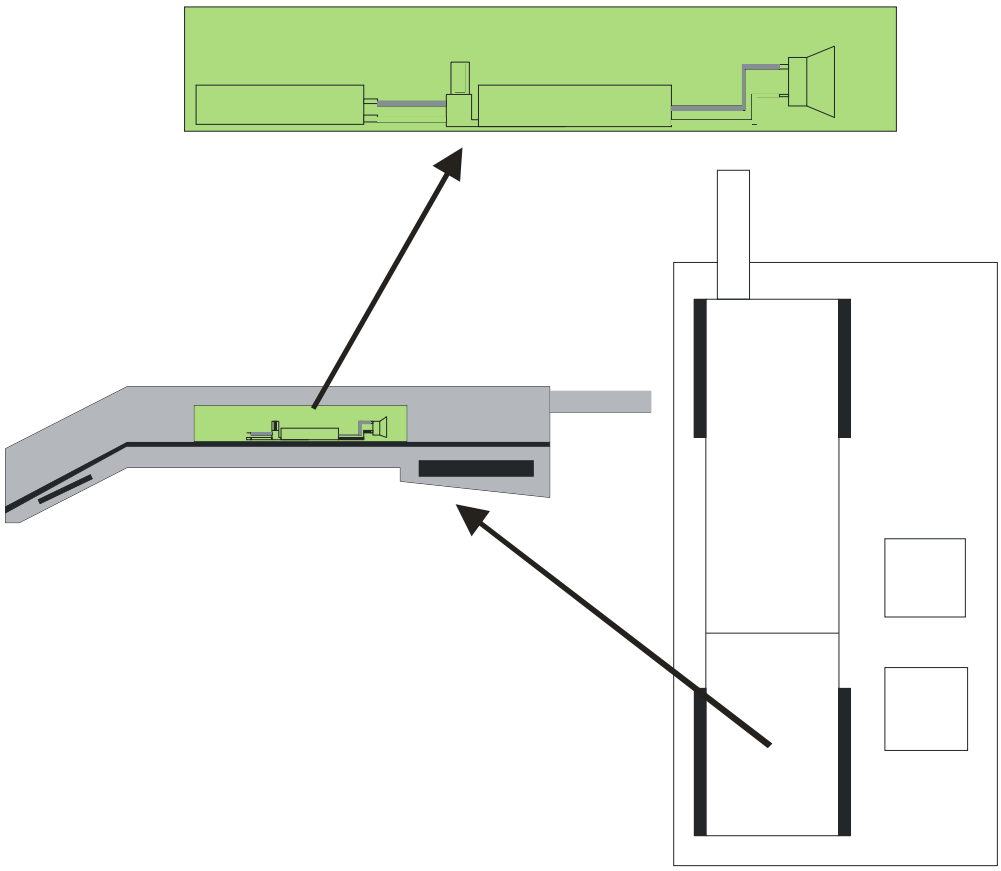

Mikrofon in oddajnik nameščena v slušalko telefona

Zvijače mojstrov poklica

Prostozidarska organizacija je organizirana po določeni hierarhiji. Na vrhu so mojstri, na dnu vajenci. Tako je od nekdaj, kajti pot do izkušenj in znanja se vedno začne na najnižji stopnički, kjer vajenci opazujejo in poslušajo domnevno bolj izkušene pomočnike in mojstre, hodijo »na delo« iz lože v ložo in se tako učijo kraljeve umetnosti. Nič drugače ni v žurnalistiki, policiji, varnostno-obveščevalnih službah in detektivstvu. V vsakem poklicu je vrsta nenapisanih pravil, procedur, sistemov, trikov, skratka zvijač, ki si jih pridobiš le ob delu pod mentorstvom bolj izkušenih sodelavcev.

Kaj pa, če nisi imel priložnosti, da bi se obrusil med njimi in v vsakdanji praksi? Ja, potem je zadeva malo težja, kajti zlasti pri preiskovalni dejavnosti ti, če nisi sam iz teh krogov, nihče ne zaupa niti najbolj osnovnih zvijač. Od njih je pogosto odvisen uspeh. Tu bomo nanizali le nekaj najosnovnejših zvijač, ki bodo detektivu v pomoč pri njegovem delu. Tisti, ki niste deset let prebili v kriminalistični policiji, varnostno-obveščevalni službi, preiskovalnem žurnalizmu, tistem pravem, ne onem navideznem, ki je značilno za naša občila, boste vsi med temi zvijačami našli kaj koristnega. Tisti pa, ki že vse znate ali si to domišljate, jih lahko mirno preskočite.

Zvijače niso urejene po nekem logičnem zaporedju, kajti tudi v praksi se med sabo prepletajo in dopolnjujejo v najbolj čudnih kombinacijah. Za delo na terenu se jih je potrebno naučiti, vse po vrsti, in jim dodati še one iz lastnih izkušenj in pripovedovanja kolegov. Ne mislite si, da boste lahko okoli tekali s tem priročnikom in med delom listali po njem ter iskali ustrezno rešitev. Ne boste je našli. Zvijače morate nositi v glavi in biti sposobni, da se znajdete v vsakem položaju in se odzovete na najustreznejši način. Le tako se ne boste izdali, kompromitirali. Dobrega detektiva odlikuje čut za improvizacijo, »zdrava kmečka pamet« in iznajdljivost.

* * *

Kadar greste na pogovor z morebitnim naročnikom svojih storitev, ne hodite v oguljenih kavbojkah, usnjenem jopiču in športnih copatah s tri dni starim strniščem na obrazu. Ne pozabite si umiti las in postriči ter očistiti nohtov. Zunanji videz je za sklenitev posla zelo pomemben in le redkokateri stranki zanemarjen tip vzbuja zaupanje, ki naj bi ga imela v detektiva.

Stranki nikoli ne tvezite pravljic o svojih izkušnjah in uspehih. Se ne splača, ker se boste prej ali slej ujeli. Povejte ji, kaj je možno, kaj verjetno in česa naj ne pričakuje. Poštena beseda in nasvet podpisujeta pogodbe.

* * *

Z avtomobilom vozite v koloni izven naselja oziroma vozite pred vozilom, ki ga nadzirate. Želite zamenjati položaj in spustiti nadzorovano vozilo naprej. Kako, da ne bo preveč očitno?
Prva možnost je, da ustavite ob robu vozišča – predvidevamo, da ste moški – stopite iz avta nekoliko vstran in sklenete roke pred mednožje. Še bolje je, če v resnici izpustite tisti curek ravno tedaj, ko pelje mimo vozilo, ki ga nameravate nadzirati od zadaj. Ko odpelje mimo, se usedete v avto in peljete za njim, kot da se ne bi nič zgodilo. »Star in preizkušen vogalčkarski trik,« mi je dejal eden od nekdanjih vogalčkarjev SDV, ko sva spustila mimo kolono vozil in si na ta način zagotovila najboljše stojišče na skupnem lovu.

* * *

Ponoči je precej težko nadzorovati vozilo, ki vozi pred vami v neznano smer. Delo si lahko olajšate tako, da nadzorovanemu vozilu prelepite zadnjo luč s temnim izolirnim trakom. Varnost v prometu zaradi tega ne bo zmanjšana, saj se bodo luči ob uporabi tankega (1 cm) traku še vedno dobro videle. Vozilo bo od zadaj lažje prepoznavno med množico drugih in nadzor bo olajšan.

* * *

Nadzor vozila med vožnjo je precej zahtevna naloga, za katero so potrebne bogate izkušnje. Še zlasti tedaj, ko nadzorujete vozilo sami, brez pomoči kolega v drugem avtu, se vam lahko nadzorovano vozilo izmuzne. Manj možnosti, da ga boste izgubili, boste imeli, če ne boste gledali le v njegov zadnji odbijač, ampak na cesto pred njim. Opazujte semaforje in promet pred njim in se skušajte vživeti v način vožnje voznika v nadzorovanem vozilu. Skušajte predvideti njegovo naslednjo potezo in se ji, še preden jo izpelje, prilagoditi. Na ta način bo delo lažje in bolj učinkovito, predvsem pa vas ne bo presenetil semafor.

* * *

Kaj mora dober detektiv najprej storiti in ugotoviti, ko se pripelje pred hišo, v kateri je oseba, ki jo bo nadzoroval? Ugotoviti mora ali je oseba sploh v hiši. Dober detektiv uporabi telefon kot skrajno sredstvo, ne pa kot prvi možen način ugotavljanja prisotnosti osebe v hiši. Tudi ne pozvoni na vhodnih vratih in ne uporabi pretveze, ko mu podprejo. Dober detektiv najprej pregleda širšo okolico objekta in se potem osredotoči na sam objekt. Pozoren je na:

- stanje zaves ob svojem prihodu – so kasneje bolj odgrnjene, zagrnjene, se majejo;
- gori v hiši kakšna luč – se je v hiši ugasnila ali prižgala še kakšna luč;
- je ob hiši ali v garaži parkiran avto nadzorovane osebe;
- se iz dimnika ali ventilacijskih jaškov vije dim ali para;

- je pisemski nabiralnik prazen;
- kako se obnašajo ptice na vrtu;
- je slišati iz hiše kakšen zvok;
- je viden kakšen drug znak, po katerem lahko sklepa, da je nekdo v hiši;
- v pisemski nabiralnik ali pred vrata da nek časnik ali revijo; če ta izgine, pomeni, da je najverjetneje nekdo v hiši;
- če ima hiša dva izhoda in če lahko nadzira le enega, mora pri drugem postaviti past, ki pokaže ali je nekdo odpiral ta vrata.

* * *

Vaša naloga je nadzor, ki ga najlažje opravljate tako, da sedite v avtu in opazujete. Preden se lotite naloge, si najprej dobro oglejte načrt kraja in si zapomnite imena ulic ter njihovo prepletenost. Potem se odpeljite v bližino kraja in se ob najbolj prometnem času dneva sprehodite okoli objektov, kjer bo potekalo opazovanje. Skušajte najti ustrezno parkirno mesto, ki mora biti vsaj dve do tri zgradbe oziroma 60 do 100 metrov (podnevi) ali 30 do 50 metrov (ponoči) oddaljeno od kraja, ki ga opazujete.

Če parkirate pred družinsko hišo ali zgradbo, ki jo varuje varnostnik, je sprejemljivo, da pozvonite in se predstavite s svojo detektivsko izkaznico. Povejte, da iščete otroka, begavčka, ki naj bi živel nekje v tej ulici in da morate pač ugotoviti, če je otrok, ki so vam ga opisali, resnično tu, da boste to sporočili njegovim staršem, ki ga obupno iščejo.

Ta je med najbolj oguljenimi detektivskimi zgodbami, ki še vedno vžge. Ljudje so sočutni, razumevajoči in ne bodo ovirali nekoga, ki želi narediti nekaj dobrega za starše in otroke. S tem ste si zagotovili, da vas varnostnik ali stanovalec kasneje med opazovanjem ne bo kompromitiral ali javil policiji, da neki sumljiv tip že šest ur sedi pred njegovo hišo in nekaj opazuje.

* * *

Kdor se bo ukvarjal z družinskimi zadevami, bo moral pogosto nadzorovati nezvestega partnerja v motelih, hotelih, na turističnih kmetijah, v počitniških hišicah in stanovanjih. Potem ko bo ugotovil, kdaj se je parček zaklenil v sobo, mu ne preostane drugega kot čakanje. To je lahko dolgo. Namesto, da bi celo noč zmrzovali pred objektom, raje kupite štiri cenene ure (ne digitalne!) in jih postavite pod kolesa vozila nezvestega partnerja. Ob zori se vrnite in če se je ljubezenski sestanek že končal in je vozilo odpeljalo, poberete ure in ugotovite čas, ko so kolesa zdrobila stekla in uničila mehanizme. Če je parček še v ljubezenskem gnezdecu, ure poberite, potrebovali jih boste drugič, in počakajte, da se ljubimca zbudita in odpeljeta. Ta trik z urami je star več kot petdeset let, a še vedno uporaben in uporabljan.

* * *

Kadar morate ugotoviti samo to, ali se je vozilo premaknilo z mesta, kjer je bilo parkirano, in se potem vrnilo na isto mesto, si lahko pomagate z začimbami. Dobesedno. V McDonald'su si naročite krompirček ali kaj drugega in zahtevajte dodatni paradižnik ali gorčico. Servirajo jo v plastični vrečki. Lahko si te vrečke z limoninim sokom, kečupom, gorčico ali čim podobnim nabavite v trgovini. Postavite jih pod kolesa nadzorovanega avtomobila. Ko bo odpeljal, se bodo z manjšim pokom raztrgale in po tleh razmazana vsebina vam bo povedala, da je bilo vozilo premaknjeno.

Druga možnost ugotavljanja premikanja vozila je ta, da na gumi vozila in na tleh označite mesto stika. Če se avto premakne, oznaki (črti) nista več poravnani.

* * *

Z običajnimi poizvedovalnimi metodami ste izvedeli, na katerem naslovu živi ljubica ali ljubček nezvestega zakonca. Kadar gre za enodružinsko hišo, z nadaljnjimi poizvedbami o imenu osebe ni težav, kadar pa nezvesti zakonec zahaja v stanovanjski blok z desetimi ali v stolpnico s 140 stanovanji, lahko nastane problem, še zlasti, če prihaja tja ob neobičajnih nočnih urah, ko na stopnišču ni žive duše in bi bila vsaka prisotnost na kraju sumljiva, poleg tega so vhodna vrata vedno skrbno zaklenjena. Kaj storiti, da boste ugotovili, v katero stanovanje zahaja? Denimo, da nima ključa vhodnih vrat ali da se ključavnica pokvari in mora pozvoniti, da mu odpro. Ob petih zjutraj človek ne zvoni na tuj zvonec in ne prosi tujih ljudi, naj mu odprejo, zato je podatek, na kateri zvonec je nezvesti pritisnil, ključnega pomena. Možnih je več rešitev.

Najelegantnejša je, da se nekaj minut pred prihodom nezveste osebe ob zvoncih tesno objameta detektiv in njegova mlada sodelavka. Med objemom eden od njiju škili na ploščo z zvonci in si zapomni, na katerega je nezvesti pritisnil.

Fluorescenčni prašek pomešate v gosto zmes z olivnim oljem ali surovim maslom, uporaben je tudi vazelin, in s to mešanico namažete vse tipke zvoncev. Na tistem, na katerega bo nekdo pritisnil, se bo poznala prstna sled. Še posebej dobro se to vidi v soju fluorescenčne svetilke v temnem prostoru. Tipke morate namazati tik pred prihodom nezveste osebe. Za to početje je nujna poprejšnja praksa, ker če bo nanos predebel ali pretenak, bodo sledi slabše vidne, paziti morate tudi, da med mazanjem komu ne pozvonite. Še bolj zapleteno je kasnejše odstranjevanje mazila s tipk, zato tega postopka ne priporočamo.

Drugi, precej bolj priporočljiv in v praksi večkrat preverjen način je oblepljenje zvoncev s lepilnim trakom (selotejpom), ki je lepljiv na obeh straneh. Na tipke zvoncev s pinceto nanesete

lepljive koščke selotejpa, nič večje od tipk samih. Ko nekdo pozvoni, pusti na lepilnem traku sled ali se mu ta prilepi na prst in ga nato jezno frcne stran. V vsakem primeru je zvonec odlično označen.

Tretji način je tako imenovana ribniška metoda, ki daje odlične rezultate. Njen avtor je eden največjih slovenskih strokovnjakov za nastavljanje domačih pasti, izumil pa jo je za potrebe prijatelja detektiva, potem ko sta ugotovila, da ni mogoče uporabiti prav nobene druge tehnične metode, ki bi pripeljala detektiva do podatka, katero stanovanje obiskuje nezvesta oseba Pripravite si dva milimetra velike konice zobotrebcev. Po eno za vsako tipko zvonca in nekaj za rezervo. S pinceto, uporabna je celo tista, ki je skrita v ročaju švicarskega oficirskega noža, jih previdno položite na zvonec tik pred prihodom nezveste osebe. Ko pritisne na zvonec, konica zobotrebca pade na tla. Metoda se obnese zlasti pri ravnih tipkah in v temnejših prostorih. Če oseba opazi, da so na vseh tipkah koščki lesa, lahko iz objestnosti pihne in vse odpihne na tla, enako jih odpihne piš vrat, če so v bližini in jih odpre jutranji sprehajalec hišnega ljubljenčka. Tudi to se je v praksi že primerilo.

Četrti način, ki vas pripelje do vrat stanovanja, skozi katera je vstopila nezvesta oseba, je s pomočjo fluorescentnega praška, ki ga potresete tik pred njenim prihodom na predpražnik ali po tleh po vsej širini vhoda in dovolj na široko, da vsaj z enim podplatom stopi na potreseno mesto. Drugi pogoj, poleg tega in sorazmerno velike količine praška, je tema. Le v temi boste z UV svetilko lahko sledili stopinjam do stanovanja in to takoj, ko se prepričate, da so se vrata za obiskovalcem zaprla. Kasneje sledi raznesejo stanovalci po celi hiši in delo je veliko težje, včasih celo nemogoče.

Peti način ugotavljanja, skozi katera vrata je stopila oseba, so majhni koščki papirja, ki jih na čimbolj neopaznih mestih vtaknete med vrata in podboj. Po vstopu skozi vrata bo papirček odfrčal s svojega mesta. Pri tem načinu morate biti v bližini in takoj preveriti vsa vrata.

Za določene vrste tipk zvoncev lahko uporabite tudi pršilo za rane ali kaj podobnega, s čimer nanesete na tipko tanek sloj snovi na kateri se pozna odtis prsta ali se ob pritisku nanjo odlušči od podlage. Za tovrstne pasti so najprimernejše večje, popolnoma ravne tipke.

Kadar odpovedo vsi ti načini, vam še vedno ostane možnost, da se spoprijateljite z nekom iz hiše, ki vam bo odklenil vrata. Ugotoviti morate le, v katerem nadstropju nezvesti zakonec izstopi iz dvigala ali v katero nadstropje se povzpne po stopnicah. Naslednjič ga počakajte nadstropje višje

in ko bo ravno vstopal skozi vrata, prikorakajte mimo. Kdo stanuje za tistimi vrati, ugotavljajte kasneje.

Tudi telefon in pretveza sta uporabna, vendar upoštevajte, da danes tehnika omogoča vsakomur, da vidi ali izve telefonsko številko tistega, ki ga kliče.

* * *

Običajno boste morali nadzorovati osebo, ki ji nekaj teži vest. Takšna oseba je nezaupljiva do okolice in ima vsaj malo preganjavice. Uporablja lahko vrsto zvijač, da ugotovi, če jo kdo opazuje. Zato je priporočljivo, da nadzor opravljate v paru. Eden od obeh detektivov mora opazovati objekt, v katerem oseba živi. Ko ga zapusti, mora detektiv ostati na svojem mestu. Nadzor naj prevzame drug detektiv, ki ga prvi opozori. Pogosto nadzorovana oseba naredi le nekaj korakov po ulici in se vrne, se zapelje z avtomobilom, parkiranim pred zgradbo, po bližnjih ulicah in se spet vrne na izhodiščno točko.

Prvi detektiv mora zato ostati neopažen na svojem mestu in si beležiti čase odhodov in prihodov nadzorovane osebe ter druge podrobnosti, ki bi utegnile biti pomembne.

* * *

Pripeljete se v neznan kraj, kjer morate najprej ugotoviti, kje stanuje oseba, o kateri zbirate informacije.

Naslov imate in prvi trije krajani so vas že usmerili v bližino ulice, ki jo iščete. Tu ponovno vprašate, kje je, in naletite na domačina, ki ulico pozna kot svoj žep, celo vse njene prebivalce. Najprej vam pokaže in pojasni, kje je, nato vas, ker je pač prijazen in vam resnično želi pomagati, vpraša še, koga iščete in katero hišno številko. Povejte mu napačno hišno številko in ime zamomljajte tako, da ga ne bo razumel. Nikoli tujcu, ki ga ne poznate, ne povejte natančnega naslova in imena osebe, ki jo iščete. Kaj pa, če je ravno on ta oseba ali njen sorodnik, znanec? Saj si menda ne želite že na samem začetku zapacati primera?

* * *

Nadzorovati morate osebo v soseski, kjer se vsi med seboj poznajo, kjer je vsak tujec takoj opažen in kjer ni mogoče neopazno parkirati vozila. Kaj storiti?

Ker je sreča na strani pogumnih, pozvonite na vrata osebe, ki jo nameravate opazovati, se ji predstavite z detektivsko izkaznico in jo prosite, če lahko parkirate avto pred njeno hišo, ker morate nekomu iz soseske vročiti sodni poziv. Za vsak slučaj imejte s sabo tudi tisto modro kuverto z naslovom z vsemi podrobnostmi, ki jo le bežno pokažete, da podkrepite svojo legendo.

Malo še poklepetajte, se pritožite nad tem, kako slabo je ta posel plačan, saj morate za bornih nekaj tolarjev dneve in dneve prežati na osebo, ki se izmika sodišču…
V večini primerov vam bo oseba dovolila parkirati pred svojo hišo in po nekaj urah se ne bo več menila za vas, vi pa boste lahko mirno opazovali dogajanje okoli sebe in beležili podatke, ki so pomembni za vaš primer.

* * *

Oseba, od katere želite zvedeti določene podatke in se ji predstavite, vas kar na pragu odslovi in se sploh noče pogovarjati. Največja napaka, ki jo naredite, je, da rečete »nasvidenje«, se zasukate in odidete brez informacij, po katere ste prišli. Zapomnite si nekaj: ljudje se neradi pogovarjajo s tujci o zaupnih rečeh in vi ste tujec. Postanite prijatelj! Ko vas že odslovi, se navidezno s tem sprijaznite.
Fraza »Vašo odločitev seveda spoštujem, kaj pa hočem drugega.« ali »Vas popolnoma razumem. Najbrž bi tudi sam ravnal enako.« ali »Če prav premislim, imate prav.«, je kar primerna. Ampak takoj začnite uresničevati »plan B«, ki vam odpre vrata in domačim razveže jezike. Kateri je ta plan B, sprašujete? Težko vprašanje in, čisto po pravici povedano, nanj še sami nimamo nikoli pravega odgovora. Razlikuje se od primera do primera.
Običajno potem, ko oseba odkloni pogovor o temi, zaradi katere smo se pripeljali petdeset ali dvesto kilometrov daleč, vžge sprememba teme. Ljudje so po naravi radovedni, radi se izpovedujejo, radi kritizirajo oblast, katerakoli že je, so zavistni, včasih privoščljivi, vedno pa opravljivi, radi se pogovarjajo o svojih konjičkih in strasteh. Sicer pa se postavite pred ogledalo in si pošteno v brk povejte, če vsaj ena od teh karakteristik ne drži tudi za vas? Niste nikoli rekli nič grdega o svojem šefu, svoji bivši ljubici, niste sosedu zavidali pol metra daljšega avtomobila in nadstropje višje hiše, pa poslanci in njihove plače, no kaj? Potem pa davki, kaj niste zadnjič zatrdili, da vam država krade? Penzije! Kje je upokojenec, ki se ne čuti opeharjenega? Ne zavidate sosedu, da ima poleg tečne žene še mlado ljubico in bolj uspešne otroke v šoli, kot so vaši? No?
Mislite, da so drugi drugačni. Figo so! Sodnice ravno tako obirajo ena drugo kot branjevke na trgu in predsednik stranke je enako zavisten kolegu iz konkurenčne stranke ali podjetja kot vi svojemu sosedu ali sodelavcu. Vsi smo krvavi pod kožo in prav to morate izkoristiti pri »planu B«.

Po tisti frazi, ki naj preseka mučno tišino, takoj izgovorite nov stavek. O vremenu, o tem, kako slab pridelek se obeta, pa še država z davki vedno bolj pritiska, o tem, kako imajo lepega psa, kako dober čuvaj je. Vprašajte, kakšne pasme je in koliko je že star. Če ni pes, je lahko mačka ali kanarček. Najdite karkoli, na kar lahko navežete pogovor. Če ste se za obisk pripravili, veste vsaj nekaj o človeku, h kateremu ste prišli in to sedaj izkoristite sebi v prid. Malo mu polaskajte, malo pohvalite tisto, na kar je verjetno tudi sam ponosen, malo mu potožite svoje namišljene tegobe in se mu rahlo izpovejte, vživite se vanj in njegovo dojemanje vas. Le na ta način boste prebili tisto ledeno pregrado, ki vaju je na začetku ločila. Če uspete iz njegovih ust izvabiti deset stavkov, bodite prepričani, da je plan B uspel. Pogovarjajte se naprej. Pustite mu, da počasi začne on voditi razgovor, mu pritrjujte in včasih navidezno nasprotujte ter končno popustite njegovim argumentom in se pustite prepričati. Naj zmaga. Zmagovalci so običajno širokosrčni do premagancev.

Ob primernem trenutku neopazno prevzemite pobudo in zastavite kakšno vprašanje, ki je blizu temi, zaradi katere ste prišli. Zelo verjetno je, da boste dobili želeni odgovor. Ne prekinjajte sogovornika sredi stavka, četudi veste, da vam laže. Kar naj! Pustite mu veselje.

Prej ali slej bo njegova pozornost popustila in tedaj začnite usmerjati njegovo pripovedovanje k temi, ki vas zanima. Naj govori. Sam bo vse povedal. Le občasno ga s polglasnim pritrjevanjem, odobravanjem in negodovanjem spodbudite in, če ne gre drugače, zastavite vprašanje. Če ste medtem že prišli od vhodnih vrat do domače mize in se na njej kadi kavica ali svetlika sveže odrezana klobasa, ste lahko prepričani, da celo ob nekoliko bolj nerodnem vprašanju ne bo več nehal pripovedovati, kajti zdaj si nista več tujca. Ko boste odhajali, se prisrčno poslovite in povejte, da se boste še kaj oglasili.

Ta metoda je preizkušena in učinkovita. Bolj se obnese izven mest, v ruralnem okolju, kjer so se ljudje še navajeni pogovarjati. V stolpnici za Bežigradom, v bloku na Pobrežju ali na Markovcu, se verjetno ne bo obnesla. Vendar poskusiti ni greh. In če vas odslovijo prvič, poskusite še drugič. Upoštevajte vreme in lunine mene ter izplačilne dneve. Vse to vpliva na ljudi, če si priznajo ali ne.

* * *

Vedno, kadar greste na teren k neznani osebi, si, preden pozvonite na njena vrata, dobro oglejte okolico in hišo, v kateri stanuje. Preglejte izhode iz nje in se prepričajte, ali so odklenjeni in kam

vodijo. Avto parkirajte tako, da boste lahko z vso naglico odpeljali s parkirišča. Človek nikoli ne ve, kdaj bo potrebno nabrusiti pete…

* * *

O tem, ali lahko detektiv uporabi pretvezo, da pride do iskanega podatka ali ne, je prelitega že ogromno črnila. Ima svoje nasprotnike in zagovornike ter tiste, ki so vmes. Barry Smith iz DA De Beauvoir-Smith Ltd. iz Londona, ki je začel leta 1967 kariero kot policist in se kasneje izpopolnil tudi na področju kriminalistike ter leta 1981 postal detektiv, pravi, da mora detektiv, preden uporabi pretvezo, najprej premisliti:

Ali bom s to pretvezo:

- komurkoli povzročil škodo na kakršenkoli način;
- storil kakšno kaznivo dejanje;
- koga pahnil v položaj, da bo storil kaznivo dejanje;
- prekršil katerikoli zakon, pravilnik ali objavljen postopkovnik;
- prekoračil meje splošno veljavnih moralnih načel in spodobnosti, zaradi česar bi me lahko kritizirali;
- bom to pretvezo lahko opravičil in zagovarjal kot priča na sodišču?

Če je odgovor na katerokoli teh vprašanj, razen na zadje, pritrdilen, ste v veliki nevarnosti, da se znajdete v težavah.

Rešitev problema je preprosta: če niste prepričani v legalnost svojega početja, če vam je uporaba kakšne pretveze neprijetna, je ne uporabite.

* * *

Mamila vseh vrst so postala del slovenskega vsakdana in vsak dan je več narkomanov. Trgovci z belo smrtjo in travo so zviti in iščejo najrazličnejše poti do novih strank. Najpogosteje so to mladostniki, celo otroci. Starši sprememb na otrocih ne opazijo vedno in takoj, če niso pozorni. Kadar zaslutijo, da se njihov naraščaj vdaja mamilom, pogosto najamejo zasebnega detektiva, da jim razprši še zadnje dvome. Toda kako z gotovostjo ugotoviti, ali mladostnik res jemlje ta ali ona mamila?

Preprosto z urinskim testom, ki ni zahteven, pribor zanj si detektiv lahko nabavi celo preko interneta.

»Že, že, to ve vsak!«, porečete. »Ampak, kako do mladostnikovega urina?«

Z zvijačo, pri kateri vam morajo pomagati njegovi starši. Poučite jih, kako naj »pokvarijo« kotliček na stranišču, da ne bo možno izplakovanje straniščne školjke. To morajo narediti ponoči

in ko zjutraj mladostnik zažene preplah, da je nekaj narobe s kotličkom, ga pošljejo iz kopalnice in iz školjke vzamejo potrebni vzorec urina ter mimogrede »popravijo« kotliček.

Ne pozabite jih opozoriti, da morajo potem, ko so ponoči onesposobili kotliček, iz školjke odstraniti vso vodo in jo temeljito očistiti ter zjutraj poskrbeti, da bo prvi uporabnik tisti družinski član, čigar vzorec urina je potreben za analizo.

Ugotavljanje prisotnosti mamil je možno tudi s testom las, za kar potrebujete poleg potrebnih reagentov in pribora še najmanj en izpuljen las iz glave tistega, čigar morebitno zasvojenost z mamili naj bi preverili. Pogosto ga lahko najdete na glavniku.

* * *

Morda boste kdaj morali ugotavljati, ali sin vaše stranke kadi marihuano in uživa katere druge prepovedane opojne droge, ali jih morda uživa bodoči zet? Poti do potrditve suma je več. Ena od njih vodi preko odpadkov, ki jih gospodinjstva odlagajo v vrečkah pred hiše ali mečejo v zabojnike. Indic, da nekdo v gospodinjstvu uživa nedovoljene droge, so naslednji odpadki:

- ovitki za cigaretni papir;
- delci rastline canabis sativa, najpogosteje semena;
- injekcijske igle in brizgalke;
- gumijasta cevka ali njeni deli, s katero se si narkoman stisne nadlaket pred injeciranjem mamila;
- veliko uporabljenih vžigalic;
- koščki zadimljenega (sajastega) stekla;
- zadimljena (sajasta) jedilna žlica;
- ožgan ali zadimljen košček alu folije;
- zmečkani koščki alu folije;
- kosi papirja, veliki približno 10 x 10 centimetrov, velikokrat prepognjeni;
- majhne plastične vrečke ali njihovi ostanki;
- prazne stekleničke za tablete vseh velikosti;
- različen tipičen pribor za kajenje drog;
  kovinski pokrovčki kozarcev za vlaganje ali pločevinke, ki so uporabljeni kot pepelnik (vzeti vzorce pepela za analizo).

* * *

Makrofotografija na dokumentih odkriva poteze pisave, ki je očem nevidna. Kadar leži list med pisanjem pod drugim, se na njem pozna zapis z zgornjega lista. Razen s sofisticirano makrofotografijo lahko to ugotovite po stari dobri grafitni metodi. Z navadnim svinčnikom, ki ga na list pritiskate zelo narahlo pod kotom manjšim od 21°, drsate po papirju. Hitro se bodo pokazale poteze pisave, prej nevidne. Lahko si pomagate tudi z grafitnim ali katerim drugim

temnim prahom, ki ga potresete po papirju in potem od strani narahlo odpihnete. Učinek bo podoben kot pri metodi s svinčnikom. Pazite, da ne uničite prstnih sledi na papirju.

* * *

Morda boste morali kdaj pridobiti pisno izjavo določene osebe. Najboljši način je, da jo napiše lastnoročno, toda lažje jo boste pridobili, če ji jo napišete vi in ji jo daste le v podpis. Pri tem morate upoštevati nekaj zvijač in zakonitosti jemanja izjav.

Izjava mora vsebovati:

- datum;
- ime, rojstne podatke, EMŠO in naslov tistega, ki jo daje;
- klavzulo, da »daje izjavo prostovoljno pri polni zavesti«;
- besedilo izjave z vsemi pomembnimi dejstvi;
- zaključni del, v katerem oseba, ki daje izjavo, pove, da jo je prebrala in da je vse točno napisano ter ustreza dejstvom, ki jih je navedla;
- podpis osebe, ki je dala izjavo;
- podpis tistega, ki je vzel/zapisal izjavo;
- podpisi morebitnih prič;
- izjava mora odgovoriti na vprašanja: kdo, kaj, kdaj, kje, kako, s kom, s čim, zakaj.

Do tu je vse jasno, ampak kadar pride taka izjava, ki ni napisana lastnoročno, pred sodnika, se lahko marsikaj zaplete, še zlasti, če se oseba premisli in izjavi, da »tega, kar piše na tem papirju, nikoli in nikdar nisem izjavil in nimam pojma, kako se je na njem znašel moj podpis«. Grožnja, da je lažno pričanje kaznivo, nima pravega učinka in zelo redkokdo odgovarja zaradi krivega pričanja. Zaradi vsega tega se morate pri jemanju izjav zateči k povsem dopustnim in legalnim zvijačam, ki nikakor ne vplivajo na vsebino in dejstva, ampak zgolj na to, da oseba kasneje ne bo mogla zanikati svoje izjave.

Torej, izjavo pišete vi, oseba, ki jo daje, jo le podpiše.

Za začetek namerno naredite napako v njenem imenu ali naslovu. Potem naredite še eno ali dve napaki, če je izjava le na eni strani. Te namerne napake ponavljajte tudi na ostalih straneh. Ko bo izjava napisana, jo dajte prebrati osebi in jo takoj opozorite na napake, ki so se »nehote« prikradle v besedilo. Zaprosite jo, da jih kar sama s pisalom popravi ter poleg naredi svoj paraf, začetnice ali se podpiše. Pri vsaki napaki!

Zakaj? Zato vendar, da na sodišču ne bo mogla trditi, da izjave ni prebrala in da ne ve, kdaj in kako je pod njo prišel njen podpis.

Besedilo izjave morate napisati v enem samem odstavku, da ne bi kdo kasneje skušal ugovarjati, češ da ji je kaj dodano ali odvzeto. Podpis osebe in vas mora biti tik pod zadnjo vrstico.

Običajno so ljudje pripravljeni dati izjavo takoj po dogodku in tudi kasneje, če se jim približate na primeren način. Tisti, ki bo potrkal na vrata in zdrdral, da je detektiv in da zahteva, da nekdo poda pisno izjavo, ne bo nič dosegel. Osebi se morate približati, jo vzpodbuditi k pogovoru, k temu, da vam pove vse, kar ve. Takoj nato ji predlagajte, da bi to zapisala, saj gre za zelo pomembna dejstva, človeški spomin pa je nezanesljiv in slab »in sploh bi bilo dobro, se vam ne zdi…«.

Ker računate na to, da boste morali vzeti pisno izjavo, imate sabo računalnik — notesnik z mini tiskalnikom ali prenosni pisalni stroj in papir, na katerega napišete izjavo.

Drugi način, da pridobite pisno izjavo, je, da si med pogovorom delate zapiske, v katerih zgoščeno povzemate, kar vam pripoveduje sogovornik. Na koncu ga prosite, da jih še sam prebere in potrdi njihovo točnost. Običajno se oseba strinja, če ne, jo prosite, da jih kar sam dopolni, kjer misli, da so nepopolni. V roko mu potisnite pisalo, naj napiše svoje misli in dopolni besedilo. Nato ga poprosite, da se še podpiše na vsako stran in da zapiše tudi datum.

Ne pozabite, da je detektiv vedno najbolj ljubezniva in prijazna oseba, vljudna in viteška. Ne bodite preveč avtoritativni in domišljavi, ker še vedno velja rek, da lepa beseda lepo mesto najde oziroma odpira železna vrata. Ne pozabite tudi na obleko. Bodite urejeni, kravata je obvezna. Vse to sodi k taktiki jemanja pisnih izjav.

V praksi pogosto naletite na osebo, ki za nič na svetu ne bi vzela peresa v roke, vam je pa pripravljena povedati nekaj dejstev in podatkov. V takem primeru si lahko pomagate z diktafonom. Potem, ko ste se z osebo pogovorili, vzemite diktafon, ga vključite in osebi povejte, da je nujno, da obnovite njeno pričevanje. Ker je človeški spomin slab in ker ne želite, da bi jo napak citirali ali razumeli, boste njeno izjavo obnovili v diktafon in trak predali stranki.

Uvodoma povejte v mikrofon, da je to povzetek izjave te in te osebe, ki stoji ali sedi poleg vas, ki vam je ime tako in tako in ste detektiv, ki zbira take in take podatke, dodajte še kraj, kjer se nahajata, in čas. Povejte, da oseba ne želi dati pisne izjave in da zato obnavljate njeno pripoved s pomočjo diktafona. Zadnji stavek tega uvoda mora biti vprašalni, denimo »Se strinjate s tem?«. Nato vam oseba tako, da jo lahko posnamete, odgovori, da se strinja. Sledi delni povzetek njene izpovedi, ki se spet konča z vprašanjem, ki vsebuje tudi ime osebe, in spet vam mora pritrditi ali zanikati. Če zanika, naj potem sama pove drugačno verzijo. In tako naprej, dokler niste posneli celotne izjave, vsega, kar vam je prej povedala. Trik je v tem, da je na traku tudi njen glas, da potrdi, da je seznanjena s snemanjem in namenom snemanja. Čisto na koncu jo še enkrat

vprašate, kakšno je njeno ime in kakšen je njen točen naslov. Posnamete še ta odgovor in končate, da je snemanje končano ob tej in tej uri.

Pri takšni posneti izjavi skrbno pazite, kaj govorite. Bodite hladni kot sneg, ne sočustvujte s sogovornikom, ne pritrjujte mu z glasom in ne prekinjajte njegovega govora. Če sprašujete mladoletnika, mora biti poleg vsaj eden od njegovih staršev in tudi on mora jasno povedati, da je seznanjen s snemanjem in namenom snemanja ter vašo identiteto.

* * *

V nekem okolju se pojavi anonimno pisanje. Detektiv se dokoplje do osumljenca, vendar nima njegovega rokopisa, ki bi ga strokovnjak za primerjavo pisav lahko primerjal z rokopisom na anonimki. Poleg tega so to velike tiskane črke… Problem pridobivanja nevplivanega rokopisa od osumljenca je elegantno rešil DA Mustang.

S sodelavcem v podjetju, recimo mu Jaka, se je dogovoril, kako in kaj. Tako mu je Jaka, ki ga je napotil k osumljenki, telefoniral tik preden je stopil v njeno pisarno, kjer je začel pogovor. Še preden je dobro razpredel pogovor, mu je zazvonil mobilni telefon in detektiv – domnevno njegov dober prijatelj, ga je prosil, da zanj poizve o neki stvari. Jaka je začel mrzlično tipati po žepih, nato pa zaprosil uslužbenko, če bi bila tako prijazna in mu zapisala, kar sprašuje prijatelj, saj je nekje pozabil očala, brez njih pa še papirja ne vidi, istočasno pa ji je porinil svoj mobilnik v roke. Revi ni preostalo drugega, kot da seže po papir in svinčnik in zapiše, kar ji je narekoval detektiv, ki je mimogrede omenil, naj piše z velikimi tiskanimi črkami, saj je Jaka skoraj slep in še teh ne bo videl… Izbiral pa je take črkovne povezave, kot so se pojavljale v anonimki in skrbno pazil, da je bilo največ tistih črk, ki so bile najbolj tipične.

METODIKA

Iskanje pogrešanih oseb

Iskanje pogrešanih oseb je lahko med najbolj zanimivimi detektivskimi preiskavami, saj vedno predstavlja izziv za mojstra zbiranja podatkov. Je tudi med pogostimi nalogami detektiva, saj mu to zakon. Sam pojem pogrešane osebe je precej ohlapen in detektiv lahko išče pogrešane osebe, torej osebe, ki se skrivajo, in dolžnike. Toda pozor: ni vsaka oseba, ki je razglašena za pogrešano, res pogrešana. Pogrešana je le za tistega, ki jo išče, medtem ko sama in ožji krog njenih bližnjih natančno ve, kje je. Težava je torej le v tem, da tega ne ve naročnik. Zato, da bi to zvedel, najame detektiva, zaradi česar bi morda bolj ustrezal pojem 'iskana oseba'. V literaturi se pojavlja tudi pojem 'izgubljena oseba'. Gre za otroke, stare do sedem let, starejše osebe in duševne bolnike. Te osebe se zaradi šibke krajevne in časovne orientacije znajdejo v posebnem psihičnem stanju, zaradi česar niso sposobne o sebi in svojih bližnjih ter o mestu bivanja nič povedati, in tavajo okrog ali pa se onemogle skrijejo pred ljudmi.

Zelo malo je ljudi, ki izginejo z namenom, da jih nikoli več nihče ne najde. Večina jih preprosto odide, pri tem pa to 'pozabijo' povedati sosedom ali domačim in sporočiti upnikom svoj novi naslov. Popolno izginotje je namreč precej težavna zadeva, če ne gre za samomorilca, ki je odšel od doma samo zato, da bi nekje na samem opravil zadnje dejanje svojega življenja, ali za osebo, ki je bila umorjena.

Z vsemi pogrešanimi osebami se prej ali slej začnejo ukvarjati kriminalisti, ki jih je premalo, da bi vsak primer lahko temeljito in popolnoma raziskali. Izginotje osebe običajno nekdo prijavi in kriminalisti odprejo nov dosje z njenim imenom. Razpišejo iskanje (tiralico) z ukrepom 'sporočiti naslov', razpis iskanja pa je zabeležen tudi v računalniško evidenco. Na notranjo stran mape pripnejo sliko pogrešane osebe, dodajo list z njenimi osnovnimi podatki, zapisnik prijave o izginotju, uradne zaznamke pogovorov, in počasi se dosje debeli. Zelo kmalu vstavijo vanj list papirja, na katerem je napisan načrt iskanja pogrešanega. V načrtu so navedeni policisti in kriminalisti, opisane so njihove naloge in roki. Petdeset let je tak dosje 'živ' in redno kot ura opravljajo delavci ministrstva za notranje zadeve rutinske pogovore s svojci in znanci pogrešanega ter preverjajo morebitna obvestila in najdena trupla. V Sloveniji je na desetine pogrešanih oseb, od otrok do starcev in stark.

Vendar policija pod tem pojmom, ki je zelo širok, razlikuje različne vrste pogrešanosti. Pogrešane osebe delijo na:

- osebe, ki so verjetno postale žrtve kaznivega dejanja (umor, ugrabitev);
- osebe, ki so verjetno odšle ali pobegnile iz okolja, kjer so živele ali delale;
- osebe, ki so se izgubile, predvsem starejše in otroci.

Preden se lotite iskanja pogrešane osebe, morate vedno poskušati odkriti motiv in vzrok, zakaj je oseba izginila oziroma zapustila svoje okolje.

Med najpogostejšimi motivi so trajna nesoglasja in prepiri v njenem družinskem, bivalnem ali delovnem okolju, alkoholizem, bodisi njen lastni, bodisi nekoga iz njenega okolja, narkomanija itn. Precej pogosti vzroki odhoda so neuspeh v šoli, spolno nadlegovanje ali kaj drugega, kar je povezano s spolnostjo in ljubeznijo, vključno z mladoletniško prostitucijo in promiskuiteto, psihične travme in stresi, nagnjenost k vagabundstvu, neuspehi in nasilje, vzgojni problemi z otroki, redkeje izsiljevanja itn.

Poleg teh pogrešanih oseb je zadnje čase vse več navidezno pogrešanih oseb, ki ne spadajo v nobeno od teh treh klasičnih kategorij in pravzaprav sploh niso pogrešane v klasičnem smislu. Gre za osebe, ki bi jih bolj pravilno lahko imenovali skrivači, saj so se le skrile. Ravno te osebe detektivi najpogosteje iščejo. Civilno-gospodarsko pravo te osebe običajno poimenuje z lepim slovenskim izrazom dolžniki. Vzrok za njihovo izginotje oziroma ‘pogrešanost’ je v upniško-dolžniških razmerjih ali drugih pravnih poslih, pri katerih ena stran (dolžnik) ni izpolnila obljub in pogodbe, ki jo je sklenila, in je druga stran (upnik) ostala z dolgim nosom in praznimi pričakovanji glede denarja, predmetov, pravic, ugodnosti itn.

Od naročnika pridobite čimveč podatkov o pogrešani osebi, po možnosti tudi njeno sliko. Izpolnite obrazec *Pogrešana oseba I*. in *Pogrešana oseba II*.

Od tu dalje se začne poizvedovanje, ki je odvisno predvsem od tega, koga iščete, zakaj je pogrešan, koliko časa je pogrešan in v kakšnih okoliščinah so se pretrgali stiki med njim in vašo stranko. Povsem drugačno je iskanje najstnika, ki ob koncu šolskega leta pobegne od doma in dolžnika, ali dediča, ki ga išče sodišče.

Edina skupna točka večine iskanj pogrešanih oseb je telefonski imenik. To je eno najbolj uporabnih orodij, kajti skoraj vsak pogrešani je povezan z njim. Če ne neposredno kot naročnik telefonskega priključka pa kot sorodnik nekoga, ki ga ima. Pri določenih tipih poizvedb o pogrešanih, je ravno pot preko sorodnikov ključna za dosego cilja.

Delo detektiva se torej začne z izdelavo profila pogrešane osebe in nadaljuje z mozaičnim sestavljanjem podatkov, njihovim analiziranjem in sklepanjem ter iskanjem novih, ki privedejo do cilja. Literatura in praksa ponujata nekaj splošnih receptov, a bolj kot ti, so potrebne izkušnje in zdrava kmečka pamet, vedno tudi vsaj malo sreče.

Najpreprostejši recept iskanja pogrešane osebe:

- zberite čimveč podatkov o pogrešani osebi
- izdelajte njen profil – karakter, navade, vedenjske značilnosti itd.
- preverite vse dostopne podatkovne baze, kar vam dopušča ZDD
- izprašajte vse, ki so jo poznali in ki vedo kaj povedati o njej
- analizirajte pridobljene podatke in usmerite poizvedovanje tja, kjer bi lahko izvedeli še kakšen koristen podatek
- kot zadnje uporabite medije – s pomočjo časnikarja objavite zgodbo o pogrešani osebi.

Recept iskanja je zelo splošen. Tak mora biti, kajti za vsako pogrešano osebo se skriva vedno drugačna zgodba in niti dve nista popolnoma enaki, zato tudi iskanje ne more biti šablonsko. Oglejmo si nekaj primerov iz prakse

* * *

V Avstraliji je umrla ženska, ki je zapustila veliko premoženje. Toda živela je sama in nihče ni poznal njenih sorodnikov. Vedelo se je le,d a je bila nekoč poročena z moškim, prav tako Evropejcem. Znan je bil tudi datum njenega in njegovega rojstva ter država iz katere sta pred davnimi leti prišla v Avstralijo. Znan je bil tudi nek naslov, na katerem bi utegnil živeti bivši mož.

Detektiv Frank C., ki se je specializiral tudi na iskanje neznanih dedičev, nas je zaprosil, če bi lahko preverili ali sta bila legalno razvezana in ali morebiti nista šla narazen brez uradnega postopka, ali sta imela morda sina, ali ima pokojna kakšnega bližnjega ali daljnega sorodnika. Glede na višino zapuščine se je splačalo potruditi, kajti če bi ga našli, bi imeli od tega vsi koristi – detektivi več kot odlično plačano delo, sorodnik pa bi dobil premoženje, ki bi mu omogočilo lagodno življenje do smrti, pa še za njegove potomce bi nekaj ostalo.

Najprej smo preverili naslov, ki smo ga dobili. Tam je še vedno živel, tedaj že 85-letni mož pokojne. Vedel je, da je umrla, a preden je zapustil Avstralijo sta se z ženo ločila in tako ni bil upravičen do dediščine. Povedal nam je, da nista imela otrok in da je njegova žena izgubila vse sorodnike v nemškem koncentracijskem taborišču Treblinka, da pa je bila po rodu iz mesta na severovzhodu države. Povedal nam je, kako je bilo ime njenemu očetu in materi, celo dekliški priimek matere svoje pokojne žene je poznal. Menil je, da bi morda tam lahko živel kak daljni sorodnik. Povedal pa nam je še neko pomembno

informacijo – pravilno ime svoje žene. Ko je prišla v Avstralijo, ga je nekoliko spremenila in prilagodila angleški izgovorjavi.
Oboroženi z vsemi temi podatki, smo pri pristojnem organu zaprosili za izpisek njenega rojstnega lista, na podlagi katerega smo izvedeli tudi natančni imeni njenih staršev in še nekaj drugih podatkov. S pomočjo cerkvenih arhivov smo izdelali rodovnik in ugotovili, da bi že po verjetnostnem računu morala imeti sorodnike, saj je imel njen oče sedem bratov in sester, mati p štiri.
V telefonskem imeniku je bilo v celi državi nekaj tisoč ljudi s priimkom njenega očeta in dekliškim priimkom njene matere. V mestu iz katerega je izviral rod pa »samo« 573. Več kot tri mesece smo klicarili na te številke, a brez uspeha. Nihče se ni spominjal članov rodbin, ki smo ju iskali, priimek pa je bil tako pogost, kot je v Sloveniji Novak ali Horvat.
Na koncu, ko smo že čisto obupali, smo se obrnili na likalni radio. Uspeh je bil neverjeten, saj ko so ljudje slišali o dediščini, so takoj začeli ugotavljati, da so sorodniki pokojne. Vendar od tristo oseb, ki so se javile nobena mi mogla z verodostojnimi listinami dokazati sorodstva s pokojno in tako pravice do dediščine.

* * *

Časnikar Vojko Zakrajšek, ki je pisal o dveh pogrešanih dekletih je že dve uri zatem, ko je prišel v službo, dobil anonimen telefonski klic s podrobnim opisom obeh deklic in točnim naslovom, kje sta. Kljub dvomom se je odpeljal na drugi konec Slovenije in tam res našel pogrešani deklici, kar mu je omogočilo nadaljevanje zgodbe, časniku pa povečano naklado. Dekleti sta bili že po nekaj urah spet doma! Podoben primer je bil z dekletom, ki je pobegnilo v tujino in so neznanci podatke o njenem bivališču sporočili šele potem, ko so prebrali članek v časniku.

* * *

Povsem drugačen je primer je primer dekleta, ki je nekoč služilo pri premožni družini. Po več kot dvajsetih letih so želeli ponovno navezati stike z njo. Edini podatek, ki so ga imeli je bilo njeno ime, rojstni datum in kraj rojstva.
Začeli smo s telefonskim imenikom. V kraju, od koden naj bi bila doma Klara (ime je izmišljeno) je bil samo en naročnik z enakim priimkom, pa še ta je bil nedosegljiv. Poskusili smo pri sosedih, kar preko telefona.
»Seveda se je spomnim, ampak ta Novak (priimek je izmišljen) z njo ni v sorodu, tudi ni iz tega konca vasi. Stanovali so na Furmanski cesti, tam ob kovačnici. Joj, kako dolgo jih že ji v tem kraju. Ona je šla v Zagreb služit, kje so pa drugi pa ne vem. Kako se je pisal njen prvi mož tudi ne. Ampak moja mama, se bo spomnila,« je bila prijazna soseda. Vendar se mama ni prav nič spomnila, le da je pogrešana oseba imela brata Petra (ime je izmišljeno), ki je bil najbolj nagajiv fantič v vasi in je rabutal sadje vsem sosedom.
»Morda veste, kje je sedaj ta Peter?« smo povprašali.
»Pri Ciganih«, je bil kratek odgovor.
»Kaj so bill Cigani?«

»To ne, ampak on se je preselil med Cigane, na Hrvaško.«

»Pa veste, kako bi ga našel, kje je?«

»Ne tega pa ne vem.«

Spet smo bili na začetku in spet smo klicali v tisto vas, tokrat druge sosede. O Klari ni nihče nič vedel. Petra pa so se vsi dobro spomnili, saj je potem, ko je prerasel rabutanje jabolk, postal tat biciklov in mopedov, pa tudi kakšno žival je odpeljal iz sosedovega hleva in jo prodal Ciganom na Hrvaško.

»Ja, sedaj je pri Ciganih. Ampak hodi delat k mojemu znancu, čakajte vam dam njegovo številko,« smo končno našli pravo zvezo.

Kmet, pri katerem je občasno delal Peter, je imel številko nekoga v romskem naselju preko meje.

»tega pokličite, je njegov sosed in ga gre iskat. Tako ga jaz vedno pokličem, če ga potrebujem. Saj ni tako slab kot pravijo ljudje. Meni nikoli nič ne ukrade,« je pribil kmet.

»A Petra bi radi. Starejšega ali mlajšega?«

»Tistega, ki je imel sestro Klaro, po moje mora biti okoli 50.«

»Čakajte, eden od Petrov je tukaj, vam ga bom dala,« je bila prijazna ženska na drugi strani 200 km dolge telefonske žice.

»Ja, Peter, koga iščete?«

Ne, tete Klare se ni spomnil je pa odšel po očeta in po petih minutah smo izvedeli vse.

»Ja, Klara je moja sestra. Res je delala v Zagrebu. Ampak nimava stikov. Vem, da je nazadnje stanovala nekje pri Mariboru. Na tej telefonski številki sem jo ponavadi dobil, ampak je že nekaj let nisem klical. Sedaj se je odselila in je nekje okoli XY, več pa ne vem,« je pojasnil Peter. Tudi ni vedel, ali kdo na svetu sploh ve, kje je njegova sestra.

Telefonska številka je bila stara in potrebno je bilo preverjati stare imenike, da smo našli naslov. Tam so vedeli le, da se je Klara odselila. V centralnem registru prebivalstva je bil njen naslov, ki ga je imela, ko je živela v Ljubljani, a to je bilo pred desetimi leti in na naslovu je nihče ni poznal. Tudi oba njena otroka sta bila prijavljena na tem naslovu. V drugih evidencah, do katerih imamo detektivi dostop, pa je sploh ni bilo. Ženska je očitno živela na popolnem obrobju družbe, kajti niti v Centru za socialno delo niti v župnišču še niso slišali zanjo.

Vedeli smo, da se je nekoč preživljala s priložnostnimi deli, čiščenjem stanovanj bogatih Zagrebčanov. »Morda to počne tudi sedaj, smo pomislili,« in začeli telefonariti podjetnikom v kraju, kjer naj bi sedaj živela. Pri sedmem klicu smo imeli srečo in pripeljal nas je do njenega naslova. S terenskim obiskom kraja, smo jo našli in uspešno zaključili primer.

Anonimna pisanja in ponaredki

»Kaj je ime?«

»Je podpis.«

»Kaj je v podpisu?«

»Več kot v imenu.«

Zato je razumljivo, da mnogi svojih pisanj ne podpisujejo, ampak podnje postavljajo le imena ali pa še teh ne. To so tako imenovana *anonimna pisanja* ali *pisanja strupenega peresa*, ki jih ZDD omenja v svojem 9. členu in daje detektivom pravico, da odkrivajo njihove avtorje, pisce in pošiljatelje.

Anonimna pisanja so vsa pisanja, ki jih pisci iz določenih razlogov niso podpisali, pogojno k njim lahko prištevamo tudi pisanja, pod katera so se podpisali z izmišljenim ali lažnim imenom, psevdonimom, za katerega se ne da ugotoviti, kateri osebi pripada. Je pisanje, ki naslovniku ali prejemniku onemogoča neposreden stik z avtorjem, ki zaupa papirju ali drugemu mediju (npr. disketa Hobotnica, ki je predstavljala zbirko podatkov o nekaj sto Slovencih, ki naj bi obvladovali Slovenijo, služila pa je za politično obračunavanje med posameznimi strujami in posamezniki) *tisto, česar si ne upa sam povedati na glas, ker ve, da je neresnično, netočno, nedokazljivo, ker hudo bremeni neko osebo ali več oseb, je vulgarno, nespodobno itn.* Psevdonime običajno uporabljajo avtorji v publicistiki, žurnalizmu, pesniki in pisatelji, tudi pisci političnih spisov, pamfletov in paskvilov.

Razlogi za uporabo psevdonimov ali opustitev podpisa so različni. V časnikarstvu denimo zato, ker se časnikar ne želi podpisati pod članek, ki ga mora napisati po naročilu urednika in za katerega meni, da je pod »njegovim nivojem«, ali ker bi lahko imel zaradi njega sitnosti (konkurenčna klavzula, sodni pregon, grožnje, zasmehovanje itn). Mnogi pisatelji, ki so zelo občutljive duše, se raje skrijejo za psevdonim in počakajo na kritike, ali pa gre za ljudi z uglednimi poklici in visokim statusom v družbi, ki ne želijo javno nastopati kot avtorji, medtem ko v politiki pogosto zamegljevanje imena doseže dodatne cilje ali oteži sodni pregon. So pa še drugi razlogi.

Detektivi se bodo pri odkrivanju piscev anonimnih pisanj najpogosteje srečevali z osebo, ki je notranje zadržana v izražanju in obnašanju. Običajno gre za psihično motenega človeka, pravega ljudomrzneža, ki sicer ni opazen in nikoli nikogar verbalno ne napade ali pa to stori le redkokdaj.

V anonimnih pisanjih se takšne osebe prelevijo v svoj drugi jaz in uporabljajo slog ter jezik, ki ga v običajnem življenju zavračajo in jim ga okolica ne bi nikoli pripisala. Anonimno pisanje je zanje sredstvo in način, s katerim se lahko izrazijo in sporočijo tisto, česar sicer ne morejo oziroma ne bi mogli javno izgovoriti ali napisati.

Pogosto slišimo, da pisanje pove več o piscu, kot o tistih, ki jih opisuje. Živa resnica! Skrbna psiholingvistična analiza besedila pokaže na določene elemente, po katerih lahko sklepamo o avtorju, njegovih navadah, mentaliteti, spolu, starosti, izobrazbi, geografskem območju, iz katerega prihaja ali kjer je dolgo živel, socialnem statusu in še drugih podrobnostih, ki na koncu pokažejo jasno sliko človeka, ki stoji za pisanjem.

Takšne psiholingvistične analize je v preteklosti v posameznih primerih naročala SDV, ko ni mogla odkriti piscev. Med tistimi, ki so jih opravljali, so bili psihologi in slavisti in ne nazadnje celo teolog in psiholog z najvišjimi akademskimi naslovi, ki je bil istočasno tudi strokovnjak – sodni izvedenec za grafologijo in grafometrijo.

Psiholingvistika spada med zahtevnejše načine odkrivanja piscev anonimnih pisanj pa tudi izsiljevalcev, ki uporabljajo drugačne komunikacijske kanale.

Izvedenec za psiholingvistiko, ki mu v zadnjem času pomagajo posebni računalniški programi, skrbno prouči vsako poved, vsako besedo, postavljanje ločil, ponavljanje zlogov, slovničnih, pravopisnih in tipkarskih napak, in vse to primerja z drugimi vzorci. Na koncu izlušči posebnosti pisca sporočila in ga okarakterizira.

Psiholingvistika kot veda se je pričela uporabljati za preiskave besedil, da bi iz načina uporabe pisanega jezika, vsebine in oblike besedila ugotovilo, ali je gre za istega avtorja, kdo je lahko in kdo ne more biti avtor določenega teksta in stilske značilnosti avtorja besedila, ki posredno kažejo na njegove karakterne lastnosti.

Avtorja vsebine besedila in/ali pisca – avtorja pisanja – zapisovalca je pogosto potrebno ločiti, saj gre lahko za dve osebi. Ločevanje je pri psiholingvističnem raziskovanju besedil je potrebno v primeru, ko imamo opraviti s besedili, ki se pojavljajo v javnih občilih ter pri poklicnih piscih, kamor sodijo tudi časnikarji. Njihova besedila običajno popravljajo lektorji in tako se do določene mere izgubijo jezikovne značilnosti besedila, značilne za določenega avtorja.

* * *

Za psiholongvistiko so aktualna tudi vprašanja, ali je neko besedilo avtentično, kakšen je avtorjev spol, poklic, starost, inteligenca, vzgoja, regionalno poreklo, materin jezik, poznavanje

določenega žargona in slenga – pripadnost neki skupini ter nekaterih drugih značilnosti, po katerih skušamo ugotoviti pristnost dokumenta ali identificirati avtorja. Zelo pozorno je potrebno pogledati uporabo strokovnih izrazov, ki kaže na to, kakšen poklic avtor besedila opravlja in katera področja so mu blizu. (Žerjav : 1994) Na samo rabo besed, besednih fraz, skladenjsko podobo teksta poleg avtorjeve izobrazbe, poznavanje problematike, starosti,... vplivajo tudi zunanji dejavniki in trenutno psihofizično stanje.

Pri pregledovanju vsebine in skladenjskih značilnosti besedila moramo biti pozorni na »skriti pomen« napisanega. Bralec določen stavek razume skladno s kontekstom, znanjem, sam avtor besedila pa na drugi strani na latenten način vnaša v svoje besedilo lastna stališča in prepričanja. Sam proces je lahko s psihološkega vidika nezaveden ali zaveden. Kadar je zaveden, je avtorjev poglavitni namen manipulacija.

Vsaka poved je torej sestavljena iz dveh pomenskih sestavin. Prva vloga povedi je vplivanska, imenovana tudi naklonska sestavina povedi. Z njo skuša avtor predstaviti dogodke, dejanskost, izraziti svoje doživljanje ob dogodku; z njo poskuša vplivati na prejemnika. Druga vloga je predstavitvena, sporočanje vsebine oziroma izražanje predmetnosti. S prepozicijsko sestavino skuša pisec zgolj opisati sestavo dogodka, dejanja, stanja ali dogajanja, sporoča torej, da se je nek dogodek zgodil.

V sporočilo je torej vstavljena predmetna vsebina (prepozicijska vsebina), hkrati pa je vedno izraženo razmerje do nje. (Kunst Gnamu : 1989, 10-12). Kako posameznik izrazi naklonsko sestavino, je odvisno od sporočevalčevega razmerja do predmetne vsebine in želje, da bi vplival na naslovnika ter od njegovih predpostavk o naslovnikovem razmerju do predmetne vsebine.

Namen posrednega izražanja je v večini primerov zavestna manipulacija. Pri tem torej ne gre za podeljevanje večje svobode oblikovanja mnenj in stališč prejemnika oziroma bralca. Na izbiro bistvenih dejavnikov, ki vplivajo na pisčevo odločitev za posredno govorno dejanje vpliva družbeno-moralna podoba sporočevalca in njegove vrednote.

***

Znan je primer terorista, ki je grozil, da bo razstrelil letalo na poletu iz New Yorka v Ženevo (Geberth, 1983). Neznanec je upravi letenja poslal več sporočil. FBI je takoj angažirala strokovnjaka za psiholingvistiko, ki je na podlagi skrbne analize, za katero ni imel ravno veliko časa, presodil, da je pisec sporočila moški, nemškega porekla, star najmanj 50 let, ki se je preselil v Združene države Amerike kot že formirana osebnost in živi v ZDA že najmanj 20 let. Psiholingvist dr. Murray S. Miron je še ugotovil, da je pisec najverjetneje že pisaril sporočila najvišjim vladnim in političnim funkcionarjem v ZDA in Nemčiji. Že to je močno skrčilo krog osumljencev. Vendar je psiholingvist sklepal, da je pisčeva osebnost takšna, da

želi, da ga razkrijejo in je zato vnesel v sporočilo ključ za svojo identifikacijo. Ta ključ je zapisal na koncu sporočila s serijo trimestnih števil, ki naj bi predstavljala ime teroristične skupine, ki stoji za piscem sporočila. Prav on naj bi bil obenem tudi njen voditelj. Pisalo je:

Sig: 604 247 945 305 734 430
915 837 907 Reciprocal Relief
Alliance For Peace; Justice
And Freedom Everywhere!

Vsako od devetih števil naj bi ustrezalo devetim besedam v imenu skupine. Psiholingvist je ugotovil, da se nobeno število ne ponavlja in prav tako se ne ponavlja nobena beseda v imenu skupine. Potem so se kriptologi, lingvisti in drugi strokovnjaki začeli »igrati« s številkami. Premetavali so jih na vse mogoče načine in ker pisec sporočila ni bil kakšen poseben mojster za kriptografijo ali tajnopis, so hitro razvozlali, kaj je hotel s tistimi številkami povedati.

Postavili so jih v kolone, eno ob drugi, le da so števila pisali eno pod drugim

6 2 9 3 7 4 9 8 9
0 4 4 0 3 3 1 3 0
4 7 5 5 4 0 5 7 7

Od tu dalje je šlo gladko. Številke 6 2 9 ustrezajo črkam F B I po načelu abecede, a B c d e F g h I, pri čemer je a vzet za prvo črko in prvo številko. Standardni šifrant s premakljivim ključem za ostanek besedila, ki se ga obveščevalci naučijo na prvi uri specializiranih tečajev, je dal naslednji rezultat:

F B I I'M J K.

Ko so preiskovalci imeli podatek, da jim je sporočilo napisala neka oseba J. K., so se lotili spiska potnikov na letalu. Med njimi je bil moški, ki je ustrezal opisu, dobljenem s pomočjo psiholingvistične analize, povrhu je imel tudi ustrezni začetnici J. K.

FBI ima dobre dosjeje in ogromno podatkov o vsakem človeku, ki je kdajkoli stopil na ameriška tla. Med drugim je v računalnikih FBI tudi tako imenovan slovar groženj, ki obsega okoli 400 različnih kategorij groženj z okoli 300.000 besedami. Vse je zajeto v tem slovarju, od groženj samomorilcev do groženj z lažnimi bombnimi atentati itn. Za nameček je v drobovju tega elektronskega velikana še nad petnajst milijonov besed, ki so jih zbrali z analizo pisne in govorne angleščine z vseh meridianov. Za primerjavo vzemimo, da obsega slovenščina vsega skupaj okoli 400.000 besed, od tega okoli 300.000 katalogiziranih in objavljenih v slovarjih. To ogromno zbirko podatkov je možno povezovati z drugimi zbirkami in na ta način je v mnogih primerih mogoče sorazmerno hitro odkriti pisca sporočila. Tudi o J. K. je imela FBI podatke v računalniku. Možak je že leta 1969 napisal celo serijo sporočil, ki jih je hranil računalnik. Na podlagi sporočil so izdelali psihološki profil osebe, mu dodali predpostavke, kako bo oseba reagirala in kako je potrebno z njo opraviti razgovor ter onemogočiti njene teroristične namene.

***

V strokovnih krogih in delno v širši javnosti je bil odmeven primer ugrabitve Patricie Hearst, hčerke medijskega milijarderja. Tudi tu je igrala psiholingvistika izredno pomembno vlogo pri razrešitvi primera. Sodeloval je isti izvedenec kot v prejšnjem primeru.

***

Samooklicana Simbionistična osvobodilna armada (SOA) je poslala sporočilo o »ugrabitvi« mlade Patricie. Psiholingvist se je takoj lotil dela in preiskovalcem posredoval vrsto podatkov, ki bi utegnili pripeljati do ugrabiteljev. Eden od članov SOA se je imenoval Cinque, psiholingvist ga je prepoznal kot Donalda DeFrezza, ki naj bi se nagibal k samomoru, enako kot njegovi privrženci. To je bilo mogoče razbrati iz sporočil, v katerih so najavljali, da se jim bo Patricia pridružila pri različnih kriminalnih akcijah. Iz sporočil je bilo zelo jasno videti, da bodo raje umrli v borbi, kot da bi se predali oblastem. Na koncu se je izkazalo, da je psiholingvist z veliko mero točnosti podal opis ugrabiteljev. Patricia se je seveda srečno vrnila k očetu.

***

Takih mojstrov psiholingvistike je malo. V Sloveniji pravzaprav ni izrazitega specialista, ki bi to metodo obvladal. SDV je pred leti naročila tovrstno analizo nekega letaka, ki jo je izdelal univerzitetni profesor slavistike. Vse je ugotovil, kakšno izobrazbo ima pisec, iz katerega okolja izhaja ali v katerem se giblje, iz katere slovenske pokrajine bi utegnil biti, kakšne so njegove povezave z emigrantskimi krogi itn. Ampak preiskava se kljub temu ni premaknila niti za las. Isti letak so nato dali v psiholingvistično analizo še stalnemu sodelavcu, tedanji največji avtoriteti na tem področju, teologu, psihologu in grafologu, avtorju številnih knjig. Skrbno je pregledal pisanje in napisal dolgo in podrobno analizo. Med njegovo in ono prvo je bilo nekaj bistvenih razlik. Dolgo zatem, ko nam je bilo omogočeno, da smo prebrali obe analizi, smo spoznali tudi pisca. Nobeden od obeh mojstrov jezika in psihologije ni uganil niti njegove izobrazbe niti okolja, v katerem se je gibal, oba pa sta, eden z večjo, drugi z manjšo mero verjetnosti, zadela pokrajino, v kateri je živel in njegovo starost.

* * *

Zelo zapleten je primer osebe, ki je več let pisala anonimna pisma otrokom in dekletom. Zanjo je bilo značilno, da je skoraj vsem pisala enako, da je uporabljala enako izrazje in slog. Črne najlonke, obrito mednožje, razdevičenje petnajstletnice, oralni in analni seks, obkladanje z lezbijkami so bile njene stalnice in podpis. Grafite, napisane z debelim flomastrom, je pisec puščal tudi na stenah in vratih hiš. Je to moški, ki se naslaja ob pisanju opolzkosti, najpogosteje na pornografske slike, iztrgane iz različnih revij? Nekoč je na primer dekletu na oknu pustil rožnate spodnje hlačke, popisane z enakimi opolzkostmi, kot jih je pisal po zidovih in v pismih. Aktivnejši je bil v času polne lune. Znanih je bilo štiriindvajset otrok oziroma deklet, ki jim je namenil svojo sprevrženo pozornost.

Začelo se je leta 1995, ko so zakrožile anonimke in grafiti, s katerimi je neznana oseba nagovarjala mlajša dekleta in otroke k spolnosti. Pisava je bila zelo značilna, neponarejena. Detektiv je dobil naročilo, da poišče to osebo leta 2000, potem ko jo je policija že več let neuspešno iskala.

Detektiv, tudi specialist za preiskave rokopisov in ugotavljanje profilov piscev, je na podlagi vsebine anonimnih pisem in grafitov postavil tri hipoteze. Povzetek hipotez je:

- Pisma piše ženska, stara nad 20 let, ki je v otroštvu doživela spolnost (posilstvo, incest), kar ji je pustilo hudo travmo.
- Pisma piše moški, star med 30 in 50 let, neurejen, z neurejenim spolnim življenjem, morda celo impotenten, ki je izstopajočega videza, vendar neopazen v okolju, v katerem se giblje. Morda je nezaposlen, v svobodnem poklicu ali s precej neredno službo, ki mu omogoča veliko prostega časa ali je vezana na gibanje po mestu, na primer poštar. Doma je iz istega mesta in tu tudi stanuje.

Grafiti moškega, ki je deklicam pisal nepsodobna pisma

- Pisma piše par, moški in ženska, z nevsakdanjo spolno prakso, pri kateri je pomemben obred pisanja, ki ju vzburja. Ona piše in on narekuje. Ta varianta je manj verjetna, zaradi dolgotrajnega vztrajanja (najmanj 4 leta) pri enakih vsebinah in večletnega pisanja istim dekletom.

- Izobrazba osebe, ki piše pisma, je lahko zelo pomanjkljiva, morda osemletka ali največ poklicna šola; lahko pa gre tudi za visoko izobraženo osebo, ki zavestno spreminja svoj slog pisanja in jezik ter zavestno dela pravopisne in slovnične napake, kar je manj verjetno.

Za nasvet je detektiv vprašal še mag. Bojana Regvarja, uveljavljenega in zaupanja vrednega slovenskega grafologa, ki je na podlagi pisave postavil dve hipotezi. Povzetek hipotez je:

- Pisma piše dekle, ki ni dozorelo in je staro med 15 in 30 let. Takšna pisava je značilna za pubertetnice in se zavleče v adolescenco.
- Pisma piše moški, starejši od 23 let, ki je neurejen, verjetno nima stalne službe oziroma delo menjava, v družbi izstopa po vedenju, obnašanju in oblačilih. Nosi izstopajoče zapestnice, verižice ali uhane.

Stranka in detektiv sta se po nekaj mesecih razšla, saj stranka ni imela dovolj denarja, da bi lahko namestila videonadzor pred vhodom v zgradbo, s katerim bi bilo možno odkriti storilca. Nekaj mesecev kasneje je detektiva poklicala druga stranka in ga prosila za pomoč. Njen otrok je dobival pisma z enako nespodobno vsebino, ki je na otroka že začela kvarno vplivati, saj je popustil v šoli, bal se je biti sam v stanovanju ali dvigalu in ni si več upal sam na cesto. Gradivo je tako po skoraj enem letu neuspešnih poizvedovanj pregledal in ocenil še psiholog profesor dr. Peter Umek.

»Če je moški, je zaprt vase, perverzen tip brez družbe. Ima veliko časa, da hodi naokoli. Morda je poštar, morda raznašalec pic? Ima osnovno šolo in ni redno zaposlen, morda stanuje blizu pošte. (Pisma so bila oddana na glavni pošti in na Poštnem centru v Murglah, op. avt.). Zelo verjetno je manj izobražen, ima kvečjemu osemletko ali morda poklicno šolo. Napak, ki jih dela, ne dela namenoma. Veliko je sam in veliko se giblje po mestu. Star je več kot trideset let, vendar bližje tridesetim kot petdesetim. Ni domiseln. Je moški, ker stavki, kakršne tvori, niso značilni za ženske. V sporočilih so elementi fetišizma in vojerizma. Nima domišljije in ni inovativen. Veliko fantazira o teh rečeh in to mu predstavlja poglavitni del življenja. Po narodnosti je Slovenec.«

Prof dr. Umek je še svetoval, naj se pozanimamo v knjižnicah, kar smo ocenili kot manj verjetno, med raznašalci pic in poštarji, skratka med osebami, ki imajo službo, ki je vezana na redne obhode po mestu in omogoča sorazmerno neopazen vstop tudi v hiše, katerih vhodi so sicer zaklenjeni.

Stranki smo, enako kot prvi, svetovali, naj namesti videokamero, s katero bo snemala vhod v zgradbo in to 24 ur dnevno 365 dni v letu. Ni bilo namreč mogoče z zanesljivostjo določiti, kdaj bo anonimnež spet »udaril«. Mlaj in ščip sta bila le okvirna termina, pogosto se je zadeva zgodila v noči s sobote na nedeljo, a tudi v ponedeljek in torek, sredo in četrtek, včasih je v isti zgradbi pisal grafite ali puščal sporočila celo dvakrat dnevno... Radij njegovega »lovišča« je bil okoli dva kilometra, torej dobre štiri kilometre od dveh znanih, med seboj najbolj oddaljenih lokacij njegovih sporočil!

Stranka je upoštevala nasvet in kamera je začela beležiti vse, ki so prihajali in odhajali iz zgradbe.

Natanko leto dni zatem, ko je detektiv prevzel nalogo, in mesec dni zatem, ko se je njegova druga stranka končno odločila, da montira videonadzor, je bil primer rešen.

»Našli smo ga!« je stranka neko sončno dopoldne poklicala detektiva.

Tisto noč so se ponovno pojavili grafiti na vratih dvigala. Domači so vedeli, da jih ob dveh zjutraj, ko se je eden od članov družine vrnil domov, še ni bilo, ko pa je oče ob šestih zjutraj odšel po časopis, so bili.

Zavrteli so videoposnetke in ugotovili, da je v teh štirih urah samo ena oseba vstopila v zgradbo, raznašalec časopisov, iz nje pa so odšle štiri, ki so peljale ven svoje pse in za katere je bilo malo verjetno, da bi hodile na drug konec mesta pisat grafite.

Detektiv je preveril raznašalca. Imel je enako številko mobilnega telefona, kot jo je imela neznana oseba, ki je otrokom pošiljala nespodobna sporočila, v katerih je omenjala najlonke in uporabljala znani besednjak. Pridobil je še nesporni in nevplivani rokopis osumljenca, ki je dokončno potrdil, da so slutnje pravilne. Dvomov ni bilo več. Še zlasti ne potem, ko si je detektiv ogledal hišo, v kateri je osumljenec stanoval. Od kleti do podstrešja je bila popisana z grafiti znane vsebine, namenjenimi vsaj trem osebam, ki so stanovale v drugih delih mesta.

Preiskavi sline pod znamkami na pismih in biološkega materiala osumljenca sta pokazali, da se ujema tudi DNK.

Rokopis z anonimk

Nesporni rokopis pisca nespodobnih anonimk

So se opisi grafologa, psihologa in detektiva skladali z resnično osebnostjo osumljenca?

Bil je rahlo zanemarjen, manj izobražen, neopazen v družbi, neproblematičen v službi, nosil je velik uhan v levem uhlju in šest debelih zapestnic. Bil je poročen, z ženo sta imela enega mladoletnega otroka. Po letih je bil bližje tridesetemu kot petdesetemu, slovničnih in pravopisnih napak ni delal namerno, bile so posledica njegove pičle izobrazbe in intelekta...

Toda brez videokamere ga verjetno še dolgo ne bi odkrili. Takih neopaznih osebkov, ki so obenem vsem na očeh, je nič koliko in v velikem mestu se lahko hitro skrijejo.

* * *

Ameriški psiholingvist, prof. dr. Miron, pravi, da je značilni *psiholingvistični profil sestavljen iz treh stebrov*.

Prvi je *demografski profil* avtorja sporočila, s katerim skuša psiholingvist identificirati avtorjevo starost, spol, geografsko okolje, v katerem je odraščal in se šolal, in drugo, kar je mogoče izluščiti iz samega sporočila.

Drugi steber nakazuje pisčevo *mentaliteto*, način razmišljanja in reagiranja, njegove motive, patološke posebnosti in osebnost kot takšno.

Tretji steber kaže na njegovo *odločenost* ali omahljivost, da dejanje izpelje do konca ali da se pusti na ustrezen način prepričati, predvsem pa na njegove sposobnosti glede uresničitve grožnje.

Te ugotovitve so pomembne za načrtovanje pristopa k določeni osebi.

Z vidika lingvistike lahko pridemo do teh podatkov, če smo pozorni na :

- morfologijo (pravilno sklanjanje in uporabo morfemov – avtorjevo poznavanje tega področje je vsekakor pokazatelj pismenosti in s tem inteligence, lahko tudi stopnje izobrazbe, izbira morfemov določa tudi spol);
- semantiko (pomenoslovje);
- sintakso (dolžina in oblikovna kompleksnost povedi kažeta na inteligentnega, izobraženega pisca);
- strokovno terminologijo – žargonski izrazi; pri tem so pomembne tudi besedne zveze, ki so za določene poklice značilne (poklic oz. avtorjevo področje dela);
- socio-lingvistiko (uporaba sociolektov, dialektiv, idiolektov kaže na socialno poreklo avtorja);
- psihologvistiko (pojmovno izražanje in spoznavno emocionalni procesi avtorja);
- razvoj jezika – možni arheizmi, neologizmi (avtorjeva starost);

Ustreznost sklepanja in prepoznavanje intence avtorja teksta pa je v veliki meri odvisna od bralčeve vednosti, predhodnega znanja o dogodkih, pomembno je torej, kdo so ljudje, ki tekste berejo. Tako so teksti nekoga zgolj informativni za ljudi, ki imajo široko znanje o dogodkih o katerih poroča, in izredno zavajajoči za ljudi, ki imajo o teh vprašanjih omejeno znanje. Kar je imel sporočevalec v mislih, lahko naslovnik rekonstruira le, če ima podobno znanje.

Profesor Miron je poleg prepoznavanja osebnostnih in demografskih značilnosti avtorja analiziranega teksta poudaril tudi izredno pomemben element – načrtovanje najučinkovitejšega pristopa k analizirani osebi. Ta temelji predvsem na poznavanju dejstev o tem, kako določena oseba percipira dejanskost, kakšne so njene prevladujoče miselne in čustvene reakcije, v kolikšni meri je nagnjena k temu, da resnico prikroji zaradi določenih vplivov in pričakovanj drugih…

Detektiv, ki bo želel dobiti psiholingvistično analizo, bo moral poiskati najprej lingvista, ki mu bo izdelal jezikovni profil pisca, nato še psihologa, po možnosti takšnega, ki ima izkušnje s kriminalci vseh vrst, ki bo izdelal psihološki profil avtorja sporočila. Vendar mu bo to koristilo le, če bo imel že prej močno zožen krog osumljencev, kajti iskanje osebe na podlagi psiholingvističnega profila je kot iskanje igle v kopici sena. Če je sena le za prgišče, tudi igle v njem ni težko najti. Psiholingvistična analiza je prav tako kot za iskanje piscev anonimnih sporočil uporabna tudi za iskanje izsiljevalcev.

Nekaj je gotovo: za pisanjem strupenega peresa stoji običajno nezadovoljna ali hudobna, včasih tudi psihično motena, oseba, najpogosteje oboje ali vse troje skupaj. Za vsako anonimko stoji vedno neka frustracija, pogosto tudi nezmožnost rešitve problema na drug način. Le redkokdo piše anonimna pisanja za zabavo, čeprav so tudi takšni primeri. Najpogosteje gre za osebo, ki ima psihične težave, ki se jih sama morda niti ne zaveda. Nekateri teoretiki (E. Locard) trdijo, da sta skribomanija in anonimografija manifestaciji duševnih motenj, ki spremljajo histerijo, nevroze in psihoze. Seveda ne govorimo o literarnem in publicističnem ustvarjanju, ampak o tipičnih anonimkah – pismih, letakih in podobnih sporočilih.

Značilnost anonimnih pisanj je tudi v tem, da jih piše vedno nekdo, ki razmere ali ljudi, ki jih opisuje, dobro pozna. Anonimno pisanje je namreč le prva kaplja balzama za njegovo bolno dušo. Sledi ji nepopisno zadovoljstvo, ki ga pisec doživlja ob rezultatih svojega dela, ko vidi, da je njegovo pisanje sprožilo reakcijo, bolečino.

Pisci anonimnih pisanj se v bistvu prav nič ne ločijo od piscev čisto običajnih podpisanih sporočil in pisem. Oboji namreč pričakujejo odgovor, le da je oblika odgovora oziroma komunikacije različna. Kadar boste torej imeli opravka z anonimnimi pisanji, iščite pisca v neposredni bližini tistega, ki jih je prejel ali na kogar se nanašajo.

Bogomir Gasior je v svoji diplomski nalogi o anonimnih pisanjih zapisal, da se lahko pri iskanju pisca anonimnih pisanj opremo na tri točke:

- gre za človeka, ki mu na zunaj ni videti, da bi bil neprijeten, in za katerega je videti, da mu je veliko do ugleda in spoštovanja;
- na splošno gre za osebo, katere materialno in čustveno življenje ni preveč zadovoljivo in ki je pred nedavnim doživela določeno razočaranje;
- gre za osebo, ki sodi v del življenjskega okolja naslovnika pisma, za človeka, ki ima možnost nenehno spremljati obnašanje svoje žrtve, po možnosti prisostvovati

odpiranju pisma ali vsaj videti učinek, ki ga pismo povzroči. Lahko gre za člana družine, za zaupnega prijatelja, za soseda, na katerega, vse do tega trenutka, niso bili preveč pozorni.

Anonimnih pisanj je na pretek, pojavljajo se kjerkoli in kadarkoli, od grafita na cerkvenem zidu do letaka ali plakata, lažne ovadbe ali prošnje za delovno mesto, groženj, sporočil zakonskim partnerjem in delodajalcem, pritožb, sporočil, izsiljevanj itn.

Anonimno pisanje je redkokdaj takšno – če izvzamemo objave v medijih – da bi zaradi njega prišlo do sodnega pregona. Je pa izredno neprijetno za tistega, ki ga prejme ali na kogar se nanaša. Povzroči lahko resne težave v službi ali družini, v okolju, kjer oseba živi in dela. Začno se sumničenja, ki razjedajo medsebojne odnose, pripeljejo do sporov itn.

Profesorica Andreja Stegnar, sodna izvedenka za preiskave pisav, podpisov in dokumentov, ki jo je kot vrhunsko izvedenko za to področje pritegnilo k sodelovanju tudi sodišče za vojne zločine v Haagu, pravi, da večino anonimnih pisanj napiše moška roka, pisci so gospodje, stari med 40 in 60 let. Ženske redkeje pišejo anonimna pisma. Podatek se je izkristaliziral v dolgih letih, ko je še delala v CKTP MNZ in ko se je policija še poglobljeno ukvarjala z iskanjem piscev anonimnih pisem. Skoraj vsi so bili moški omenjene starostne skupine. E. Locard, v nasprotju s prof. Stegnarjevo, trdi, da anonimke pogosteje pišejo ženske, še zlasti tiste, ki zadevajo zasebno življenje prejemnika. Zelo pogosto naj bi anonimke pisali bivši zakonci, sosedje in sodelavci. Motivi za pisanje anonimk naj bi bili hudobija, strast, sovraštvo, pohlep in maščevanje.

Zelo redko pisec anonimnih pisanj napiše le eno. Skoraj vedno jih napiše več, nekatere pa to početje tako zasvoji, da postanejo stalni »dopisovalci«. Zato je koristno, če svojo stranko poučite, kako naj ravna z anonimnim pisanjem, ki ga prejme.

Prejemnik mora zavarovati vsak delček papirja oziroma drugega medija, ki ga je dobil. Ko ugotovi, da gre za anonimno pisanje, naj čim manj prijemlje kuverto in list v njej ali disketo. Vse skupaj naj shrani v mapo ali plastično vrečko, da ne bo uničil sledov. Pisci anonimk so ponavadi tako zaposleni z vsebino in pisanjem ali lepljenjem črk, da pozabijo na potrebno previdnost in na pisanju pustijo svoje sledi, vključno z DNK. Najpogosteje so to prstne sledi, poleg njih pa še nekatere druge mikrosledi, ki v končni fazi preiskave pripeljejo do pisca in potrdijo njegovo identiteto. Za to so sicer potrebne drage in komplicirane preiskave, ki jih stranke običajno ne naročajo, povedati pa jim morate, da so možne.

Anonimno pisanje nato prejemnik ali detektiv preda izvedencu za daktiloskopijo, ki bo na njem skušal najti prstne sledi – bodisi s posebnimi praški bodisi z ninhidrinom ali parami joda in drugih substanc. Če se sami usposobite za izzivanje sledi na različnih podlagah, toliko bolje, a potrebno je veliko vaje in še več izkušenj. Sledi je treba potem ustrezno zavarovati in dokumentirati, da jih bo mogoče kasneje primerjati s prstnimi odtisi ali sledmi domnevnega pisca.

Za detektiva je verjetno med najpomembnejšimi preiskavami anonimnega pisanja preiskava pisave, podpisa, sloga in jezika. Vse to da običajno dovolj dobro sled, a šele tedaj, ko je opravil predhodne postopke v zvezi z odkrivanjem pisca anonimke.

Detektiv, ki se bo ukvarjal z anonimkami, mora najprej temeljito izprašati prejemnika o podrobnostih, ki jih vsebuje anonimka. Prepričati ga mora, da mu pove čisto resnico, če je še tako neprijetna, kajti le tako bo jasno, kako dobro ga pozna pisec. Analizirati mora vsebino in ugotoviti možne motive pisca, kar je pogosto precej težko, ker je večina piscev tako ali drugače psihično motenih, med njimi so pogosti skribomani.

William Harison je razdelil vsa anonimna pisanja v sedem skupin:

- grozilna;
- hudobna;
- maščevalna;
- izsiljevalska;
- pisma hudobnih oseb;
- pisma neuravnovešenih oseb;
- pisma oseb, nagnjenih k nenormalnemu humorju.

V Sloveniji bi kazalo glede na izkušnje dodati še osmo skupino, in sicer :

- pisma oseb s političnimi cilji.

Pisava – ključ do rešitve

Rokopis vsake osebe je značilen le zanjo in izraža njen značaj, življenjsko moč in energijo. Psiholog Heinz Remplein je zapisal, da na vsem svetu ni dveh oseb, ki bi imeli docela enako pisavo, čeprav sta si lahko dve na las podobni. Anton Trstenjak pa je zapisal, da se individualnost pisave glede edinstvenosti lahko meri s prstnimi odtisi, s to pomembno razliko, da so prstni odtisi enkratni in brez različic, medtem ko ima vsaka individualna pisava obenem nešteto različic. Znano je namreč, da se rokopis skozi življenjsko obdobje nekoliko spreminja in da nanj vplivajo tudi psihična stanja pisca. Pisava se spremeni tudi v hipnotičnem stanju, med pijanostjo in omamo zaradi drog, pri depresiji itn. Vendar nekaj karakteristik skoraj vedno ostane nespremenjenih in po teh lahko določite istovetnost pisca.

Kadar pisci anonimk pišejo prostoročno, se pravi, da ne uporabljajo pisalnega stroja ali računalnika, skušajo zamaskirati svojo identiteto tudi tako, da spremenijo pisavo. Vsaj oni si domišljajo, da so jo spremenili. Toda pisava povprečno izobražene/šolane osebe ni nekaj, kar bi ta lahko kar tako mimogrede spremenila. Pisava se z leti in prakso ukorenini v podzavest, ki vodi gibe zapestja in prstov, preko njih pa pisala. Gibi roke pri pisanju pa so tako enkratni, neponovljivi in natančni, da jih nihče, ki ni posebej izurjen, ne more zavestno spreminjati brez novega truda in učenja.

***

Neki osebi iz okolice Ljubljane je šel sosed strašansko na živce. Kako mu škoditi, ga razjeziti? Več let je oseba tuhtala in tuhtala in na koncu ugotovila, da bo zastavljene cilje dosegla z anonimnim pismom. Ni spadala med tiste, ki bi imeli doma ali na delovnem mestu pisalni stroj, kaj šele računalnik, da bi z njim lahko pisala anonimke. Dela se je morala lotiti kar s kemičnim svinčnikom na listu papirja, iztrganem iz šolskega zvezka domače šolarke.

Kljub temu, da je imela oseba le nedokončano poklicno šolo, se je zavedala, da jo pisava lahko izda. Skušala je spremeniti rokopis in zdelo se ji je, da je pri tem uspela.

»To bo dovolj, tega ne more nihče prepoznati kot moj rokopis!«, si je zadovoljno dejala, ko sta bila lista pred njo popisana. Vtaknila ju je v kuverto, jo po stari navadi oslinila in zalepila, oslinila še znamko, jo prilepila in pismo vrgla v najbližji nabiralnik.

Poštar je prinesel pismo naslovnici. Ja, če hočeš prizadeti soseda, moraš pisati njegovi babnici, ki potem naredi živega vraga, ko prebere vse pikantne podrobnosti o svojem dedcu. Ali so resnične ali ne, ni pomembno, naj se grdavž zagovarja potem, ko je prva huda ura že mimo. Tako je to v ruralnih okoljih, kjer je tradicija še vedno živa.

Prejemnica pisma, podpisanega z »zaskrbljeni farani«, je svojemu možu naredila takšno sceno, da so morali sosedje poklicati policijo, da intervenira, saj so se bali, da bo nesrečnežu zarinila kuhinjski nož med rebra in mu zasadila sekirico v lasišče.

Cel teden je trajalo njeno rentačenje in kujanje, potem je šele začela ugotavljati, ali tisto, kar piše v pismu, resnično drži ali ne. Po treh mesecih ji je postalo jasno, da gre za laži in polresnice in da njen dedec sploh ni takšen, kot piše v pismu. Napisane pa so bile grozne stvari. Ko je prišla na pogovor k zasebnemu

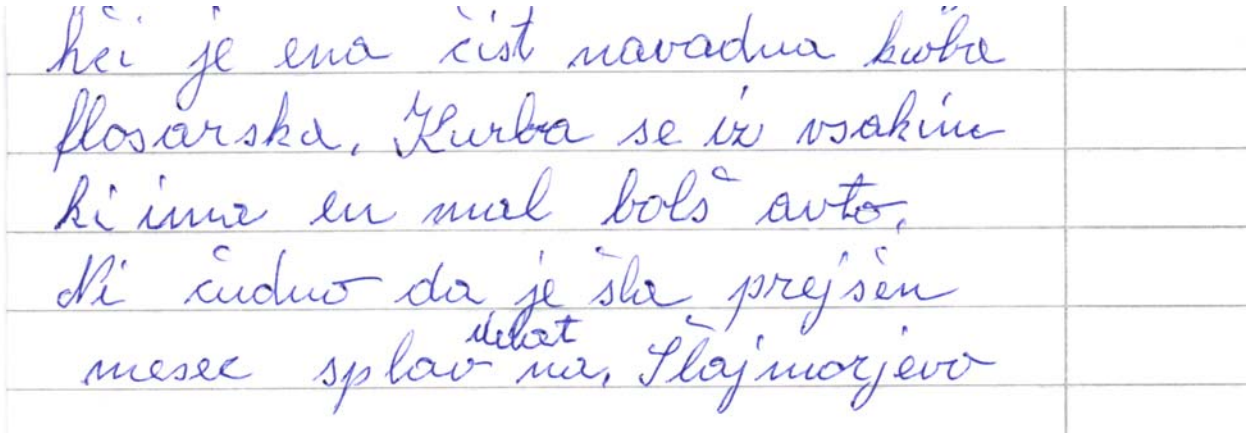

Anonimka

detektivu in mu prinesla tisto pisanje strupenega peresa, mu je, še preden je začel brati, povedala, da je na papirju toliko nespodobnosti, da je bilo še župniku nerodno, ko mu ga je pokazala, ampak da ni čisto nič res in da je možu delala krivico. Detektiv je bral, se iz vljudnosti in poklicne etike, močno grizel v ustnice, da se ni kdaj pa kdaj nasmehnil ali izrekel kakšne pripombe, ki bi lahko povzročila katastrofo. Človeška hudobija in domišljija nimata meja, kadar se združita in v anonimkah zaživita v čudoviti simbiozi.

Že na prvi pogled je bilo jasno, da je izdelek nastal v kuhinji, kjer so družinske in druge razmere prejemnice zelo dobro znane. Pravopisne in slovnične napake so dale slutiti, čeprav to nikoli ni zanesljivo, da gre za zelo pomanjkljivo izobraženo osebo, ton pisanja pa, da je materialno dovolj dobro preskrbljena. Vsebina je kazala, da gre za osebo, ki se ima za verno ali vsaj zelo dobro pozna krščanske nauke. Sklicevanje na neki del župnikove nedeljske pridige, je kazalo na to, da gre za osebo, ki bolj ali manj redno obiskuje nedeljske maše.

Prejemnica anonimke je zasebnemu detektivu povedala – bolje rečeno, on je izvlekel iz nje – še vrsto podrobnosti: *kaj je res od tistega, kar piše v pismu, kaj bi lahko bilo res, kaj vedo vsi v vasi, kaj je zaupala le najboljšim znankam, kdo bi utegnil za to še vedeti itn*. Najbolj jo je kot katoličanko grizlo, da je pisec anonimke vanjo vpletel tudi abortus njene hčerke. Za to še župniku ni povedala, ne ona, ne njen mož, ne hčerka. Mislila je, da nihče ne ve, razen zdravnikov in barabina, ki je zaplodil pamža. »Sramote«, ki ji je bila prizadejana z razkrivanjem družinske skrivnosti, ni mogla preboleti, zato se je tudi odločila, da poišče pomoč detektiva. »Saj je v časopisu pisalo, da odkrivate pisce anonimk!«, je nekako opravičevala svoj prihod.

Detektiv se je lotil posla najprej v vaški gostilni. Pazil je, da v njej ni bilo glavne osebe iz anonimke, se pravi moža naročnice, niti njunih sorodnikov. Vaške gostilne so še vedno zakladnice podatkov, ki jih je potrebno le sestaviti v informacijo.

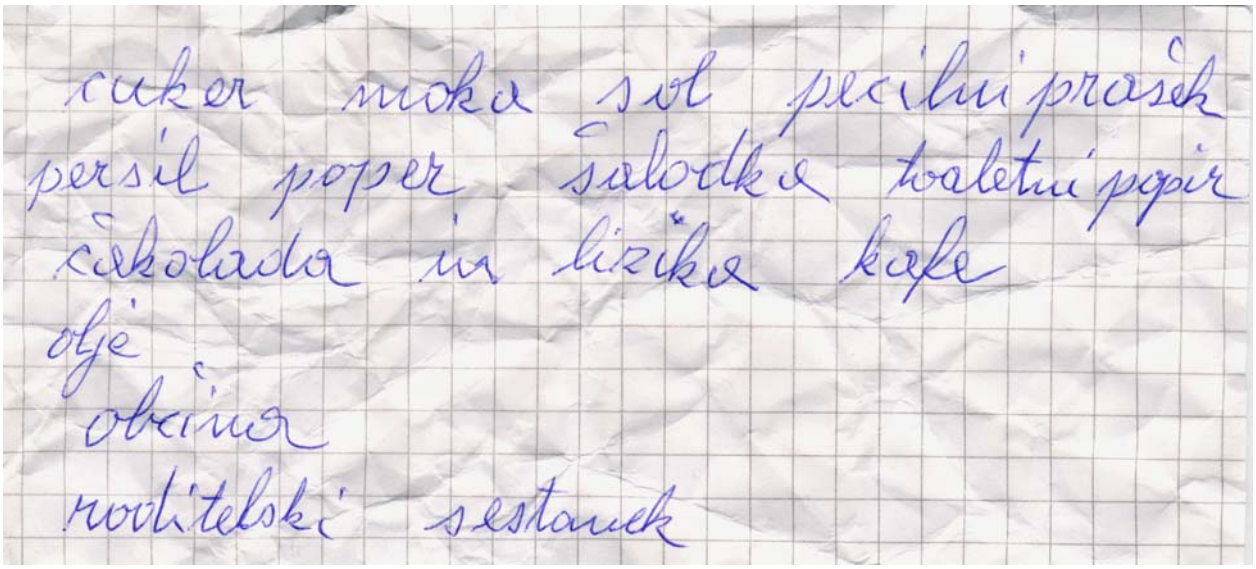

Nesporni primerjalni rokopis osebe, ki je napisala zgornjo anonimko

Medtem je bila narejena ekspertiza dokumenta in rokopisa. Kljub temu da je bila pisava »spremenjena«, je še vedno vsebovala toliko individualnih karakteristik, da bi bilo mogoče na njihovi podlagi z veliko gotovostjo razkriti pisca, če bi imeli primerjalni rokopis.

Krog oseb, ki bi utegnile napisati anonimno pisanje, se je hitro krčil in detektiv je s pomočjo naročnice in nekaterih »dobrih ljudi« ter z lastno iznajdljivostjo zbral nevplivane primerjalne rokopise. Primerjava rokopisov je potrdila sum.

Ko je detektiv potrkal na vrata domnevnega pisca in osebi zelo jasno povedal, kaj vse jo je izdalo, je ta po krajšem obotavljanju vse priznala. Še več, napisala je priznanje in se v njem opravičila sosedom. Ne vprašajte, kako je detektiv to dosegel, ker nekaj poslovnih skrivnosti kljub vsemu mora ostati skritih.

Vas zdaj še zanima, kako se je vse skupaj končalo?

Oseba, ki je napisala anonimno pisanje, je prejemnici in njeni družini v zahvalo, ker so odstopili od tožbe in sodnega pregona, po nasvetu zasebnega detektiva izplačala sorazmerno visoko odškodnino, da nagrade zasebnega detektiva niti ne omenjamo. Vendar se tožbi kljub vsemu ni znala izogniti. Jezik jo je preveč srbel in pred verodostojnimi pričami je izjavila, da je bilo to, da se je razvedelo za »svinjarije tistih« vredno odškodnine, češ, »naj vsi vedo, da je njihova hči navadna kurba flosarska«.

* * *

Primeri, ko pisec anonimnega pisanja ali goljuf spremeni rokopis, sploh niso redki.

Njihov cilj je, da je v pisnem izdelku rokopis drugačen od njihove običajne pisave. Najpogosteje skušajo to doseči tako, da uporabljajo velike črke, kapitalke. Že samo s tem spremenijo ritem pisanja, kar daje izdelku drugačen videz tako glede ritma in oblikovanja ter harmonije črk, ki je sicer značilna za pisca. Zato se jim največkrat ne zdi potrebno spreminjati drugih podrobnosti, ki so manj opazne ali pa neveščemu očesu popolnoma neopazne.

Drug pogost način je, da zelo spremenijo velikost črk, bodisi da jih povečajo ali pomanjšajo za 1,8 do 3,2 x, v ekstremnih in redkejših primerih še bolj.

Tretja pogosta značilnost hoteno spremenjenega rokopisa je sprememba naklona črk. Tisti, ki običajno uporabljajo rahel naklon v levo, ga bodisi povečajo do ekstremov ali uporabijo večji naklon v nasprotno stran. Enako velja za pisce z običajnim naklonom v desno.

Tisti, ki se imajo za zelo prebrisane, skušajo nekatere črke, najpogosteje kapitalke, drugače oblikovati. Kljub temu še vedno ostajajo makropoteze in druge individualne karakteristike, zlasti pri ostalih črkah, ki pri skrbni analizi rokopisnega pisanja izdajajo avtorja. Navsezadnje ne sme tako spremeniti rokopisa, da bi bilo njegovo pisanje nečitljivo! Je pa še nekaj: vsak nosi v podzavesti vcepljene oblike črk, ki so lastne le njemu. Tudi če črke spreminja, ohranja svoj miselni vzorec in podzavestno v novo oblikovane črke vnaša elemente iz svoje podzavesti, torej oblike, ki so lastne le njegovi duši in roki. In ker roko pri pisanju upravlja podzavest, kaj kmalu začno prevladovati oblike, shranjene v njej, in izpodrivati one, ki jih hoče sprva zavestno vnesti v svoj rokopis. Individualne karakteristike pisave so strašansko izdajalski elementi, le da večina piscev pisem strupenega peresa in goljufov tega še ne ve, nekoč pa se jim o tem še sanjalo ni in tedaj so ponaredki in anonimke cvetele kot travnik v juniju.

***

S preiskavami pisav in ponarejenih listin so se ukvarjali že Rimljani, saj je že tedaj mrgolelo anonimnih pisanj. Celo Plinij v pismu Trajanu piše o anonimnih pisanjih, ovadbah zoper kristjane, ki jim Rimljani niso bili naklonjeni.

V Justinijanovem kodeksu iz 6. stoletja neki člen natančno določa način, kako mora biti opravljena primerjava rokopisa in njegova identifikacija. V 16. stoletju je bilo v Franciji ustanovljeno prvo združenje izvedencev za rokopise. Leta 1570 so namreč ugotovili, da je nekdo ponaredil podpis Karla IX., leta 1609 je izšla prva publikacija, ki obravnava ponarejanje pisav, ki jo je napisal François Demelle, leta 1632 pa je Italijan Camillo Baldo s knjižico *Tratto come una lettera massiva si cognoscono la natura e qualità del scrittore* – Razprava o tem, kako na podlagi rokopisa (pisma) spoznati nrav in lastnosti pisca, utemeljil grafologijo, čeprav tedaj tega pojma še niso uporabljali.

Vendar ni bil ponarejen samo en Karlov podpis! Izvedenci za preiskovanje pisav in dokumentov, ki še danes preiskujejo srednjeveške dokumente, trdijo, da velja kar petintrideset odstotkov vseh listin Karla Velikega (747 – 814) za ponaredke. Enako je z listinami Merovingov (482 – 751). Od 194 ohranjenih listin je okoli šestdeset odstotkov nepristnih, nastalih v kasnejših obdobjih, na njih pa so izmišljeni monogrami in prirejeni datumi.

Največ ponarejenih listin je nastajalo v samostanskih in cerkvenih pisarskih delavnicah in mnoge so prav Cerkvi in samostanom prinašale neizmerna bogastva in privilegije. Med takšne sodi tako imenovana Konstantinova darovnica, s katero naj bi katoliški Cerkvi podaril vse zahodne province svojega cesarstva, okoli dva milijona kvadratnih kilometrov. Izvedenci menijo, da je bila narejena kakšnih petsto let po Konstantinovi smrti. Toda v tistih časih ni bilo zasebnih detektivov in izvedencev za preiskovanje pisav in dokumentov, ki bi oškodovancem lahko pomagali.

* * *

Izkušen izvedenec za preiskovanje pisav in dokumentov ve, da ima vsaka oseba svoj slog *oblikovanja dopisa*, naslova na kuverti, čeka, pogodbe itn. Pozoren je, kako daleč od določenega roba se začne ali konča besedilo, kakšen je razmik med črkami, vrsticami, odstavki, kako postavlja vejice, pike in druga ločila, kakšna sta videti levi in desni rob besedila itn.

V primerih, ko gre za starejše dokumente, je pomemben tudi papir. Papirji se med seboj zelo razlikujejo po načinu izdelave in sestavinah. Za temeljito analizo papirja je potrebno obsežno znanje kemije in fizike ter dobro opremljen laboratorij, vendar je v nekaterih primerih mogoče določiti vrsto papirja tudi s skromnejšimi pripomočki na domači delovni mizi.

Goljufi so vedno skušali unovčiti svoje zamisli in trud. Med najbolj znanimi potegavščinami zadnjih desetletij, pri katerih je šele analiza papirja ovrgla dvome, sta dnevnika Mussolinija in Hitlerja. Zlasti slednji je kar dolgo buril duhove, saj je več zgodovinarjev in celo izvedencev za preiskovanje pisav in dokumentov potrdilo njegovo avtentičnost. Skoraj bi obveljal za pristnega, če se ne bi odločili za podrobno preiskavo papirja, enako kot pri Mussolinijevem. Druga pomembna napaka, ki jo je naredil pa je bila velika črka H. Hitler je uporabljal zelo različni črk H v podpisu in preostalem rokopisu.

Preiskavi papirja obeh dnevnikov sta pokazali, da so v njiju slamnata vlakna oziroma optična belila, ki jih v času, ko sta domnevna avtorja živela, še niso uporabljali. Takih in podobnih primerov je ogromno. Mnogi pač poskušajo in nekaterim celo uspe, prevara namreč. Uspe pa le, kadar dokumenta ne dobijo v roke ustrezni strokovnjaki.

Ne zamenjujte grafologije, grafometrije in grafoskopije. Vsak od teh izrazov ima svoj pomen in vsaka od teh metod svoj namen. Grafologi se ukvarjajo s proučevanjem človeškega značaja in zdravja, grafometrija z merjenjem pisav in črk, grafoskopija pa s preiskovanjem pisav.

Danes poimenujemo izvedence, ki ugotavljajo istovetnost pisav in podpisov, najpogosteje prav tako: izvedenec za preiskovanje pisav, podpisov in dokumentov. Običajno je pod pojmom

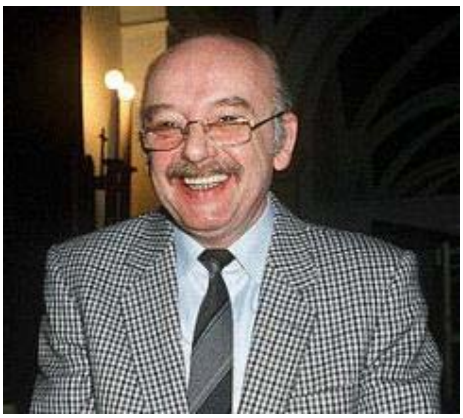

Konard Kujau, ki je ponaredil Hitlerjev dnevnik s ponaredkom v roki

dokument mišljen medij, ki vsebuje informacije, oziroma medij, na katerem so informacije. Ta medij je lahko trdi disk, disketa, CD rom, glinasta ploščica, hišni zid, magnetni trak, pergament, človeška koža, papir itn. V tem prispevku je mišljen kot nosilec informacije zgolj papir, ostali mediji so posebej omenjeni.

Sposobnost preiskovanja pisav in podpisov si tisti, ki ga to področje zanima, pridobi z dolgoletno prakso, ki je ne more nadomesti noben učbenik. Detektiv mora poznati le nekaj osnov te veščine, ki si jih pridobi s pomočjo specializiranih priročnikov ali tečajev.

Med osnovna znanja spada preiskovanje in primerjanje podpisov. Mnogo ljudi ima vedno skoraj enak podpis, nekateri pa le podobne, in celo če podpišejo tri dokumente enega za drugim, je na vsakem podpis malo drugačen. Vsak ima dovolj splošnih in individualnih značilnosti, da ga izvedenec lahko z gotovostjo prepozna.

Načinov *ponarejanja podpisov* je precej. Med klasičnimi je najpogostejše *kopiranje*, ki lahko poteka na tri načine: da pisec položi dokument z originalnim podpisom na papir in potem s svinčnikom ali kulijem vleče linijo po originalu, s čimer dobi na spodnjem papirju reliefni odtis podpisa. Lahko položi vmes kopirni papir in dobi poleg reliefa še vidno kopijo. Pri tretjem načinu položi originalni dokument nad močan vir svetlobe in nanj list, na katerem bo ponaredil podpis. S pisalom prerisuje spodnji originalni podpis na ponaredek. Eden od načinov ponarejanja je tudi, da ponarejevalec projicira originalni podpis v razmerju 1:1 in vleče poteze po projicirani sliki.

Vse te načine lahko kljub izredni podobnosti podpisov hitro odkrijete. Vsak človek ima določeno energijo in hitrost podpisovanja, kar se kaže v potezah posameznih črk. Pri kopiranem podpisu te dinamike in energije ni videti. Začetki in zaključki potez so drugačni, enako pritisk pisala na papir itn. Izvedenec najlažje prepozna podpisa, ki sta bila kopirana s pomočjo kopirnega papirja ali reliefnega odtisa. Oboje je dobro vidno pod ponarejenim podpisom s pomočjo mikroskopa, velike povečave ali makrofotografije. Za odkrivanje ponaredkov so uporabni tudi različni elektronski aparati.

Med starejšimi triki odkrivanja ponarejenih podpisov je bil običajen film. Originalni podpis so preslikali v velikosti 1 : 1. Nato so na enak način preslikali še domnevno ponarejen podpis. Razvita filma so položili enega nad drugim nad svetilko. Če sta se podpisa ujemala v vseh podrobnostih in se prekrivala, je bil to zanesljiv znak, da sta ponarejena, kajti niti dva podpisa nista popolnoma identična.

Znaki, ki kažejo na ponarejen podpis, so:

- hitrost pisanja je manjša kot pri originalu;
- pogosto spreminjanje naklona in pritiska pisala;
- poteza je na začetku ali na koncu »topa«;
- poteze so šibkejše, valovite in izdajajo tresenje roke;
- poteze so prekinjene in ponovno začete;
- poteze se ustavljajo, kjer bi morale gladko teči.

Preden začnete zbirati vzorce pisav, se morate podrobno seznaniti s spornim pisanjem: slogom, vrsto pisala, pisalnega stroja ali tiskalnika, barvo in velikostjo papirja, vsebino itn. Znati morate jemati primerjalne vzorce pisav.

Primerjalni vzorci se ločijo na *vplivani* in *nevplivani rokopis*. Prvi je tisti, ki je bil napisan v zvezi s preiskovanjem primera, drugi oni, ki je bil napisan neodvisno od njega.

Za preiskavo je boljši nevplivani rokopis, ki ga detektiv najde v krogu, kjer oseba, katere rokopis iščete, živi in se giblje. Dom, šola, delovno mesto, društva, poslovni partnerji itn. so pravi kraj za začetek iskanja kakšnega njenega nevplivanega pisanja. Skušajte izbrskati rokopis, ki je napisan z enakim pisalom kot sporni rokopis, po možnosti v enakem položaju telesa. Dobro je, če lahko najdete rokopis, ki je bil napisan vsaj približno takrat kot sporno pisanje, malo prej ali malo kasneje, če najdete oba, toliko bolje. Zelo pomembne so velike črke, ki jih ljudje bolj prilagajajo

svojim potrebam in značaju in imajo zato več individualnih karakteristik. Enako je z datumi in drugimi številkami.

Kadar ne morete dobiti nevplivanega rokopisa, se potrudite in dobite tako imenovani vplivani rokopis. Oseba naj napiše nekaj stavkov z enakim pisalom, kot je bilo uporabljeno za sporni dokument. Besedilo ji narekujete, pri čemer uporabljate takšne besede, v katerih so enaki posamezni zlogi in črke kot v besedah spornega rokopisa. Narek mora vsebovati vse značilne črke in zlogovne povezave. Ne narekujte ločil, velikih črk in odstavkov. Če vas oseba vpraša, kako se kaj piše, ji odgovorite, da je to čisto vseeno, le da bo napisano in naj napiše tako, kot misli, da je prav. Navsezadnje niste lektor, ampak detektiv. Osebo prosite, naj se podpiše pod tisto, kar je napisala. Če se noče, ne silite vanjo.

Vedno morate vsaj približno ugotoviti njeno starost, poklic, izobrazbo, osebne okoliščine, zdravstveno stanje, katero delo opravlja in na kakšnem delovnem mestu, ime in priimek naj bi vedeli, še preden jo prvič ogovorite.

Nerodno je, da lahko oseba hote spremeni rokopis in da potem niti največji strokovnjak ne more ugotoviti istovetnosti.

***

Natanko to se je zgodilo v eni največjih operativnih obdelav preteklega režima, v akciji GOS. Kljub temu, da so od osebe, ki je bila med stotinami osumljencev za pisanje spornih letakov, pobrali vplivani rokopis, je bil rezultat primerjave negativen. Oseba, preprost skladiščni delavec iz okolice Škofje Loke, je časnikarju Slovenskih novic in soavtorju te knjige, ki je o akciji napisal podlistek, zaupala, da je rokopis spremenila in na ta način prevarala preiskovalce. Potem je napisala nekaj stavkov, ki jih je pregledala sodna izvedenka, ista, ki je sodelovala pri preiskavah pisav v OO GOS. Takoj ko je zagledala pisavo, je dejala, da je identična s tisto na letakih. Kasneje je naredila ekspertizo in s popolno gotovostjo potrdila, da je letake pisala ista oseba, ki je časnikarju na list papirja v uredništvu napisala nekaj stavkov.

***

Dr. Željko Sabol v knjigi Identitet rukopisa piše: »Nemogoče je, da bi nekdo po daljšem časovnem razdobju na popolnoma enak način ponovno zamenjal svoj rokopis, pa tudi poenotenost spornega rokopisa v več anonimnih pismih istega porekla kaže, da v njih ni pretvarjanja.« (Sabol, 1986 : 57). Primer gospoda I. Š. iz OO GOS dokazuje ravno nasprotno!

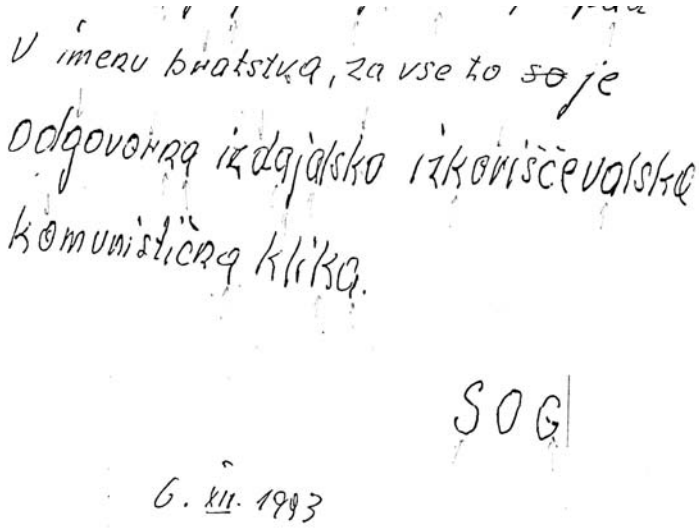
V imenu hrvatskog, za vse to so je
odgovorna izdajalsko izkoriščevalsko
komunistična klika.

SOG

6. XII. 1993

PRIMERJALNI ROKOPIS PISCA LETAKOV

Oseba, ki daje rokopis, pogosto spreminja posamezne značilnosti v njem, predvsem nagib in velikost črk. Le redkokdaj se spomni, da bi bilo dobro spremeniti tudi povezave med črkami, razmik med vrsticami in njihovo smer (navzgor, navzdol, vodoravno), pritisk pisala na papir itn. Če je besedilo dovolj dolgo in ga znate narekovati s potrebno dinamiko, bo piscu proti koncu popustila koncentracija in prešel bo na pisanje svoje običajne pisave in sloga.

Ljudje, ki nimajo čiste vesti, pogosto niso pripravljeni na sodelovanje in ne želijo dati svojega rokopisa. Kaj pa tedaj?

Potrebno se je znajti. Rokopis je možno dobiti tako, da osebo prosite, da vam napiše kakšen naslov, za katerega veste, da vam ga bo brez zadržkov povedala. Tudi poštna povratnica je boljša kot nič, če oseba, ki jo prejme, na njej z besedo izpiše datum in se podpiše. Med odpadki, ki jih meče v bližnji zabojnik za smeti, boste prej ali slej našli vsaj košček papirja z njenim rokopisom, razen če ne gre za poklicnega agenta obveščevalne ali protiobveščevalne službe, ki nikoli nikjer ne pušča sledov. Celo v lastnih smeteh ne.

Med načini identifikacije ponarejenega podpisa – ves čas bomo govorili o podpisu, čeprav velja vse to za katerikoli del rokopisnega dokumenta – je uveljavljen ta, da preiskovalec najprej zbere čimveč podpisov osebe, katere podpis naj bi bil ponarejen. Denimo, da ste ta preiskovalec ravno vi!

Vse te podpise prekopirate ali fotografirate, pri čemer jih povečate 2 do 3 x, vse enako (!), kar s sodobnimi fotokopirnimi stroji in računalniško tehniko ne predstavlja problemov. Povečane kopije prilepite na ustrezno velik karton enega pod drugim in jih označite s črkami, številkami ali datumom nastanka, medtem ko originale skrbno shranite v arhiv. Primerna označba teh podpisov je O1, O2, O3 itn. (O za original.)

V levi zgornji kot kartona, če hočete, lahko tudi v desnega, vendar se potem vedno držite tega sistema, nalepite enako prekopiran in povečan domnevno ponarejeni podpis in ga označite s P1, če je ponaredkov več, naj si označbe sledijo P2, P3 itn. (P za ponaredek.)

Ta grafična preglednica ni namenjena samo vam, ampak tudi vaši stranki in morda sodišču, kjer je pomembno, da je pregledna in preprosta za razumevanje, zato naj bodo tudi označbe logične in preproste.

Takoj postane vidno, da se originalni podpisi med seboj razlikujejo. Nevešče oko bi celo ponaredek z mirno vestjo pripisalo originalom. Za ločevanje podpisov oziroma pisav morate najprej določiti deskriptorje, splošne in individualne karakteristike pisave, torej pojme, s katerimi opišete posamezne značilnosti posameznega rokopisnega znaka in rokopisne besede. Podroben opis celotnega postopka bi to knjigo močno odebelil, zato bomo opisali le najosnovnejša načela nadaljnjega dela.

Rokopis, še prav posebej podpis, predstavlja harmonijo oblike in ritma pisanja. Oboje je imanentno zgolj avtorju rokopisa in popoln ponaredek rokopisa je skoraj nemogoč, razen v treh izjemnih primerih, ki jih bomo omenili kasneje. Stran rokopisa lahko primerjamo s simfonijo, podpis s preludijem. Ne glede na to, ali simfonijo zaigrajo virtuozi ali učenci, vedno jo prepoznamo, četudi včasih kdo spusti kakšno noto ali spremeni ritem ali kaj poudari bolj kot drugi. Enako je s pisavo. Vedno ohrani določene značilne elemente, po katerih se loči od ponaredka, čeprav se lahko precej razlikuje tudi od rokopisa, pisanega pred pol leta ali petimi minutami. V pisavi je namreč izražena harmonija duše avtorja, ki se spreminja, vendar ohranja svoje značilnosti. Te značilnosti so naši deskriptorji. Kaj pa ritem? Tudi tu lahko vlečemo vzporednico med preludijem ali simfonijo in podpisom ali rokopisom nasploh. Ritem je tisti, ki glasbene note oblikuje v simfonijo ali preludij. Vsaka odigrana zase in po preudarku vsakega izvajalca, bi predstavljale kakofonijo, nerazpoznaven hrup namesto vsem znane glasbe. Ritem v pisavi povezuje posamezne črke in njihove elemente v podpis in rokopis, mu daje ton in prepoznavno značilnost. Ritem pisave se pri vsaj povprečno izobraženi osebi oblikuje v podzavesti, enako kot oblika črk. Ponarejevalec, naj bo še tak mojster, obojega ne more posneti, ker je njegova podzavest drugačna, enako tudi zavest. Z znanjem in spretnostjo se lahko le približa originalu, ne more pa istočasno ujeti njegovega ritma, oblike in harmonije.

Zato najprej ugotovite ritem pisave. Vsaka beseda razodeva hitrost pisanja, kar je na povečavi ali pod povečevalnim steklom dobro vidno. Hitrost določate:

- s pomočjo serifov, kljukic, na začetku ali/in koncu posameznih potez;
- s koničastimi repki posamezne poteze na začetku ali koncu posamezne črke ali besede;
- z enakomerno in gladko dolgo potezo ali/in enakomerno krivino posamezne poteze;
- z mehkimi prehodi med pritiskom pisala na podlago v isti besedi.

Ponaredek se običajno bistveno razlikuje ravno v teh podrobnostih, saj ponarejevalec pogosto zastane na mestu, kjer avtor brez pomisleka vleče pisalo z njegovo običajno hitrostjo, ker je ne uravnava njegova zavest.

Razmerja črk, njihovih elementov, povezav, belin – presledkov, razporeditve v prostoru in njihov naklon so naslednji elementi, ki ločujejo ponaredek od originala. Značilen je tudi pritisk pisala na podlago, ki se pri originalu spreminja in je bistveno drugačen kot pri ponaredku, saj ga opredeljujeta podzavest in pisalne navade, redkeje pisalo in podlaga.

Oblikovanje elementov črke, črke kot celote in besede je naslednja past za ponarejevalca. Za določanje najmanjših značilnosti črke in povezave v besedo boste potrebovali srednje močno povečevalno steklo (od 7 do 10 x povečava). Pokazala vam bo, kako se pisalo premika in kako ga avtor obrača med pisanjem. Ponarejevalčevo pisalo se obnaša popolnoma drugače, kar se ob taki povečavi na originalu jasno vidi. Samoglasniki, črke k, r, m, n, u, t, so pogosto zelo izdajalske, zlasti tedaj, kadar se povezujejo z drugo črko z značilno ritmično potezo. Ni ga ponarejevalca, ki bi uspel obvladati mikropoteze povezovanja črk z enakim ritmom, obliko in pritiskom, kot to počne avtor!

Šele ko ste določili te deskriptorje, se pravi splošne in individualne karakteristike pisave in razpon razlik originala, se lotite primerjave s ponaredkom in pri tem uporabite originale, ker se na njih vidi več podrobnosti kot na kopijah ali fotografijah, naj bodo še tako ostre. Še zlasti je na kopijah slabo vidna hitrost pisanja.

Na koncu še izpolnitev obljube: v katerih treh primerih je možno ponarediti podpis tako dobro, da je celo najboljši preiskovalec pisav in dokumentov v dvomih in ne more z gotovostjo odgovoriti na vprašanje, ali je podpis ponarejen ali ne?

Prostoročno, se pravi brez kopiranja, je mogoče ponarediti podpis osebe, katere podpis nima posebnih in značilnih poudarkov potez, oblik in ritma, se pravi neke značilne harmonije. Avtor hitro premika pisalo po podlagi, vendar pri tem ne naredi nobene karakteristične poteze, zanke,

oblike ali postanka. Ves podpis je medel, ena sama neprekinjena črta, tako rekoč čačka. Celo originali so si zelo različni, kar ponarejevalcu olajša delo.

Enako mu ga olajša podpis neizobražene, tako rekoč polpismene osebe, kateri predstavlja podpisovanje višek intelektualnih naporov in veščine. Njene poteze so neznačilne, brez individualnih karakteristik, počasne in zelo enakomerne, črke in podpis so tako rekoč narisane. Ponarejevalcu ni težko na enak, počasen način prerisati podpisa, v katerem ni ne ritma, ne harmonije, so zgolj »narisane« črke.

Tretja vrsta podpisov, ki jih je mogoče brez večjih težav ponarediti, so podpisi oseb, ki tudi sicer svoj podpis zelo različno izpisujejo. Variacij njihovega podpisa je toliko in so tako velike, da je izredno težko določiti meje, kaj lahko še pripišemo avtorju in kaj ponarejevalcu. Vsak njihov podpis je »umetnina zase« in je lahko popolnoma različen od podpisa izpred pol minute ali pol leta. Tovrstni podpisi so pogosti pri nekaterih duševnih bolnikih.

Že teh nekaj osnovnih informacij kaže, kako kompleksna veščina je prepoznavanje in primerjanje pisav, zato to delo raje zaupajte izvedencem za preiskovanje pisav in dokumentov, če gre za rokopis strupenega peresa.

Stranko izprašajte vse o njenih domnevnih sovražnikih in nasprotnikih. Ne omejujte se le na tiste, ki se jim je zamerila včeraj. Zamere trajajo desetletja, zlasti pri ljudeh, ki jim zamere predstavljajo edino zaposlitev njihovih možganskih celic.

Ljubezenske zadeve iz mladih ali zrelih let, zamere, povezane s poklicno kariero, zamere zaradi medsosedskih odnosov, zamere zaradi različnega uspeha v življenju, zamere zaradi otrok, zamere kar tako so najpogostejši motivi anonimnih pisanj. Iz zamer izvira sovraštvo in sovraštvo vedno zahteva maščevanje, zadoščenje. Anonimna pisanja oboje ponujajo v izobilju.

Vse informacije si zapišite, skupaj z imeni, datumi, naslovi in drugimi podatki, ki ste jih pridobili. Analiza in občutek, vas in vaše stranke, lahko zožijo krog osumljencev.

Pisci anonimk le še redko pišejo z roko. Tudi pisalne stroje vse manj pogosto uporabljajo in jih nadomeščajo z računalniškimi tiskalniki. Posebno laserski omogočajo zelo zanesljivo identifikacijo stroja, na katerega so bili natisnjeni. Kadar izsledite stroj, njegov uporabnik in pisec anonimke ni več daleč.

***

Časnikarji pogosto prejemamo anonimke in ko sem pisal o nekem procesu zoper izsiljevalca homoseksualnega gospoda, jih je kar nekaj prišlo na moj naslov v uredništvo. Ena je bila še posebej zanimiva, ker je pisec, očitno moški, kar sredi pisanja spremenil spol, v katerem je pisal in se prelevil iz

ženske v moškega. V pisalnem stroju je uporabljal dvobarven rdeče-črni pisalni trak, poleg tega je imel pisalni stroj še vrsto individualnih značilnosti. Enako je tudi pisec nekatere črke bolj močno udarjal kot druge. Tudi prstne sledi je pustil na pismu in ovojnici. Potrebno je bilo le nekaj dni, da sem s pomočjo znancev pridobil primerjalne dopise in s pomočjo drugih znancev, strokovnjakov za daktiloskopijo in preiskavo dokumentov, ugotovil, kdo je pisec anonimke, ki ni bila v čast njegovemu poklicu in položaju v družbi.

***

Pri uporabi fotokopirnih strojev in laserskih tiskalnikov morate papir z anonimnim pisanjem, še preden je daktiloskopsko obdelan, postaviti pod mikroskop, ker ima vsak stroj svoj lasten, neizurjenemu očesu neviden podpis. To so značilne sledi mehanizma za transport papirja, vdrtine na robovih lista, vzorci, vtisnjeni v papir, vrsta barvila in običajno najopaznejše – plejada majhnih črnih pikic, ki jih na njem zapušča laserski tiskalnik ali fotokopirni stroj. Te črne, prostemu očesu nevidne pikice, predstavljajo najočitnejši podpis stroja. Vsak laserski tiskalnik ali fotokopirni stroj pušča te pikice vedno na istih mestih, najmanj dotlej, dokler mu ne zamenjajo barvila in dokler ga serviser ne očisti.

Ko ste ugotovili vse te podrobnosti, morate s pomočjo arhivskega gradiva, če ga imate, določiti znamko in tip stroja. Toda tega primerjalnega arhivskega gradiva zelo verjetno nimate in morali se boste podati na lov za strojem. Pri vseh sumljivih strojih vzemite vzorce. Skozi vsakega spustite deset listov in jih oštevilčite ter spravite vsakega v svoj ovitek. Toliko zato, ker se pri nekaterih tipih laserskih tiskalnikov in fotokopirnih strojev prvih nekaj listov med seboj razlikuje. Precej bolj zapleteno je identificiranje strojev, kadar jih je uporabljenih več zaporedoma. Denimo, da je dokument natisnjen na laserskem tiskalniku in nato prefotokopiran na dveh različnih fotokopirnih strojih. Posledica je več znamenj, ki neizurjeno oko zmedejo, strokovnjaka pa opozorijo na verižno kopiranje.

Kdor se bo specializiral za odkrivanje piscev in pošiljateljev anonimnih pisanj, bo moral sodelovati s strokovnjakom za preiskovanje pisav, podpisov in dokumentov ali se bo moral sam izpopolniti v tej veščini. Za začetek bo moral prebrati nekaj literature in si nabaviti ustrezno opremo, ki se deli v šest skupin:

- osnovna merilna sredstva;
- povečevala;
- svetila;
- fotografska oprema;

- posebni instrumenti;
- računalniška oprema.

Osnovna merilna sredstva so ravnila, trikotniki z milimetrsko merilno skalo, kotomer oziroma geotrikotnik, šablona iz prozorne folije z milimetrsko rastrsko mrežo, šestila, prosojnice ali steklene ploščice. V trgovini s povečevalnimi stekli si izberite najbolj kakovostne lupe s 4, 7, 10 in 25 kratno povečavo. Potrebovali boste tudi mikroskop, ki vam mora omogočati mikrofotografijo. Za preiskovanje pisav zadostujejo povečave do 50-krat, če pa boste preiskovali dokumente in ugotavljali identiteto tiskalnikov in fotokopirnih strojev, potrebujete večje povečave tja do 1.500-krat. Mikroskop, ki vam omogoča, da istočasno opazujete dva različna dokumenta, enega ob drugem, in da uporabljate različno osvetlitev itn., je posebej priporočljiv. Različne svetilke so za preiskavo dokumentov nujnost: ultravijolična (UV) in infrardeča (IR) svetloba se pri tem poslu uporablja vsakodnevno. Enako razpršena in usmerjena svetloba. Svetloba, ki ima izvor za dokumentom in ga presvetli, vam bo pogosto odkrila njegove skrivnosti.

Posebne instrumente, kot so na primer elektrostatične aparature (SEDA), videospektralni primerjalnik (VSC), ki se uporablja za razkrivanje različnih črnil in papirjev in druge, v zasebni praksi pri nas še nihče ne uporablja, v tujini pa so obvezni sestavni del opreme preiskovalca dokumentov in pisav.

Bolj pogosto kot posebne instrumente boste potrebovali znanje in opremo za fotodokumentiranje. Dokument ali pisavo morate v svojem poročilu predstaviti tako, da bo vsakemu razumljiva. Za to potrebujete fotografije. Običajna fotografska oprema za makro fotografijo ponavadi zadostuje. Bolj kot znamka fotoaparata, ki naj bo običajna 35-milimetrska zrcalna kamera, je pomembna kakovost objektivov in osvetlitev.

Obiščite sodne izvedence za preiskovanje pisav in dokumentov in jih poprosite, da vas vpeljejo v to veščino, vključite se v novičarske skupine o tej tematiki na internetu in sledite strokovni literaturi. Največ pa boste pridobili z vsakodnevno prakso in poglabljanjem v stroko.

Zaščita rokopisnega podpisa

Detektiv mora vedeti, kako je mogoče zaščititi podpis pred ponarejanjem in nič narobe ne bo, če to svoje znanje posreduje stranki. Podpis, ki ga je težko ponarediti, mora:

- biti berljiv;
- vsebovati polno ime in priimek (akademski naslov ali dodatna beseda še bistveno oteži ponarejanje);
- napisan mora biti poševno (kurzivno);
- biti zapisan s hitrimi potezami;
- biti zapisan z jasnimi črtami;
- biti zapisan z različnim pritiskom na različnih mestih, kar se odraža v debelini črt (črte so lahko prekinjene, vendar tekoče, med pisanjem);
- stati na dokumentih takoj pod besedilom, brez vmesnih belin in praznin, ki omogočajo dodajanje besedila.

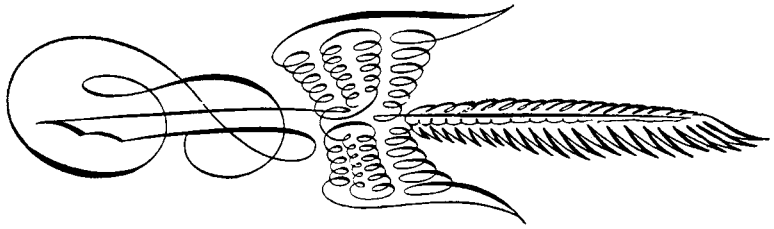

Rokopisni podpis v obliki ptice, težaven za ponarejanje

Poglejmo si te elemente s stališča ponarejevalca. Hitrost izpisa podpisa je bistven element. Ponarejevalec bo zelo težko ujel ritem in hitrost ter obliko in velikost črk. Eden od teh elementov bo omogočal prepoznavo ponaredka, torej je hitrost podpisovanja pomemben element zaščite. Dolžina in enakomernost podpisa je drugi takšen element. Dolg podpis, bolje rečeno, skupna dolžina vseh potez omogoča avtorju, da izdela v podzavesti značilne elemente spajanja črk in zlogov, ki je lasten le njemu. Ponarejevalec ne more z enim zamahom napisati tako dolge linije z enakimi elementi spajanja, zato mora med posameznimi elementi prekiniti delo in začeti znova, kar je pod mikroskopom ali lečo dobro vidno in izda ponaredek.

Kakovost linije podpisa, to je črt in krivulj, iz katerih je sestavljen, je tretji element. Pri originalu je kakovost linij enakomerna, z logičnimi in mehkimi prehodi. Pri ponaredku je ta kakovost slaba, vidni so zastoji pri pisanju ali neenakomerni in nelogični prehodi, ki jih povzroča miselni napor ponarejevalca, ki mora, za razliko od avtorja originala, misliti na svoje poteze.

Odebelitve na posameznih mestih v podpisu so dodaten zaščitni element, ki ga lahko naredi avtor podzavestno, če uporablja nalivno pero ali svinčnik. Te odebelitve dajejo podpisu eleganco in značaj in jih je zelo težko ponarejati na neopazen način. Pod mikroskopom se ponarejanje odebeljenih mest v podpisu razločno vidi.

Rokopisni podpis Johna Hancocka je izredno težko ponarediti

Pritisk pisala je prav tako pomemben element zaščite in je značilen za avtorja. Vseeno je, ali je močan ali nežen. Najtežje je ponarediti podpis, ki je pisan s srednje močnim pritiskom pisala in ustrezno hitrostjo, medtem ko je podpise, ki so pisani z izrazito močnim ali izrazito nežnim pritiskom, lažje ponarejati.

Akademski naslov ali kak drug dodatek imenu, na primer datum, ponarejevalcu zagreni življenje, ker predstavlja dodatno oviro, napor in delo. Ponarejevalec bo moral v takem primeru proučiti in ponarediti dodatne elemente, kar daje preiskovalcem več možnosti, da ga odkrijejo.

Vse to stranki lahko poveste zelo preprosto: podpisa, ki je dolg, berljiv, hitro napisan, s posameznimi odebeljenimi elementi črk, katerih ravne črte in krivulje so kakovostno izpisane z logičnimi podzavestnimi prekinitvami, pri čemer se premika poleg prstov in dlani tudi podlaktnica, in ima še dodatno besedilo (akademski naslov, datum ipd.) je skoraj nemogoče ponarediti.

Sumljivi žigi

Žigi, rečemo jim tudi štampiljke ali pečati, so pogosto prezrti in podcenjeni, kadar gre za ocenjevanje verodostojnosti in pristnosti dokumentov. S pojmom ‘dokument’ je mišljen nosilec podatkov/sporočila, običajno papir, lahko tudi drug material, na katerega se odtisne žig. Žig je podobno kot podpis tarča ponarejevalcev že od najstarejših časov, le da so nekoč za žig uporabljali glino ali vosek, v katerega so s kovinskim ali drugim predmetom vtisnili relief. Danes v pretežni meri uporabljamo gumijaste in kovinske žige, s katerimi na dokument odtisnemo vzorec barvila. Uporabljajo se še vedno tudi reliefni žigi, pri katerih klasični vosek zamenjujejo druge snovi in tako imenovani suhi žigi, ki relief vtisnejo v papir. V zadnjem času klasične žige in štampiljke izpodrivajo holografi, v računalništvu in digitalni fotografiji pa uporabljajo tako imenovane »digitalne žige« ali »digitalna vodna znamenja«.

Na poštah uporabljajo za ročno žigosanje *kovinske žige*, ki imajo premakljiv datum. Tega nastavljajo vsak dan in vsako uro. Uporabljajo tudi značilna črna barvila na bazi glikola in saj. Poštni žigi so si povsod zelo podobni. Običajno je poleg datuma v njih ime kraja oziroma pošte ter poštna številka, včasih še kakšen drug zapis ali znak, predvsem kadar gre za jubilejne oznake. Za identifikacijo in potrditev pristnosti poštnega žiga je potrebna primerjalna analiza žigov ali njihovih odtisov. Kadar boste delali primerjalno analizo odtisov, morate imeti čimveč kuvert z nespornimi žigi, ki jih primerjate z domnevno ponarejenim. Na odtis žiga namreč vpliva več dejavnikov, med drugim položaj roke, moč udarca, položaj kuverte in njena vsebina, vrsta papirja, podlaga itn.

Poštni žig je mogoče ponarediti na dva načina. Prvi je, da graverski mojster izdela duplikat na podlagi odtisa originala. Pod povečevalnim steklom ali mikroskopom postanejo razlike med njima očitne in običajno je možno hitro določiti, kateri je original in kateri je ponaredek. Slednji skoraj vedno pušča bolj ostre robove na papirju, razlikujejo se tudi detajli posameznih znakov. Najbolj pogosto so razlike opazne pri oblikovanju črk ali znakov, njihovi medsebojni oddaljenosti in položaju glede na ostale, kakovosti linij/risbe odtisa, zlasti robov. Originalni žigi imajo pogosto mikronapake v odtisu, do katerih pride zaradi poškodb žiga med redno uporabo. Take napake je mogoče določiti le v primeru, da imate vsaj tri kuverte, na katerih je odtis istega poštnega žiga. Ne smete namreč prezreti, da imajo večje pošte več enakih žigov, s katerimi

žigosajo pošiljke pri posameznih okencih, zato je med njimi lahko nekaj razlik. Niso pa takšne, kot so razlike med ponaredkom in originalom.

Drugi način ponarejanja poštnih žigov ne zahteva tako dragih predpriprav, zato ga je tudi lažje dokazati. Ponarejevalec namesto ponarejenega kovinskega žiga uporabi tisto, kar mu je pri roki, se pravi odtis originalnega žiga. Uveljavljena je metoda prenosa s povoščenim papirjem. Pri tej metodi najprej barvilo odtisa žiga »prenese« na povoščen papir, z njega pa na ponarejeni dokument. Slabost te metode, ki se je večina ponarejevalcev zaveda, je, da pušča na ponaredku zelo medel odtis, sivkaste namesto črne barve. Prav tako ni viden relief, ki ga na papirju povzroči udarec kovinskega poštnega žiga. Zelo pogosto so na žigu, včasih tudi na papirju okoli njega, vidni ostanki voska. Povoščen papir je namreč potrebno s posebno tehniko pritisniti na ponarejeni dokument, pri čemer se prenese barvilo in z njim tudi vosek. Če je vosek pod mikroskopom neopazen, lahko njegovo prisotnost dokažejo v laboratoriju s pomočjo plinske kromatografije.

Tak način ponarejanja žiga ima še neko drugo skrivno lastnost. Omogoča natančno določitev dokumenta, s katerega je bil prenesen, pod pogojem, da je izvirni dokument dostopen.

Tretja tehnika temelji na litografiji, vendar je manj uporabljana, ker je ponaredek opazen že s prostim očesom. V zadnjem času je bilo opisanih nekaj primerov ponarejanja tovrstnih kovinskih žigov s pomočjo računalniške tehnologije. Žige, ki so bili najprej skenirani in nato dotisnjeni s pomočjo tiskalnikov, je mogoče zelo hitro identificirati.

V zvezi z računalniki in kopiranjem, moramo omeniti še izredno zanimivo in preprosto tehniko ponarejanja žigov na fotokopiranih ali faksiranih dokumentih. Pri tej tehniki originalni žig s pomočjo računalniške tehnologije ali kakovostnega fotokopirnega aparata preslikamo na prosojnico. Prosojnico nato postavimo na ponarejen dokument in ponovimo postopek skeniranja ali fotokopiranja. Ni ga, ki bi takole, na prvi pogled, lahko trdil, da dokument in žig nista pristna, da žig ni bil resnično odtisnjen na originalni dokument, ne pa naknadno dodan s kopiranjem. V praksi se tehnika uporablja za ponarejanje faksiranih virmanov in drugih dokumentov, ki so z nekaj dodatki resnično videti pristni.

Drugo vrsto najpogostejših žigov predstavljajo tako imenovani *gumijasti žigi*, čeprav gumo vse bolj izpodrivajo druge elastične snovi, s katerimi se prenaša barvilo na dokument. Tovrstni žigi se glede na »poštne« oziroma kovinske žige pogosteje pojavljajo na ponaredkih in ob sodobni tehniki za ponarejevalce ne predstavljajo posebnega problema. V vsakem večjem kraju so delavnice, kjer serijsko izdelujejo takšne žige na podlagi predloge, tudi odtisa enakega žiga.

Oblike in namen teh žigov so najraznovrstnejše: od okroglih, trikotnih, kvadratastih do elipsoidnih, posameznih črk ali »faksimila« podpisa, do raznih likov in znakov. Mnogo jih je mogoče kupiti že serijsko izdelanih, na primer žig za datume, ki ga sestavlja več neskončnih trakov s številkami od 0 do 9, med katerimi so lahko tudi pike ali druga ločila ali pa imena mesecev. S temi žigi se barvilo, posebno črnilo, shranjeno v blazinicah, prenaša na papir. Blazinice so lahko samostojne, vse bolj pogosto pa so že sestavni del žiga in ga samodejno navlažijo in obarvajo.

Kadar gre za serijsko izdelane žige, je podobnost med njimi izjemna, kljub temu jih je v večini primerov mogoče ločiti med seboj. Z uporabo se na površini žiga pojavijo obrabljena mesta in poškodbe, ki ga ločijo od ostalih, poleg tega tudi sam proces izdelave povzroča manjše razlike v površini žiga, ki jih je ob skrbnem pregledu odtisa pod mikroskopom ali povečevalnim steklom mogoče odkriti in s katerimi lahko z veliko gotovostjo identificirate posamezen žig.

V starejši literaturi sta omenjena zanimivejša načina ponarejanja »gumijastih« žigov. Prvi je s pomočjo »krompirja v oblicah«, ki naj bi ga uporabljali predvsem v času druge svetovne vojne in tik pred njo. Enak postopek je s prerezanim jabolkom.

Z napol skuhanim prerezanim krompirjem ponarejevalci prenesejo barvilo oziroma žig z enega na drug dokument. Oblika in podrobnosti žigov so identične, le odtis je bolj medel. Z laboratorijskimi metodami je mogoče dokazati ostanke škroba ob žigu. Na prvi pogled je neizkušenega opazovalca mogoče zavesti.

Kadar ni bilo pri roki krompirja, so si ponarejevalci pomagali z olupljenimi trdo kuhanimi jajci, s katerimi je tudi mogoče »prenašati« odtis žiga z enega na drug dokument. Olupljeno trdo kuhano jajce povaljaš preko originala in nato po ponaredku. Tudi v tem primeru je odtis ponaredka medel in neizrazit in ga je pod mikroskopom lahko prepoznati.

Ponarejevalci žigov so uporabljali še skrilj, les in krojaško kredo, v katero so z iglo vgravirali žig itn.

Naslednji način je kopiranje žiga s pomočjo mojstra kaligrafije. Pri tem načinu umetnik – ponarejevalec žig preriše, pri čemer uporablja enako ali zelo podobno barvilo in upošteva vse podrobnosti originalnega odtisa. Znanec, specialist za kaligrafijo in tipografijo, predavatelj na Akademiji za likovno umetnost, je to metodo sam preizkusil. Tak prerisan žig je mogoče takoj prepoznati in razlikovati s pomočjo optičnih pripomočkov in makrofotografije ter z merilno tehniko, ki pokaže, da so elementi prerisanega žiga drugače razporejeni kot na originalu, razlikujejo se tudi po velikosti. Vrhunski mojstri se lahko originalu tako približajo, da

nestrokovnjak na prvi pogled ne posumi v njihove ponaredke. Danes ponarejevalci uporabljajo sodobno računalniško tehnologijo in sodobne stroje za izdelavo žigov. Pogosto je njihove izdelke mogoče odkriti šele z laboratorijskimi preiskavami barvila.

Ko boste odkrivali ponarejene žige, se dela lotite enako, kot da gre za primerjavo prstnih sledi ali sledi podplatov obuval. Princip je enak. Iskati morate podobnosti in različnosti. Pri tem si pomagajte z optičnimi ali elektronskimi povečevali, ustrezno svetlobo (UV, IR) in fotografskimi posnetki, računalniškim bralnikom, povečavami in fotokopiranjem. Pazite, da ne poškodujete originalov, pri čemer vam predstavljajo originale tudi ponaredki, ki jih analizirate.

Preskrbite si čimveč primerjalnih vzorcev istega žiga, pri čemer je koristno vedeti, kdo ga je odtisnil in kdaj. Izvirni odtisi originalnega žiga se namreč razlikujejo po gostoti barvila na dokumentu, ostrini odtisa in drugih podrobnostih, na katere vpliva kot, pod katerim kdo pritisne žig, podlaga, količina barvila na žigu oziroma ovlaženost blazinice, barva itn. Pri kovinskih žigih bodite pozorni na relief, ki se ob žigosanju praviloma vtisne v papir in ki dokazuje, da gre res za kovinski žig, saj gumijasti tega reliefa v papirju ne puščajo, enako tudi ne večina ponaredkov.

Ni redek primer, da je z običajnimi tehnikami pregledovanja originalni dokument nemogoče ločiti od ponarejenega, da sta žiga tako rekoč identična.

Preskrbite si originalni žig ali vsaj serijo njegovih odtisov, odtisnjenih z istim ali enakim barvilom ter po možnosti na enakem papirju, kot je sporni žig, vendar z različno močjo.

Najprej ugotavljate barvo, njen odtenek in gostoto. Lahko je že na prvi pogled popolnoma drugačna od barve, ki je sicer uporabljena na originalih. V skrajnem primeru boste morali dokumente poslati v laboratorij, kjer vam bodo izdelali kromatografske analize barve. Analizirati je potrebno tudi barvo na samem žigu, zato ga ne uporabljajte, dokler ni narejena tudi ta analiza, če je potrebna.

Pri dokumentih, kjer žig prekriva dva različna dela dokumenta (fotografijo in njeno podlago, kolek in njegovo podlago ipd.), bodite pozorni na skladnost žiga na zgornjem delu dokumenta (fotografija, kolek ipd) in tistim na podlagi (papirju). V večini primerov se na ponaredkih oba dela domnevno istega žiga med seboj razlikujeta po gostoti barve, moči udarca in neskladnosti v podrobnostih, sta zamaknjena. Dodani (neoriginalni) žig je pogosto nespretno izdelan in so pod povečevalnim steklom ali stereomikroskopom vidne razlike črk ali številk. Pri takšnih dokumentih preverite tudi način pritrditve slike (zgornjega dela dokumenta) na podlago. Na sodobnejših dokumentih, kjer na slikah ni žigov, ampak so pod plastično folijo, je mogoče menjavo slike ugotoviti s pomočjo UV in IR svetlobe.

Podatki za poslovneže

Preverjanje bonitet predstavlja zelo podobno delo, kot je tisto, ki mu v tujini pravijo *due diligence*, po naše bi rekli, skrbnost dobrega gospodarja ali zelo temeljita preverba. Ker nekaj razlik kljub vsemu obstaja, bomo *due diligence* obdelali posebej.

V svetu je vse več detektivov in drugih, ki se ukvarjajo z zbiranjem, vrednotenjem in analizo podatkov o gospodarskih družbah, njihovih izdelkih ali storitvah, tehnologijah, poslovnih načrtih in drugem, kar zanima njihove naročnike in prispeva k boljšemu razumevanju in poznavanju konkurence ali poslovnega partnerja. Je možno, da bi tudi slovenski detektiv, ki deluje v okviru pozitivne zakonodaje, lahko zbiral relevantne podatke s področja gospodarstva?

Je! Zakon mu dopušča, da zbira podatke o poslovnosti posameznih gospodarskih subjektov. Kaj pa, če zbira še kakšne druge podatke, na primer o namerah tega ali onega podjetja? Ne meji to že na obveščevalno dejavnost, gospodarsko oziroma poslovno špijonažo, ki je stara kot gospodarstvo samo, le da je nekoč niti niso znali poimenovati s pravim imenom? Sodobne obveščevalne službe se še vedno držijo osnovnih načel, ki jih je pred 2.500 leti zapisal kitajski mislec in general Sun Tsu v knjigi *Veščina vojskovanja*. Kar celo poglavje je namenil vohunom in jih prvi tudi kategoriziral. Nam je bližje krščanstvo, ki je vedno imelo zelo dobro razvite vohunske mreže. Celo preroku Mojzesu se vohunstvo ni zdelo nemoralno in neetično, če lahko verjamemo tistemu, kar piše v *Bibliji* (Mojzes 4, 13, 1-33).

Mojzesu je torej sam Bog svetoval, naj zbere podatke o kanaanski deželi, Mojzes pa je svojim »detektivom« naročil, naj mu prinesejo še malce grozdja, če bodo že ravno pri delu. Če je bilo zbiranje podatkov dovoljeno Mojzesu in so njegovi detektivi za nagrado postali knezi, je menda tudi sodobnemu zasebnemu detektivu, ki ni tako knežje nagrajen, dovoljeno zbirati podatke. Kasneje so postali misijonarji in duhovniki ena ključnih obveščevalnih služb, ki je zbirala najrazličnejše podatke in jih pošiljala svojim centralam, te pa papežem in posvetnim vladarjem, ki so jih znali dodobra izkoristiti sebi v prid. Navsezadnje božjemu preroku ne bi sam Bog svetoval nekaj, kar ni moralno, ali ne?

Med prvimi, ki so se po Mojzesu ukvarjali z zbiranjem poslovnih podatkov, so bili bankirji, kasneje trgovci in ladjarji. Daniel Defoe, avtor znamenite knjige o Robinzonu, je leta 1704 pripravil *Skico za splošno obveščevalno dejavnost* za Lorda Harlana, v kateri je zapisal, da je obveščevalna dejavnost srčika vsega javnega delovanja.

Industrija in poslovni svet sta Mojzesu in njegovim detektivom sledila šele konec 19. stoletja, v 21. stoletju pa bodo ekonomska in v njenem okviru poslovna in industrijska špijonaža prevladujoče veje te starodavne dejavnosti oziroma zbiranja relevantnih podatkov, s pomočjo katerih si bodo močnejši podjarmili šibkejše.

Najpomembnejša cilja poslovne in industrijske špijonaže sta pridobivanje informacij, posledica sta denar in moč, katerih nadgradnja je oblast.

Pojem in pomen poslovne oziroma gospodarske špijonaže (*corporate intelligence* in *economic intelligence*) je že leta 1972 uvedel prof. Stevan Dedijer, ki sprva ni bil razumljen. Menedžerji se še niso zavedali, da je informacija kapital, ki rojeva nov kapital in smatralo se je, da so izključno države in vlade tiste, ki zbirajo obveščevalne podatke in imajo svoje vohune in obveščevalce. Danes so razprave o ekonomski, poslovni in industrijski špijonaži v ospredju in tudi dobršen del državnih obveščevalnih in protiobveščevalnih služb se ukvarja s to dejavnostjo. Svet se skokovito razvija v informacijsko družbo, kjer o usodi narodov ne bo odločal meč, ampak možgani, ki bodo za odločanje potrebovali ogromno informacij.

* * *

Gospodarska špijonaža je kljub vsemu stara dama. Legenda pravi, da je bila uporabljena že v 15. stoletju, ko je neka kitajska princesa pobegnila k svojemu izbrancu v Indijo. V kapi s cvetjem na glavi je imela skrite ličinke sviloprejke in tako je tudi Indija dobila dragoceno živalco ter začela s proizvodnjo svile. Ni pa bila prva, ki je poskrbela za prenos industrijskega znanja v tujo državo. Že bizantinski cesar Justinijan je v 6. stoletju poslal menihe na Kitajsko, da mu prinesejo sviloprejke. Menihi so njihove ličinke skrili v popotne bambusove palice.

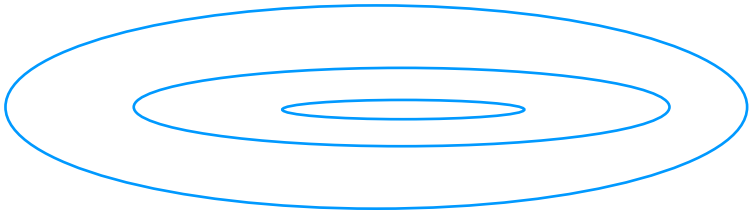

V Evropi se je v istem stoletju pojavil prvi pravi industrijski vohun. To je bil preprost kovač Fali, ki je bil ves predan svojemu kovaškemu delu. Želel si je izdelati jeklen oklep in meč, ki bosta boljša od vseh drugih. Da bi uresničil svoj cilj, se je napotil po svetu (Evropi) kot berač in godec. Kamorkoli je prišel, je vedno poiskal kovačnico in od kovačev izvlekel informacije ter formule o jeklu, ki so ga tam izdelovali. Nabral si je ogromno znanja in na koncu menda tudi uresničil svoje sanje ter izdelal najboljše jeklo v vsej Evropi.

Primer kovača Falija že kaže, da gospodarska oziroma industrijska ali poslovna špijonaža predstavljajo stik interesov zasebnika, naj gre za pravno ali fizično osebo, in države proti enakim subjektom nasprotne strani, ki imajo domnevno boljšo ali naprednejšo tehnologijo in bolj razvito gospodarstvo. Tako kot se zaveda posameznik, da mu bo naprednejša tehnologija in novo znanje omogočalo prednosti pred drugimi, tako se država zaveda, da je njena moč odvisna zgolj od njene ekonomske razvitosti. Zato vsi iščejo podatke. Najbolj zanimivo je, da vedno več podatkov, ki so bili nekoč skrbno varovane skrivnosti industrije in države, te same objavljajo v medijih ter na druge načine in tako postajajo domnevno varovane skrivnosti dostopne vsakomur, ki je zainteresiran in ki zna iz mozaičnih podatkov sestavljati celoto.

* * *

Japonci so na ta način ugotovili, kakšno je najnovejše ameriško bojno letalo, čeprav je v ZDA veljalo za največjo državno skrivnost. V različnih časopisih in revijah so zbrali vse, kar so o njem pisali v ZDA, to sestavili v celoto in objavili ter razkrili eno največjih skrivnosti ameriške vojske, vključno s fotografijami in skicami bojnega letala.

* * *

Švicarskega časnikarja in obveščevalca Rudolfa Rösslerja so zaradi domnevnega vohunstva v korist Češke postavili pred sodišče, kjer je dokazal, da je vse podatke zbral iz javno dostopnih virov. Njegovi analitični članki so bili podlaga za delo nekaterim tujim obveščevalnim službam in celo CIA ga je skušala zaradi njih pridobiti za sodelavca. Na sojenju je izjavil: »Vse podatke sem zbiral iz javnih, meni dostopnih virov. Zbiral sem informacije o politiki, gospodarstvu, vojno-političnih dogodkih in dejstvih. Vse to sem razvrščal v posebne mape in na podlagi sistematičnega preiskovanja in analiz ugotavljal dejstva in predvidel dogodke. Če se podatki niso skladali in dopolnjevali, sem opravil dodatne preiskave in analize ter izločil tiste, ki niso bili verjetni.« Bil je oproščen! Rössler je bil med II. svetovno vojno pomemben sodelavec Rdečega orkestra in švicarske obveščevalne službe.

* * *

Italijanski strokovnjak za industrijsko špijonažo Ivo Ingo je ob neki priložnosti izjavil, da postaja ta dejavnost najdonosnejši posel 20. stoletja. Tudi 21. stoletje, vsaj njegov začetek, bo v znamenju zbiranja podatkov o gospodarstvih in tehnologijah. Državne obveščevalne službe zbirajo vedno več gospodarskih informacij, poleg vojaških in političnih. Če kriminalci oropajo banko in odnesejo dva milijona dolarjev, o tem pol leta piše ves svetovni tisk. Ko pa neki uslužbenec preda multinacionalki recepturo in tehnologijo za izdelavo zlitine, potrebne za izdelavo elementov satelitov, ki je vredna nekaj deset milijonov dolarjev, o tem ne poroča nihče

oziroma je zabeleženo kvečjemu kot kaznivo dejanje zlorabe položaja, morda še vohunjenja in izdaje poslovne skrivnosti.

O vohunstvu, špijonaži, se predejo vedno nove zgodbe, saj je na videz razburljivo, skrivnostno in v njem vedno nastopajo »dobri«, »naši« in »hudobni«, »zahrbtni« »oni drugi«. Kaj je lepšega od identifikacije z navidezno »pozitivnimi« junaki? Ampak vohunstvo je vedno umazana igra, kadar gre za pravo vohunstvo. Ena od definicij špijonaže ali vohunstva je: »*zbiranje zaupnih podatkov in informacij tuje države ali organizacije na skriven in nedovoljen način z uporabo nedovoljenih tehničnih in drugih sredstev*.« V leksikonu Cankarjeve založbe je definirano kot »*kaznivo dejanje, ki ga stori , kdor sporoči ali izroči tuji državi, tuji organizaciji ali osebi, ki jim služi, zaupne vojaške, gospodarske ali uradne podatke ali dokumente, ali kdor le-te zbira z namenom, da bi jih izročil navedenim*.« Kazenski zakonik pa v 358. členu pravi:

»*Kdor služi tuji državi ali tuji organizaciji ali njunemu agentu tako, da zbira zaupne vojaške, gospodarske ali uradne podatke ali dokumente, ali jim jih sporoči ali izroči, ali jim omogoči, da pridejo do njih, se kaznuje z zaporom od enega do osmih let.*

Kdor v škodo Republike Slovenije ustvari za tujo državo ali tujo organizacijo obveščevalno službo, ali jo vodi, se kaznuje z zaporom najmanj treh let.

Kdor stopi v tujo obveščevalno službo iz prejšnjega odstavka, ali podpira njeno delo, se kaznuje z zaporom od šestih mesecev do petih let.«

Zbiranje podatkov o gospodarskih subjektih pa je lahko zgolj preiskovanje in ne vohunstvo. O preiskovanju govorimo takrat, kadar zbiramo javno ali splošno dostopne podatke na legalen način iz različnih virov.

Detektiv, ki ne bo zbiral le podatkov o iskanih osebah in ukradenih predmetih, lahko pristavi svoj lonček k toku gospodarske »špijonaže« le, če je vešč analitik in ima čut za gospodarstvo. Ni potrebno, da se spremeni v obveščevalca ali vohuna, lahko nastopa kot edukator gospodarstvenikov in jim svetuje, kako naj se zaščitijo pred drugimi. Toda prej mora spoznati poti in načine sodobnih ekonomskih, industrijskih in poslovnih vohunov ter obveščevalcev. *Vohun je tisti, ki podatke zbira, obveščevalec oni, ki mu jih vohun predaja in ki jih analizira ter nato vohuna usmerja*. Skratka, kdor se bo ukvarjal s svetovalno dejavnostjo, se mora najprej vživeti v vlogo tistega, proti komur bo nastopal in ga onemogočal. Meja med še dopustno dejavnostjo detektiva in vohunom je zelo krhka. *Razliko med detektivsko dejavnostjo in*

vohunstvom bi lahko definirali tudi kot razliko med javnim in skrivnim delovanjem, med legalnim in nelegalnim.

Špijonaža ali vohunjenje je skrivno zbiranje zaupnih podatkov in informacij s skrivnimi metodami in sredstvi dela na nelegalen način. Detektivska dejavnost pa je zbiranje zlasti javno dostopnih podatkov in informacij na zakonit način z metodami in sredstvi, ki jih dopušča zakon.

V bistvu je torej razlika le v uporabi metod in sredstev dela, objektu, torej zaupnih ali javno dostopnih podatkih, kot tudi zaupnih, če jih detektivu prostovoljno zaupajo tisti, ki jih poznajo. Vohun bo uporabil tajno zvočno in video snemanje, detektiv tega ne bo uporabljal. Vohun bo vlomil v pisarno in blagajno, da bi prišel do informacij, detektiv bo zbral le tiste, do katerih se lahko dokoplje, ne da bi storil kaznivo dejanje.

Pravi raj za tistega, ki zbira podatke, so mediji, saj objavljajo najrazličnejše informacije, ki jih pridobivajo od vodilnih menedžerjev, med katerimi je mnogo takih, ki še niso varnostno osveščeni in zvedavim časnikarjem povedo vse, kar ti vprašajo.

Japonci za svoje uslužbence v multinacionalkah prirejajo posebne 60-urne tečaje (*Strategic Information and Business Intelligence System Trading Course*), kjer jih učijo, kako morajo zbirati informacije, ki koristijo njihovim podjetjem, in kako bodo morali delovati v prihajajočem času industrijske špijonaže.

* * *

Juro Nakagawa je v članku, objavljenem v zborniku *The Intelligent Corporation*, zapisal:

»Nedolgo potem, ko sem začel svojo kariero v japonskem trgovskem podjetju, sem v strokovnem časniku prebral, da italijanski tekstilni industriji primanjkuje surovin za sintetična vlakna in sintetičnih tekstilnih materialov. Takoj sem vzpostavil stik z japonskimi izdelovalci in podpisali smo pogodbo, vredno 20 milijonov USD, kar bi danes predstavljalo milijardo dolarjev. To kaže, da lahko preko dosegljivih javnih informacij usmerjaš poslovanje. Informacija mora biti pravočasna in pametno uporabljena.

Leta 1967, ko sem bil predstavnik v Bagdadu, je bil, zaradi političnih razlogov, prepovedan uvoz avtomobilov iz ZDA in Velike Britanije. Naš zastopnik za avtoplašče in akumulatorje me je obvestil, da bi to utegnila biti dobra priložnost za izvoz japonskih vozil v Irak. Po enem letu trdega dela smo v Irak izvozili 2.000 japonskih avtomobilov, vrednih okoli pet milijonov dolarjev. V tem primeru sem uspešno uporabil HUMINT.

Neke nedelje leta 1971 sem v New Delhiju bral Hindustan Times. V oči me je zbodla vest, da v Indiji primanjkuje antibiotikov. Informacijo sem takoj posredoval na Japonsko. Po šestih mesecih pogajanj je State Trading Corporation of India podpisala prvo pogodbo za uvoz antibiotikov, kot sta penicilin in streptomycin. Letno ji sedaj prodamo med tri in pet milijonov dolarjev izdelkov.

V Braziliji sem leta 1977 obiskal CEMIG, Belo Horizonte, M. G., da bi jim prodal stolpe za oddajnike. Na sestanku s tehničnim direktorjem mi je bilo rečeno, da so objavili mednarodni tender za nakup mikrovalovne opreme. S to informacijo sem seznanil ustrezne japonske izdelovalce te opreme, ki so nato sodelovali na razpisu in sklenili posel, vreden pet milijonov dolarjev.

Deset let kasneje, maja 1987, sem v Calgaryju v Kanadi bral časnik Globe and Mail, v katerem je bil opisan revolucionarni medicinski tridimenzionalni slikovni sistem, ki ga je izumil neki zdravnik v Torontu. Vzpostavil sem stik z njim in zvedel, da so bile pred mano pri njem že tri druge japonske družbe. Po treh letih napornih pogajanj smo pridobili ekskluzivne pravice do izvoza na Japonsko. To je zopet primer, kako lahko v časniku najdeš koristno informacijo.«

* * *

Je pri tem kaj nezakonitega, kaj takega, česar detektiv ne bi smel početi? Mar ne gre pri vsem skupaj le za zbiranje podatkov? Detektiv pa je oseba, ki jo nekdo najame za zbiranje podatkov, mar ne?

Za zbiranje podatkov, ki koristijo gospodarskim družbam, je potrebno zelo malo vlaganj, če delujete le kot eden od členov verige, ki jih zbira. Zmogljiv prenosni računalnik, članstvo v bližnji knjižnici, kjer je na voljo večina slovenskih tiskanih medijev, televizor in radio za redno spremljanje domačih TV politično-informativnih oddaj, za začetek zadostuje. Podatke dobite še v stikih z ljudmi iz različnih okolij. Redno se morate udeleževati strokovnih srečanj in seminarjev poslovnežev, slediti gospodarskim in političnim dogajanjem doma in v svetu. Priskrbeti si morate vse dostopne podatkovne zbirke o gospodarskih družbah in samostojnih podjetnikih, društvih in posameznikih ter nato sproti dopolnjevati lastno podatkovno zbirko. Naučiti se morate uporabljati najsodobnejše komunikacijske tehnologije. V njih je pravi ključ do uspeha in prednosti pred drugimi. Enako kot sta telegraf in telefon ob koncu 19. stoletja povzročila revolucijo, jo zdaj povzročajo nove globalne komunikacijske in informacijske tehnologije od Interneta do CIM (*Computer Integrated Manufacturing*), SIS (*Strategic Information System*), IMS (*Intelligent Manufacturing System*), DSM (*Data System Management*) in druga, pri nas manj znana čudesa informacijske tehnologije (*Knowledge Management, Content Management*), ki bodo že čez nekaj let glavno orožje za uspeh na tržišču in preko njega v politiki.

Preden se lotite preiskav na gospodarskem področju, se morate vprašati, če sploh ste pravi človek za to dejavnost, če boste znali postavljati prava vprašanja pravim ljudem na pravih mestih in ob pravem času, ali ste pazljiv in potrpežljiv poslušalec in prenašate neskončno nakladanje sogovornika, ne da bi ga prekinili, in ali znate tok njegovih besed usmeriti k iskanemu podatku?

Imate nos za koristne in uporabne, torej pomembne podatke, jih znate analizirati in iz njih izdelati uporabno informacijo za naročnika?

Le tisti, ki bo pritrdilno odgovoril na vsa ta vprašanja in se pri tem ne bo sam sebi zlagal, ima možnost za uspeh. Iskanje poslovno zanimivega podatka na legalen način se močno razlikuje od iskanja od doma pobegle najstnice ali ukradenega tovornjaka.

Etika preiskovalcev, ki zbirajo poslovne informacije, jim prepoveduje uporabo nedovoljenih sredstev, denimo tajnega snemanja telefonskih pogovorov in prestrezanja faksiranih sporočil, dovoljuje pa vse druge metode delovanja, s katerimi je mogoče priti do podatkov. Strokovnjaki trdijo, da je kar 95 odstotkov vseh podatkov, zanimivih za poslovno ali industrijsko preiskovanje (ali špijonažo, če je komu ta izraz ljubši), javno dostopnih v občilih, katalogih, promocijskih materialih, osebnih stikih, strokovnih publikacijah itn.

Detektiv, ki dobi naročilo, ki mora imeti natančno opredeljen cilj, mora najprej temeljito preveriti gospodarski subjekt, ki ga bo obdelal. Začnite z elektronskimi bazami podatkov (IPO, FiPO, KOMPASS, PIRS, IPIS, iBON itn.), kjer boste našli vsaj osnovne podatke o ciljnem objektu. Precej podatkov o gospodarski družbi in potrditev tistih, ki ste jih izbrskali iz že omenjenih elektronskih baz podatkov, boste našli že na njenem dopisu – sporočilu, naročilnici, ker zakon o gospodarskih družbah določa, da mora na vseh sporočilih, ki jih družba pošlje določenemu naslovniku, poleg celotne firme in sedeža družbe navesti tudi sodišče, pri katerem je družba vpisana, številko registrskega vpisa, ime in priimek predsednika nadzornega sveta, če ta svet obstaja; pri družbi z omejeno odgovornostjo in delniški družbi je treba navesti tudi znesek osnovnega kapitala. Dodatne podatke najdete v arhivih javnih občil, specializiranih revij, statističnem uradu, davčni upravi itn. Nekatere od omenjenih CD romov si lahko, enako kot revije in drugo gradivo, ogledate v referalnem centru Narodne in univerzitetne knjižnice.

Gospodarska zbornica Slovenije vam lahko posreduje poslovne podatke o gospodarskih subjektih v Sloveniji in tujini. Tu so še mednarodne družbe, ki pripravljajo podrobna poročila, na primer Dun & Bradstreet in Intercredit, ki imata podružnici tudi v Sloveniji. V tujini je še več družb, ki vam v nekaj dneh priskrbijo finančno poročilo gospodarskega subjekta iz praktično vseh držav sveta. Ta poročila BIR (*Business Information Report*) so precej podrobna in dajejo dokaj dober pregled o poslovanju in poslovni moči gospodarske družbe, v njih so tudi vsi podatki o družbi, ki so za poslovneže pomembni.

Arhiv časnika finance (URL: http://www.finance-on.net/) in Gospodarskega vestnika (URL: http://www.gvin.com/) sta za zbiranje poslovnih podatkov postaji, na katerih se morate ustaviti.

Ne smete pozabiti na sodni register, v katerega morajo biti vpisane prav vse gospodarske družbe.

Zakon o sodnem registru (ZSReg) določa, da so subjekti, ki se vpišejo v sodni register (subjekti vpisa):

- družba z neomejeno odgovornostjo;
- komanditna družba;
- družba z omejeno odgovornostjo;
- delniška družba;
- komanditna delniška družba;
- gospodarsko interesno združenje;
- samostojni podjetnik, kadar zakon tako določa;
- podružnica tujega podjetja;
- zadruga;
- zavod;
- skupnost zavodov;
- druge pravne ali fizične osebe, za katere zakon določa, da se vpišejo v sodni register.

V primerih, ki jih določa zakon, se vpišejo v sodni register tudi deli subjekta vpisa.

Pri vseh subjektih vpisa se v sodni register vpišejo naslednji podatki:

- enotna identifikacijska številka;
- firma oziroma ime;
- sedež (ulica, hišna številka, kraj in pošta);
- pravno organizacijska oblika;
- dejavnosti z navedbo ustrezne šifre in imena podrazreda nacionalne klasifikacije dejavnosti;
- datum akta o ustanovitvi (pogodbe, statuta oziroma drugega akta), na podlagi katerega se vpiše ustanovitev subjekta v sodni register;

v zvezi z ustanovitelji, družbeniki oziroma člani subjekta vpisa:

- enotna identifikacijska številka;
- priimek in ime oziroma firma;

- naslov bivanja oziroma sedež;
- država bivališča oziroma sedeža ustanovitelja, družbenika oziroma člana;
- vrsta in obseg odgovornosti za obveznosti subjekta vpisa;
- datum vstopa;
- datum izstopa;

v zvezi z osebami, pooblaščenimi za zastopanje subjekta vpisa oziroma delov subjekta vpisa:

- enotna identifikacijska številka;
- priimek in ime;
- naslov bivanja;
- tip zastopnika (prokurist, član uprave, likvidator, ipd.);
- meje pooblastil za zastopanje;
- datum podelitve pooblastila;
- datum prenehanja pooblastila;

v zvezi z deli subjekta vpisa, ki se vpisujejo v sodni register:

- enotna identifikacijska številka;
- ime oziroma firma;
- sedež;
- čas trajanja subjekta vpisa, če je ustanovljen za določen čas;

v zvezi s postopkom prisilne poravnave, likvidacije oziroma stečaja:

- sklep o začetku postopka prisilne poravnave, likvidacije oziroma stečaja;
- sklep o zaključku postopka prisilne poravnave, likvidacije oziroma stečaja, s kratko označbo načina zaključka postopka;
- sklep o potrditvi sklenjene prisilne poravnave;

v zvezi z drugimi načini prenehanja subjekta vpisa:

- pravni temelj prenehanja in podatki o morebitnem pravnem nasledniku;
- sklenitev, sprememba in prenehanje podjetniške pogodbe ter firma oziroma ime sopogodbenika;
- drugi podatki, za katere zakon določa, da se vpišejo v sodni register.

Kadar je subjekt vpisa delniška družba, komanditna delniška družba oziroma družba z omejeno odgovornostjo, se v sodni register, poleg podatkov iz prejšnjega člena, vpišejo tudi naslednji podatki:

v zvezi s člani nadzornega sveta:

- enotna identifikacijska številka;
- priimek in ime;
- datum imenovanja;
- datum odpoklica;
- višina osnovnega kapitala, povečanje in zmanjšanje osnovnega kapitala ter sklepi pristojnih organov družbe v zvezi s povečanjem in zmanjšanjem osnovnega kapitala;
- statusne spremembe (pripojitev, spojitev in združitev) in pogodba, ki je bila pravni temelj statusne spremembe;
- pravnomočne sodne odločbe o ugotovitvi ničnosti oziroma razveljavitvi skupščinskih sklepov.

Tudi višina vložkov posameznega komanditista je vpisana v sodnem registru.

Za zasebnega detektiva je pomemben sedmi člen ZSReg, ki pravi, da je sodni register javna knjiga in da so v sodni register vpisani podatki javni in jih sme vsakdo pregledovati, prepisovati ali zahtevati, naj se mu izda overjeni izpisek iz sodnega registra. Pregledovati in prepisovati se smejo tudi listine, na katerih temeljijo vpisi v sodni register. Na zahtevo izda sodišče tudi potrdilo, da določen vpis obstaja, da v določeni zadevi ni poznejših vpisov, da je določeni vpis izbrisan ali da določenega vpisa ni.

V zvezi s sodnim registrom je dobro poznati še člen, ki pravi, da ima vpis v sodni register nasproti tretjim osebam pravni učinek od dneva vpisa, razen če zakon ne določa drugače in da tistega, ki v pravnem prometu vestno ravna in se pri tem zanese na podatke, vpisane v sodni register, ne prizadenejo škodljive pravne posledice. Nihče se ne more sklicevati na to, da ni poznal podatkov, ki so vpisani v sodni register, razen če zakon ne določa drugače.

Po teh osnovnih preverbah morate imeti zbrane najmanj naslednje podatke:

- ime gospodarskega subjekta, firma;
- oblika;
- sedež, telefon, telefaks, naslov elektronske pošte in morebitni URL na WWW;
- številka žiro računa;

- ime direktorja;
- začetek poslovanja;
- od kdaj jo vodi sedanje vodstvo in od kdaj je v sedanjem lastništvu;
- dejavnost in šifro dejavnosti;
- velikost (število zaposlenih, vrednost družbe, letni promet);
- letni promet in dobiček/izguba za zadnja tri leta;
- finančno stanje/ vrednost podjetja;
- odnos javnosti do te dejavnosti in do tega podjetja.

Razumljivo, da vam morajo biti kot specializiranemu zasebnemu detektivu za preverjanje poslovnosti gospodarskih subjektov popolnoma jasni pojmi kot so s.p., d.n.o., k.d., d.o.o, d.d., k.d.d., razlike med njimi in finese poslovanja. Ne smejo vam biti tuji Zakon o gospodarskih družbah (ZGD), Zakon o sodnem registru (ZSReg), Zakon o poslovnem registru (ZPRS), Zakon o zemljiški knjigi (ZZK), fiskalna zakonodaja itn. Znati morate brati (tudi med vrsticami) poslovna poročila in bilance. Pri poslovnih preiskavah je to abeceda detektivskega dela. Poznati morate tudi tehnološke postopke. Če jih ne, si pri tem pomagajte z izvedenci, ki jih poznajo bolje od vas.

Ko preverite osnovne podatke o gospodarskem subjektu, morate običajno preiskati še njegovo poslovno zgodovino, od menjave lastništev do poslovnih uspehov in neuspehov, velikosti, fluktuaciji delavcev in vodilnih kadrov, preusmeritvah dejavnosti itn. Skratka, *kot specializiranemu zasebnemu detektivu vam mora biti kristalno jasno, kaj in kakšen gospodarski subjekt je in kaj počne (s čim se ukvarja)*.

Prvi in ključni vprašanji vsake preiskave o gospodarskem subjektu sta torej:

Kakšna je:

- finančna moč;
- njegov pomen v dejavnosti in okolju;
- organizacijska shema;
- sloves in imidž poslovnega subjekta in njegovega vodstva;
- blagovna znamka in prepoznavnost na tržiščih;
- vodstvo in delovna sila;
- koliko inovacij in invencij razvije;
- velikost in tehnološka opremljenost gospodarskega subjekta.

Ali se gospodarski subjekt ukvarja:

- s proizvodnjo;
- trgovino (na debelo, na drobno, mednarodno);
- servisno dejavnostjo;
- trženjem izdelkov ali storitev;
- finančnimi ali zavarovalniškimi storitvami;
- razvojem novih tehnologij;
- posredniško dejavnostjo.

Vsa ta vprašanja so med seboj povezana in omogočajo lažje razumevanje poslovanja. Nikoli se ne zadovoljite zgolj s tistim, kar je na papirju. Ena od gospodarskih družb, ki smo jih preverjali, je imela v sodnem registru vpisano kot glavno dejavnost poslovanja »trgovina na drobno«. Ukvarjala se je izključno s posredovanjem pri prostituciji, uvozom prostitutk iz Ukrajine in Romunije, kar bi po naši zakonodaji le stežka uvrstili pod »trgovino na drobno«.

Od tu naprej teče preiskava bolj usmerjeno, pač v skladu z zahtevami naročnika. Vendar tudi pri tem usmerjenem zbiranju podatkov evidentirate prav vse podatke, na katere naletite in se nanašajo na objekt preiskave, četudi se sprva zdijo - ali v resnici tudi so – nepomembni za vašo preiskavo.

Naročnika najpogosteje zanima, kakšne »plačilne navade« ima njegov bodoči poslovni partner, kakšno je njegovo finančno stanje, s kakšno opremo in kadri razpolaga, okoljevarstvena vprašanja (ta zanimajo predvsem tujce, ki se zanimajo za vlaganja v slovensko gospodarstvo) in kako dolgo že posluje. Slednje je izredno pomembna informacija, kajti večina novoustanovljenih gospodarskih subjektov propade v prvih desetih letih poslovanja, najbolj kritičnih je prvih pet, in le malo je takih, ki zdržijo nad deset in več let. Ta so očitno dobro vodena ali pa imajo tako ponudbo, ki nima resne konkurence. Čas poslovanja in podatek, koliko časa vodi podjetje sedanja uprava, sta pomembna pokazatelja stabilnosti gospodarske družbe. Nova uprava lahko tudi zelo dobro stoječo in dotlej stabilno gospodarsko družbo uniči in jo pripelje v stečaj, enako pa lahko iz slabo stoječe v nekaj letih naredi paradnega konja in ji da nov polet.

Tem osnovnim zahtevam po preverbah gospodarskih družb in njihovih uprav se včasih pridružijo še naročila, da ugotovite, kateri so ključni ljudje v nekem podjetju, kakšna je bila njihova poslovna kariera, so pripravljeni svoje znanje prenesti v drugo okolje in za kakšno ceno.

Pri preverjanju vodilnih delavcev morate ugotavljati:

- izobrazbo;
- delovne izkušnje in poklicno kariero;
- sposobnost odločanja;

- odnos do podrejenih in poslovnih partnerjev;
- sposobnosti strateškega mišljenja in analiziranja dogodkov;
- izkušnje na vodilnih ali vodstvenih delovnih mestih;
- predhodne neuspehe na teh mestih;
- vpletenost v kazniva dejanja ali gospodarske prestopke in škandale;
- možnost podkupljivosti in življenjski slog ter usklajenost tega z legalnimi dohodki.

Nekdo, ki zasluži komaj štiri povprečne plače v gospodarstvu, hkrati pa se vozi v najrazkošnejšem avtomobilu, ima dvanajstmetrsko jahto, novo razkošno hišo, je član kakšne elitne organizacije in šola otroka v tujini, je sumljiv. Kdor ima pomanjkljivo formalno izobrazbo in malo izkušenj, zaseda pa najodgovornejša mesta v gospodarski družbi, bo verjetno delal napake in ji s svojim vodenjem povzročal različne probleme in težave.

Podatke o vodilnih menedžerjih boste našli v različnih člankih, v Gospodarskem vestniku in reviji Manager, pri njegovih sodelavcih in podrejenih, poslovnih partnerjih in uradnikih, s katerimi mora komunicirati, konkurenci, pri odpuščenih delavcih, bivših soprogah in bivših ljubicah itn. Ugotovite, ali je v preteklosti deloval kot uspešen direktor. Morda je za seboj puščal podjetja tik pred stečajem s kopico problemov, morda je bilo njegovo delo takšno, da od njega podjetja niso imela ne koristi ne dobička. Podatek o tem, kdo so bili njegovi mentorji na začetku kariere in kdo njegovi kasnejši sodelavci, ni zanemarljiv, saj se vsak človek obrusi v določeni sredini in kasneje deluje skladno z vrednotami, znanji, spoznanji in občutkom, ki si ga je v tej sredini pridobil.

Naročnika zanimajo še strateški cilji in načrtovana proizvodnja konkurenčnega podjetja, njegovi kupci in dobavitelji, včasih logistika posameznih vhodnih ali izhodnih komponent proizvodnje ali storitev, in celo to, kako varuje svoje skrivnosti in skozi katere kanale curljajo ven zaupne informacije. Ne smete biti presenečeni, če vas najame nekdo, za katerega se na koncu izkaže, da je direktor uprave ali predstavnik lastnika družbe, ki ste jo preiskovali in ugotavljali njegove šibke točke. Da, tudi naši podjetniki počasi postajajo vse bolj premeteni in vse bolj skrbni gospodarji, ki se zavedajo pomena pomanjkljivosti svojih družb in iščejo načine, kako jih odkriti in potem odpraviti. Tu se detektivom odpira nova tržna niša!

Detektiv lahko vse skupaj obrne na glavo in, namesto da bi zbiral podatke, ki koristijo konkurenci, začne zbirati podatke o tem, kako tej konkurenci koristni podatki odtekajo iz podjetja in kako se lahko podjetje čimbolj zaščiti pred industrijsko špijonažo. Lahko se posveti prosvetljevanju vodilnih, kako morajo ravnati z zaupnimi informacijami in kako se obranijo pred preveč zvedavo javnostjo in konkurenco, predvsem pa, kako onemogočijo zaposlenim, da bi

izdajali skrivnosti svojega podjetja. Preprečevanje odtekanja informacij je običajno mnogo težje in bolj zahtevno delo kot njihovo zbiranje.

Stopite v stik z menedžerjem gospodarske družbe ali ustanove, za katero se vam dozdeva ali morda celo veste, da je tarča zbiranja poslovnih informacij. Večina slovenskih vodilnih delavcev se komaj zaveda, da te odtekajo z njihovih miz in miz njihovih tajnic. Pojasnite jim, da morajo najprej sami poskrbeti za varnost svojega podjetja, tako da hranijo zaupne podatke v ustreznih mapah in drugim nedostopnih predalih. Ne pa, da jih tajnice puščajo na mizi celo dopoldne, da jih puste na mizi celo oni, ko zvečer odidejo domov ali dopoldan na sestanek itn.

Nič ni lažjega, kot nagovoriti slabo plačano čistilko, varnostnika ali koga drugega, ki ima dostop do prostorov, da malce povohlja naokoli in si kaj prepiše ali prefotokopira na bližnjem fotokopirnem stroju. Tudi obiskovalci imajo oči na pecljih, če so prišli v hišo z namenom, da zberejo informacije. Spreten in izkušen časnikar ali preiskovalec dobro ve, da se najzanimivejše informacije valjajo na pisalni mizi tajnice in, medtem ko govori z njo, neopazno bere dokumente na njeni mizi. Enako je z dokumentacijo na mizi vodilnega delavca, ki je ne pospravi, ko dobi obisk, in z najbolj zaupnimi dokumenti ravna kot branjevka s solato.

Enako pomembno je, da se po delu na računalniku izključite iz omrežja in zaprete programe, ki ste jih uporabljali, tako da brez gesla ne bo mogel nihče šariti po računalniku.

Zanimivejši primer zlorabe tujega gesla se je zgodil v na Štajerskem, kjer je uslužbenec državne uprave odšel domov, ne da bi končal delo na računalniku in se odjavil kot uporabnik. Kolega, ki je za njim sedel na njegov stol, je uporabljal njegovo geslo. Prišlo je do vpogleda v neko podatkovno zbirko in zlorabe osebnih podatkov. Ker je šlo za državno upravo, so zadevo spretno pometli pod preprogo in ker tisti, čigar osebni podatki so bili zlorabljeni, ni imel volje, da bi se še naprej bodel z neučinkovitim sodnim sistemom ter nepoštenimi državnimi uradniki, se je zadeva končala brez hujših posledic. Še večji problem bi lahko nastal, če bi se kaj podobnega zgodilo v banki…

Če se menedžer pozabi odjaviti z računalnika, če ga seveda uporablja za poslovno dejavnost in ne zgolj kot statusni simbol in za igranje pasjanse, lahko pride do neslutenih posledic.

Danes, ko je z zaposlitvami težko in ko so računalniki postali del gospodinjstev tudi že v revnejših družinah, je mnogo ljudi, ki se preživljajo z manj zahtevnimi deli, obvladajo pa delo na računalniku oziroma, kot pravimo, so računalniško pismeni.

Enako kot na uporabo računalnika je potrebno paziti na uporabo telefonov. Prisluškovanje telefonskim pogovorom je obrt, ne umetnost. Če gre za mobilne telefone, je včasih to celo zabava radioamaterjev ali koga drugega, ki ima ustrezen sprejemnik in se ob pravem času znajde na pravem mestu. Naključno ali ne, je že drugo vprašanje. Profesionalci si pri tem pomagajo s CAS 800 (Cellular Analysis Sistem 800™), ki ga v čisto navadnem poslovnem kovčku prenašajo naokrog. Ni edini in še mnogo bolj učinkovite prisluškovalne naprave in tehnike so dosegljive tudi pod Alpami.

Podobno kot telefonski pogovori so za industrijske vohune zanimivi telefaksi. Njihove medsebojne komunikacije je sorazmerno preprosto spremljati, ne da bi kdo to opazil, ker na to običajno ni nihče pozoren. Enako velja za elektronsko pošto in delo na internetu.

Strokovnjak za protivohunsko dejavnost, kar je lahko tudi detektiv, ve, da se običajno uporabljajo za iskanje podatkov v isti panogi ali za enake podatke, enaki ali zelo podobni M.O. (*modus operandi*). Zato boste naročnika opozarjali na te metode delovanja in njihovo manifestacijo. Če bo vsiljivec uporabil običajen M.O., bo naročnik nanj pripravljen in mu bo zagodel z dezinformacijami, ki bodo zmedle ali zavedle nasprotno stran.

Če ste z naročnikom vzpostavili dolgoročno poslovno sodelovanje, boste verjetno morali njegove delavce naučiti osnov poslovnega in/ali industrijskega vohunjenja, da bodo zaznali, kdaj so postali tarče in da bodo znali ob primerni priliki na kakšni poslovni konferenci ali seminarju izbrskati pomembne podatke za svoje podjetje.

Relevantne poslovne informacije so predvsem:

- identifikacija najpomembnejših poslovnih strank;
- podatki o teh strankah;
- podatki o distributerjih in distribucijskih kanalih;
- podatki o ključnih kupcih in prodajalcih;
- podatki o pomembnih potencialnih strankah;
- podatki o prodajnih poteh;
- podatki o poteh pomembnih poslovnežev, njihovih priljubljenih lokalih in imena gospodarskih družb, vladnih in nevladnih ustanov in oseb, s katerimi se sestajajo;
- plače ključnih menedžerjev;
- v katere organizacije in društva so včlanjeni ključni menedžerji, ki odločajo, in tisti delavci, ki imajo dostop do podatkov;

- slabosti menedžerjev, ki odločajo, in delavcev, ki imajo dostop do podatkov;
- podatki o strateških ciljih;
- podrobnosti o finančnih transakcijah konkurence in njenem bančnem poslovanju;
- podatki o načrtovanih novih izdelkih;
- podatki o datumih začetka prodaje teh izdelkov;
- podatki o uvajanju nove tehnologije in metodologije;
- podatki o dobičku;
- podatki o trženju in rezultatih tržnih raziskav;
- itn.

Vsem luknjam, skozi katere polzijo podatki, se lahko z ustreznim samozaščitnim delovanjem, ob pomoči strokovnjakov, kar so lahko tudi specializirani detektivi, podjetja ali posamezniki, izognejo. Mnogo ceneje je najeti detektiva, ki bo skrbel za varnost podjetja, kot kasneje točiti solze, ker je konkurenca zaradi odtekanja podatkov že osvojila tržišče.

Detektiv, ki se bo ukvarjal s preverjanjem pravnih oseb, mora biti dober analitik. Razumeti mora podatke, do katerih se dokoplje in jih koristno uporabiti. Znati mora usmeriti preiskovalna dejanja in ločiti pomembno od nepomembnega ter na koncu izdelati poročilo, ki bo naročniku pomagalo pri sprejemanju odločitev.

Recimo, da ste se z naročnikom že sestali in se pogovorili o nalogi, da ste že preverili, ali je sploh izvedljiva, ali ste ji kos in ali jo boste lahko izpeljali na zakonit način. Recimo, da ste torej že podpisali pogodbo. Kaj pa zdaj? Se boste zapodili na lov za podatki in grmadili vse, ki se bodo nanašali na objekt vaše preiskave?

Izkušen detektiv, ki se zaveda, da bo moral na koncu oddati kakovostno poročilo in pokazati rezultate dela, bo sedel za svojo delovno mizo in se zadeve lotil po točkah:

- najprej bo na list napisal cilje preiskave;
- nato bo izdelal študijo izvedljivosti (*feasibility study*);
- analiza razmerje med ceno in koristmi mu bo pokazala smiselnost nadaljnjega dela;
- sedaj je čas, da se z naročnikom še enkrat pogovori o ciljih preiskave in jih glede na okoliščine malo prilagodita ali spremenita;
- naredi si načrt zbiranja podatkov;
- zbere podatke;
- jih analizira;

- ovrednoti rezultate dela;
- po potrebi dopolni podatkovno zbirko;
- pripravi poročilo in končni obračun za stranko.

Tega ne boste počeli, če naročnika zanima samo rojstni datum menedžerja konkurenčnega podjetja ali kaj takega, kar lahko v nekaj urah izbrskate iz ene od že obstoječih zbirk podatkov ali pridobite z nekaj intervjuji. Ta procedura je potrebna pri bolj kompleksnih naročilih, ko morate ugotoviti strateške cilje objekta preiskave, njegov poslovni načrt, nameravane sovražne prevzeme ali združitve itn.

Študija izvedljivosti vam hitro pokaže ali boste lahko zadovoljili stranko in ali je sploh možno na legalen način priti do opredeljenih ciljev.

Analiza razmerja med ceno in koristmi pomeni v bistvu načrt dela, potrebne opreme in sodelavcev za izvedbo naročila. Tu si morate zastaviti vrsto vprašanj in nanje poiskati odgovore. Prvo je, kaj kaže študija izvedljivosti naročila? Če je odgovor pritrdilen, torej ste sposobni izpeljati naročilo na legalen način (licencirani detektivi ne uporabljamo nelegalnih načinov), sledi vprašanje, koliko bo to stalo? Koliko dobička boste imeli vi in kakšen bo dobiček stranke? Če je odgovor, da bo vaš dobiček 0 ali boste pridelali celo izgubo, se zadeve ne boste lotili. Če boste ugotovili, da bo cena vašega dela večja od koristi, ki bi jih imela stranka, ji morate to povedati, če spadate med detektivsko elito, ki da nekaj na etiko poslovanja. Bolje za oba, da prenehata, še preden sta zabredla v finančne škripce.

Iz analize razmerja med ceno in koristmi, če je ta ugodna in sprejemljiva za vas in vašo stranko, sledi izdelava načrta dela. V tem načrtu so izpostavljeni cilji, ki so ključnega pomena in morajo biti popolnoma jasno opredeljeni, potrebna oprema in sodelavci, preiskovalne tehnike, objekti posameznih preiskovalnih dejanj in urnik. Vedeti morate, koga najprej intervjuvati, kaj in kako ga vprašati, kako se mu približati, da se bo odprl in povedal, kar vas zanima in kar ga sprašujete. Določiti morate zanesljive in ključne vire in način preverjanja podatkov, pridobljenih od njih. Pri tem ne pozabite na akademske kroge, ki običajno zelo dobro poznajo problematiko in so običajno pripravljeni posredovati svojo vednost in znanje. Nič manj pomembni niso dobavitelji in kupci ali uporabniki storitev, konkurenca itn. Predvsem pa se še enkrat vrnite k javno dostopnim podatkovnim in arhivskim zbirkam, ki so za zasebnega detektiva to, kar je slovar za prevajalca.

Počasi si boste izdelali M.O., ki vam bo nekoliko olajšal preiskave. Vendar pazite! Nasprotna stran vas lahko odkrije – in tudi vaše namene in cilje – ravno po načinu vašega dela. Ne slepite

se, da v objektu vaše preiskave niso budni in ne spremljajo dogajanj okrog sebe ter ljudi, ki se zanimajo zanje.

Pri analizi morate biti pazljivi. Napačni ali nepopolni podatki lahko pomenijo napačne rezultate analize, napake v poročilu, posledično napačne odločitve naročnika in materialno ali moralno škodo, ki jo bo oškodovanec na sodišču skušal izterjati od detektiva ali detektivske agencije.

Svoje delo morate stalno preverjati, enako kot podatke. Podatek, ki ga ne potrdijo najmanj trije različni viri, velja pri resnem poizvedovalnem delu za nepreverjen in mora biti kot tak tudi označen. Preden se lotite zbiranja podatkov, si naredite spisek, katere sploh potrebujete in kateri so prioritetni. Na ta način se izognete prepogostim napakam, izpuščanju podatkov in dvojnemu delu. Napišite si vprašanja in dokler pod vsakim ne bo preverjenega odgovora, ne sklepajte tega ali onega.

* * *

Pred leti je neko inženiring podjetje dobilo naročilo, naj izdela elaborat o postavitvi novega industrijskega objekta v Ljubljani. Projekt je bil strahovito drag, saj so morali preveriti celo goro podatkov, preden so se lotili dela, in potem narisati drugo goro načrtov in tehnoloških postopkov, zaradi česar so cele delegacije strokovnjakov romale na Švedsko, v ZDA, na Japonsko, da o Nemčiji, Italiji in Nizozemski niti ne govorimo. Po dobrem letu je bila naloga končana in pred naročnikom se je znašel kup dokumentacije, na vrhu katere je bila akvarelna slika bodoče tovarne. Nikoli ni bila postavljena, ker so vrli projektanti pozabili na majhno podrobnost: na Barju tla nimajo potrebne nosilnosti za takšno industrijo. Ves denar za projekt je šel rakom žvižgat. Ker je šel iz žepov potrošnikov in davkoplačevalcev, se ni nikomur skrivil niti las na glavi. Vam kot detektivu bi naročnik zagotovo zastavil vprašanje, zakaj niste najprej preverili dejanske nosilnosti tal in zakaj ste se zadovoljili s podatkom, objavljenim v neki študiji, za katerega se je izkazalo, da ga je tipkarski škrat spremenil in da ga kljub očitni napaki kasneje ni nihče popravil ali študiji pripel listek »errata«.

* * *

Dober detektiv, specializiran za poslovne preiskave, je oseba s širokimi obzorji in najrazličnejšimi znanji, ki se je pripravljena vedno učiti in neznano zanjo pomeni osebni izziv. Preden se bo lotil naloge, bo preštudiral vse o področju, na katerega se podaja. Če bo zbiral podatke o piškotih, se bo izobrazil na področju peke in proizvodnje piškotov. Ko bo začel zbirati podatke, bo že vedel, da uporabljajo piškotarji različne vrste peči in da vrsta peči vpliva na čas pečenja, torej na količino dnevne ali mesečne proizvodnje. Podatek o priključni moči varovalk mu bo razkril nove podrobnosti o proizvodnji in zmogljivosti piškotarije itn. Skratka, zelo hitro bo postal »izvedenec« za piškote in kot tak bo lažje pridobival relevantne podatke o tej

dejavnosti. Kadar se bo lotil česa bolj zapletenega, denimo proizvodnje turbin, bo pač poiskal pomoč izvedenca za turbine, ki mu bo povedal vse ključne elemente o tej proizvodnji in kaj vse lahko vpliva nanjo ter mu pomagal sestaviti vprašalnik, na podlagi katerega bo zbral zahtevane podatke. Pred izvedbo preiskave si bo narisal preglednice, na katerih bodo označene posamezne faze proizvodnje in s pomočjo katerih bo razumel, kaj se v objektu preiskave sploh dogaja. Pri tem si lahko pomaga z računalniškim programom ali navadnim svinčnikom in papirjem. Pri izdelavi preglednic mora upoštevati časovno zaporedje dogodkov v proizvodnji ali storitveni dejavnosti. Najbolje je, če si nariše časovno premico in ob njej napiše dogodke ter jo nato združi z ostalimi preglednicami.

Drug koristen pripomoček, ki ima pomembno vlogo pri načrtovanju zahtevnejših preiskav, je scenarij. To je model delovanja objekta preiskave. Pisanje scenarija je zahtevno opravilo in najpogosteje bo detektiv potreboval pomoč strokovnjaka za določeno področje. Še prej se mora sam, s pomočjo dostopne strokovne literature, seznaniti z zadevo. Dober scenarij nakaže prihodnji razvoj objekta preiskave. Če je to denimo izdelava varilnih aparatov, so v scenariju opisane vse pozicije in vsi postopki, zahtevana orodja, možni dobavitelji posameznih delov in opreme, potrebna znanja in izkušnje, finančna vrednost vpeljave nove proizvodnje, možna tržišča in kupci itn. Takšen scenarij pokaže, ali ima neko podjetje sploh možnosti za to proizvodnjo in kaj bi zanjo potrebovalo, pa tudi to, ali je sploh sposobno razviti in izdelovati takšne varilne aparate. Lahko se namreč izkaže, da nima prav nobenih pogojev, da bi zastavilo rentabilno proizvodnjo. Takšna ugotovitev lahko naročnika preiskave zelo razveseli ali razžalosti, vsekakor pa mu prihrani veliko denarja.

Pri pisanju scenarija je smiselno najprej izpostaviti problem, cilj preiskave. Sledi kratek zgodovinski pregled in najnovejša dognanja s tega področja. Nato pisec scenarija ponudi alternativne rešitve problema oziroma možne poti za dosego cilja.

Scenarij razjasni predstave o tem, kaj je potrebno iskati, kateri podatki so ključni. Če se v tovarni za proizvodnjo gum odločijo, da se bodo preusmerili v proizvodnjo elektronike, bodo morali zaposliti strokovnjake s tega področja. So dali objavo v sredstva javnega obveščanja, so prijavili tovrstne potrebe po delavcih na zavodu za zaposlovanje, iščejo tovrstne strokovnjake? Se delavci izobražujejo in privajajo na nove delovne postopke? So razpisali ‘tender’ za nabavo potrebne opreme in/ali tehnologije? Kje bo potekala proizvodnja? So se pri proizvajalcih elektronskih komponent zanimali za sodelovanje/nabavo? Je bilo v internem glasilu že kaj zapisanega o tem?

Kdo v tovarni bi o tem kaj vedel? Kdo bi kaj vedel izven tovarne? Komu bodo konkurirali, s kom sodelovali?

Podatki se hitro nabirajo in vesten detektiv jih mora skrbno shraniti. Dobro organizirana zbirka podatkov mora omogočati zelo preprosto iskanje in takojšnjo dostopnost vsakega podatka posebej in posameznih skupin podatkov naenkrat. Ali bo detektiv za to uporabil staromodne registratorje in mape ali sodobne elektronske medije in računalnik, je stvar prepričanja in izbire, vendar bo ob hitro naraščajoči množici podatkov alternativ kmalu konec. Elektronika je hitrejša in čas pomeni denar. Podatke mora stalno primerjati, vrednotiti in analizirati, izločati.

Ponujamo primer organizacije podatkov o predsedniku upravnega odbora Janezu X., ki je objekt preiskave.

- Janez X.
- osebni podatki
- osebne informacije
- informacije sodelavcev
- Jaka G.
- Maja B.
- Franci H.
- informacije podrejenih
- Katarina S.
- Alenka E. S.
- Marija F.
- Tadej L.
- Izidor P.
- informacije sošolcev in kolegov
  (po istem načelu)
- informacije sorodnikov
  (po istem načelu)
- finančne informacije
- informacije o premoženju
- avtomobili

- jahta
- počitniška hišica
- lovske puške
- zbirka umetnin
- informacije o družinskih članih
- sin Janez X. Ml.
- sin Adam
- hči Eva
- brat Avgust
- sestra Julija Y.,
- oče Janez X. st.,
- bratranec Jurij X.,
- informacije o življenjskem slogu
- članstvo v društvih
- priljubljene restavracije
- prosti čas
- konjički
- ljubica
- potovanja & dopusti
- nakupovalne navade
- poslovna kariera
- izobrazba (srednja šola, fakulteta, podiplomski študij ipd)
- poslovne in zasebne povezave
- fotografija
- objave v tisku
- drugi podatki.

Iz tako pripravljenih podatkov je zelo hitro vidno, da je denimo bratranec Jurij X., čeprav delomrznež, izredno bogat, enako sestra Micka Y., ki je sicer uradnica v državni upravi, ima pa kar dve razkošni vili in hišo z večjim bazenom in teniškim igriščem na Floridi, medtem ko Janez X. nima skoraj nič in vse zapravi za članstvo v elitnih društvih in za potovanja. Njegovi sodelavci

in podrejeni pa trdijo, da sklepa take posle, kjer so cene vedno višje, kot je običajno. Objave v tisku pokažejo, da je bil že v preiskavi zaradi suma zlorabe položaja, da se je izmazal brez obsodbe, da pa sta že dve podjetji, ki ju je vodil, prišli v stečaj. Med informacijami, pridobljenimi od njegovih sorodnikov, je tudi ta, da je obe propadli in podcenjeni podjetji kupila njegova snaha skupaj z njegovim bratom in da sedaj obe dobro poslujeta.

Da zberete te podatke v nekaj sekundah, morate vedno uporabljati enake izraze za enake dogodke. Nikoli ne smete uporabljati vrednostnih sodb! To ni vaše delo. Vi zbirate podatke in informacije! Ali je Janez X. lump ali ni, naj sodijo sodišča. Naročnik preiskave o Janezu X. je dovolj pameten, da se bo sam odločil, ali ga bo ali ga ne bo predlagal za predsednika nadzornega sveta svojega podjetja oziroma mu zaupal vodstvo v njem.

In kje boste iskali podatke o predsedniku uprave Janezu X.? Vsak detektiv ima svoj koncept zbiranja podatkov. Praksa kaže, da je za temeljito informacijo potrebno precej dela. V arhivih in knjižnicah morate poiskati vse dokumente, ki se nanašajo na ciljno osebo, njeno organizacijo in okolje. V zapisih o organizacijah, kjer je delala, preden je prišla na sedanje delovno mesto, je možno razbrati precej o njeni poslovni usmeritvi in okolju, ki jo je obrusilo. Njeni objavljeni govori, povzetki govorov ali polemike ter biografski podatki in predstavitve v medijih so mozaični kamenčki, iz katerih detektiv sestavi sliko o tem, kakšne so njene poslovne vizije in usmeritve, skratka strateški cilji, kakšne so njene sposobnosti glede odločanja in vodenja. Na podlagi objavljenih podatkov (ne pozabite na bilančne podatke) o družbah, ki jih je prej vodila ali sooblikovala njihovo poslovno politiko ter usmerjala delo, je mogoče oceniti njene dejanske sposobnosti in poslovni domet. O tem, kakšen človek je in kakšne so njene komunikacijske sposobnosti ter odnos do drugih, boste marsikaj izvedeli od nekdanjih in sedanjih sodelavcev in podrejenih, kolegov, članov istih društev in družinskih članov, pa tudi v pogovoru z njo samo. Ker je Slovenija majhna, ne bo težko najti tudi njenih nekdanjih sošolcev in kolegov s fakultete, bivših žena in ljubic. Enak postopek se ponavlja pri vsaki osebi, s katero je povezana vaša ciljna oseba. Slika postaja vedno bolj izostrena in na koncu se pokažejo podrobnosti, ki jih prej nihče ni mogel niti slutiti.

V poročilu stranki ne pišite trdilnih stavkov, ki zvenijo kot božja zapoved ali matematični aksiom. Ne bodite tako strahovito prepričani vase in v pravilnost svojih sklepov! Lahko, da ste kaj spregledali, da je objekt preiskave že potem, ko ste pridobili podatek, sprejel novo odločitev, naredil nekaj, kar je prejšnje podatke izničilo in na njihova mesta postavilo nove, ne da bi vi to

vedeli. Ostanite pri pogojnikih, tako priljubljenih v tako imenovanem preiskovalnem časnikarstvu. Na sodiščih se običajno izkažejo kot zadnja rešilna slamica pred obsodbo, vaši stranki pa bodo dajali več možnosti za »kreativno mišljenje« in sprejemanje odločitev na osnovi njenih lastnih sklepov. Le kadar se s pogodbo izrecno dogovorite, da boste podali o čem svoje lastno mnenje, to storite. Vendar naj bo jasno, da gre za osebno mnenje in da se mora naročnik sam odločati in presojati in da za njegovo morebitno napačno odločitev ne odgovarjate vi.

Kdor se bo specializiral za protiobveščevalno svetovalno dejavnost na področju gospodarstva, mora svoje stranke že na začetku opozoriti, da ni vsemogočen in da bo morda kljub vsem varnostnim ukrepom kakšen podatek le prikapljal iz podjetja ali ustanove. Vohunske tehnike imajo vedno vsaj pol koraka prednosti! V Sloveniji je več ljudi, ki se uspešno preživljajo z industrijsko špijonažo, ki postaja v svetu vedno bolj ugleden poklic. Navsezadnje ima petsto največjih svetovnih gospodarskih družb razvito svojo lastno obveščevalno službo, ki jo bogato nagrajuje za informacije, na podlagi katerih izpodriva konkurenco in širi tržišča, industrijski vohuni se povezujejo v združenja, javno nastopajo in imajo tudi svoj etični kodeks delovanja, saj tovrstna dejavnost v tržnem gospodarstvu ne predstavlja kaznivega dejanja vse dotlej, dokler ne posežejo po nedovoljenih metodah in sredstvih, na primer prestrezanju telefaksov in telefonskih pogovorov.

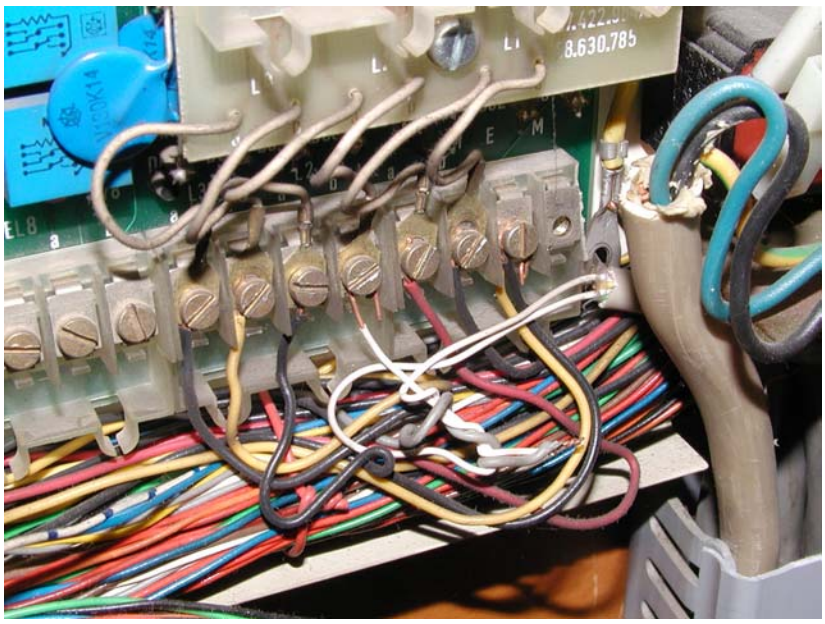

Bele parice niso priključili telefonisti, pač pa nekdo, ki ga je zanimal pogovor v direktorjevi pisarni.

Preverjanje bonitet – »due diligence«

Detektiv, ki se bo ukvarjal s poizvedbami o gospodarskih subjektih, bo prej ali slej naletel na angleški izraz '*due diligence'*. To je med drugim tudi ime neke rock skupine, v slovenščino pa ta izraz prevajamo kot »skrbnost dobrega gospodarja«, »skrben pregled«, »temeljit pregled«. Tudi v drugih neangleško govorečih državah se je izraz v strokovnih krogih udomačil nepreveden. Morda tudi zaradi lažjega komuniciranja.

'*Due diligence*' poizvedbe najpogosteje naroča nekdo, ki kupuje neko podjetje, blagovno znamko, nepremičnino, športni klub itn. Zato so poizvedbe, ki se skrivajo pod tem izrazom, lahko zelo raznovrstne.

Običajno pojem ali naročilo 'due diligence' obsega preverjanje različnih segmentov gospodarskega subjekta, na primer njegovo finančno stanje in poslovanje, različne vrste premoženja, poslovne usmeritve in poslovne povezave, menedžement, strukturo delničarjev itn. Kakorkoli že, 'due diligence' ni nekaj, kar bi vedno in v vseh primerih pomenilo enake poizvedbe. Skratka, ni recepta, kako opraviti tovrstne poizvedbe, ki so izredno občutljive, saj se na podlagi naših informacij naročnik pogosto odloča o nakupu podjetja ali sklenitvi pogodbe o sovlaganju in če mu postrežemo z nepopolnimi ali netočnimi informacijami, lahko sklene slab posel.

Z naročnikom se morate zato podrobno pogovoriti o njegovih zahtevah in pričakovanjih. Skušajte izvleči iz njega, kje pričakuje zaplete, kaj je ključno za njegovo končno odločitev in katere informacije druga stran najbolj skriva pred njim. Vedeti morate tudi to, zakaj nekdo naroča tovrstne poizvedbe, gre za načrtovani prevzem, sovlaganje, poslovno pogodbo itn.

Običajno med poizvedovanjem ne boste odkrili ničesar, kar ne bi naročnik vsaj slutil ali celo vedel že prej, razen če ne gre za takega naročnika, ki zbira šele prve informacije in o nasprotni strani ne ve nič več, kot piše v poslovnih imenikih. Vaše informacije naročniku najpogosteje omogočijo potrditev njegovih opažanj, neredko ga opozorijo tudi na določene vidike, ki jih prej ni zaznal.

'Due diligence' poizvedb se običajno lotimo za domačim računalnikom s pomočjo različnih podatkovnih baz: IPIS, iBON, FiPO, IPO, PIRS, TIS, tudi z zloglasno »hobotnico«, in nadaljujemo v arhivih, preko interneta itn. V podatkovnih zbirkah dobite podatke o ustanoviteljih,

lastnikih, vodilnih kadrih, naslovih in še marsičem. Ustrezne povezave vam olajšajo nadaljnje poizvedbe na terenu.

Zelo pomembni so finančni izkazi, bilance, ki ne odražajo vedno resničnega stanja gospodarskega subjekta. Če vam uspe pridobiti interna finančna poročila, boste s tem dosegli največ, kar si lahko stranka želi glede finančnega poizvedovanja. Če sami niste strokovnjak za finančno področje, se obrnite na enega od številnih finančnih svetovanih servisov, ki vam izdela zelo podrobne analize, v katerih vas opozori na pasti in sumljive točke v uradnih ali internih finančnih izkazih.

Analiza finančnega poslovanja je sicer dokaj pomemben pokazatelj uspešnosti gospodarskega subjekta, nikakor pa ne edina oporna točka vaših poizvedb. Oplemenititi jo morate z dodatnimi informacijami o subjektu in podatki, ki jih pridobite od verodostojnih virov. V luči teh dodatnih informacij lahko dobijo finančni pokazatelji povsem drugačno barvo.

Že res, da jih je verjetno opazil tudi vaš naročnik, ki pa vam bo bolj zaupal, če bo spoznal, da ste temeljiti in da se spoznate na zadevo oziroma znate vsaj vprašati na pravem mestu. Lastno odgovornost lahko zmanjšate tudi tako, da mu posredujete originalno poročilo finančne svetovalne službe in se nato sklicujete nanjo. Ne bojte se, da vas bo stranka drugič obšla in sama naročila poročilo. Resne stranke tega ne počnejo. Raje ostajajo skrite za vami, saj bi jim pretirano zanimanje za nasprotnika lahko otežilo pogajanja. Gre za igro, kjer vsak ve, da drugi poizveduje za njim in skuša posamezne podatke olepšati ali jih skriti, zaveda pa se, da poizvedovanja potekajo po različnih kanalih in da se mu pretirano skrivanje podatkov lahko maščuje v končnih pogajanjih. Med pomembnimi okoliščinami in dejstvi, ki zanimajo bodočega lastnika ali solastnika, so opredmetena osnovna sredstva.

Najpogosteje boste naleteli na pasti pri vrednotenju sredstev gospodarskega subjekta, ki imajo lahko zelo velik vpliv na prihodke in dobiček. Ta sredstva so lahko podcenjena ali precenjena, le redkokdaj so realno ovrednotena, kajti z njimi je mogoče »frizirati« bilanco. Opredeliti morate naslednje kriterije:

- standarde, s pomočjo katerih lahko ovrednotite osnovna sredstva;
- dejansko stanje osnovnih sredstev (kakovost in uporabnost za proizvodnjo);
- računovodsko vrednost osnovnih sredstev.

Prva točka je običajno najbolj problematična, kajti neredko ni povsem jasno, kako posamezni subjekt vrednoti svoja osnovna sredstva in premoženje. Obstajajo sicer računovodski kriteriji za

to, vendar obstajajo tudi možnosti drugačnega razumevanja in vrednotenja, ki jih neposvečeni ne zaznamo in ne poznamo. Na to vprašanje poiščite odgovor skupaj s finančnimi strokovnjaki.

Druga točka je marsikdaj za naročnika najpomembnejša, detektiv, ki je specializiran za poslovne poizvedbe, pa ne bo imel prevelikih težav z iskanjem odgovorov. Najboljši vir so zaposleni, ki dobro poznajo opremo in proizvodna sredstva in so običajno voljni povedati prav vse, kar vas zanima. Po naših izkušnjah so najboljši informatorji tehnični direktorji in obratovodje. Kadar ni mogoče priti do podatkov preko njih, si pomagajte z delavci, ki delajo za posameznim strojem. Od njih boste zvedeli, kako so stroji ohranjeni in v kakšnem stanju so. Povedali vam bodo tudi, če so sploh uporabni za proizvodnjo ali načrtovano proizvodnjo, ali pa so le »inventarne številke«. Neredko je vrednost opreme precenjena, kar pokaže že bežen sprehod skozi poslovno ali proizvodno zgradbo in skladišča.

Vsak stroj, ki je shranjen v skladišču ali ga ne uporabljajo, je sumljiv. Zakaj ga ne uporabljajo? Kakšna je njegova vrednost v knjigi osnovnih sredstev, sta vprašanji, na kateri je najprej potrebno najti odgovor. Ugotoviti je potrebno, koliko je sploh takšnega inventarja, ki predstavlja le evidenčno številko in ni uporaben, prav tako pa tudi, ali bo uporaben za načrtovano proizvodnjo, ali bodo zanjo uporabni drugi stroji, ki zdaj obratujejo? Najpogosteje se ob takšnem pregledu izkaže, da je vrednost opreme bistveno nižja od tiste, ki jo izkazujejo knjige osnovnih sredstev.

Naročnik, potencialni kupec ali vlagatelj, se mora izogniti temu, da bi plačal nekaj, kar ni uporabno, kar je prevrednoteno ali kar s proizvodnjo nima nobene zveze.

Kupca podjetja zelo zanimajo tudi (nezavarovane) terjatve oziroma knjigovodski dolg. Tudi te so vključene v kupnino in predstavljajo del vrednosti podjetja.

Med poizvedovanjem mora zato detektiv ugotoviti:

- So knjigovodske terjatve nastale z dobavo blaga naročniku na podlagi njegovega naročila? Je med prejemnikom in dobaviteljem blaga sklenjen kakšen dogovor o garanciji zanj, o njegovem vračilu in v kakšnih primerih ter kdaj bi do njih lahko prišlo in kako bi to vplivalo na samo vrednost blaga ter obveznost dobavitelja, da poravna določene stroške v zvezi s tem blagom?
- Detektiv ne sme pozabiti preveriti, ali je naročnik resnično prejel blago, za katerega so bili izdani računi in za katerega so izkazane terjatve. Menedžerji neredko izstavijo račun za neko blago, ki pa v resnici ni bilo poslano naročniku niti ga ta ni naročil, nato pa takšne račune prikazujejo med terjatvami, s čemer želijo povečati vrednost podjetja

ob prodaji, upravičiti posojila ali kakorkoli drugače vplivati na navidezni rezultat poslovanja.

- V zvezi s terjatvami je potrebno preveriti neplačane račune, starejše od treh mesecev. Ugotoviti je potrebno njihovo specifikacijo in resničnost, torej, ali so sploh bili poslani na naslov, ki je na njih naveden, ali imajo pokritje v dejanskih dobavah temu naročniku itn. Naročnika je potrebno opozoriti, koliko teh računov je starejših od enega leta, kajti v naših razmerah je takšen dolg zelo težko izterjati.
- Preveriti morate tudi vsa še ne realizirana naročila in ugotoviti, kako je s plačili zanje. Je bil dan avans, predstavlja novo naročilo poravnavo nekega že plačanega računa iz preteklosti, je nadomestilo za kaj tretjega? Če detektiv ugotovi kaj takega, je potrebno preiskavo razširiti in ugotoviti ozadja, med katerimi je lahko tudi dolg podjetja do drugega podjetja in naročilo predstavlja le izterjavo dolga, kar je že povezano z vprašanji etike menedžmenta in trdnosti podjetja itn., kar skrivajo pred potencialnimi kupci.
- Preveriti morate kupce in dobavitelje podjetja. Lahko se zgodi, da je isto podjetje obenem kupec in dobavitelj. V takem primeru so knjigovodske terjatve še posebej vprašljive. Vzemimo primer, da podjetje A prodaja podjetju B, PE Embalaža, plastenke. Istočasno podjetje A od podjetja B, PE Surovine, kupuje reciklirano plastiko za izdelavo plastenk. V takem primeru se lahko zgodi, da bo edini račun, ki ga bo na koncu potrebno plačati, račun za dobavljeno reciklirano plastiko podjetju B, medtem ko so bile plastenke že plačane z drugimi količinami reciklirane plastike.
- Za nameček morate preveriti še morebitno obremenjenost osnovnih sredstev in poslovnih prostorov s hipotekami in pogodbenimi obveznostmi do tretjih oseb, na primer bank ali zavarovalnic, ki bi utegnile imeti določene pravice glede knjigovodskih terjatev. Hkrati mora detektiv preveriti še drugo premoženje podjetja (na primer počitniške domove, stanovanjski fond itn.), če tudi to ni obremenjeno s terjatvami ali hipotekami.
- Za naročnika poizvedb bo zelo zanimiv podatek ali se večina knjigovodskih terjatev nanaša na samo enega kupca oziroma ali se te terjatve kopičijo pri posameznih kupcih; pri katerih; za kaj? Morda podjetje ravno tega kupca ali to skupino kupcev prikazuje kot svoje najpomembnejše stranke, čeprav gre v bistvu za slabe stranke, ki

ne plačujejo dobavljenega blaga in s katerimi bi vesten gospodar zelo hitro pretrgal poslovanje, saj njihova neplačila lahko ogrožajo celotno poslovanje.

Pomembno je tudi število reklamacij za dobavljeno blago. Če je število reklamacij veliko, pomeni, da je nekaj narobe v proizvodnem procesu. Kaj, mora pokazati nadaljnja preiskava.

Podatek, ki ga pri tovrstnih preiskavah ne smete zanemariti, je, kdaj je opravljena večina dobav: je enakomerno razporejena skozi ves mesec ali je glavnina dobav opravljena proti koncu meseca. Podatek lahko kaže na dejstvo, da je proizvodnja slabo načrtovana ali na to, da ima podjetje probleme s »cash flow« ali da je tako zahteval naročnik.

Nič manj pozornosti morate nameniti tudi neopredmetenim osnovnim sredstvom. Stranki, zlasti če gre za manjšega investitorja, ki le vlaga kapital in sam ni podjetnik ter nima ustreznega tehničnega znanja ali podpore strokovnjakov, ali se ne zaveda pravega pomena te plati, je ne pozna in ne ve, kako vprašati, da bo dobila ustrezen odgovor, morate svetovati vi. Ne samo zato, ker boste s tem povečali svoj honorar, predvsem zato, da ji ponudite resnično celostno storitev, na podlagi katere se bo lažje odločila.

Med neopredmetenimi osnovnimi sredstvi je pomemben informacijski sistem podjetja, česar se večina manjših podjetnikov in investitorjev, zlasti slovenskih, ki še vedno vrednotijo vse v tonah in ne v bitih, ne zaveda.

Je informacijski sistem podjetja zastarel ali sodoben? Kdaj je bil posodobljen in kdo ga je posodobil, so prva vprašanja, s katerimi začnete svoje poizvedovanje.

Zakaj je informacijski sistem tako pomemben? Predvsem zato, ker lahko z njim sledite proizvodnemu in poslovnemu procesu in se spretno izogibate nepotrebnim zastojem ter nevšečnostim. Ta sistem hitro pokaže na pomanjkljivosti v vodenju podjetja, njegovih poslovnih rezultatov in bilance, tako na prihodkovni kot odhodkovni strani. Enako pokaže, da so potenciali podjetja veliko večji, da pa ostajajo neizkoriščeni, ker je informacijski sistem zastarel in ker je tudi vodenje neustrezno.

Tega ne bo znal ugotoviti prav vsak detektiv, toda sposoben detektiv bo vključil strokovnjaka, ki se spozna na informatiko in po možnosti tudi na podobne proizvodne procese, kakršne ima ciljno podjetje.

Tak strokovnjak bo najprej pregledal strojno opremljenost podjetja, torej računalnike, in ugotovil, koliko je starejših od štirih let. Problem starejših računalnikov je predvsem ta, da so

nekompatibilni z novejšo programsko opremo in da je njihovo vzdrževanje ali posodabljanje drago.

Glede programske opreme je najpomembnejše vprašanje, ali je prilagojena prav temu uporabniku ali gre za program, ki je napisan za vse podobne uporabnike. Standardizirana programska oprema ima to prednost, da je stabilna, da vključuje velike podatkovne zbirke, ki jih je mogoče dopolnjevati in istočasno pregledovati ter primerjati arhivirane podatke za zelo dolgo časovno obdobje. Še bolj pomembno je, da je programsko opremo izdelalo uveljavljeno podjetje in je plod timskega dela, ne pa posameznika. Upoštevati je treba dejstvo, da se programerju lahko kaj zgodi; kdo bo potem vzdrževal program ali poskrbel za odpravo motenj, če se pojavijo! Bo moralo podjetje zaradi enega samega človeka zamenjati celotno programsko opremo?

Zelo pomembno poglavje so kadri. Ponavadi se začno poizvedbe pri vodilnih kadrih. *Naročnike najpogosteje zanima njihova preteklost, karakter in življenjski slog*. Kadar je naročnik tujec, bo vedno, brez izjeme, zahteval, da ugotovite tako imenovano kriminalno preteklost določene osebe. Pod tem pojmom tuji naročniki razumejo vpletenost osebe v nedovoljena in v kazniva dejanja, ne samo poslovna, tudi druga, denimo nasilniško obnašanje, povzročitve prometnih nesreč, sodne postopke, ne glede na njihov izid, ki pa mora seveda biti jasno povedan, ovadbe in afere, ki sicer niso doživele sodnih epilogov, je pa bila oseba vanje vpletena, še posebej, če so splošno znane itn.

Zanima jih tudi šolska kariera posamezne osebe, na kateri srednji šoli in kje se je šolala, kje je nadaljevala študij, je nadaljevala s podiplomskimi študiji ali izpopolnjevanji, kje, kdaj, s kakšnim uspehom.

Sledi poklicna kariera: od prve zaposlitve dalje, vključno z okoliščinami napredovanj ali menjave delodajalca, podjetja.

V tovrstno preverjanje vodilnega kadra spada tudi njegov socialni profil, kar pomeni, da morate ugotoviti okolje, iz katerega izhaja, v kakšnem živi sedaj, s kom se druži, je član kakšnih društev oziroma klubov, katerih in kakšno mesto ima v njih. Kadar gre za pomembnejše kadre in je naročnik tujec, neredko naletite na vprašanja, ali je član tega in tega kluba, pri čemer gre najpogosteje za zaprte, napol skrivne mednarodne organizacije.

Ne čudite se vprašanjem o zakonskem stanu ciljne osebe. Je poročena, s kom, kaj dela žena, kakšen je njen položaj v okolju, kjer dela in živi, imata otroke, koliko, kam hodijo v šolo, v kateri razred, s kom se družijo, kakšni so? Je ciljna oseba ločena? Ima otroke iz prejšnjega zakona in

kako skrbi zanje ter kakšni so njeni odnosi z bivšim partnerjem? Ima ciljna oseba gospodinjsko pomočnico, ki ji pospravlja stanovanje? Ga pospravlja sama? Kako je pospravljeno? S kakšnim avtom se vozi? Ga dobro vzdržuje? Kako vzdržuje vrt in okolico bivališča? Kakšne so njene slabosti? Kaj o njej menijo drugi? Kakšen je njen odnos do alkohola, tobaka in drog? Zdravstveno stanje?

Večina teh vprašanj posega globoko v zasebnost posameznika. Stranki morate pojasniti, da poseganje v zasebnost posameznika v Sloveniji nezakonito in da licencirani detektivi spoštujejo zakone. V največ primerih bo stranka umaknila zahtevo oziroma jo bo prilagodila zakonodaji, neredko pa bo poiskala nekoga, ki ji bo preskrbel vse zahtevane podatke. Poleg licenciranih detektivov je pri nas še nekaj oseb, ki zbirajo najraznovrstnejše podatke in ki se pri tem požvižgajo na vso zakonodajo ter na vse človekove ter osebnostne pravice. Do podatkov pridejo po enakih poteh kot detektivi – s spraševanjem in poznanstvi.

To je seveda le nekaj vidikov poizvedb, ki jih vključuje 'due diligence', še zdaleč pa ne vse. Vsaka taka preiskava je specifična in ukrojena po natančno določenih potrebah naročnika, ki vam jih ob sklepanju pogodbe tudi bolj ali manj natančno pove. '*Due diligence*' ni brcanje v temo, je natančno usmerjeno poizvedovanje o točno opredeljenih stvareh, čeprav je sam pojem vseobsegajoč.

* * *

Naročnika je zanimalo vse v zvezi z neko ugledno in na videz dobro stoječo gospodarsko družbo, v katero je nameraval vložiti velika sredstva in z njo razširiti meje svojega poslovanja.

Med poizvedovanjem o tem gospodarskem subjektu so detektivi prišli do vrste zanimivih podatkov, ki jih je skrbno skrivala pod izredno dobro vodenimi oglaševalskimi akcijami, s katerimi je v javnosti popolnoma zameglila resnično podobo in se predstavila drugačna, kot je v resnici bila. Eden ključnih podatkov je bil, da je v proizvodnji več ozkih grl, zaradi katerih proizvodni proces ne teče po načrtih. Vzrok zanje je bila med drugim tudi tehtnica, na kateri so tehtali izdelke. Tuji investitor je dopuščal bistveno manjše odklone, kot so jih lahko dosegali ob povprečni natančnosti delavcev na tej tehtnici. Delavec, ki je delal na tem stroju, je detektivu povedal, da je tehtnica stara že štirideset let, da je z njo sicer mogoče tehtati v okviru postavljenih norm, vendar to podaljša čas, kar vpliva na zastoj v proizvodnji. »Če bi tisto vago zamenjali z drugo, bi bil bolj srečen, ker mi ne bi več odbijali od plače. Ampak naš direktor raje sponzorira lokalne fuzbalerje, kot da bi vlagal v nove stroje,« je delavec povedal detektivu, ki je to zapisal v poročilo naročniku. Rezultat: naročnik je sklenil pogodbo, nekaj dni po njenem podpisu je nabavil tudi novo tehtnico, istočasno pa za naslednji dve leti zmanjšal sredstva za sponzoriranje športnih društev.

* * *

Preverjanje preteklosti

Preverjanje preteklosti kandidatov za posamezna delovna mesta bo prej ali slej postalo pomemben segment detektivske dejavnosti, saj delodajalcem v zaostrenih gospodarskih razmerah ne bo vseeno, koga zaposlijo. Zanje je izredno pomembno, da zaposlijo osebo, ki ne bo povzročala škode. Pod tem pojmom moramo razumeti tudi notranje tatvine in okoriščanje na račun delodajalca, pogosti bolniški dopusti itn. To preverjanje je znano že dolgo, tudi v Sloveniji, le da je potekalo nesistematično, največkrat po neformalnih poteh. Z njim so se ukvarjale kadrovske službe in posamezne agencije za zaposlovanje. Le za nekoliko bolj odgovorna delovna mesta je moral prosilec sam priskrbeti dokazila o nekaznovanju ali o tem, da ni v kazenskem postopku.

Tovrstne preverbe niso novost. Že pred sto leti je psihiater in kriminalistični antropolog Cesare Lombroso (1835 do 1909) izdelal prvi 'znanstveni' instrument, s katerim je odkrival prevarante. Uveljavljena so bila tudi priporočilna pisma, na naših tleh pa so delodajalci v času rumenočrne monarhije vpisovali pomembnejša opažanja v »poselske bukvice«, danes bi rekli delovne knjižice. V tujini je običaj, da mora prosilec ob kandidaturi na določeno delovno mesto podpisati tudi izjavo, da se strinja s tem, da delodajalec preveri njegovo poklicno kariero in zasebno življenje. Kdor nima grehov, brez pomislekov podpiše, saj ve, da drugače ne more dobiti želenega delovnega mesta, kdor pa ima temne madeže v svoji preteklosti, raje na tako mesto, kjer zahtevajo obvezno preverjanje kandidata, niti ne kandidira. Tudi pri nas bi bilo smiselno, da delodajalec zahteva od kandidatov podobno izjavo, zaradi morebitnih kasnejših nesoglasij o tem, kaj je in kaj ni poseganje v njegovo zasebnost.

Pravzaprav sestavlja kadrovanje več delov. Običajno se začne z izborom med vlogami za določeno delovno mesto, ki mu sledi prvi pogovor s kandidati. Kdor se prebije skozi to sito, mora opraviti teste, s katerimi previden delodajalec ugotavlja psihofizične lastnosti kandidata. Testom ponovno sledi poglobljen pogovor in temu preverjanje preteklosti, ki mora biti opravljeno zelo diskretno in strokovno. Lahko ga opravi detektiv, ki ima potrebna znanja za to, in ki ga pooblasti delodajalec, ki je naročnik njegovih storitev.

Preiskave preteklosti posameznika se razlikujejo glede na zahteve naročnika. Včasih zadostuje ugotavljanje, ali je oseba nagnjena k alkoholizmu, spet drugič njen odnos do sodelavcev in

strank, odnosu do delovnih sredstev in imovine delodajalca, njegovo družinsko življenje, premoženjsko stanje itn.

Kako se lotiti preverjanja?

Naročnik naj vam posreduje vse podatke, ki jih je dobil od kandidata, vključno s kopijo njegove prošnje, spričeval in morebitnega življenjepisa, ter natančno opredeljeno zahtevo, kaj ga zanima. Prav nobenega smisla nima ugotavljanje kandidatovega odnosa do imovine delodajalca, če tega zanima zgolj informacija, kakšen odnos ima kandidat do alkohola in sodelavcev ali njegov odnos do strank. Naročniku svetujte, naj se omeji na ključne informacije, ker so tovrstne preiskave zamudne in glede na število zahtevanih informacij lahko postanejo zelo drage.

Dokumentacijo in podatke, ki vam jih zaupa naročnik, skrbno proučite in v njih iščite praznine ter nelogičnosti. Pozorni bodite na datume in dogodke. Je možno, da se dva ali več dogodkov zvrsti v tako kratkem časovnem razdobju? Se dogodki, čas in kraji ujemajo? Kateri dan je bil 1. oktober tega in tega leta? Je bila nedelja? Je ta dogodek mogoč ob nedeljah? Kaj se je dogajalo s kandidatom med dvema datumoma? Zakaj je tu praznina?

Taka in podobna vprašanja si zastavljajte ob branju dokumentacije. Odprla vam bodo marsikatero smer poizvedovanja.

Izpišite si njegove prejšnje zaposlitve. Pozanimajte se, kaj je tam delal, kdo je bil njegov nadrejeni. Šefi vam povedo marsikaj o svojih nekdanjih delavcih, enako njihovi sodelavci. Kadar kandidat navede osebe, ki jih lahko povprašate o njem, bodite prepričani, da je navedel takšne, ki vam ne bodo dale vseh informacij o njem. Skušajte izvedeti še za ostale, ki jih ni navedel, a je bil v stalnem stiku z njimi. Pri teh boste izvedeli več koristnega.

Preverite, zakaj se želi kandidat zaposliti ravno na tem delovnem mestu ali v tej organizaciji! Ga je morda poslala konkurenčna organizacija, ki želi na ta način izvedeti, kakšne poslovne skrivnosti druge organizacije? Mu je edini cilj plača ali ugodnosti, ki jih to delovno mesto prinaša? Je človek, ki išče vsakih nekaj let nov izziv v novem delovnem okolju?

Skrbno preverite resničnost njegovih spričeval. Neredko se izkaže, da so ponarejena. Ne verjemite niti podatkom o karieri, ki jih navaja v prošnji in dokazuje s papirji, dokler jih ne preverite. Na srečo je Slovenija majhna in težko je prikriti resnico, čeprav nekaterim to uspeva, predvsem zaradi malomarnega odnosa delodajalca.

Naročniku svetujte, naj si priskrbi pisno privolilo kandidata, da dovoljuje poizvedbe, ki se zdijo delodajalcu pomembne. Korektno je, če ga delodajalec, torej naročnik vaših storitev, seznani z informacijami, pridobljenimi v preiskavi, ni pa nujno, ker tega zakon še ne predpisuje.

***

Znan je primer študentke stomatologije, ki je bila kot zobozdravnica več let zaposlena v zdravstvenem domu v velikem slovenskem mestu. Veselo je vrtala in pulila zobe, dokler je ni izdalo naključje.

Gospodična je želela postati zdravnica, a ji je v drugem letniku medicine spodletelo. Čar bele halje jo je že tako omamil, da je na vsak način hotela svojemu imenu dodati tisti zveneči »dr.«. Srečo je poskusila še na stomatologiji, a kaj, ko je prišla po nekaj letih komaj do četrtega semestra. Ampak bila je marljiva študentka in je vsaj na vaje hodila, tako da je znala prijeti za zobozdravniško ogledalce in sveder.

Nekega dne je v časniku prebrala, da zdravstveni dom išče zobozdravnika – pripravnika. Oddala je prošnjo, skupaj s fotokopijo ponarejene diplome stomatološke fakultete. Kaj je bilo odločilno za njen sprejem, ni bilo nikoli zadovoljivo pojasnjeno. Dejstvo je, da je bila sprejeta, da je dobila svojo ambulanto in sestro in začela vrtati in puliti zobe. Kje se je naučila puljenja, je potem, ko je bila razkrita in je zadeva prišla na sodišče, zanimalo sodnico: »Doma sem v tram zabila žeblje in jih potem s kombinirkami pulila ven. Saj ni velike razlike,« je skesano pojasnila. Sodnico je zanimala tudi njena diploma: »Prijateljica, s katero sva skupaj vpisali prvi letnik, mi jo je posodila, da jo pokažem staršem. Jaz sem jo samo prekopirala, zbrisala njeno ime, vpisala svoje in naredila kopijo te kopije. Nihče ni nič posumil, kolegi pa so me poznali, saj sem resnično osem let študirala medicino in stomatologijo, in mnogi, s katerimi smo se skupaj vpisali, so postali zdravniki ali zobozdravniki.«

Delodajalec se je zadovoljil zgolj z njeno pisno vlogo in fotokopijo diplome. Njeni pacienti pa so trpeli peklenske muke na stolu, ko se je učila plombiranja in puljenja zob. Ko je škandal izbruhnil, so ga hitro potlačili, le eden od časnikov ga je mimogrede omenil, kajti kaj bi bilo, če bi vsi, ki so ostali brez zob zaradi nestrokovnega zdravljenja, tožili zdravstveno ustanovo zaradi njene malomarnosti!

Še bolj zanimiv je primer lažnega zdravnika iz Zagreba, ki je po lastni izjavi »postal zdravnik, ker mu je neka čistilka na hodniku rekla ‘gospod doktor’», ko ga je videla v beli halji, in »ker si je vedno želel postati zdravnik«. Fant se je lotil kar operativnih posegov in veselo rezal bolnike v operacijski dvorani… dokler ga po nekaj letih niso razkrinkali. Ali tudi zanj velja pravilo, da ima vsak dober kirurg svoje pokopališče?

* * *

Zakonska (ne)zvestoba

Nekateri pisci, ki se ukvarjajo s proučevanjem zgodovine zasebnega detektivstva, trdijo, da so temelji te dejavnosti predvsem v odkrivanju nezvestobe zakoncev, da torej temelji na ljubosumnosti, strahu, sovraštvu in vseh drugih začimbah zakonskega stanu. Ker je bilo brskanje po družinskem življenju od nekdaj sprevrženo dejanje, čeprav je to tema vseh zaupnih pogovorov tako v beznicah in pločevinasto lepenkastih bivališčih na obrobju mest kot v salonih elitnih hotelov in rezidenc. Ampak kar je nespodobno, je nespodobno in kdor vtika nos v nespodobnosti, ne more biti spoštovan. Zato je detektivski poklic še danes premalo cenjen v primerjavi z drugimi, denimo časnikarskim, ki enako zabada svoj nos v tuje skrivnosti in postelje, se razume. V svetu so celo detektivska združenja, ki v svoje vrste ne sprejmejo tistih zasebnih detektivov, ki se ukvarjajo s tako imenovanimi družinskimi zadevami.

Družinske zadeve so širok pojem, ki zajema tako rekoč vse, kar je povezano z družino, od iskanja begavčkov do ugotavljanja zakonske nezvestobe. Katerikoli družinski primer boste prevzeli, zavedajte se, da je v vsakem zelo velik čustveni naboj in da se bodo mnoga čustva skušala zmuzniti skozi vašo debelo kožo. Če se to zgodi, boste imeli težave pri delu, presoji in še s spanjem zaradi stresa. Družinski primeri niso za detektive z nežno dušo.

Nezvestoba zakoncev, ljubosumje, upravičeno ali ne, sumničenja vseh vrst dajejo sodobnim detektivom, tudi slovenskim, kar precej dela in včasih tudi zaslužka. To delo spada med najbolj delikatna opravila, kjer hodi detektiv po najožji brvi na samem robu zakona**.**

Varajo tako žene kot možje, približno enako pogosto in vseh starosti, od pravkar poročenih dvajsetletnikov in dvajsetletnic do sedemdesetletnih dedkov in babic.

Zoprno pri tem delu je, da stranke pogosto, skoraj bi rekli praviloma, lažejo, v najboljšem primeru zamolčijo posamezna pomembna dejstva, ki bi jih moral detektiv poznati, na koncu pa se pobotajo ter družno nastopijo proti njemu. Ni sicer znano, da bi se zaradi tovrstnega dela detektiv znašel na sodišču, znanih je le več primerov, ko ni dobil plačila in mu niso plačali niti stroškov, ki jih je imel z delom! Zato prijazen nasvet: kadar se lotevate tovrstnih preiskav, si prej zagotovite vsaj toliko predujma, da si boste z njim lahko kupili malico in poplačali stroške. Zapomnite si, da se velika večina teh primerov začne zapletati in razpletati, še preden stranka pride do vas.

Vse zakonske nezvestobe imajo en sam skupni imenovalec: sum, ki je pogosto povezan z bolestno ljubosumnostjo. Ali je namišljen, upravičen, utemeljen, »skoraj potrjen« ali zgolj nekakšen nedoločen občutek suma, je vseeno. Sum pripelje stranko v vašo pisarno. Kadar gre za zakonsko nezvestobo, prevarani partner običajno ve ali vsaj s precejšnjo gotovostjo domneva, katera oseba se je vtihotapila v njegov zakon. Nerodno je le, da včasih to zamolči in ima zato detektiv mnogo več dela, kot bi bilo potrebno. Poleg izkušenj mu pri preiskovanju zakonske nezvestobe največ pomaga zdrava pamet.

Zelo pogosto stranka, praviloma ženska, ve, da jo partner vara, kar pove detektivu še pred začetkom dela. Ve celo za podrobnosti, ki mu olajšajo delo. Največkrat so njeni sumi upravičeni in podatki dokaj točni. Ko ji detektiv preda poročilo, v katerem piše vse, kar je sumila in vedela, črno na belem, plane v jok in zruši se ji ves svet. V njej ugasne tisto tiho upanje, ki se ga je oklepala in hotela verjeti vanj, kljub očitnim dejstvom.

Oporo išče v nekom, ki mu lahko zaupa, ki ga pozna ali si vsaj domišlja, da ga, in ji je blizu, tako rekoč pri roki. Torej pri detektivu.

Neetično je izkoristiti položaj in stanje stranke in se zaplesti v ljubezensko avanturo. Takšno razmerje tudi zato ni priporočljivo, ker bo detektiv potem, ko prestopi meje profesionalnosti, le težko izterjal plačilo za svoje delo. Na koncu bosta oba ostala razočarana in nezadovoljna.

Pri ugotavljanju nezvestobe enega od partnerjev se izkušen detektiv opira na različna znamenja, ki kažejo na večjo ali manjšo verjetnost, da so sumi upravičeni, čeprav sami po sebi niso in ne morejo biti dokaz. So le indic, nič več!

Ti indici so (preglednica na strani 279):

- nepomembne opazke, prej neopažene, zdaj postanejo povod za prepir in užaljenost;
- oseba, ki vara, se začne bolj zanimati za svojo zunanjost in videz; moti jo njena telesna teža in silovito se trudi, da bi shujšala ali jo vsaj ohranila; lahko se začne ukvarjati s kolesarstvom, fitnesom ali kakšnim sorodnim športom, pogosteje začne zahajati h kozmetičarki ali uporabljati nove kozmetične preparate;

- začne uporabljati drugačne dišave in kozmetiko, kupuje si nova oblačila, običajno drugačnega sloga, kot jih je nosila prej;
- oseba, ki vara, začne zahajati v družbo določenih oseb ali skupin, ki jih njen partner/ica ne pozna; pogosto je ravno ta oseba ali ena izmed oseb v skupini tista, s katero ga/jo vara;
- začne se izogibati družinskim obveznostim, praznovanjem rojstnih dni, praznovanju tega ali onega praznika itn.;
- če je le mogoče, začne sama hoditi na dopust oziroma poskrbi, da tja odide družina brez nje;
- porabi več denarja, kot ga je prej;
- oseba, ki vara, vse pogosteje »dela nadure«, ki so bile prej le izjema;
- splahni ji zanimanje za spolnost v domači postelji;
- hitro postane užaljena zaradi najneznatnejših reči;
- partnerju/ki med pogovorom večkrat zabrusi, če jo »špijonira« ali »vohuni zanjo«;
- pogosto je nepojasnjeno odsotna;
- se pritožuje, češ da vsi ne mislijo tako, ko je opozorjena na to ali ono;
- tu in tam brez pametnega razloga predlaga ločitev;
- si odpre poštni predal in ne dovoli, da bi še kdo drug razen nje dvigoval pošto;
- začne skrivati račune in bančne izpiske o prometu, opravljenem s plačilnimi in kreditnimi karticami;
- prihaja domov in diši po parfumih in kolonjskih vodicah, drugačnih, kot jih sama uporablja;
- kopiči denar in drugo premoženje na »črnih fondih«, ki jih skrbno skriva pred drugimi člani družine;
- začne uživati alkohol ali različne, tudi ilegalne droge;
- ne zanima je več dogajanje doma in njeni otroci;
- tu in tam kaj nevsakdanjega ali neobičajnega izjavi, denimo: »Nisem več prepričan/a, da te sploh še ljubim!« »Saj je vseeno, ko pa se bova tako ločila!« »Nikoli me nisi imel/a rad/a.« »Ti si kriv/a za polom najinega zakona!«
- ne zanimajo je več čustva in skrb zakonca, do katerega postane hladna in nezainteresirana;
- sedež sovoznika v domačem avtomobilu je drugače nastavljen kot je običajno;

- poveča se število telefonskih klicev, ko tisti, ki kliče, odloži slušalko, ne da bi spregovoril;
- v avtomobilskem pepelniku se pojavijo ogorki cigaret, ki jih nihče v družini ne kadi, če vara mož, je na njih pogosto rdečilo za ustnice;
- število prevoženih kilometrov na družinskem avtomobilu brez tehtnega razloga nenadoma precej naraste.

Vsak od teh znakov je lahko znamenje, da se nekaj plete, več jih je, večja je verjetnost, da se je zakonska skupnost povečala za novega, prikritega člana ali članico. Ni pa nujno. Samo sum je premalo. Potrditi ali ovreči ga mora temeljito detektivsko poizvedovanje. Ti znaki so za zasebnega detektiva pomembni in če je dovolj izkušen, ga lahko hitro pripeljejo do rezultatov in ugotovitve, kaj se dogaja v ozadju zakona.

* * *

Gospa zrelih let in bogatih izkušenj je ugotovila, da bi ji, bolj kot vsi kozmetični preparati, utegnil pomladiti videz in vzpodbuditi hormone dober seks, ki ga je doma že desetletje pogrešala. Na tistem klinu družbene lestvice, na katerem je čepela, ji ni bilo težko spoznati nekoliko mlajših moških, željnih kariere in hitrejšega napredovanja, ki bi ji utegnili polepšati življenje in uresničiti njene skrite želje.

Ko je našla pravega, sta zadevo resno vzela v roke. Vse je teklo kot po maslu, potem pa jo je mož presenetil z dejstvi, ki so ji kar sapo zapirala in jo prisilila k razmišljanju o njenem nadaljnjem življenju v zakonski skupnosti.

Gospa je namreč hodila s svojim ljubimcem na tako imenovani popoldanski počitek na neki kmečki turizem v okolici Ljubljane. Zadeva je bila preprosta. V bližini obvoznice je parkirala svoj avtomobil, se presedla v ljubimčevega in čez dobre pol ure sta bila že na svoji stalni lokaciji. Tam niso kaj prida spraševali, saj par ni skoparil z denarjem, imel pa je tudi ustrezna priporočila, kot se reče.

Prevarani soprog je kmalu posumil, da se mu za hrbtom nekaj plete. Toda naj je še tako gledal na števec kilometrov v ženinem avtu, iskal sumljive račune, ni in ni mogel ugotoviti, kaj se dogaja, kako in kje ter s kom ga vara. Bil je le sum. Sum je neprijeten in znebiš se ga le, če raziščeš zadevo. Da bi on, javnosti znan gospod, zalezoval svojo ženo? Ne, to ne. Za to so detektivi – in ga je najel. Enega boljših, na priporočilo znanca, ki je že imel opravka z njim.

Detektiv je vzel vse podatke, ki jih je uspel izvleči iz nesrečnega, tedaj še domnevnega rogonosca. Dolga leta policijskega dela so našemu detektivu pustila sled. Podzavestno je opazoval vse parkirane in mimovozeče avtomobile, njihove registrske tablice in jih primerjal s podatki, ki jih je imel zapisane v možganih. Za to je bil izreden strokovnjak. Golo naključje je naneslo, da je opazil registrsko številko avtomobila nezveste žene, ki je bil parkiran v naselju blizu obvoznice.

Ko se je po treh urah vrnil, je ugotovil, da avta ni več. Zato je naslednje popoldneve večkrat zapeljal mimo tega parkirišča, za vsak primer, saj je bilo na njegovi običajni poti. Po treh dneh se je avto spet pojavil. Kaj je naredil detektiv?

Parkiral je svoje vozilo nekoliko stran in čakal. Ne zaman! Dočakal je gospo, ki jo je prepoznal po opisu in fotografiji, ki ju je dobil od svoje stranke. Pripeljala se je z neznanim moškim. Zapisal si je registrsko številko ljubimčevega avtomobila, njegov osebni opis in nekaj podrobnosti, ki jih je opazil, ter natančno uro.

Deset dni kasneje je imela stranka na mizi popolno poročilo, v katerem je bilo omenjeno tudi to, da je gospodinja na kmetiji, ki oddaja sobe in nudi hrano, morala imeti vedno v zalogi tri steklenice nizkokaloričnega ledenega čaja, za gospo, ki je na dieti, njen spremljevalec pa je imel najrajši krvavice z zeljem in neko uvoženo pivo. V desetih dneh sta bila kar trikrat gosta na tej kmetiji, je še pisalo…

Najbolj nerodno pri vsem skupaj je bilo, da je gospa pred slabim letom prijavila vlom v avto. Zgodil se je na natančno istem parkirnem prostoru in to je vedel tudi njen mož, saj ga je celo peljala na kraj vloma, da bi tako potolažila njegovo jezo. Takrat mu je zaupala, da je bila s prijateljico pri neki njeni prijateljici, ki živi v tistem naselju…

* * *

Mlada gospa je zaupala zasebnemu detektivu, da sumi moža, da ima drugo. Ne le, da je vsak teden najmanj dvakrat prihajal domov po deseti zvečer, češ da je imel nadure, celo ob vikendih je začel hoditi v službo in sicer na »neznano lokacijo, kjer so pripravljali nove pravilnike, v miru, da nihče ne moti«, kakor ji je pojasnil. Ker je tudi sama delala na vodstvenem mestu, je vedela, da se noben pravilnik ne pripravlja pol leta, vsak tretji ali četrti vikend v mesecu. Ampak zaradi ljubega miru v hiši ni preveč spraševala in drezala v moža, ki je bil vsak četrtek pred tem »napornim in zoprnim pravilnikom« siten kot uš, ob ponedeljkih po njem pa tako izčrpan, da se mu še jesti ni ljubilo.

Sume ji je razpršil detektiv s podrobnim poročilom, v katerem je bil tudi natančen naslov »tajne lokacije«, kjer je gospod v družbi zelo mlade črnolaske »pripravljal pravilnike«.

Gospa se je tako tisti petek, ko je mož odšel s kolegi pripravljat pravilnik, nekaj ur za njim odpeljala na prejeti naslov. Bila je že pozna večerna ura, ko je prišla do počitniške hišice. Moža je *zasačila in flagranti*.

Kasneje se je zvedelo, da so imeli okoliški vikendaši tisti večer kraten spanec in da so poklicali celo policijo, naj posreduje, »saj so se kregali in tepli kot mački februarja«. Ampak mojster detektiv za to resnično ni bil nič kriv. On je samo zbral podatke in stranki predal poročilo.

Hotelski detektiv

Kadar govorimo o hotelskem detektivu, govorimo o specifičnem profilu detektiva, čigar delo se odvija pretežno v hotelu, okoli hotela, v kraju hotela. Ukvarja se predvsem s tako imenovano hotelsko kriminaliteto, tako s prevencijo kot s preiskovanjem, pri čemer tesno sodeluje z vodstvom hotela in zaposlenimi hotelskimi delavci, z lokalno policijo in še z nekaterimi drugimi krajevnimi službami in ustanovami.

Pojem *hotelska kriminaliteta, je v bistvu podsklop tako imenovane turistične kriminalitete in opredeljuje pojave kaznivih dejanj, povezanih s hotelom, njegovim funkcionalnim okoljem, delavci, zaposlenimi v njem, gosti hotela in tistimi, ki poslovno sodelujejo s hotelom ali so na kakšen drugačen način povezani z njim. Kriterij za opredelitev hotelske kriminalitete je ta, da sta storilec kaznivega dejanja oziroma prekrška ali žrtev na kakršenkoli način povezana s hotelom in hotelsko dejavnostjo v širšem smislu*.

Hotelska kriminaliteta je specifična zato, ker se odvija v hotelu, okoli njega in njegovih gostov ter zaposlenih, sicer pa je to skupek običajnih kaznivih dejanj, kot jih opredeljuje naš Kazenski zakonik. To so tatvine, vlomi, poškodovanja tuje stvari, goljufije, posilstva in spolni napadi, grobo ravnanje, nasilništvo, uboji in umori, izsiljevanje, posredovanje pri prostituciji in prostitucija sama, kazniva dejanja, povezana z ilegalnimi drogami in (nelegalnimi) igrami na srečo, razpečevanjem ponarejenega dejanja itn.

Posebnost hotelske kriminalitete je tudi, da si hotelska uprava prizadeva, da bi posamezne primere reševala na čimbolj neopazen in diskreten način, brez publicitete, ki lahko v takih primerih škodi ugledu hotela in turizmu nasploh. Za hotelsko kriminaliteto je značilno, da je stalno prisotna. Svoje vrhunce dosega v turističnih krajih v določenih sezonskih mesecih, v večjih mestih pa v času sejmov, kongresov ali drugih večjih dogodkov.

Naslednja značilnost je, da v njej najpogosteje nastopajo osebe, ki hitro menjavajo kraj bivališča in jim je običajno težje slediti, zlasti tujcem. Migracija je eden od ključnih elementov, ki vpliva na slabšo raziskanost posameznih vrst kaznivih dejanj. Med značilnostmi hotelske kriminalitete je tudi ta, da gostje hotela nastopajo največkrat kot žrtve kaznivega dejanja, čeprav niso izključeni tudi kot storilci, medtem ko velja za hotelsko osebje ravno obratno, le da se njihova kazniva dejanja težje odkrivajo, ker gre predvsem za manjše premoženjske delikte ali težko dokazljivo poslovno vohunstvo v korist konkurence in posredovanje pri prostituciji, ki je

ponekod celo sestavni del turistične oziroma hotelske ponudbe. Hotelski detektiv lahko v določenih primerih nastopa le kot vezni člen med policijo, ki preiskuje posamezno kaznivo dejanje, in hotelom, lahko je zgolj opazovalec policijske preiskave, lahko pa s svojim znanjem, zaupnimi viri in vedenjem veliko prispeva k njenemu hitrejšemu in uspešnemu zaključku, predvsem pa k diskretnosti poteka preiskave, ki je za hotelsko poslovanje izredno pomembna.

Tam, kjer se starim načinom izvršitve kaznivih dejanj, s prodorom organiziranega kriminala z Balkana in držav nekdanjega vzhodnega bloka, pridružujejo novi, bolj prefinjeni in bolj brezobzirni, je kazniva dejanja običajno še težje zatirati in raziskati. Morda se tudi zato nekatere hotelske uprave, ki se zavedajo, da postaja varnost pomembna vrednota in dobrina ter element trženja hotelskih storitev, odločajo za vzpostavljanje sodelovanja z detektivi.

Ti zanje opravljajo klasične detektivske storitve. Predvsem gre za manjše tatvine, domače tatvine ter nastavljanje pasti, ki jih gosti in hoteli niti ne prijavljajo organom pregona, ampak jih raje zaupajo diskretnim detektivom. To ni edina detektivska storitev, ki jo detektivi nudijo hotelom in turističnim agencijam.

Zakon o detektivski dejavnosti (ZDD) daje detektivom pooblastila, da lahko svojo dejavnost opravljajo bodisi kot klasični hotelski detektivi – uslužbenci hotela bodisi kot detektivi, ki jih lahko najemajo hoteli, turistične agencije in drugi gospodarski subjekti s področja turistične dejavnosti.

Na prvi pogled so pooblastila detektiva skromna in nezadostna, vendar puščajo dovolj prostora za tolmačenje, s tem pa tudi za delo zasebnih detektivov v turistični dejavnosti, ki je povsod v razvitem svetu tesno povezana z njimi in jim daje precej zaslužka. Poglejmo si, kako.

Glede *pridobivanja podatkov* ni dileme. Hotelski detektiv jih bo dobil od zaposlenih v hotelu, navsezadnje so to njegovi sodelavci; od gostov, ki mu bodo hvaležni, če bo dobro skrbel za njihovo varnost in varnost njihovega premoženja ter s tem povezanim prijetnim dopustom, bivanjem v hotelu, in mu bodo zato tudi pripravljeni pomagati z informacijami. Pojem druge osebe lahko pomeni široko mrežo informatorjev, zaupnih virov, ki si jo mora splesti. Lahko so to taksisti in prostitutke, zlatarji, kopališki mojstri, turistični vodniki, animatorji itn.

Tudi objekti njegovega preiskovanja so zelo pestri. Lahko poizveduje o *pogrešanih osebah*. Ni namreč nujno, da gre za osebe, ki jih družina pogreša že tri mesece, ampak tudi za hotelske goste, ki jih pogreša uprava hotela, ker so pozabili plačati račune ali so »pomotoma« odnesli kaj več kot le čajno žličko ali brisačo z logotipom hotela, kar nekateri jemljejo kot spomin, čeprav je tudi to

nespodobno. Lahko išče osebe, ki so povzročile pretep v hotelskem disku, posledica česar je bila velikanska materialna škoda itn. Torej je lahko uprava hotela naročnik, ki išče pogrešano osebo.

Kdor misli, da se za *avtorje, pisce in pošiljatelje anonimnih pisem* zanimajo le prevarani možje in žene, besne sosede in razjarjeni šefi, se moti. Zanje se zanimajo tudi mnoge hotelske uprave. Njim sicer ne pisarijo, da se Micka onegavi z Janezom ali da šef »krade kot sraka« pri kilometrini ter dnevnicah in »zaposluje vso svojo nesposobno žlahto«. Ne, to ne.

Anonimke, ki zanimajo uprave hotelov, so drugačne in bolj škodljive. V njih običajno piše, kaj vse naj bi bilo v hotelu narobe in še marsikaj drugega, kar lahko povzroči podjetju ogromno škodo, še zlasti, če pisma strupenega peresa, kakor jim pravimo v strokovnem žargonu, pridejo v javnost. Pa ne samo podjetju! V skrajnem primeru celotnemu slovenskemu turizmu in ves napor in denar, vložen za njegovo promocijo, se lahko v trenutku izniči. Če se izkaže, da navedbe v anonimki niso bile resnične, se splača potruditi in pisca poiskati ter mu stopiti na prste. Njemu za kazen, drugim v poduk in svarilo ali, učeno rečeno, zaradi specialne in generalne prevencije.

Občila in časnikarje poklicni kodeks zavezuje k molčečnosti in za nič na svetu ne smejo izdati vira, uprava hotela ali druge gospodarske družbe pa se zelo nerada odloči za tožbo medijev, ker je to le še dodatna slaba reklama in prilivanje olja na ogenj. Njen pravi cilj je pisec ali pošiljatelj pisanja strupenega peresa in detektiv ga lahko izsledi. Še ta ne vedno! Torej tudi to pooblastilo pride v poštev pri delu hotelskega detektiva, čeprav se je v primeru anonimnih pisanj bolje obrniti na tiste zasebne detektive, ki so za to dejavnost specializirani. Informacijo o tem, kdo so, upravi hotela posreduje Detektivska zbornica.

Hotelski detektiv se bo najpogosteje opiral na določilo, ki pravi, da ima pravico *poizvedovati o predmetih, ki so ukradeni ali izgubljeni*. Prav to določilo mu daje možnost dokaj širokega delovanja v hotelih, kjer so tatvine pogoste. Tudi kadar se vmeša policija, ki je dolžna preganjati tatove po uradni dolžnosti, ima detektiv še vedno vso pravico, da poizveduje *»o predmetih, ki so ukradeni ali izgubljeni«*, kakor dobesedno piše v zakonu. Policija naj opravlja svoje delo, torej lovi storilce kaznivega dejanja, detektiv pa svoje, se pravi, poizveduje, kje so ukradeni biserni uhani, denar, videokamera, balinček, lopar za tenis, ležalnik, frnikole in modelčki za peščene potičke. Ne smejte se, tudi petletna deklica, ki so ji ukradli njene modelčke na plaži, je gostja hotela in za vestnega hotelskega detektiva enako pomembna kot njena mama, ki so ji iz hotelske sobe ukradli nakit in denar. Dober hotel gradi svojo zunanjo podobo na malenkostih! Z malo

sreče bo primer hitreje raziskan, če se mu bo posvečalo več ljudi, in z veliko sreče bo lastnik dobil nazaj svoje dragocenosti.

ZDD določa, da sme detektiv opravljati poizvedbe »*o dokaznem gradivu, potrebnem za zavarovanje ali dokazovanje pravic in upravičenj* s*tranke pred pravosodnimi in drugimi organi oziroma organizacijami, ki v postopkih odločajo o teh pravicah*.«

Ta alinea je ena najpomembnejših osnov za delo tistih detektivov, ki so že poslovno povezani s hoteli. Hotelske uprave namreč zbirajo informacije o osebah, ki jim dolgujejo večje vsote denarja, bodisi zato, ker niso poravnali hotelskih in drugih storitev, ali pa so jim kako drugače povzročile škodo, zaradi česar prihaja do sodnih sporov. V sodnem sporu so pomembni dokazi in argumenti in ni ga hotelskega direktorja, ki bi imel čas, voljo in znanje, da bi pridobil vse potrebne dokaze za sodni proces. Zato hoteli in turistične agencije režejo kruh tudi detektivom.

Vsak pameten (hotelski) menedžer se običajno pozanima, s kom bo sklepal posle. In smo spet tu: zakon namreč pravi, da sme detektiv zbirati podatke *»o uspešnosti in poslovnosti pravnih oseb«* ali, če malo bolj na široko zastavimo, o poslovnosti gospodarskih subjektov in poslovni korektnosti njihovih menedžerjev, kar detektivi, specializirani za tako imenovano *due diligence* že učinkovito delajo.

Družba bi jim biti morala za to hvaležna, saj s svojim delom preprečijo marsikatero gospodarsko polomijo, podpis pogodbe, ki bi za enega od pogodbenih partnerjev pomenil ogromno izgubo ali poslovno škodo, za državo pa drag sodni proces, ki bi ga na koncu verjetno morali plačati nič krivi pošteni davkoplačevalci.

O alinei, ki pravi, da detektiv lahko poizveduje *»o zvestobi delavcev pri izvajanju konkurenčne klavzule«,* sploh ni vredno izgubljati besed, saj je to delo, kamor spada tudi preverjanje bolniških staležev, ki je med zelo pogostimi opravili mnogih zasebnih detektivov – ne le »hotelskih«, ki jih v Sloveniji še ni, vsaj ne takšnih, kakršne si v svojih glavah zamišljamo na podlagi predsodkov in stereotipov.

Filmi so v nas vtisnili stereotip hotelskega detektiva v nekoliko pomečkani obleki, s klobukom na glavi, ki skozi luknjo v časniku opazuje dogajanje v hotelski avli.

Sodoben hotelski detektiv je vse kaj drugega kot rahlo zapit in pomečkan tip iz hotelske recepcije. Ne le da mora zelo dobro poznati zakonodajo, mora biti tudi strokovnjak za področje varnosti, alarmnih sistemov, preventive. Zelo je zaželeno, da tekoče govori čimveč tujih jezikov.

Slovenski hotelski detektiv je zaenkrat le pogodbeni partner hotela, turistične agencije, letalske družbe, in noben še ni v rednem delovnem razmerju za poln delovni čas v kakšnem hotelu.

Potrebno je poudariti, da sme opravljati detektivske storitve, ne glede na način sodelovanja in pogodbenega/zaposlitvenega razmerja, le detektiv, ki ima licenco za opravljanje detektivske dejavnosti, ki mu jo izda Detektivska zbornica.

Hotel lahko vedno izbere najboljšega detektiva za določeno nalogo, vsi namreč niso enako učinkoviti za prav vse vrste detektivskih dejavnosti. Detektiv se mora resnično zelo potruditi pri svojem delu, sicer bo izgubil stranko, obenem pa je njegov zaslužek (vsaj navidezno) večji, kot bi bil, če bi bil uslužbenec hotela. Predvsem pa lahko opravlja dela še za druge stranke, ker ga ne veže konkurenčna klavzula. Za hotel je njegov honorar cenejši, kot če bi ga morali zaposliti za polni delovni čas, mu plačevati dopust, bolniški dopust itn. Detektiv je tudi bolj samostojen pri svojem delu in odločitvah in ni odvisen zgolj od hotelskega direktorja, kar mu daje nekaj več svobode pri delu, hotelska uprava pa dobro premisli, s čim ga bo zaposlila, saj mora delo tudi plačati.

Hotelske tatvine imajo neko svojo specifiko, ki se nekoliko loči od klasičnih vlomnih in drugih tatvin, čeprav so si na pogled podobne.

Kriminalistični inšpektor Jože Predanič je zelo podrobno razčlenil tatvine iz hotelov in v hotelih, zato je smiselno, da postanejo njegova razmišljanja in izkušnje izhodišče oziroma osnova za delo hotelskega detektiva (Predanič, 1972).

»V času letne in zimske turistične sezone se pojavljajo tatvine v hotelih, zasedenih s turisti... Tatvine so za hotelsko osebje in za turiste dokaj neprijetna zadeva. Še večja neprijetnost je tatvina, če je oškodovan tujec, predstavnik ali funkcionar neke tuje države; takšni primeri so se že pogostokrat zgodili kljub preventivi, kljub sodelovanju policistov, kriminalistov in hotelskih podjetij. Za preprečevaje takšnih pojavov je velikega pomena odnos samega hotelskega kolektiva do teh vprašanj, njihov odnos do gostov in čuta odgovornosti do imetja in počutja gostov,« je zapisal Predanič že tedaj, ko o zasebnih detektivih pri nas ni bilo ne duha ne sluha in je vse, od preventive do razjasnitve hotelske tatvine, slonelo zgolj na policiji.

Hotelski tatovi so ponavadi visoko specializirani in odlično obvladajo svoj posel. Predanič navaja, da gre večinoma za potujoče tatove; ti se spretno pomešajo v reke domačih in tujih turistov. Preživljajo se z raznimi uslugami; nekatere tujcem celo vsiljujejo, največkrat si pomagajo s posredovanjem pri prostituciji. Največ jih je iz vrst tatov povratnikov, ki kradejo v

večjih mestih in jim pravimo mestni kriminalci; med njimi je dosti goljufov, zvodnikov in žeparjev.

Mnogi med njimi imajo v turističnih krajih znance; ki jim priskrbijo prenočišča, in sicer takšna, kjer se jim ni treba prijavljati kot začasnim prebivalcem; nudijo jim seveda tudi vso materialno pomoč. Za povračilo takšnih in drugih stroškov posredujejo pri ženski in moški prostituciji; prikrivajo ali prenašajo tihotapsko in drugo ilegalno blago. Tesno so povezani s prostitutkami in včasih še z drugim hotelskim osebjem.

Poklicni hotelski tatovi si o posameznih gostih pridobijo podrobne koristne informacije, o njihovem domnevnem premoženjskem stanju, odsotnosti iz hotela, navadah in tako tudi o priložnostih, ki jih lahko izkoristijo za tatvine.

Poklicni hotelski tatovi najpogosteje kradejo iz hotelskih sob dopoldne, ko jih hotelsko in pomožno osebje pospravlja in čisti. Drugi krizni trenutek, primeren za kraje, je tik pred odhodom in odjavo iz hotela.

Med sobaricami je dosti takih, ki imajo v kraju zaposlitve stalno bivališče. Precej je tudi takih, ki so samohranilke, vdove, alkoholičarke ipd., ki jim je zaslužek v hotelu edini vir dohodkov in je premajhen za dostojno življenje. Zato se pogosto ukvarjajo še s kakšnim (nespodobnim) postranskim poslom, da si izboljšajo materialni položaj. Vse to mora upoštevati detektiv pri raziskovanju tatvin, saj slabo socialno stanje nekaterih delavk kriminalci izkoriščajo v svoje umazane namene. Dolgoletne policijske izkušnje kažejo, da včasih nekatere socialno šibke osebe hranijo na svojih domovih ukradeno blago, tatovi pri njih prenočujejo, jih nagovarjajo, da jim priskrbijo ključe posameznih hotelskih sob in podobno.

Sobarice imajo sobe za čiščenje razdeljene po nadstropjih. Nekatere imajo pri svojem delu navado, da pred čiščenjem odklenejo vse sobe, ki jih nameravajo pospraviti, in potem se lotijo istovrstnega dela po vseh sobah zapovrstjo. Takšen način dela omogoča tatovom, da se vtihotapijo v prostore in neovirano kradejo, zato je bolj primerno, da so vse sobarice skoncentrirane v istem nadstropju in hkrati pospravljajo vse sosednje sobe.

Če se povratnik izdaja za gosta hotela in si najame sobo, kar si posamezniki tudi privoščijo, potem kradejo neposredno pred svojim odhodom iz hotela. V hotelu se skoraj vedno prijavijo pod drugim, izmišljenim imenom. V hotelih prenočujejo včasih le zato, da spoznajo razmere, v katerih turisti živijo in pozneje svoja odkritja s pridom izkoristijo. Vsi ti naklepi tatov ne

pomagajo dosti, če je delo hotelskih sobaric razdeljeno po skupinskem sistemu, tako je malokatera odklenjena soba prazna in tatovi imajo manj priložnosti.

Poklicni hotelski tatovi imajo včasih odlične odnose celo z uslužbenci v recepcijah, tako prenočujejo v nezasedenih sobah, največkrat brezplačno, in tudi v knjigo gostov niso vpisani. To storijo predvsem, če se morajo skrivati pred policijo, ki je odkrila krajo; če to traja več dni, menjajo hotelsko sobo ali celo hotel.

Svoje žrtve poiščejo v bogatejših in razkošnejših hotelih in jim, če se pokaže potreba, sledijo iz kraja v kraj, dokler ne najdejo priložnosti za tatvino (Predanič, 1972).

***

Zanimiv je širši javnosti neznan primer hotelskega tatu, ki je pred nekaj leti s krajo potovalke, v kateri je bila videokamera z nekaj videokasetami, povzročil družinski razkol in prvovrsten škandal pri naših zahodnih sosedih.

Tat, ki je bil domnevno tudi zvodnik (uradno bi rekli, da je posredoval pri prostituciji) je iz hotelske sobe na nepojasnjen način ukradel potovalko. Gost, šlo je za stalnega gosta, je bil nadvse besen, toda hotelskemu osebju ni dovolil, da bi krajo prijavilo policiji. Obljubil je le visoko nagrado tistemu, ki bi mu vrnil vsebino potovalke, se pravi videokamero in videokasete. Detektivov, vsaj takih z licenco, tedaj še ni bilo in potovalke ni nikoli dobil nazaj.

Po dobrih treh letih je dotlej bolj ali manj reden gost nehal prihajati v hotel. Začelo se je šušljati, da ga je doma žena privila zaradi nekih videoposnetkov. Govorice so postajale vse bolj določne in na koncu se je izoblikovala naslednja zgodba.

Gost, ki je bolj ali manj redno zahajal v tisti hotel, je vedno poskrbel, da mu ponoči ni bilo dolgčas. Domnevno naj bi mu hotelski tat nastavil dekle, prostitutko, s katero sta se imenitno zabavala in preko vikenda posnela nekaj pikantnih amaterskih videofilmov v hotelski sobi, namenjenih izključno »domači rabi«.

Je prostitutka pomagala ukrasti posnetke in videokamero ali je to opravil zvodnik, se ne ve. Toda zgodilo se je najhujše, kar se takemu amaterskemu snemalcu erotike sploh lahko zgodi. Njegovi posnetki so se pojavili na trgu pornografije v njegovi državi. Kako so prišli tja in zakaj, ostaja uganka. Jasno je le, da jih je lahko tržišču ponudil le neznani hotelski tat. Ko so bili na tržišču, se je našla dobra duša, ki je kaseto poslala ženi amaterskega režiserja, snemalca in igralca. Škandal je bil tu in verjetno ga še tako dober detektiv ne bi mogel preprečiti. A to je le ena od pikantnejših zgodb o hotelskih tatovih.

* * *

Druga, tudi neraziskana, govori o tem, kako so Albancem s Kosova ukradli neki sumljiv prašek, ki so ga prinesli v Slovenijo v analizo, ker so sumili, da z njim Srbi zastrupljajo njihove otroke v šolah. Bi hotelski detektiv lahko preprečil to krajo, ki so jo sredi Ljubljane verjetno izpeljali posebni agenti?

***

Skupno obema primeroma je zgolj to, da sta se zgodila v hotelih višjih kategorij, kjer bi človek pričakoval več varnosti, a tedaj, v prelomnih letih, nanjo hotelske uprave še niso mislile tako kot danes in je niso pojmovale kot eno od vrednot, ki jih je treba posebej plačati.

Ker so tatovi navajeni hotelov in tudi razmere v njih dobro poznajo, znajo za tatvino izbrati primeren čas. To se največkrat zgodi v trenutku, ko turist ali kakšna druga oseba, ki živi v hotelu, le za kratek čas zapusti sobo in ne vzame s seboj ne denarja ne nakita. Oboje je najbolj iskano in zaželeno pri tatovih nasploh, pri hotelskih še posebej.

Odklepanje ali vlamljanje vrat jim navadno ne dela večjih težav. Tudi vdiranje v sobe skozi okna, do koder pridejo z balkonov in do tu iz sosednjih sob, ki jih že prej najamejo kot svoje začasno bivališče, ni v praksi nič novega. Nekateri pridejo v hotel tudi skozi stranske vhode in se pri tem obnašajo kot hotelski uslužbenci. Proti takšnim tatovom je najboljša preventiva točnejša evidenca ključev stranskih hotelskih vrat, za kar mora poskrbeti vodstvo hotela, hotelski detektiv pa mora ugotoviti, ali uporabljajo te vhode in ključe res samo tisti delavci, ki so evidentirani in ali ne obstajajo morda še kakšni neevidentirani dvojniki ključev pri njihovih sodelavcih ali drugih osebah. Ponarejene ključe ali ključe dvojnike ima pogosto vse hotelsko osebje in zato je evidenca skoraj nemogoča.

Če v hotelih prenočuje tudi strežno in drugo osebje (sezonski delavci), se večkrat zgodi, da ti spuščajo v svoje sobe tuje osebe, med katerimi so tudi specialni povratniki, ki takšno priliko vselej izkoristijo.

Hotelski detektiv mora zato redno kontrolirati bivališča hotelskih delavcev v hotelu ali depandansah. Prav tako mora biti pozoren na njihove obiskovalce in »sorodnike«.

V tujini, kjer so večji hoteli in temu primerne avle, se osebe s slabimi nameni utaborijo v hotelski avli, kjer ure in ure nepremično ždijo na svojem sedežu in opazujejo dogajanje. Te osebe, ki se jih je med hotelskimi detektivi prijel vzdevek »kuščarji«, zaradi njihove negibnosti, so pogosto potencialni tatovi in žeparji, ki čakajo na ugodno priložnost ali zbirajo informacije, ki jim bodo kasneje koristile pri njihovem lopovskem početju.

Pri nas se redkeje pojavljajo, še najpogosteje med sezono v Primorju, zaradi majhnosti naših hotelov pa so hitreje opaženi. Hotelsko osebje se mora pri »kuščarju« pozanimati, če morda koga išče ali čaka in morebitni pozitivni odgovor preveriti, saj je malo verjetno, da bi nekdo kar tako čemel v avli, ne da bi skušal na recepciji poizvedeti o osebi, ki jo išče. Osebje hotela mora »kuščarja« vljudno, vendar zelo odločno napotiti iz hotela s pojasnilom, da je avla rezervirana

zgolj za goste in da to ni javna čakalnica. Opozoriti ga mora tudi na resne posledice (policijski postopek), če bo svoje početje nadaljeval.

Drugi tip hotelskih tatov predstavljajo gostje sami. Gre za osebe, ki potujejo v skupinah turistov in se med seboj spoznajo šele na potovanju ali se poznajo že od prej. Značilnost takih skupin je, da osebe veliko komunicirajo med seboj, hodijo iz sobe v sobo, prirejajo sobne zabave itn. Neredko se taki skupini, bodisi ob odhodu iz domačega kraja bodisi šele v hotelu, pridruži kdo, ki ve, da so ljudje na turističnih potovanjih bolj raztreseni in manj zadrti ter njihovo zaupljivost in nepazljivost izkoristi za krajo.

Značilnost tovrstnih kraj je, da izgine največkrat le denar, skoraj nikoli pa tisti predmeti, ki bi jih bilo mogoče kasneje identificirati kot lastnino te ali one osebe. Razlog je preprost: tat se ponavadi vrača s skupino in zato je večja verjetnost, da bi kdo opazil ukradeno blago pri njem, medtem ko denarja, potem ko ga prvič odnese iz hotela, ni mogoče več izslediti oziroma je to zelo težko, če oškodovanec ni že pred krajo popisal serijskih številk bankovcev in jih označil s posebnimi oznakami.

Ponavadi oškodovanci in drugi ne posumijo v svoje nove ali stare znance, saj ljudje sodimo o drugih po lastnem merilu in civiliziran človek naj ne bi kradel znancem in sodelavcem!

Zakon detektivu prepoveduje skrivno snemanje, toda če detektiv priporoči upravi hotela, da v hotelsko avlo in na hodnike namesti kamere, s katerimi posname dogajanja in obiskovalce, to ni skrivno snemanje, ampak preventivni nadzor, ki je dopusten. Posnetki omogočajo kasnejšo identifikacijo morebitnih tatov in, če je videonadzor strokovno urejen, tudi čas njihovega gibanja v hotelu. Zelo smotrno je hraniti posnetke vseh oseb, ki so bile v hotelu v času, ko se je zgodila tatvina, ker jih lahko drugič, ko ponovno pride do tatvine, primerjamo z novejšimi posnetki. Lahko se namreč zgodi, da na posnetkih opazimo iste obraze, čeprav v prijavni knjigi niso ista imena in tako pridemo do prve sledi, ki lahko pripelje do razjasnitve primera.

Hotelski detektiv se bo zelo pogosto srečeval tudi z *goljufijami* ali tako imenovanimi *hotelskimi prevarami*. Mnogo je ljudi, ki ob odhodu pozabijo plačati hotelske storitve. Običajno gre za prevejane delikvente, od katerih je kasneje težko izterjati dolgove. Zanje je značilno, da živijo na veliki nogi, vendar ne poslujejo z gotovino. Pogosto uporabljajo »plastični denar« ali čeke, za katere se kasneje izkaže, da nimajo kritja. Naloga hotelskega detektiva je, da jih skuša razkrinkati že v času, ko so še hotelski gostje, in jim preprečiti nemoten, praviloma skrivni odhod.

Pomembna naloga detektiva je *preventivno delo*. Kaj vse preventiva obsega, je že drugo vprašanje. Zagotovo je to prisotnost v hotelu in njegovi okolici, nevsiljivi stiki z gosti, varnostno načrtovanje in svetovanje upravi hotela, preverjanje dogovorjenega varnostnega sistema. V nekaterih tujih hotelih je naloga hotelskega detektiva tudi ta, da preveri kandidate za delovna mesta v hotelu in potem občasno preverja še lojalnost zaposlenih.

Pred začetkom turistične sezone, če gre za hotel v izrazito turističnem kraju, sicer pa redno v določenih časovnih presledkih, mora vse hotelsko osebje opozoriti na napake v preteklih sezonah/mesecih, ki so nepridipravom olajšale delo. Doseči mora, da je vhod in izhod iz hotela stalno nadzorovan in da ni »stranskih vhodov«, skozi katere imajo nemoten ilegalen vstop in izhod nepovabljeni gosti – hotelski tatovi.

Hotelski detektiv mora poskrbeti, da bodo vsi zaposleni zaklepali vrata, ki morajo biti v skladu z varnostnim načrtom zaklenjena; da bodo zapirali okna, ki morajo biti zaprta, in da bodo tudi ustrezno zavarovana. Niso samo železne rešetke tiste, ki onemogočijo vstop skozi okno. Detektiv naj upravi pove, če tega še ne ve, da so na tržišču že varnostna stekla in protivlomne folije, ki onemogočajo vlom skozi okno in da lahko receptor na monitorjih 24 ur dnevno spremlja dogajanje v hotelu in njegovi okolici, če da uprava hotela namestiti ustrezne kamere, ki morajo vse dogajanje beležiti tudi na videotrak.

Sobarice, kuharice in natakarje naj opozori, da ni vsak ali vsaka, v katerega se zaljubijo in ga sprejmejo v svojo sobo, tam zaradi ljubezni do njih, ampak pogosto zaradi ljubezni do premoženja gostov.

Skuša naj doseči, da bodo na sobah in po vsem hotelu nameščene sodobne varnostne ključavnice, lahko tudi elektronske, in da bo univerzalni ključ ali kartica za odpiranje privilegij čim manjšega števila najzaupnejših uslužbencev, pa še ti morajo te ključe puščati v recepciji hotela, da obstaja evidenca, kdaj in kdo ga je imel. Enako morajo vsi ostali ključe prevzemati in vračati na recepciji. Receptorji si ne smejo dovoliti domačnosti in morajo vsako predajo ključa takoj zabeležiti v posebno evidenčno knjigo. Na ta način je mogoče precej skrčiti krog osumljencev, če pride do kraje ali zlorabe ključev. Če gost ali kdo drug ključ izgubi, je potrebno ključavnico takoj zamenjati, pri čemer imajo prednost sodobne elektronske ključavnice. Med ukrepe za povečanje varnosti spada tudi ta, da gostje ključe vedno oddajo na recepciji, če zapustijo hotel, in da na elektronskih ključih ni označbe sobe ter nadstropja. Hoteli višjih kategorij morajo imeti v sobah

elektronske blagajne, vsak hotel pa večjo blagajno v recepciji, kjer lahko gostje spravijo svoje vrednosti.

Problem nastaja v depandansah, kjer ni receptorja. Vsak hotel, ki ima depandanse, mora poskrbeti za kolikor toliko učinkovit nadzor tudi nad dogajanjem v njih. Videokamere so za to zelo uporabne. Da mora hotel zavarovati imetje svojih gostov pri zavarovalnici, je v turistično razvitem svetu splošna praksa in nanjo verjetno ni potrebno posebej opozarjati. Uprava mora poskrbeti, da bo sobaricam prešlo v kri, da zaklenejo sobo takoj, ko jo očistijo in da nikoli ne puščajo nobene sobe prazne in neodklenjene. Hotelski detektiv jih mora naučiti tudi opazovanja, da bodo naslednji dan, ko bodo prišle v službo in bo ves hotel na nogah, ker je nekdo gostu ukradel petkaratni briljantni prstan, tridesetkaratno smaragdno ogrlico in denar ali pa le plavutke in masko za potapljanje, znale opisati morebitne sumljive osebe, ki so jih prejšnji dan opazile na hodniku.

Hotelski detektiv mora znati nastavljati *pasti za domače tatove* in poznati tovrstne načine tatvin, ki niso redke. V vsakem hotelu se *domače tatvine* pojavljajo in le vprašanje je, ali je uprava dovolj osveščena, da jih preganja, ali pa še vedno prevladuje stara miselnost, da je »vse naše« in da ni prehudo narobe, če si zaposleni privoščijo več, kot jim je uradno namenjeno. Pri tem so mišljene drobne prevare in tatvine strežnega in blagajniškega osebja, osebja v kuhinji, ekonomata in ne nazadnje celo pisarniškega osebja.

Vsakdo od zaposlenih ima možnost pomalem krasti, bodisi na račun gostov s tako imenovanimi pritočki ali napačnimi izračuni, s hrano in drugim drobnim inventarjem hotela, do toaletnega papirja in šamponov, kuvert, disket in poslovnih informacij. Vse ima svojo ceno in če tat ne ukrade kilograma mesa, ki ga rabi za domačo kuhinjo ali steklenice čistila, ki ga bo kasneje zaračunal strankam, ki jim na popoldanskem »fušu« čisti stanovanje ali poslovne prostore, lahko ukrade zaupne podatke, ki jih proda konkurenci ali medijem. Tudi na te reči mora biti hotelski detektiv pozoren in mora nanje opozarjati direktorja in upravo hotela.

V Sloveniji je le malo hotelov, ki bi si lahko privoščili redno zaposlenega detektiva. V ZDA so izračunali, da je smiselno zaposliti hotelske detektive za polni delovni čas in za 24-urno prisotnost le v hotelih s tristo in več sobami, pri čemer ne upoštevajo zasedenosti. Mišljeni so povprečni hoteli, medtem ko je število sob v hotelih višjih kategorij lahko znatno nižje, saj naj bi imeli v njih gostje tudi več varnosti, ki se odraža v hotelskih cenah. Hotelskega detektiva lahko v nekaterih primerih nadomesti vodja hotelske varnosti, oseba, katere dolžnost je, da skrbi za

hotelsko varnost, jo načrtuje in nadzira. Podobno kot hotelski detektiv mora biti za to delo usposobljena, imeti mora posebna znanja in izkušnje, vendar je njeno delo pretežno administrativno in ne operativno v smislu hotelskega detektivstva.

Hotelske in turistične organizacije ter potovalne agencije morajo najemati detektive, ki so specializirani za določene dejavnosti. Na ta način bodo prihranile nepotrebne izdatke in bolj verjetno prišle do hotenega cilja. Vsak naročnik detektivskih storitev se mora zavedati, da se zgodi, da detektiv kljub znanju in trdemu delu ne bo mogel rešiti zadeve in zadovoljiti njegovih pričakovanj, ker med njimi preprosto ni čarovnikov. So le visoko izobraženi in usposobljeni ljudje, ki se trudijo po svojih najboljših močeh. Vsekakor bo že njihova prisotnost v hotelu, na plaži ali na potovanju precej zmanjšala veselje goljufom in tatovom do njihovega lopovskega početja.

Priložnost dela tatu, pravijo. Nezaželeni hotelski obiskovalci jih morajo imeti čim manj, idealno bi bilo, da sploh nobene. Le detektivi in varnostne ter detektivske agencije vedo, kako se da v konkretnih primerih število priložnosti kar najbolj zmanjšati. Hotel mora varnost svojih gostov tržiti enako kot čisto morje, dobro postrežbo, urejena smučišča in prijaznost ljudi na sončni strani Alp. Le na ta način bo strošek za hotelskega detektiva dejansko opravičljiv in koristen. Varnost je namreč za gosta hotela in njegovo upravo pomemben dejavnik, ki povečuje dobiček.

Hotelske sobne in druge škode

Sobne tatvine v hotelih so precej širok pojem in med najznačilnejšimi primeri, s katerimi se bo srečeval hotelski detektiv. Morda bi bilo celo bolje, če bi uporabili pojem sobne škode, ker bi z njim zajeli več tistega, kar se v hotelskih sobah dogaja. Če uporabimo ta pojem, ga moramo najprej definirati:

- sobna škoda je tatvina ali poskus tatvine iz sobe hotelskega gosta ali uslužbenca, ki jo stori oseba, ki nima pravice dostopa in vstopa v tisto sobo;
- sobna škoda je tatvina ali poskus tatvine iz sobe gosta ali uslužbenca, ki jo stori oseba, ki je zaposlena v hotelu;
- sobna škoda je tudi vsakršna škoda na premoženju ali na telesu gosta, uslužbenca ali lastnini hotela, ki jo povzroči gost, uslužbenec hotela ali tretja oseba, ki jo je eden od njiju pripeljal v hotelsko sobo ali je v sobo vstopila samovoljno in nepooblaščeno.

Torej ne gre le za tatvino ali poskus tatvine, ampak tudi za vlom, napad na premoženje in telo, posilstvo, uničenje ali poškodovanje inventarja ipd. Vse to so sobne škode, čeprav so tatvine kljub vsemu najpogostejše, zato se bomo omejili predvsem na slednje in deloma še na fizične napade na goste oziroma zaposlene.

V bistvu gre torej le za dva povzročitelja sobnih tatvin:

- vlomilca – osebo, ki je prišla nepooblaščeno v sobo;
- nepoštene uslužbence, torej osebe, ki imajo pravico dostopa v sobo, vendar to izkoristijo za nezakonito početje.

Kaj pa prostitutke in tiste osebe, ki jih gost sam povabi v svojo sobo? Da, tudi te so možne in celo pogoste storilke kaznivih dejanj, tatvin in drugega, vendar so se v sobi znašle po volji gosta in ne hotela! Gost je torej sam odgovoren zanje in njihovo početje v njegovi sobi ter za svojo zaščito.

Dolžnost hotela je, da njegovo sobo, njegovo imetje in njega samega zaščiti pred nepovabljenimi obiskovalci in nepoštenimi uslužbenci, ne more pa tega zaščititi pred njim samim. Na tem temeljijo tudi prejšnje definicije, ki so pomembne zaradi preiskave in preventivnih ukrepov, ki onemogočajo sobne tatvine (škode), oziroma odpravljajo tiste pomanjkljivosti, ki so do njih pripeljale. Definicije tudi ne razlikujejo med poskusom ali storitvijo kaznivega dejanja ali med kaznivimi dejanji samimi. Bistvo je, da je neka oseba poskusila, medtem ko je uspeh, se pravi dokončanje, drugotnega pomena.

Hotelska soba naj bi bila sveta in naj bi gostu nudila varnost in zavetje, enako kot njegov dom, in za to varnost je odgovoren hotel. Hotel mora storiti vse, da onemogoči nezakonite posege v sobi hotelskega gosta, pri čemer ima zelo pomembno vlogo hotelski detektiv. Kakršenkoli nedovoljen in nezakonit poseg v sobo hotelskega gosta priča o dejstvu, da hotel ni dovolj poskrbel za njegovo varnost ali pa je v njegovi varnostni mreži luknja, ki je ni zaznal ter zakrpal in je za to tudi odgovoren.

Vrhovno sodišče Slovenije se je pri odločanju v odškodninski tožbi že oprlo na neko razsodbo Vrhovnega sodišča ZDA in če bo gost tožil hotel zaradi škode, ki mu je bila povzročena, celo morebitnega posilstva, bo naše sodišče moralo ponovno upoštevati sodbe ameriških. Kar nekaj takih dogodkov in sodb je bilo zelo odmevnih. Med njimi je najbolj znan primer nekdaj slavne pevke Connie Francis, ki je bila leta 1974 spolno napadena v svoji motelski sobi.

V njeno sobo je prišel vsiljivec in jo napadel. Pevka je takoj vložila tožbo zoper družbo Howard Johnson's Motor Lodges, ki je bila lastnica verige motelov, ki ji je pripadal tudi tisti, v katerem je doživela napad. Obtožila jo je, da je do napada nanjo prišlo zato, ker motel ni bil ustrezno zavarovan. Sojenje se je končalo v korist pevke. Motelska veriga je morala plačati nekaj milijonov dolarjev odškodnine. Tej pravdi so sledile številne druge, kajti namesto da bi lastniki hotelov poskrbeli za varnost svojih gostov, so še naprej vse prepuščali naključjem in kadar jim usoda ni bila naklonjena in je prišlo do nevšečnosti, so v odškodninskih pravdah izgubljali nekajkrat večje vsote denarja, kot bi jih stala ustrezna zaščita in varnost gostov.

Hotelske škode, ki bodo hotelskemu detektivu redčile in sivile lase, gostje takoj prijavijo. Če gre za kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti, je dolžnost detektiva in hotela, da o tem obvestita policijo. Brez nepotrebnega odlašanja! Policija bo poostrila nadzor na cestah, avtobusnih in železniških postajah ter drugih točkah, za katere je verjetno ali možno, da se bo storilec tam pojavil. Kako obsežni bodo ukrepi policije, je odvisno od posameznega primera.

Ne glede na policijsko preiskavo, morate vi kot hotelski detektiv opraviti še svojo, katere cilj je načeloma enak policijski, torej izslediti storilca ali storilce. Nič manj pomemben cilj vaše preiskave ni ta, da ugotovite, zakaj je prišlo do tega dogodka in kje so bile luknje v hotelski varnostni mreži, skozi katere je storilec prišel v hotelsko sobo in iz nje. Vaša dolžnost je, da te luknje takoj zakrpate in onemogočite podobne dogodke v prihodnje.

Preiskave se morate lotiti po standardni proceduri, ki običajno pripelje do ustreznih rezultatov:

- najprej morate ugotoviti, za kakšno sobno škodo gre;

- ugotoviti morate vzrok zanjo, kaj je pripeljalo do nje in kako se je zgodila;
- na podlagi ugotovljenega nadaljujete s potrebnimi preiskovalnimi dejanji;
- ugotovitve iz preiskave uporabite za načrtovanje preventive in odpravljanje morebitnih pomanjkljivosti v hotelski varnostni mreži.

Sliši se preprosto, vendar ni! Vsako od teh preiskovalnih opravil je veščina zase in vsa morajo biti povezana kot idrijska čipka, ki ima na prvi pogled polno praznin, če pa jo pogledate kot celoto, se vam razkrije njena popolna podoba, pri kateri praznin niti ne opazite.

Ugotavljanje sobne škode je torej prvo pomembno opravilo hotelskega detektiva, ki ga mora pogosto opraviti, še preden zadevo prijavi ustreznim organom.

Med gosti so tudi zvitorepci, ki si kdaj pa kdaj kaj izmislijo, tudi krajo nakita ali denarja iz njihove hotelske sobe. Zato se mora hotelski detektiv z gostom, ki je prijavil škodo, najprej temeljito pogovoriti in si nato podrobno ogledati kraj dogodka ter ga pri priči ustrezno zavarovati za morebitno kasnejšo policijsko preiskavo.

V tem pogovoru z gostom morate ugotoviti njegovo psihično stanje, verodostojnost prijave. Preverite čas in kraj dogodka in dejstva, ki potrjujejo, da je mogoče ali da ni mogoče, da bi se dogodek zgodil v omenjenem času, v omenjenih okoliščinah in na omenjeni način. Pri tem si pomagajte še z izpovedmi drugih, ki bi utegnili kaj vedeti ali videti, in z logičnim sklepanjem, glede na to, da dobro poznate hotel in njegovo varnostno mrežo.

Naredite si časovno in krajevno mrežo ter na njej označite čas, dogodke, kraj in osebe. Z računalniško simulacijo je to hitro in prijetno opravilo, seveda šele potem, ko že imate zbrane podatke. Takšna časovno-dogodkovno-krajevno-osebna premica hitro pokaže, ali se kdo laže, ali se dejstva prekrivajo in ali je možen takšen potek dogodkov, kakor jih nakazuje oškodovanec.

Še preden se lotite tega početja, skušajte ugotoviti ali ni morda gost pomotoma kam založil tistega, kar naj bi mu izginilo. V hotelih je marsikaj možno in gostje so včasih v takem razpoloženju, da marsikaj naredijo, a se tega kasneje ne spomnijo, hote ali nehote. Preverite, če ni morda kdo od hotelskega osebja po pomoti in nevede odnesel ali prestavil kam drugam tistega, kar pogreša gost.

Kadar je prijava gosta verodostojna ali vsaj vse kaže, da je, in da ni šlo za kakšno naključno odtujitev s strani hotelskega osebja ali gosta oziroma njegovega obiskovalca/obiskovalke, se osredotočite na dve vprašanji:

- je škodo povzročil vlomilec;

- je škodo povzročil nepošten hotelski uslužbenec.

Skušajte ugotoviti, kako je oseba vstopila v sobo. Odgovor na to vprašanje je ključnega pomena za ugotavljanje, ali gre za zunanjega vlomilca ali za nepoštenega uslužbenca hotela.

- So vidni sledovi vloma?
- So te sledi logične?
- So v sobi značilni sledovi, ki jih pušča vlomilec?
- So bila vrata ali okna v času nastanka škode odprta?
- Kdo jih je odprl?
- Je kakšen indic, ki bi kazal na »notranjo« pomoč pri vlomu?
- So izginile stvari, ki jih vlomilci običajno kradejo (denar, nakit, dokumenti, tehnični predmeti)?
- So še kje drugje v hotelu sledovi tatvine (odvržena torbica, denarnica, vlomilsko orodje ipd.)?
- Pozorni bodite, ali se vse ujema in ali ni morda vlom le nameščen/zaigran, da bi preiskavo speljal v napačno smer.

Nepošteni hotelski uslužbenci običajno puščajo za sabo drugačne sledove kot klasični vlomilci. Pogosto ne vzamejo vsega denarja in vsega nakita, ki ga najdejo. Tudi vrednost ukradenega pogosto ni velika in izberejo cenejši predmet, čeprav bi lahko drugega, že na pogled dražjega. Tudi ne razmetavajo po nepotrebnem in na vratih ter oknih ni vidnih sledi vloma. Njihove tatvine iz hotelskih sob imajo vse značilnosti domačih tatvin.

Šele potem, ko ste vse preverili in spoznali tudi morebitne izsledke policijske preiskave, podajte dokončno sodbo, kje je bila luknja v varnostni mreži. Ukrepati morate takoj in od uprave hotela zahtevati, da to luknjo odpravi. Včasih zadostuje zamenjava ključavnice ali okenskega zapaha, spet drugič bolj natančno preverjanje zaposlenih oziroma njihove preteklosti ali namestitev še ene kamere za videonadzor, morda dodatno izobraževanje osebja ali kateri od drugih ukrepov, ki so običajni v takšnih primerih. Gre za povsem zakonite ukrepe, ki jih nikjer na svetu ne objavljajo v vsem dostopni literaturi in predstavljajo poslovno skrivnost detektivov in hotelskih uprav ter jim omogočajo, da preprečijo nove sobne škode in se zavarujejo tako pred notranjimi kot zunanjimi hudodelci. Te tehnike vodstva hotelov in hotelski detektivi spoznavajo na seminarjih in delavnicah, z medsebojnim izmenjavanjem izkušenj in vsakdanjo prakso.

Niso pa samo sobne tatvine pereč problem hotelov. To potrjuje tudi primer, ki se je zgodil leta 1998 ob naši obali.

***

Premožen gost zrelih let je prišel z ženo na krajši oddih v znani obmorski hotel. Razumljivo, da ga je hotelsko osebje obravnavalo njegovi denarnici in darežljivosti primerno. Skrbelo je, da mu ni nič manjkalo in da se je prijetno počutil.

Naneslo je, da je moral nekega dne zaradi poslov nujno domov. Vrnil se je pozno popoldan. Novega audija je predal hotelskemu osebju, ki ga je odpeljalo v hotelsko garažo, sam pa je odšel v sobo.

Pozno zvečer je v recepciji zazvonil telefon. Mlajši moški glas se je predstavil kot sin gospoda iz naše zgodbe, »ki je vaš gost v sobi tej in tej«. Povedal je, da je oče »okajen«, da so v Marini v Luciji in da nujno potrebujejo avto, ki stoji v hotelski garaži »tistega srebrnega audija A 8«. Navedel je še njegovo številko in povedal, da ga je oče popoldan predal uslužbencu hotela, da ga zapelje v garažo in da so ključi avta v recepciji. Kar nerodno mu je bilo, ko so v Luciji, avto pa v hotelski garaži. Ampak se je spomnil rešitve: hotelski uslužbenec naj avto pripelje v Lucijo, on ga bo potem odpeljal z avtom v hotel, saj ni daleč, nakar se bo vrnil po očeta in družbo, da bodo »zaokrožili večer«. »Saj bo oče vse poravnal,« je še pristavil.

Receptor je vedel, da »stari« ne skopari pri nagrajevanju uslug, zato je takoj poslal kolega, da mu odpelje avto.

Na dogovorjenem mestu pred Marino je že čakal »sin«, ki se je vozniku lepo zahvalil in ga odpeljal nazaj v hotel, potem pa odbrzel nazaj proti Luciji.

Zjutraj sta gost hotela in njegova žena nameravala na izlet v Istro. Na recepciji je poslovnež hotel prevzeti ključe avta, a jih ni bilo. Po krajšem telefonarjenju so ugotovili, da ga je pozno zvečer v Luciji prevzel njegov »sin«…

***

Bi do tega prišlo, če bi hotelsko osebje nekdo poučil, kako se mora obnašati v takšnih primerih in ga že prej seznanil s triki hotelskih tatov, ki so se specializirali na krajo avtomobilov? Trik, ki ga je izvedel neznanec, je znan in pogost.

Falot postopa blizu vhoda v hotel in čaka, da se nekdo pripelje z ustreznim avtom ter izroči ključe vratarju, ki avto potem odpelje na parkirišče ali v hotelsko garažo. Zapomni ali zapiše si registrsko številko avtomobila, znamko in tip ter še kakšno karakteristiko (barvo laka, prevlek, obesek na ogledalu ipd.). Nato se prilepi gostu na rep in ga spremlja do recepcije, kjer sliši in vidi, v kateri sobi gost prebiva. Vse ostalo so le še majhne skrivnosti velikih mojstrov poklica, ki ste jih lahko spoznali v naši resnični zgodbi.

Vajenci zadevo opravijo manj drzno in v avto vlomijo na enega od preverjenih načinov, nato ga odpeljejo s hotelskega parkirišča. Osvetljeno parkirišče in videonadzor ter redno menjavanje videotraku lahko precej prispeva če že ne k večji varnosti avtomobilov na parkirišču, pa vsaj k

odkrivanju storilcev, ki jih posname videokamera in prepodi ali zadrži varnostnik, ki ga opozorijo iz recepcije, kjer so običajno monitorji, na katerih naj bi nekdo spremljal dogajanje v hotelu in okoli njega.

Vsako hotelsko parkirišče mora imeti tudi natančno označene in oštevilčene bokse. Gost lahko parkira le v boks, ki mu je dodeljen, in ne v prvega, ki je prost in ki mu je po naključju všeč. Hotelski varnostnik mora imeti med obhodom pri sebi načrt parkirišča, na katerem so vpisane registrske številke in znamke avtomobilov, ki naj bi bili parkirani v posameznem označenem boksu. Po radijski zvezi lahko takoj preveri, če opazi kaj sumljivega. Smotrno je, da je parkirišče zavarovano z avtomatsko zapornico ali na kakšen drug mehanski način, ki omogoča kontrolo, kdo in kdaj prihaja ali odhaja s hotelskega parkirišča. Vse to spada k varnosti hotela višje kategorije.

Med zelo pogostimi tatvinami v hotelih so tako imenovane *tatvine prtljage*. Tatovi prtljage so običajno ozko specializirani kriminalci, redkeje gre za priložnostne tatove.

Za tovrstne tatvine je značilno, da se pojavljajo ob prihodu ali odhodu večjih skupin turistov. Hotelski gostje, utrujeni od dolge poti, znosijo vso prtljago iz avtobusa v hotel, kjer jo zložijo v avlo ali v posebno sobo. Običajno potem stopijo k recepciji po ključ sobe. Ker jih je veliko, je gneča pred recepcijo nepopisna in mine kar nekaj časa, preden se zadeve uredijo.

Tatovi prtljage čakajo prav ta trenutek zmede pred receptorjem. Kadar delujejo v skupinah, del skupine odigra nekaj, kar pritegne pozornost gostov in osebja. Dokaj pogosto je to prepir med »možem in ženo«, ki se začne s kričanjem in nadaljuje z navideznimi klofutami ali obmetavanjem z obleko, torbico ipd., spet drugič igrani prizor epileptičnega napada na povsem drugi strani avle, kot je prtljaga, »pijansko« obnašanje itn. Repertoar je širok, dobro naštudiran in prilagojen okoliščinam ter publiki.

Medtem ko se na eni strani odvija predstava, tat na drugi pograbi kos prtljage in se z njim mirno odpravi iz hotela, kjer ga pogosto čaka vozilo.

Podobno je ob odhodu večjih skupin. Gostje že zjutraj izpraznijo sobe, da lahko dopoldan ali cel dan izkoristijo za zadnje nakupe, oglede ali kopanje. Prtljago shranijo enako kot skupine ob prihodu, le da je običajno še slabše nadzorovana in zavarovana.

Tovrstne tatvine je mogoče učinkovito preprečevati ali vsaj omejevati na več načinov. Prvi je, da hotelsko osebje pripravi ločene prostore za posamezne skupine, kamor prinesejo gostje prtljago, ki jo pri vhodu prevzame hotelski uslužbenec, gostu izda dvojnik številke, ki jo pritrdi na prtljago

in mu jo kasneje na podlagi številke vrne. Toda to zahteva dodatno delovno silo in čas. Zadostuje tudi, da je prtljaga skupine zaklenjena, dokler vsi gostje ne uredijo formalnosti na recepciji, kar je spet neprijetno, saj so tisti, ki so že dobili ključe, neučakani.

V praksi se je izkazalo, da je najbolj preprost način varovanja prtljage ta, da se tanka plastificirana jeklena pletenica potegne skozi vse ročaje prtljage in se na koncih priklene z žabico. Še bolje je, da se vsak kos prtljage posebej priklene na pletenico, ker je tako omogočeno hitrejše in preprostejše rokovanje s prtljago posameznika, neodvisno od prtljage drugih. Če to ni izvedljivo, je nujno, da je prostor za prtljago označen s posebnim trakom ali elegantno debelo vrvjo, kar daje osebju večjo možnost nadzora nad tem prostorom in prtljago. V vseh primerih mora biti prostor za prtljago pod videonadzorom.

Podvrsta tatov prtljage so tatovi, ki kradejo v hotelskih restavracijah. Gostje jim delo zelo olajšajo, izplen pa je običajno večji kot v avli. Ti tatovi namreč kradejo ženske torbice, aktovke in poslovne kovčke, včasih suknjiče ali pa le žeparijo.

Ženske so najbolj nepazljiva bitja, kadar sedejo za mizo v hotelski restavraciji. Svoje torbice brezbrižno postavijo ob stol, jih obesijo na naslanjalo stola, tako da jih imajo za hrbtom ipd.

* * *

To se je zgodilo tudi gospe Alenki, ki je tako ostala brez denarja in dokumentov v postajni restavraciji v Mestrah, saj si ni mislila, da je kdo lahko teko nesramen, da ji bo iz torbice, obešene na naslonjalo stola, ukradel denarnico...

* * *

Spretnim tatovom taka nepazljivost zadostuje, da se dokopljejo do plena. Kadar gre za hotel s samopostrežnim načinom restavracije in se ženske ali moški podajo po hrano, medtem ko pustijo torbice, poslovne kovčke in suknjiče na sedežih za prazno mizo, nastopijo tatovi. Na njihove postopke mora biti pozorno vse hotelsko osebje. Prav nič ne bo narobe, če goste opozori na dejstvo, da vsi ljudje niso tako pošteni kot oni in da bi bilo dobro, če nekoliko popazijo na svoje imetje in naj dame torbice, če že morajo biti na tleh, porinejo pod mizo, namesto, da jih imajo ob stolu ali za njim.

Pasti za domače tatove

Pasti za domače tatove spadajo v posebno poglavje kriminalistične tehnike. V kriminalistični praksi se redko uporabljajo, v Sloveniji jih policija letno nastavi menda okoli dvajset, detektivi morda nekajkrat toliko, saj točne podatke o svojem delu vsi prikrivajo. Uporabljajo se tam, kjer se pojavljajo tatvine v ožjem krogu ljudi, kjer imajo vsi dostop do mesta in predmetov kraje in kjer se na podlagi daktiloskopskih in drugih sledi ne da izslediti storilca.

Tako ne moreš izslediti storilca, ki krade denar iz predala sodelavčeve pisalne mize, četudi je na mizi vse polno njegovih prstnih sledi. Zanje je na razpolago vedno dovolj tehtnih opravičil. Da bi ga izsledili, mu morajo nastaviti past. Enako velja za družinska in sploh vsa okolja, kjer se gibljejo pretežno »domači obrazi« in kjer se pojavljajo kraje.

Običajno gre za tatvine predmetov majhne vrednosti, česar ponavadi oškodovanci niti ne prijavljajo policiji. So pa takšne drobne tatvine izredno moteče, saj se začno sodelavci ali družinski člani med seboj sumiti in sumničenja razdiralno vplivajo na počutje in odnose v tistem okolju. Ravno tako se uporablja nezaznavne pasti tam, kjer obstaja sum, da nekdo nepooblaščeno brska po dokumentaciji ali zbira podatke, ki se ga nič ne tičejo.

Za postavitev pasti za domačega tatu morajo biti izpolnjeni naslednji pogoji (Vidic, 1973):

- da lahko predvidevate, da se bo tatvina ponovila;
- da sumite neko osebo ali omejen krog ljudi iz kolektiva/družine ali izven njega/nje;
- da so okoliščine takšne, da vsaj nekoliko zagotavljajo uspešnost pasti in da je možen stalen nadzor;
- da je izključena možnost, da bi škodovali časti in ugledu drugih ljudi;
- da je zagotovljena tajnost nastavljanja.

Najpogosteje se za nezaznavno past tako imenovanemu domačemu storilcu uporablja srebrov nitrat, tudi *argentum nitricum*, *lapis infernalis* (peklenski kamen), $AgNO_3$, poleg njega pa tudi raznobarvni UV (ultravijolični) praški, masti, pršila, krede in pisala. Njihov skupni imenovalec je, da so prostemu očesu nevidni in neopazni, da se trdno usidrajo v kožo in obleko storilca in da se pri uporabi reagentov in ultravijolične svetlobe takoj pokažejo in da noben storilec, ki ga ti preparati izdajo, nima razumnega in uporabnega opravičila, kje je dobil njihove sledove, saj jih sicer v naravi in urbanem okolju ni! Paziti je potrebno le, da se ne uporablja takih preparatov,

katerih fluorescenca je modra ali bela, ker tako fluorescirajo tudi nekateri pralni praški, katerih sledi so pogosto na (opranih) oblačilih.

UV praški za domače pasti in mini UV svetilka

Nezaznavne pasti za domače storilce se torej nastavljajo v okolju, kjer obstaja sum, da je storilec eden od domačih ljudi. Za takšno past sme vedeti le oškodovanec, njegov predpostavljeni in tisti, ki jo nastavlja, sicer ni učinkovita.

Potrebno je ugotoviti, kateri predmeti, denar ali dokumenti so zanimivi za storilca, kaj najpogosteje prijemlje oziroma krade in iz katerega prostora. Na podlagi teh ugotovitev se pripravi past.

Kadar gre za denar, se vzame več bankovcev različnih vrednosti, popiše njihove serijske številke in vrednost ali se jih preprosto fotokopira. Nato se jih prevleče s tanko plastjo srebro-nitratnega oziroma UV praška. Prašek se nanaša s pomočjo mehkega čopiča. Kadar se uporablja UV prašek, mora biti barva njegove fluorescence drugačna od barve podlage. Tisti, ki nastavlja takšno past, mora uporabljati gumijaste rokavice in predpasnik ter narokavnike, da ne bodo tudi na njem

ostale sledi. Običajno, kadar gre za denar ali dokumente, tisti, ki nastavlja past, bankovce ali papir označi z UV pisalom ali UV črnilom. Nanje napiše svoje ime in včasih še kaj, na primer stavek: »Nastavljeno dne tega in tega, temu in temu«, kadar gre za precej utemeljen sum, kdo je tat. Na bankovec lahko narišemo žalostnega smejavčka, rešetke ali karkoli se nastavljalcu zazdi primerno.

Bankovce se nato spravi na običajno mesto v običajni denarnici, kuverti, škatli, blagajni itn. Potem ne preostane nič drugega kot redni nadzor. Takoj ko zaznate tatvino, sprožite akcijo.

Še bolj pogosto se uporablja druga tehnika nastavljanja pasti tatovom denarja iz denarnic in ženskih torbic. Pripravi se ženska torbica, v kateri so vse običajne drobnjarije, od robčkov, rdečila do ključev – in seveda denarnica. V denarnico se nastavi nekaj bankovcev različnih vrednosti. Denarnica mora izgledati polna in dobro je, da se nekaj bankovcev (nižjih vrednosti) celo vidi iz nje. Nato se denarnico premaže z mešanico vazelina in $AgNO_3$, predvsem po tistih mestih, ki jih mora tat prijeti, če hoče iz nje vzeti denar. Torbico z denarnico se položi na običajno mesto in »zavaruje«. Na torbico se položi las ali pa se jo položi v takšen položaj, da se takoj opazi, če bi jo kdo premaknil, čeprav sodobnejši teoretiki menijo, da las ni ravno zanesljiv, saj ga odnese ali premakne že majhen piš; potrebno ga je fiksirati. Dokler se ne opazi, da bi kdo šaril po njej ali jo premikal, jo pustimo pri miru. Ko lastnik opazi, da je premaknjena, pazljivo, z rokavicami, pregleda vsebino in če je kaj zmanjkalo, mora naslednji dan poiskati še dolgoprstneža, ki bo imel na koži temne madeže.

Najboljši način za lovljenje domačega tatu je kombinacija kemije in elektronike. Nastavite običajno kemično past, ki jo ves čas snema miniaturna videokamera. Vsak dan nato preverite posnetke. Obrazi tatov, ki jim pokažete videoposnetek in jim podarite še fotografijo, ki jih prikazuje med njihovim nečednim početjem, že sami po sebi poplačajo trud in ni se še zgodilo, da tak tat ne bi povrnil vseh stroškov, ki jih je imel ukradeni z najetjem detektiva in postavljanjem pasti.

Notranji in domači tatovi pogosto kradejo določene predmete v svojem delovnem ali domačem okolju. Detektiv mora najprej ugotoviti, kateri predmeti jih najbolj privlačijo. Ko to ugotovi, mora poskrbeti, da bodo ti predmeti na natančno določenem mestu, od koder jih mora storilec vzeti. V praksi take predmete postavite na višje mesto, omaro ali kaj podobnega, tako da so više od storilčevih oči, vendar tako, da jih lahko še doseže z rokami, ne da bi potreboval lestev ali kak drug pripomoček. Spodnja še sprejemljiva višina je 180 centimetrov, zgornja do 200 centimetrov,

kadar pade sum na odrasle storilce. Na predmet in v njegovo okolico natresete fluorescentni UV prašek, ki se vsuje na storilca, na njegovo obleko, ko ta poskuša vzeti predmet z omare ali drugega višjega prostora.

Kadar gre za storilce na delovnih mestih, kjer delovne obleke niso običajne, mora detektiv ob odhodu iz službe z UV svetilko obsvetiti vsakega odhajajočega. Tat bo zablestel v živi fluorescentni barvi. Kadar gre za okolje, kjer so delovne obleke obvezne, zadostuje, da detektiv po končanem delovnem dnevu ali izmeni z UV svetlobo preveri delovne obleke v garderobi.

Srebrov nitrat že stoletje uporabljajo fotografi za izdelavo fotografij, saj izkoriščajo njegovo občutljivost na svetlobo. Med njegovimi prednostmi je tudi ta, da si potrebno mast ali prašek za domače pasti lahko izdela vsak sam ali pa delo opravi znanec v laboratoriju. Srebrov nitrat je v prosti prodaji v skoraj brezbarvnih kristalih, ki jih je potrebno hraniti v temnem kozarčku in v temnem prostoru. Te kristale se nato v terilniku zdrobi v droben prah, ki se ga potem uporablja samostojno ali kot mazilo. Srebronitratno mazilo za domače pasti pripravite tako, da se prašek temeljito pomeša med vazelin v razmerju 1 : 1. V takšni obliki je primeren za uporabo tam, kjer je izpostavljen vlagi, dežju, snegu ali vetru, ker je v vodi netopen in ga piš ne more odstraniti.

Kako deluje? Na svetlobi potemni, zato je potrebno pasti nastaviti na mesta, ki niso preveč osvetljena, zlasti ne s sončno ali drugo močno svetlobo. Človeške znojnice izločajo tudi nekoliko natrijevega klorida Na Cl (kuhinjske soli). Srebrov nitrat se ob dotiku z njo spremeni v srebrov klorid, sicer brezbarvno snov, ki na svetlobi hitro počrni. Na koži se po več urah pojavijo temne pike in madeži različnih oblik in velikosti, odvisno od količine svetlobe, s katero so roke osvetljene po dotiku s srebrovim nitratom. Najlepše počrnijo na sončni svetlobi. Ni ga mogoče izprati z milom, vodo ali čimerkoli drugim.

Kadar ni časa, da bi čakali, ali je nekdo prijel past ali ne, si lahko pomagate z razvijalcem za črno-bele filme, ki ga kanete na roke osumljenca ali mu jih potopite vanj. Po nekaj sekundah se začno pojavljati temne lise in madeži, ki zlepa ne izginejo. Ta lastnost je dobrodošla, kadar ugotavljate, kdo v skupini je tat, na diskreten način in šele naslednji dan po tatvini. Temno obarvani prsti ga izdajo in mnogokrat še sam ne ve, zakaj so mu počrneli. Znani so primeri, ko se je domači tat zatekel po pomoč k zdravniku in se izdal, kljub bolniškemu dopustu in odsotnosti.

Ker samo temni madeži na prstih še niso zadosten dokaz, morate vzeti vzorce s kože osumljenca, če na to pristane. To storite tako, da z vato, namočeno v blagi raztopini dušične kisline, podrgnete

po potemnelih mestih na njegovih rokah. V laboratoriju nato naredijo analizo tega, kar ste odstranili s kože. Prav nobena umetnost ni z analizo dokazati, da je bil na njej srebrov nitrat.
Prednost srebrovega nitrata je, da je opazen in zaznaven še nekaj dni po dogodku.
Še ena možnost ugotavljanja stika s srebrovim nitratom obstaja, če je bil storilec tako zvit, da je uporabil rokavice in je na primer vzel s praškom srebrovega nitrata označen denar. Iz denarnice in njegovih žepov odstranite vse predmete, nato pa prah in druge drobne delce, ki se tam nabirajo, stresete na prozorno daktiloskopsko folijo, s katere ste prej odstranili zaščitni celuloid. Prah enakomerno porazdelite po lepljivi površini, nato ga ovlažite s pršilcem, v katerem je razvijalec za črno-bele filme. Če so med prahom tudi delci srebrovega nitrata, bodo postali na želatinski podlagi v nekaj minutah vidni. Po 15 minutah položite folijo v sveži kisli fotografski fiksir, ki ustali sliko drobnih srebrnih zrnc in istočasno spere druge delce prahu. Folijo posušite, sledove srebra na njej je možno spektrografsko analizirati (Vidic, 1973) v nekaterih laboratorijih. Kadar ste uporabili UV praške, zamenja razvijalec UV svetilka. Tokrat so vidni delci ultravijoličnega prahu, ki jih je tudi mogoče laboratorijsko analizirati in primerjati s praškom, ki je služil za domačo past.
Zdi se, da so za delo detektiva, ki se bo specializiral za odkrivanje domačih tatvin in nastavljanje nezaznavnih pasti domačim tatovom, celo bolj kot srebrov nitrat, ki ga najpogosteje uporabljajo kriminalisti, uporabni različni UV praški, masti, pisala in črnila. Njihov učinek na storilce in njihovo okolico je dramatičen, saj takšnih ukrepov in dokazov niso vajeni.
Kdor bo nastavljal te nezaznavne pasti, mora vedno najprej ugotoviti, kaj najpogosteje izginja in na kakšen način. Potem mora takšne predmete označiti z UV prahom, mastjo, pršilcem in pisalom ali črnilom. Past mora stalno nadzorovati in ko ugotovi, da je bilo kaj premaknjeno ali ukradeno, takoj sprožiti akcijo.
Ultravijolični praški so v različnih barvah. Najpogosteje se uporabljajo rdeče-oranžni, rumeni in zeleni, redkeje modri, ker pod ultravijolično svetlobo fluorescira kot mnogi detergenti. Te praške je mogoče dodajati v črnilo in tako identificirati pisca anonimk, grozilnih pisem, ponarejevalca podpisov oziroma dokumentov ali izsiljevalca. Če ga stresete v bencin – lahko ga nadomesti tudi fenolftalein – lahko izsledite bencinskega tatu.
Fluorescentni praški so zelo uporabni za odkrivanje tatov v kolesarnicah, kleteh stolpnic ali blokov. Potrebno jih je potresti po pometenih tleh in nato slediti sledovom stopinj, vidnim s pomočjo UV svetilke. Sledovi še dolgo ostanejo tudi na storilčevih čevljih! Pri tem morate biti

pazljivi in preprečiti drugim vstop na kraj, potresen z UV praškom, ker bo le tako mogoče identificirati ali izslediti storilca.

Fluorescentni prašek lahko pomešate z vazelinom, enako kot srebrov nitrat. Kadar nimate pripravljene tovrstne mešanice, morate pa nastaviti past na kljuko vrat, si pomagajte tako, da najprej premažete kljuko s kar se da tanko plastjo vazelina, v skrajnem primeru tudi masti ali masla, po katerem potresete UV prašek. Pravzaprav ga stresete na neki drug raven in gladek predmet, najbolje steklo ali plastiko, in nato z njega pihnete na kljuko, ključ ali zapah. Na ta način preprečite, da bi odpadel s kljuke oziroma drugega predmeta, ki naj bi ga storilec prijel.

Detektiv mora po dogodku vzeti v roke ultravijolično svetilko, kakršne prodajajo za vsakim vogalom, za preizkušanje pristnosti denarja. Z ultravijolično svetlobo nato osvetli vse sumljive osebe, pri čemer je zaželeno, da to počne v temnejšem prostoru, ker bo učinek večji in barve mnogo bolj žareče.

Storilci se potem, ko jih odkrijete, včasih izgovarjajo na nešteto načinov. Zato je smotrno uporabljati kombinacijo srebrovega nitrata in UV praška, kajti niti teoretično ni možno, da bi bil kdo naenkrat izpostavljen obema, razen če dela v kakšnem specialnem laboratoriju ali skladišču tovrstnih preparatov.

Poleg že omenjenih sredstev so včasih v rabi še druga, denimo fuchsin, uranin, kinin, rodamin B, natrium naftiontionat, vendar za detektivsko rabo priporočamo običajne UV ali srebrovo-nitratne preparate. Prašek fuchsin, imenovan tudi fuksin, ima to lastnost, da kožo obarva rdeče. Mogoče ga je oprati z milom, vendar se tako zažre v pore in papilarne črte, da ga iz njih samo z enim umivanjem rok ni mogoče odstraniti in ga lahko vidimo s pomočjo povečevalnega stekla pogosto še naslednji dan.

Na medmrežju je cela vrsta trgovcev, ki ponujajo tovrstne preparate, zlasti v ZDA in Izraelu. Lahko se krepko opečete, ker ni vsak UV prašek resnično »UV«, ampak navaden smukec, ki ga detektiv lahko uporabi le za igralne karte, da med mešanjem bolje drsijo.

Srebrov nitrat lahko nabavite med drugim tudi pri nekaterih drogeristih v Ljubljani.

Zadnja leta kemične preparate, primerne za odkrivanje domačih tatov, vse bolj nadomešča elektronika in detektivi vse pogosteje uporabljajo raznovrstne alarmne naprave in miniaturne videokamere namesto ultravijoličastega in srebronitritnega praška ali mazila.

Za nameščanje miniaturne videokamere v prostor morate imeti nekaj prakse in soglasje lastnika prostora. Lahko si jo pridobite tudi tako, da kamero nameščate doma, ženi, tašči ali možu pred

nos, in ugotavljate, koliko časa potrebuje, da jo odkrije. Če je ne odkrije v treh tednih, je dobro skrita. Gre za to, da znate najti prostor, od koder lahko snemate določen objekt in da je kamera neopazna. Kamero nato povežete z videorekorderjem, monitorjem ali računalnikom z običajnim kablom ali z brezžičnim oddajnikom ter sprejemnikom. S posebnim videorekorderjem lahko snemate tudi do 900 ur na eno samo kaseto, prav tako lahko snemate kar na trdi disk računalnika. Vsak dan morate vsaj enkrat preveriti posnetke, kajti pri tatvinah je zelo pomembno, da tatu čimprej izsledite, najbolje v času, dokler še ima pri sebi tisto, kar je ukradel. Potrebno opremo za videosnemanje, vključno z videokamerami, lahko kupite pri več slovenskih dobaviteljih, ki nimajo prav nič višjih cen kot tuji. Mnogi med njimi vam bodo pomagali najti tudi strokovnjaka, ki vas bo naučil umetnosti nastavljanja videokamer. Lahko si pomagate tudi s tujimi priročniki.
Pri nastavljanju videokamere morate upoštevati vsa zakonska določila, ki obravnavajo to tematiko.

* * *

V podjetju Azrael k.d.d. so se stalno ponavljale kraje denarja iz denarnic in torbic zaposlenih. Izginjali so manjši zneski in storilec nikoli ni iz denarnice pobral vsega. Po dogovoru z vodstvom podjetja je bila nastavljena nezaznavna past z UV praškom in popisanimi bankovci, označenimi z UV pisalom, na katerih je pisalo: »Ujel si se, TAT!«.
Po dveh dneh je akcija rodila sadove. Ultravijolična svetilka, ki je bila nameščena v nekoliko temnejšem hodniku ob izhodu, je pokazala sledi na rokah in obleki komercialista. Svetil se je kot novoletna jelka. V zadnjem hlačnem žepu je imel tri bankovce po tisoč tolarjev, na katerih je bil značilen napis. Možak, ki je sprva tajil, je hočeš nočeš moral priznati pod težo nemih prič. Od tedaj dalje v tem kolektivu ni izginil niti tolar, ne glede na to, kako zanikrno in malomarno so uslužbenci ravnali s svojimi denarnicami in torbicami.

* * *

V uradu visokega državnega uradnika je neprestano izginjala alkoholna pijača. Deciliter viskija, pol decilitra likerja, vino itn. In to iz steklenic, postavljenih v bife in hladilnik, namenjenih poslovnim strankam in gostom.
Zadeva je postajala neznosno moteča, sum in govorice o prikritem alkoholizmu tega in onega uslužbenca pa nevzdržne. Na koncu se je predpostavljeni odločil, da vedno žejnemu tatu nastavi past. Kriminalist, ki je bil za to zadolžen, se je, duša pokvarjena, odločil, da namaže ustja vseh steklenic z rdečim UV

preparatom. Istočasno je neopazno označil količino pijače v steklenicah.

Ob koncu dneva je, tako kot vsak dan, nekaj pijače manjkalo. Predpostavljeni je močno sumil enega od uslužbencev, da se naliva s prepovedanimi dobrotami. Kriminalist ga je zato, skupaj s pričami, med katerimi je bil njegov šef, povabil v toaletni prostor, ga prosil, naj se postavi pred ogledalo, nato pa je prostor zatemnil in z ultravijolično svetilko posvetil v ogledalo, da osumljenemu UV žarki ne bi poškodovali oči. Nesrečnež je v trenutku omedlel. Ne, ker mu je bila krivda dokazana, ampak zato, ker je imel ustnice, nos in brado tako pošastno fluorescenčno rdeče, da se je ustrašil lastnega obraza, kakor je pozneje priznal. Iz službe ga sicer niso vrgli, se je pa mož prostovoljno odločil za zdravljenje in je menda več let abstiniral.

* * *

V bloku je neznana oseba stalno vlamljala v klet enega od stanovalcev, ki je imel v njej priročno skladišče za kozmetiko, ki jo je honorarno prodajal po domovih kot zastopnik ene od prodajnih verig. Možak je imel dobre, tako rekoč družinske zveze z nekom, ki je bil vešč nastavljanja nezaznavnih pasti domačim tatovom. Zaprosil ga je, naj lumpu, ki mu vlamlja in krade, nastavi past. Rečeno, storjeno. Po nekaj dneh je zastopnik za kozmetiko opazil, da mu je bilo vlomljeno. UV preparat je bil nameščen po izdelkih in po tleh kleti. Ultravijolična svetloba mu je kazala stopinje, ki so se bleščale vse do dvigala. Odpeljal se je do zadnjega nadstropja in potem peš, s prižgano svetilko, odšel navzdol. V tretjem nadstropju so stopinje vodile iz dvigala do nekega stanovanja, kjer pa se ni nihče oglasil.

Oškodovanec, ki so mu možgani dobro delovali, je zato odšel pred blok in ves čas pred seboj držal prižgano UV svetilko. Tudi pred blokom so se na pločniku pojavljali značilni zeleni fluorescenčni madeži, ki so ga pripeljali do bifeja na vogalu. Tam je bil sosed, v soju svetilke bleščeč se kot božično drevesce. Vas zanima, kakšen izgovor je imel? Rekel je, da je v kleti iskal mačka. Tega, zakaj je vlomil v sosedovo klet, ni znal pojasniti. Policisti so kasneje pri njem zasegli večjo količino kozmetičnih preparatov. Del jih je v ultravijolični svetlobi zablestel. Zadeva se je končala s pravnomočno obsodilno sodbo, oškodovančeva klet pa je od tedaj postala najbolj varna shramba v celi soseski.

* * *

Hotel X. je bil ponos kraja in vzor hotelirstva dežele pod Alpami. Pred vrati se je na tabli svetlikalo več zvezdic, kot jih ima Slovenija v svojem grbu, in tudi cene hotelskih storitev so bile temu primerne, saj je imel gost zagotovljene natanko takšne storitve in varnost, kot so jo pred vhodom naznanjale zvezdice.

Neke pomladi so se v hotelu začele pojavljati kraje. Gostom je iz denarnic in žepov izginjal denar. Vedno le denar in vedno le manjši zneski. Tri tisoč tolarjev, šestdeset mark, petdeset tisoč lir, 200 frankov, osem funtov…

Vodstvo hotela je skušalo priti zadevi do dna, vendar brezuspešno. Le medlo se jim je dozdevalo, da je tat nekdo iz kolektiva. Na srečo je bila tu direktorjeva žena, ki ji je mož vsakodnevno poročal, kaj se v hotelu dogaja. Tako je bila seznanjena s krajami denarja po sobah. V časopisu je prebrala, da so v Sloveniji detektivi, ki počnejo marsikaj, in da so nekateri od njih mojstri za odkrivanje domačih tatov v kolektivih, torej tudi v hotelih. Od tu do sklenitve pogodbe med zasebnim detektivom in hotelom je bila zelo kratka pot.

Detektiv se je potem, ko je proučil zadevo, odločil, da bo nastavil past, kakršna se v takšnih primerih nastavlja in je običajna. Dogovoril se je z vodstvom hotela, da ga je registriralo kot gosta. Noč je prespal v hotelski postelji, uporabil kopalnico, pustil v omari obleke, v kopalnici toaletni pribor in na nočni omarici poleg knjige listnico, iz katere je molelo nekaj vogalov bankovcev. Iz sobe je odšel že ob petih zjutraj, še preden je prišla v hotel jutranja izmena sobaric in drugega osebja.

Še preden pa je odšel, je popisal vse serijske številke bankovcev. Preštel je bankovce in ugotovil, da je bilo v listnici natanko 348 tisoč 450 tolarjev v bankovcih različnih vrednosti, predvsem tisočakih in pettisočakih ter le en sam desettisočak, vizitke in osebna izkaznica njegovega svaka. Vse bankovce je premazal z UV praškom, ki je na pogled in otip neviden, pod ultravijolično svetlobo pa čudovito fluorescenčno zažari. Vsak, kdor bi prijel bankovec, bi si obarval roke z njim. Skrbno je pazil, da je bil prašek le na bankovcih in ne tudi na denarnici, ki bi jo utegnila prijeti sobarica in prestaviti, ko briše prah. Navsezadnje je lovil neznanega tatu in bilo bi zelo nerodno, če bi imela na koncu fluorescenčne prste sobarica in še kdo.

V hodniku je ob odhodu » pokvaril« žarnico, tako da je postal precej temačen. Istočasno je privil drugo, UV žarnico, ki je hodnik osvetljevala z nevidnimi žarki. Preveril je še, ali se rokavice, ki jih je uporabljal, ko je pripravljal bankovce, fluorescentno svetijo in ali se to vidi iz sobe na koncu hodnika, v katero se je skril.

Tisto čakanje v zasedi je mučno dolgočasno, saj si ne moreš privoščiti, da bi bral knjigo ali časnik, ves čas moraš spremljati dogajanje okoli sebe in biti pozoren na osebo, za katero oprezaš.

Okrog devetih dopoldan so začele sobarice pospravljati sobe. Tudi tisto z nastavljeno pastjo. Ko je sobarica stopila pod UV svetilko, si je detektiv oddahnil. Prav nič fluorescentnega ni bilo opaziti na njej. Obsedel je v svojem skrivališču. Kazalca na uri sta se bližala poldnevu, ko je po hodniku prišel vzdrževalec. Vstopal je v vsako sobo posebej. Tudi v sobo s pastjo. Vendar se je iz nje napotil v naslednjo in tako vse do konca hodnika. Potem je isto proceduro začel z druge strani. Ko se je po skoraj dvajsetih minutah ustavil ob vratih pod UV svetilko, sta njegovi roki žareli, enako tudi žepi na halji in gumbnica. Ni bilo več dvoma!

Hotelski detektiv je po mobitelu poklical direktorja hotela in hotelske varnostnike, ki so takoj prišli. Ko je vzdrževalec zaklenil zadnjo sobo in se hotel napotiti v dvigalo, so ga ustavili. Prijazno so ga povprašali, kaj počne v tem nadstropju, saj bi moral biti drugje. Da je prišel pogledat pipo v neki kopalnici, je pojasnil. »V kateri sobi?« je zanimalo direktorja hotela. »425,« je kot iz topa ustrelil vzdrževalec. Soba je bila na koncu hodnika.

»Ste bili še v kateri drugi v tem nadstropju?« je vrtal direktor.

»V nobeni.«

»Zagotovo?«

»Prisežem pri blaženem Slomšku in Svetem Antonu!« je vzdrževalec dvignil tri prste v zrak.

»Ste opazili, da ne gori luč sredi hodnika?« je sitnaril direktor.

»Ja, se mi je zdelo, da je nekam temačno. Bom takoj pogledal.«

Vzdrževalec se je odpravil proti »pokvarjeni« svetilki.

Ko je stal pod njo, je ves žarel v zelenkasti fluorescenčni svetlobi.

»Ja kakšni pa ste?« se je čudil direktor.

»Ja, kaj pa vem. Najbrž bo kriv neon.«

»Ali pa kaj drugega,« se je vmešal detektiv, ki je izvlekel svojo detektivsko izkaznico in se mu predstavil.

»Ste morda v sobi 411 vzeli kaj iz denarnice na nočni omarici?«

»Jaz? Saj nisem bil v tisti sobi…«

Pa so vsi skupaj stopili do sobe 411. Direktor jo je lastnoročno odklenil, detektiv je vzel denarnico z nočne omarice in potem so se skupaj še enkrat napotili pod »pokvarjeno« svetilko. Notranjost listnice in denar v njej sta žarela enako kot roke in obleka vzdrževalca.

»Naj pokličem policijo ali boste kar sami priznali in takoj napisali odpoved?« je vprašal direktor.

»Priznam.«

Vzdrževalec je nato pred pričami izpraznil žepe. V njih je bilo 4.800 tolarjev, ki so se lepo zeleno svetili in katerih številke so se ujemale s številkami, ki jih je detektiv zjutraj deponiral v zapečateni kuverti v recepciji hotela.

Vzdrževalec je do konca delavnega dne le še pospravljal delavnico in predajal posle svojemu pomočniku. V hotelu od tedaj ni bilo nobene sobne kraje več!

Primer se je med hotelskimi direktorji hitro razvedel in detektiv je dobil precej novih naročil. V nekem hotelu, na drugem koncu dežele pod Alpami, je nekdo ukradel kar cel čistilni stroj. Pa potem čez dva tedna še enega, s katerim so nadomestili prvega. Očitno je tat nameraval stopiti na pot zasebnega podjetništva in je potreboval osnovna sredstva, saj kdo bi sicer kradel čistilne stroje!

Detektiv je na veliko presenečenje direktorja, ki je od svojega kolega izvedel za skrivnost »pokvarjene svetilke«, predlagal popolnoma drugačno past. »A brez pokvarjene svetilke?« je bil direktor kar malo razočaran.

»No ja, lahko tudi s pokvarjeno svetilko, če že tako hočete,« se je smejal detektiv. Direktor je bil zadovoljen, saj bo poslej tudi on imel dobro zgodbo za družbo sebi enakih.

Toda tokrat detektiv ni uporabil UV praška. V prostor, iz katerega sta izginila že dva čistilna stroja, je postavil še tretjega, čisto novega. Za rešetko prezračevalnega jaška pa je namestil miniaturno videokamero, katere objektiv ima komaj milimeter premera. Priključil jo je na brezžični oddajnik, v hotelski sobi, ki mu jo je dodelil direktor v bližini skladišča, pa je namestil monitor in videorekorder s sprejemnikom, ki je nevidno valovanje pretvarjal v sliko.

Vse skupaj je postavil v omaro, da ni bilo preveč vidno, na vratih je s soglasjem direktorja zamenjal ključavnico, tako da ni mogel nihče od personala v sobo, na kljuko pa je obesil list »Ne moti!« Tudi v recepciji je naročil, naj ga nihče ne moti v sobi in naj sobarice ne hodijo vanjo, ker bo ves čas v njej.

Po treh dneh so se med sobaricami že pletle zgodbice o čudnem gostu, ki zahteva sobno postrežbo, iz sobe se pa še ni prikazal in ne dovoli, da bi kdo stopil vanjo. Po enem tednu je o njem šušljal že ves hotel. Ampak, kaj bi to! Deveti dan je bilo njegovega dežurstva za zaprtimi vrati konec. Eden od hotelskih uslužbencev je končno odpeljal tisti novi čistilni stroj. Kamera in videotrak sta vse zabeležila. Direktor je kar sijal od navdušenja, ko si je ogledoval videoposnetek.

»Ste mi rekli, da bo 'pokvarjena žarnica'. Ste me potegnili, kaj?« je pokroviteljsko potrepljal detektiva po ramenu.

»Nič vas nisem. Lahko kar takoj stopiva v skladišče, je še vedno pokvarjena.«

Direktor si ni dal dvakrat reči. Bil je prepričan, da bo videl še kaj zanimivega, morda tudi tisto fluorescentno zelenilo, o katerem je toliko slišal.

Ko sta vstopila v skladišče, je bilo močno osvetljeno.

»No, vidite, da je žarnica pokvarjena. Sploh je ni mogoče ugasniti in toliko svetlobe ni dajala še nikoli od sebe,« se je smejal detektiv. »Veste, kadar delam s kamero, jo »pokvarim« tako, da ves čas sveti. V temi ta kamera bolj slabo vidi.«

Hotel ima zdaj kar tri čistilne stroje in enega uslužbenca manj. Hotelski direktor ima svojo štorijo, ki jo pripoveduje kolegom ob taroku, detektiv pa še eno zadovoljno stranko, za nagrado pa je poleg honorarja dobil še vikend paket za dve osebi, ki pa ga nikoli ni imel časa izkoristiti.

* * *

V srednje velikem podjetju so delavke množično kradle enega od izdelkov, ki ga je bilo mogoče prodati ljubiteljem malih živali ali porabiti za lastne domače ljubljenčke. Količine ukradenega blaga so se stalno večale, ker so delavke uspešno širile svoje tržišče.

Vodstvo podjetja je neko sredo sklenilo, da je temu potrebno narediti konec. Še isti dan se je povezalo z zasebnim detektivom in podpisalo pogodbo ter mu posredovalo vse zbrane podatke in domneve. Detektiv si je ogledal obrat, si izbral ustrezen prostor, od koder je lahko nadzoroval delovni proces in početje delavk. Ugotovil je, da ne kradejo samo dve ali tri, ampak vse po vrsti. Ko gredo skozi skladišče v garderobo, si v torbe nalagajo blago, kot bi bile v samopostrežni trgovini.

Naslednji dan je blago »dekoriral« s preparatom srebrovega nitrata in namestil videokamere, ki so snemale dogajanje v skladišču. Ponovila se je zgodba prejšnjega dne, kar je kamera jasno posnela.

Delavke so nato začele z delom. Tu in tam si je katera otrla znoj z obraza. Že pred malico so se pri prvih začeli kazati čudni znaki, počrneli prsti in dlani ter lise na obrazu, kot pri Indijancih, namazanih z bojnimi barvami. Nastala je rahla panika. Poklicale so delovodjo, ta pa upravo. Direktor je skupaj z detektivom zbral vse v jedilnici. Detektiv jim je pojasnil, da gre za nenevaren preparat, s katerim je bilo prevlečeno blago v skladišču, ker je uprava opazila, da prihaja do tatvin.

Direktor je nato zavrtel še videoposnetek njihovega prihoda na delo skozi skladišče. Vreščanje žensk je v hipu utihnilo. Šest jih je dalo takojšnjo odpoved, sedem se jih je odločilo, da podjetju povrne del škode in le dve sta ponosno odšli iz jedilnice, brez omadeževanih rok in obraza. Ostale so morale vrniti vse, kar so tisti dan ukradle. Vrednost ukradenega blaga je samo tisti dan presegla povprečno bruto plačo v podjetju.

DETEKTIVSKA OPREMA IN VEŠČINE

Osnovna oprema

Ste kdaj videli vodovodnega instalaterja ali dimnikarja, ki bi prišla na delo brez ustrezne delovne obleke in orodja? Z detektivom ni nič drugače. Enako kot vsak mojster svojega poklica mora imeti poleg znanja tudi on potrebno orodje in opremo za izvajanje določenih nalog. Nekaj smo je že opisali, tule je le priporočen spisek najnujnejše opreme za splošno delo. Ni niti popoln niti ni prilagojen prav vsakemu položaju in delu. Je le osnova, na kateri si mora vsak sam zgraditi svoj lastni spisek, ki bo ustrezal njegovi vrsti nalog. Če boste šli jemat pisno izjavo priče v kakšnem postopku, ga boste morali dopolniti s prenosnim pisalnim strojem, pisarniškim papirjem ali notesnikom in mini tiskalnikom, če boste odšli v kraj, kjer lahko naletite na popadljivega psa, imejte s seboj palico ali pršilec s solzivcem , poleg tega spada med standardno opremo detektiva tudi**:**

- značka in izkaznica zasebnega detektiva
- osebni dokumenti
- pogodba in pooblastilo
- denar, čeki, debetne in druge kartice
- beležnica
- diktafon
- dvogled
- fotoaparat ali/in videokamera s priborom in filmi
- gumijaste rokavice
- metrski trak
- mobilni telefon
- načrt kraja delovanja in zemljevid širše okolice
- pisalo 2x
- plastične vrečke
- povečevalno steklo s 5 do 7-kratno povečavo
- švicarski oficirski nož Victorinox
- ura
- ustrezen spisek vnaprej pripravljenih vprašanj, opomnik
- vizitke
- vžigalnik
- zrcalce
- žepna svetilka
- drugo po potrebi.

Zavarovanje pred neprijetnostmi

Prvo vprašanje, ki ga detektivu običajno zastavijo ljudje, obremenjeni s predstavami in predsodki, ki so se v njih zakoreninili ob gledanju televizijskih nadaljevank, filmov in branju detektivskih zgodb, je:

»Kakšen revolver imate?«

Ko zvedo, da ga sploh ne nosite, so nad vami strašansko razočarani:

»Ja, kakšen detektiv pa sploh ste, ko nimate orožja!«

Kakor da bi bila vsa modrost zajeta v tistem kosu železja, ki te nekje žuli ali pa ti vleče hlače navzdol, kadar ga nosiš za pasom. Dober detektiv ga nosi zelo redko, če sploh. Orožje namreč ni in ne sme postati zaščitna znamka detektivov. V demokratičnih državah, kjer detektivska dejavnost ni monopol bivših policistov, je med zasebnimi detektivi več invalidov, celo paraplegikov, ki so zelo uspešni pri svojem delu, ki ni nič bolj nevarno kot delo uradnikov.

Le malo je takšnih del in naročil, pri katerih je nevarnost tako velika, da bi moral detektiv nositi kratkocevno orožje oziroma bi mu grozila resna nevarnost napada na njegovo življenje in telo, če izvzamemo kakšnega psa čuvaja, a še ti so običajno priklenjeni na močne verige.

Kratkocevno orožje je nevarno in med življenjem, smrtjo, pohabljenostjo ali zaporno kaznijo loči tistega, ki ga nosi, le nekaj milimetrov, toliko, kolikor je potrebno za pritisk na prožilec. Vsak se mora sam odločiti ali bo prevzel tveganje, ki ga prinaša nošenje orožja. Kaj boste storili, ko bo v vas nekdo meril s šibrovko ali samokresom? Boste poskusili potegniti še svoj samokres? Se zavedate, da tistemu, ki že meri v vas, ni treba drugega kot stisniti prožilec? Je vaša roka hitrejša od njegovega prsta? Dajte no. Ni šans! Torej vam v takem primeru, ko bi šlo, denimo, za silobran, orožje ne koristi.

Boste svoj revolver potegnili, ko se boste z nekom sprli in vam bo grozil? Ja, če hočete končati na sodišču z zelo verjetno obsodbo. Neki poslanec je, ko je bil napaden, izstrelil dva naboja v tla in sodišče ga je gladko obsodilo. Če boste ustrelili človeka, kako boste dokazovali silobran? Ste pomislili, da lahko krogla, izstreljena iz vašega samokresa, poškoduje nekoga tretjega, ki je šel po naključju mimo in je pri vsem skupaj čisto nedolžen, recimo otroka? Ste pripravljeni poleg kazni, ki vam jo utegne izreči sodišče, nositi še breme odškodnine in lastne vesti?

V ZDA so praktično vsi detektivi oboroženi z osebnim orožjem. Toda med opravljanjem detektivske dejavnosti ga nosi le okoli trideset odstotkov, kakor kažejo ankete, ki so jih opravili med njimi.

* * *

Eden vodilnih detektivov, Bill Kizorek, je v svoji detektivski agenciji od zaposlenih dosledno zahteval, da delo opravljajo neoboroženi, izjema so bili le tisti, ki so delali v Afriki, kjer so posebni pogoji življenja in dela. »Toda to je Afrika. V ZDA, ne glede na porast nasilja, ni vredno tvegati in dovoliti detektivu, da teka naokoli z nabito pištolo. Kot pri vsakem tveganju moraš tudi pri tem pretehtati možne posledice kakega neljubega pripetljaja. Če bi kateri mojih detektivov ustrelil tistega, ki ga opazuje ali zbira podatke o njem, bi imelo to za agencijo katastrofalne posledice. Zamislite si, da bi se morali stranki opravičiti, da ste delo opravili, ampak da ste osebo, ki jo je iskala zaradi povračila dolgov, istočasno ko ste jo našli, tudi ustrelili.«

* * *

Tisti, ki ne nosi orožja, je običajno bolj previden in kot obrambno sredstvo uporabi jezik in pamet. V določenih položajih je umik modrost in ne strahopetnost.

Zato o osebnem kratkocevnem orožju le na kratko. Tisti, ki ga bo potreboval, bo moral informacije poiskati v enem od priročnikov, ki govorijo o tem, navedeni so v poglavju o literaturi in bi jih detektiv moral prebrati, da se bo seznanil z osnovami balistike, ki naj bi jo vsaj okvirno poznal.

Za tiste, ki teh priročnikov ne bodo brali, le skopa informacija: kratkocevno orožje delimo na samokrese (pištole) in revolverje. Samokresi so tisto, kar vidite za pasom naših uniformiranih policistov, revolverje pa poznate iz vesternov, njihova značilnost je boben, v katerem so naboji.

V nabojnik samokresa lahko shraniš do petnajst nabojev, v bobnič revolverja do šest. Pri strelu samokres izvrže tulec naboja, pri revolverju tulec ostane v bobnu.

Kalibri so posebna znanost. Začno se pri 5,6 ali .22 lr, kar je popolnoma enako, le da je enkrat uporabljen metrični, drugič pa colski sistem. Kaliber .22 lr magnum ali .22 lr se na zunaj razlikujeta zgolj po dolžini tulca, drugače izvrtanih brazdah v cevi orožja in moči izstrelka. Oba sta zelo priljubljena kalibra poklicnih morilcev, ker se da zanju z zelo preprostimi sredstvi izdelati dušilec zvoka. Svojčas sta bila »zaščitna znamka« agentov najučinkovitejše bližnjevzhodne tajne službe in plačanih morilcev. Nasprotnika z njima položiš na tla le, če ga ustreliš v vitalni del telesa, praktično to pomeni, da ga moraš zadeti v glavo.

Pri nas in v svetu je najpogostejši pištolski kaliber 7,65 ali v colskem sistemu .32 remington. Pika pred številko pomeni, da gre za desetinke cole ali palca. Razvit je bil v začetku stoletja. Je precej močnejši kot .22 lr magnum in nasprotnika lahko brez večjih težav ubiješ z dobro pomerjenim

strelom v srce ali glavo ter druge vitalne organe. Tudi zanj je izdelava dušilca zvoka sorazmerno preprosta. Njegova prednost je, da je na svetu na desetine milijonov kosov orožja tega kalibra in da je samokres zelo priročen. Uporablja ga je tudi nesmrtni tajni agent 007, James Bond. Do leta 1992 je bil »uradno orožje slovenske milice in policije«, po tem letu ga je začela zamenjevati tako imenovana dolga devetka, se pravi kaliber 9 x 19 mm ali, kakor mu tudi pravijo, 9 para. Nemška mornarica jo je začela uporabljati leta 1904, celotna nemška vojska pa kot uradno vojaško osebno orožje leta 1908. Je najbolj razširjeno vojaško kratkocevno orožje na svetu.

To je zelo močan kaliber, ki nasprotnika zelo hitro onesposobi ali ubije. Njegova slaba stran je, da je orožje sorazmerno veliko in težko in ga je težje skriti za pas ali pod suknjič. Zahteva redno vadbo in močno roko, ker je odsun pri strelu že znaten.

Nekateri menijo, da je slabost vseh samokresov ta, da jih moraš pred strelom repetirati. To sicer lahko storiš že prej in nosiš orožje z nabojem v cevi in zavarovano z zaporo. Vendar je tako nošenje nevarno in lahko pride do nehotenega strela in poškodbe, tudi smrtne.

Revolverji imajo to prednost, da so vedno takoj pripravljeni na strel in da uporabnik za sabo ne pušča tulcev, ki bi preiskovalcem pomagali, da ga odkrijejo. Nosijo jih predvsem tisti varuhi zakona in države, ki se gibljejo v najnevarnejših sredinah, kjer je napad nanje bolj verjeten.

Enako kot samokresi so revolverji v vseh kalibrih od .22 lr do 9 para, .38 special do .357 magnum in .454 casull, ki je poleg .44 magnum najmočnejši revolverski serijski kaliber, dovolj močan, da z enim strelom ubiješ medveda, losa ali celo leva, zahteva pa izredno močnega in izurjenega strelca.

Za streljanje, če so vam pri srcu večji kalibri, je zelo primeren .38 special, ki je po karakteristikah izstrelka precej podoben 9 para, navsezadnje je bil razvit ob koncu prejšnjega stoletja, enako kot dolga devetka; ima nekoliko manjši odsun pri strelu in je zato tudi natančnost merjenja in zadevanja lahko večja. Precej močnejši je kaliber .357, ki ima že zelo močan odsun in je primeren le za močne in vešče strelce, nikakor pa ne za začetnika, ki poleg tega morda ne skrbi za redno vadbo. Z revolverjem kalibra .357 magnum lahko brez vsake škode streljate z naboji .38 special, medtem ko obratno ni mogoče. O večjih »ročnih topovih« se ne splača izgubljati besed, ker so primerni kvečjemu za tekmovanja.

Pri samokresu, še bolj pa pri revolverju, sta pomembni teža in dolžina cevi. Teža zato, da ublaži odsun, dolžina cevi zaradi natančnosti zadetkov in moči, ki jo razvije krogla, saj ni vseeno, ali prileti iz 5 ali iz 15 cm dolge cevi. Pri samokresih z dolžino cevi ni zadreg, pri revolverjih pa se

ta pri enakem kalibru giblje od 5 do 25 centimetrov. Najkrajša - označujemo jo s colami - je 2,5 cole in je primerna zgolj za obrambo na blizu, do petih metrov, ker so zadetki na večjih razdaljah zgolj naključni. Prednost tako kratke cevi je, da lahko orožje nosite ob gležnju, pod hlačnico, enako kot samokrese do kalibra 7,65. Za splošno uporabo je primerna 4 cole dolga cev, ki zagotavlja sorazmerno natančne zadetke tudi na razdaljah do 20 in več metrov, kar pa za obrambo niti ni tako pomembno. Daljše cevi so primerne za tekmovanja, ker je orožje sicer pretežko in preveč vidno.

Ob nabavi upoštevajte, da so naboji za samokrese cenejši od tistih za revolverje velikih kalibrov in da jih morate letno postreliti vsaj 300, če želite ohranjati še zadovoljivo spretnost, potrebno za rokovanje s kratkocevnim orožjem v kritičnih trenutkih. Smiselno je, da se vpišete v kakšen strelski klub IPSC. Gre za društva za praktično streljanje, kjer vas bodo usposobili za učinkovito obrambno uporabo kratkocevnega orožja in vam omogočili nabavo potrebne količine streliva. Pred nabavo orožja dobro premislite, ali je to smiselno in ali ste se pripravljeni spuščati v takšne naloge, pri katerih bo vaše življenje resno ogroženo. Pomislite tudi na to, kje ga boste hranili in ali ne bo nemara kateri od otrok posegel po njem in ga malce preizkusil. Smrtnih primerov zaradi otroške igre je veliko. Sploh pa je orožje drago, vi pa bolj potrebujete nov računalnik. In če vas še nismo prepričali, da pihalnika ne potrebujete, storite po svoje, samo ne krivite nas in tega priročnika zaradi morebitnih neželenih in tragičnih posledic svoje odločitve.

Kadar vzamete orožje iz omare in se nameravate z njim odpraviti od doma, morate prej preveriti naslednje:

- je orožje nepoškodovano in očiščeno;
- je tok čist in nepoškodovan;
- so v nabojniku ali bobnu naboji;
- je varovalo zaprto, tako da onemogoča nehoteno sprožitev;
- imate pri sebi orožni list in identifikacijski dokument?

Vendar to ne zadostuje. Zastaviti si morate še nekaj vprašanj in nanja pritrdilno odgovoriti. Če je odgovor na samo eno nikalen, pustite orožje doma!

- Je mogoče pričakovati, da bom resno napaden in da bom potreboval orožje za samoobrambo;
- sem dovolj vadil zadnje čase, da ga bom znal pravilno in učinkovito uporabiti;

- sem duševno in telesno v takšni kondiciji, da bom zdržal pritiske in me ne bo že malenkost razburila in vrgla iz tira;
- bom lahko ves čas nosil orožje tako, da ne bo vidno;
- lahko dejstvo, da kdo opazi, da sem oborožen, izzove nevšečnosti;
- zrecitirajte člen Kazenskega zakonika, ki govori o samoobrambi.

Skoraj zagotovo ne boste nikoli v položaju, da bi morali poseči po orožju. Pravijo, da kadar posežeš po njem, ga moraš tudi uporabiti, saj osebno orožje ni za razkazovanje, ampak za reševanje kritičnega položaja pri samoobrambi. Kadar bo prišlo tako daleč, se zavedajte, da morate nasprotnika ali nasprotnike onemogočiti, da imate doma otroka, za katerega morate skrbeti, da se morate rešiti. Ne glede na to, koliko sta nasprotnika oddaljena, velja v samoobrambi pravilo, da streljaš vedno v največji in najbolj ranljiv del telesa napadalca. To je torzo. Le na ta način ga boste morda ustavili in si morda rešili življenje. Smo rekli, da ga boste ubili? Ne! Na to nikoli ne mislite. Vedno mislite le na to, da ga morate ustaviti in onesposobiti ter si rešiti golo življenje. Vi niste morilec, vi se le branite v silobranu, se borite za preživetje. Razumljivo je, da lahko napadalec zaradi vašega strela umre, toda nikoli, prav nikoli ne načrtujte že vnaprej njegove smrti in ne poskušajte ga ustreliti v nosni koren ali v čelo, če ga lahko v torzo ali koleno. S takšnim strelom je verjetnost, da bo preživel, večja in vam gre zgolj za to, da ga onesposobite in odvrnete od sebe življenjsko ogroženost.

Če se že počutite ogroženega, imate namesto nabave kratkocevnega ali kateregakoli drugega strelnega orožja še naslednje možnosti:

- nabavite si plinski pršilec ali električni paralizator, s katerim boste napadalca onesposobili za dovolj dolgo, da boste lahko pobegnili;
- kupite si ustrezen nož, ki ga nosite pod rokavom ali pod hlačnico;
- ne sprejemajte naročil, ki so povezana z nevarnostjo in tveganjem;
- pojdite k psihiatru in se pogovorite z njim o svojih strahovih, ogroženosti in preganjavici. Pomagal vam bo bolj učinkovito kot revolver za pasom.

Za detektivovo varnost so bolj kot orožje večjega ali manjšega kalibra pomembne njegove možganske vijuge in občutki. Bedaku, ki zavestno rine v nevarnost zato, da mu adrenalin popestri vsakdan, ni pomoči. Prej ali slej se mu bo kaj zgodilo in tak človek za detektivsko dejavnost ni primeren. *Detektivska dejavnost je poklic, ki načeloma ne bi smel biti nevaren in tudi ni, če detektiv sam zavestno ne sprejme primera, ki je povezan z nevarnostjo in tveganjem, na primer*

napadom na telo in življenje. Verbalni napadi so pogosti in utrjenega starega mačka ne bi smeli boleti, ker jih mora jemati kot del poklica, ki ga opravlja.

Današnji čas je zaznamovan z nasiljem in pri posameznih nalogah se lahko srečate z njim. Detektiv zelo dobro ve, kaj je silobran, prekoračen silobran, skrajna sila in putativna skrajna sila. Le v silobranu si lahko pomagate z eno od naslednjih obrambnih tehnik, ki pa jih morate prej doma dolgo trenirati, da boste dovolj hitri in odločni. Zanje je značilno, da uporabite le svojo spretnost in predmete, ki so vam pri roki, na primer kemični svinčnik, lasnico, plačilno kartico, metlo ali meglajtko.

Uporaba *kemičnega svinčnika* ne zahteva kakšnih posebnih veščin in moči, je pa nadvse učinkovita, celo smrtna. Ko se vam napadalec dovolj približa, zasadite vanj konico kemičnega svinčnika. Z vso močjo in hitrostjo, ki jo premorete, pri čemer z dlanjo pritiskate na zadnji del svinčnika. Ponovne prilike ne boste imeli! Zapičite mu jo v mišice, med rebra, če mu jo boste slučajno v oko, se lahko zgodi, da bo prodrla dovolj globoko in ga usmrtila. Kostne strukture očesne votline so skoraj papirnato tanke in ni potrebna velika moč, da jih ost zdrobi in prodre v možgane ter ga usmrti.

Če vas napadalec zgrabi za levo roko in začne vleči k avtu ali v zgradbo, zgrabite s prosto roko svinčnik, če ga slučajno imate v prsnem žepu suknjiča ali srajce, ga dvignite in konico z vso silo zasadite v napadalčevo roko, po možnosti tik pod mišico, nad komolcem, kjer je nadkomolčni živec (*nervus brachialis)*, ki poteka ob kosti v nadlehničnem žlebu (*sulcus brachialis*), med mišicama dvoglavko upogibalko (*musculus biceps*) in triglavo mišico iztegovalko (*musculus triceps*), nekako ob notranji strani nadlakti, in ponikne v komolčno jamo, kjer se razcepi na palčni in mezinčni živec. Če ga boste zadeli, bo imel napadalec lep čas ohromljeno roko, če ga zgrešite, bo poškodba oslabila njegov prijem, kar lahko izkoristite za beg.

Zgrabite ga za zgornji rob deltoidne mišice (*musculus deltoides*) in močno stisnete, začuti močno bolečino, ki ga začasno onesposobi in zmede. Tedaj pobegnite.

Napadalca, ki vas trdno drži, boste delno onesposobili, če mu zasadite kemični svinčnik v spodnji del zapestja, kjer lahko zadenete palčni ali mezinčni živec.

Vrat, uho in drugi deli telesa niso nič manj občutljivi. Kar boli vas, boli tudi napadalca.

Kemični svinčnik ni vedno pri roki, skoraj zagotovo pa nosite v žepu šop ključev. Če bi bila oblast dosledna, bi morali zanje imeti, enako kot za samokres, orožno dovoljenje, ker so tudi čisto navadni *ključi* lahko smrtonosno orožje v rokah izkušenega borca. Posebno učinkovit je udarec z

njimi pod uhelj, za čeljust, kjer približno poteka obrazni živec. Bolečina ob udarcu je neznosna. Če nimate ključev, lahko uporabite žepno svetilko ali kaj podobnega, kar poveča učinek vaše roke.

Medprstno razporejeni ključi nadomeščajo svinčeni ali železni bokser. Močan udarec z njimi v nosni koren, malo od spodaj navzgor, je pogosto smrten, saj napadalcu zbijete nosno sedlo v bazo možganov.

Hišni ključi so lahko smrtonosni

Zavedajte se, da če boste s svojim orožjem/orodjem poškodovali vratno arterijo, bo napadalec skoraj zagotovo v manj kot minuti med pokojnimi. Enako smrten je lahko zelo močan udarec s koncem *meglajtke* ali čim drugim med peto in šesto prsno vretence hrbtenice, ki je približno v višini spodnjega dela lopatic, ker blokira vitalne funkcije. Če z njenim koncem ali komolcem pošteno sunete naravnost v sončni pletež (*plexus solaris*), sprožite Goltzov refleks, ki onesposobi napadalca, ker mu zaustavi dihanje in celo srčni utrip. Možna je celo smrt.

Toda pozor: ste prepričani, da boste zmogli človeku z vso silo zasaditi svinčnik v telo? Pri napadu in obrambi nikoli ni polovičarstva. Kdor popušča, tisti je premagan, in pazite, da ne boste to vi. Tehnike, ki smo jih tu opisali, so večinoma izredno nevarne in opravičljive le v silobranu.

K obrambi spada poznavanje nasprotnika. Vedeti morate, kdo je oborožen in kakšni so razpoznavni znaki za to. Ali sploh veste, kam morate pogledati in na kaj morate biti pozorni, da bi ugotovili ali ima pri sebi strelno orožje? Navsezadnje ni vsak detektiv kriminalist z dvajsetletno prakso med najhujšimi kriminalci, zato še nekaj osnovnih napotkov o tem.

Med bolj očitna znamenja, da je nekdo oborožen, spadajo:

- pozimi, kljub mrazu, popolnoma odpet plašč;
- poleti nezapeti spodnji gumbi na srajci ali srajca, ki jo oseba nosi preko hlač;
- čudne »bule« pod obleko, ki se zdijo že na prvi pogled nekam težke.

Večina lopovov ne uporablja tokov za pištole. Počutijo se bolj varne, kadar je stik med železjem in njihovo kožo čimbolj neposreden, zato nosijo samokrese in revolverje za pasom. Drugi razlog je, da ga lahko ob morebitnem srečanju s policijo hitro odvržejo in jim ni potrebno pojasnjevati, zakaj imajo prazen tok za pasom, nad gležnjem ali pod pazduho. Taki tiči pogosto preverjajo, če je orožje na mestu, se ga dotikajo, popravljajo njegov položaj in imajo precej opravkov z njim.

* * *

Oseba iz kriminalnega podzemlja enega večjih slovenskih mest, ki je občasno rada malo globlje pogledala v kozarec, je nosila v hlačnem žepu trenirke samokres kalibra 6,35. Majhno »damsko« igračo, ki jo je neprestano otipavala, božala in preverjala.

Vzdušje v lokalu je bilo je bilo na vrhuncu, gostje že pošteno v rožicah in vsak je vpil čez drugega ter dokazoval svoj prav. Nihče pravzaprav ni bil pozoren na dogajanje okrog sebe. Ko je počilo, ni tega nihče opazil. Družba je veselo žurirala dalje.

Le oseba z začetka naše zgodbe je klecnila za točilnim pultom. Njen prijatelj jo je prestregel in opazil, da ima okrvavljene hlače. Odpeljal jo je iz lokala in šele pred lokalom sta z združenimi močmi ugotovila, da je kri posledica strelne rane. Pištolica se je po nesreči sprožila in njen lastnik se tega ni niti zavedal. Alkohol ga je že skoraj popolnoma omrtvičil.

V urgentnem bloku je zmogel povedati le, da se je nasadil na ost neke ograje, ko je plezal preko nje.

Zdravniki so oskrbeli rano v stegnu in odstranili prestreljeno in razmrcvarjeno modo. Krogle niso našli, a tudi iskali je niso, saj je pacient trdil, da se je poškodoval na ograji. Čez čas je bil nesrečnež odpuščen iz bolnišnice.

Po dobrem mesecu dni ga je nenadoma začela strašno boleti noga. Odšel je k rojaku, zdravniku, ki mu je zaupal, in povedal, da ga boli noga. Narejen je bil rentgenski posnetek, na katerem je bila vidna krogla. Končalo se je z operacijo. Zdravnik je kroglo izrezal in jo svojemu prijatelju prilepil z obližem na junaške prsi.

Za dogodek se je kmalu razvedelo med drobnimi kriminalci tistega mesta in nato še med kriminalisti, ki pa niso ničesar ukrenili. Vsi so se le muzali in kadar so bili v družbi nesrečneža, so se vedno vrstile šale o vožnji po stopniščni ograji in žeblju v nji, o plezanju preko plota ter ugrizu morskega psa. Obstreljeni je le stiskal zobe, črhnil pa nikoli nobene. Njegova moškost in ponos sta bila zaradi neprevidnosti za vedno izgubljena.

* * *

Oni pa, ki ga nosijo v žepih suknjiča ali hlač, imajo roke v žepih, ga držijo in božajo ter pazijo, da jim ne bi žepov vleklo preveč navzdol. Če gre za desničarje, bodo oklevali, preden se bodo rokovali, ker bodo morali spustiti orožje. Nekateri imajo navado, da z dvigom proste roke pozdravijo pajdaše, ki tako vedo, da je desnica zasedena z orožjem. Suknjič, ki ga vleče na eno stran, je znamenje, da je na tisti strani nekaj težkega v njem. Je orožje?

Tisti, ki nosi pištolo, za katero nima orožnega lista ali jo nosi le občasno, ves čas preverja ali jo še ima. Uporablja prste, dlan, podlaket, komolec. Bodite pozorni na ponavljajoče se gibe. Nenaravna, čudna hoja izdaja orožje, opasano nad gležnjem.

Iz vsega tega se morate naučiti, kako boste sami nosili orožje, da ne bo vidno.

* * *

Eden naših vodilnih politikov je nosil orožje pod suknjičem. Na nekem sprejemu se je suknjič razprl ravno v trenutku, ko je fotoreporter pritisnil na sprožilec kamere. Orožja pod pazduho politika ni nihče opazil, vendar je bil na fotografiji zelo jasno viden odsev bliskavice s spodnjega dela ročaja (nabojnika). Le zaradi prijateljstva med politikom in glavnim urednikom časnika slika ni bila objavljena, od tedaj dalje se temu politiku ni več primerilo, da bi kdo opazil, da poleg rolexa in armanija njegovo garderobo dopolnjuje še beretta.

Pisanje poročila

Poročilo, ki ga detektiv izroči stranki, je dokument, ki mora vsebovati odgovore na vprašanja, ki zanimajo naročnika. Istočasno je dokument, ki stranki veliko pove o zasebnem detektivu in ki kaže na njegovo nagnjenost k natančnosti, vestnosti ter njegovo profesionalnost. Zaradi vsega tega naj bi mu vsak detektiv namenil ustrezno pozornost. Poročilo je navsezadnje njegovo ogledalo in ogledalo opravljenega dela. Detektivska agencija ali detektiv mora svoje storitve tržiti na prav vsakem koraku in ena od tržnih poti je poročilo.

Ne glede na to, da ste naročilo odlično opravili in zbrali veliko podatkov ter jih strnili v uporabno informacijo, je vaše delo lahko popolnoma razvrednoteno s slabo in nepregledno napisanim poročilom. Naročnik, ki ne bo takoj dojel, kaj ste hoteli povedati, in ki bo razočaran nad vašim slogom pisanja, jezikom, slovničnimi in tipkarskimi napakami, bo drugič temeljito premislil, preden bo podpisal pogodbo z vami.

Bistvo pisanja poročila je, da je kratko, natančno in jedrnato. Poročilo ni roman in ni povest, zato se ne skrivajte za gostobesednost, ki naročnika lahko le zmede. V njem morajo biti navedena zgolj dejstva. Dejstva, dejstva in še enkrat dejstva. Nič domnev, nič ugibanj, nič trditev, ki bi vas utegnile spraviti na zatožno klop!

Pisano mora biti v lepi slovenščini, brez nepotrebnih pravopisnih, slovničnih in tipkarskih napak. Pri tem vam precej pomagajo že ustrezni računalniški programi, še več pa skrb in čut za jezik. Če so napake pri vejicah še dopustne, je popolnoma nesprejemljiva uporaba manj znanih tujk, srbizmov ali kroatizmov, ki odražajo le vaš skromni besedni zaklad in odnos do jezika, posredno pa še kaj drugega. Slovenci smo narod, ki je občutljiv na slovenščino: ne vidimo lastnih jezikovnih napak in pomanjkljivosti, takoj pa opazimo tuje!

Uvodoma morate navesti, kaj je naročnik zahteval od vas in pri tem uporabiti njegove besede. V predstavitvi dejstev in informacije se izogibajte domnev. Vrednostne sodbe ne spadajo v poročilo etičnega detektiva, prav tako ne žaljive besede in zmerljivke, če niso sestavni del poizvedb in dejstev, do katerih ste se dokopali, denimo pri poizvedbah o obrekovanju naročnika. Le kadar so te bistveni del preiskave, jih navajajte kot citate osebe, ki jih je izrekla, za kar morate imeti seveda verodostojne dokaze ali priče. Zapišite le tisto, kar je res, dejstva, tisto, kar je mogoče preveriti oziroma dokazati.

Pisanja poročila se lotite, kadar imate dovolj časa, da boste vse, kar ste ugotovili, lahko spravili na papir ali elektronski medij.

Vsa vaša poročila naj bodo enakega videza. Bodite pozorni na robove, belino, ki uokvirja besedilo. Ne skoparite s prostorom. Beline olajšajo branje. Zavedajte se, da oseba, še preden prebere vsebino, podzavestno oceni vaš izdelek. Če boste vrstice pisali od ene do druge strani, brez odstavkov in do konca strani, bo to delovalo precej odbojno. Lahko si pomagate s predlogami, ki jih ponujajo računalniški programi – urejevalniki besedil, lahko pa si sami izdelate vzorec.

Besedilo razdelite na odstavke, ker je tako lažje berljivo in ne vzbuja odpora kot sivina preko cele strani, brez odstavkov. Če pišete na računalnik, verjetno je to edina smiselna izbira detektivske 'papirologije', uporabljajte takšen slog črk, ki je lahko berljiv. Ne uporabljajte kurzive (*italic*) in črk, ki oponašajo rokopis.

Pod poročilom naj bo vaše ime čitljivo, žig jasen.

Od tega, ali se boste odločili za poročilo, pisano po ustaljenem vzorcu, ali za obsežnejši zapis, posebej prilagojen zahtevam stranke, je odvisno tudi, koliko časa boste za pisanje porabili. Ko bo poročilo napisano in si boste oddahnili od napornega dela – za večino detektivov, zlasti nekdanjih delavcev organov za notranje zadeve, je pisanje poročil naporno delo – ne vtaknite svoje mojstrovine v kuverto in ne zdirjajte do prvega poštnega nabiralnika!

Vsako besedilo, ki ga posredujete drugi osebi, morate, preden ji ga pošljete, še najmanj enkrat prebrati in urediti. Urejanje je izredno pomembno opravilo, nič manj kot samo pisanje. Z računalniškim programom – predvidevamo, da je računalnik že prodrl do vas in vaše zavesti – preverite tipkarske in pravopisne napake. Ne zanašajte se zgolj na računalniški urejevalnik besedila in črkovalnik. Sploh ni tako pameten, kot se zdi. Tako na primer ne bo reagiral, ko bo v besedilu zasledil besedico 'od' tam, kjer bi morala biti besedica 'do'. Zelo koristen pripomoček je še Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ), ki ga lahko dobite v elektronski obliki in namestite v računalnik in novi Slovenski pravopis. Delo z njim je prijetno in v trenutku vam razprši dvome, kako se pravilno zapiše ta ali ona beseda. Obstaja tudi program, ki pomaga pri preverjanju slovničnih napak. Če ga uporabljate, toliko bolje.

Urejanje pomeni tudi, da izpilite slog, naredite nov odstavek, ki bo poudaril del besedila ali prispeval k njegovi preglednosti in razumljivosti. Enako lahko odstavke tudi združujete, kjer je potrebno. Kadar vas zbode v oči kakšna beseda, razmislite ali je res najustreznejša za

razumevanje tistega, kar ste želeli sporočiti. Kadar ste v dvomih, poglejte v SSKJ ali kakšno drugo knjigo.

Tisti, ki pogosto pišejo poročila za isto stranko, naj se izogibajo klišejev in ustaljenih vzorcev, razen če gre za sorodne primere, denimo poročila o neplačnikih telefonski ali dimnikarskih storitev, kjer je kliše celo zaželen, ker omogoča hiter pregled dejstev. Sicer se bo stranki zazdelo, da se ponavljate in da ne vlagate dovolj truda, dela in energije v njen primer.

Izogibajte se ponavljanju istih fraz in besed. Skoraj vsaka beseda ima svojo dvojčico ali vsaj sestrično, in več kot sto tisoč besed, kolikor jih je v Slovenskem pravopisu, je menda dovolj, da vaše poročilo ne bo videti preveč stereotipno in dolgočasno – če jih, razumljivo, znate uporabiti. In detektiv bi jih moral znati, kajti jezik in um naj bi bila njegovo orožje.

Dejstev ne opisujte na dolgo in široko. Niste plačani od vrstice kot časnikarji. Svoje pisateljske sposobnosti izkazujte drugje.

V poročilo nizajte podatke v logičnem zaporedju. Poročilo, ki nima ne repa ne glave, vam ne bo v čast in za naročnika bo neuporabno. Če ste nadzorovali vhod v hišo, zapišete, kdaj je prišel poštar, kdaj je pozvonil neznanec z rdečo kapo, kdaj je ženska z modro ruto odšla iz hiše, kdaj se je vrnila in kaj je nosila v rokah, v kaj je bila oblečena in druge podrobnosti, ki bi utegnile biti pomembne. V opombah lahko navedete še vremenske razmere (dež, sneg, meglo, veter, če je to bistveno za primer).

Uporabno vodilo za pisanje poročila, na primer o poslovni preiskavi, je lahko tudi takšen:

- opis zadeve in cilj preiskave;
- kaj o zadevi pravijo viri;
- verodostojnost in natančnost omenjenih virov;
- nespodbitna dejstva;
- govorice, navedene kot take;
- medijska poročila;
- zaključek;
- priloge.

Še o trženju, ki smo ga že omenili v zvezi s poročilom. Lahko ga napišete na zadnjo stran kuverte pisma, ki vam ga je poslala detektivska zbornica, se podpišete, pritisnete svoj žig in ga odnesete naročniku. Pokažite mu, da ste zanikrn tip, kakršnega kažejo ameriški TV filmi.

Resen detektiv, ki da kaj na stroko in ugled, bo poročilo zelo skrbno pripravil. Navsezadnje je človek, ki ima najmanj višjo izobrazbo in zahteven detektivski izpit, in ne kakšen klošar, ki se preko oglasov ponuja kot detektiv za izterjavo dolgov ali zasledovanje nezvestih partnerjev.

Izdelajte si obrazec tipskega poročila, ki ga nato prilagajate posameznim strankam ali primerom. Če uporabljate računalnik s tiskalnikom (vam v dobi informatike preostane še kaj drugega?), naj vam oblikovalec, če sami niste vešči, izdela ustrezen vzorec z vsemi logotipi, v katerega boste le vpisovali podatke. Zadevščina je zelo preprosta in cenena. Kdor se gre detektiva in je še vedno prepričan, da bo lahko v tretjem tisočletju živel brez uporabe računalnika, naj si da obrazce vsaj natisniti.

V obrazec skrbno vpišite dejstva. Pazite na pravopis!

Obrazec vložite v ustrezen ovitek z logotipom in naslovom, mu priložite še vizitko, ne glede na to, da ste jo naročniku že dali. Vizitka je vaše najcenejše oglasno sredstvo in v tej dejavnosti zelo učinkovito. Vse skupaj vložite v kuverto, na kateri ni vaših detektivskih oznak, le ime in naslov naročnika, in mu jo po možnosti osebno izročite. Ne pozabite, da je vaše delo diskretno in da lahko kompromitirate naročnika, če se pošiljka znajde v nepravih rokah in že na daleč kriči, da jo pošilja detektiv.

Zakaj je vse to potrebno, če bi podatke lahko napisali le na list papirja in nanj pritisnili svoj žig ter podpis? Zaradi trženja. Na Levantu pravijo, da embalaža prodaja vsebino in ji dviga ceno – tam živijo najboljši trgovci pod Soncem.

Vaše delo bo naročnik bolj cenil, če bo poročilo lično in ustrezno urejeno. Ovitka, v katerem ga bo prejel, zelo verjetno ne bo vrgel v smeti, ampak ga bo morda uporabljal za shranjevanje kakšnih drugih listov. Logo na njem ga bo stalno opozarjal na vas in vašo dejavnost. Morda ga bo komu dal in na ta način še koga seznanil z vašo dejavnostjo. Enako je z vizitko. Naročnik, ki bo imel dve, bo drugo ob prvi priložnosti potisnil v roke prijatelju in se mu pohvalil, da mu je detektiv rešil neki problem. Tako se bo širil krog ljudi, ki bodo seznanjeni z vašo dejavnostjo in storitvami, ki jih opravljate. Temu se reče oglaševanje, trženje. Detektiv, ki je učinkovit, etičen, pošten do strank in sebe in zna tržiti svoje storitve, bo imel vedno dovolj strank in zaslužka.

Koliko naj zaračunam?

Detektiv je podjetnik in kot tak mora sam skrbeti za svoje plačilo, kar še zdaleč ni preprosto. Znati mora natančno oceniti svojo vrednost, vrednost storitev, ki jih ponuja, konkurenco in tržne možnosti. Če bo prepoceni, bo moral kmalu opustiti dejavnost, ker se mu delo ne bo splačalo. Če bo predrag, bodo stranke poiskale drugega in ostal bo brez dela. Če pa bo znal pravilno oceniti svoje delo in to, koliko je stranka še pripravljena plačati, bo imel dela in denarja vedno dovolj. Upošteva naj priporočila Detektivske zbornice Republike Slovenije glede urne postavke in drugih nagrad. Priporočilo DeZRS je, naj njeni člani zaračunavajo urno postavko najmanj po 30 evrov, preračunano v tolarje, lahko se dogovorijo tudi za višje zneske, če gre za zahtevnejše naloge, če so tako učinkoviti in znani ali imajo tako specialno opremo ali posebna znanja, da na trgu detektivskih storitev lahko dosegajo višjo ceno, celo 500 in več evrov za uro detektivskega dela.

Mnogim, s katerimi boste prišli v stik, se bo zdela od DeZRS priporočena urna postavka previsoka, saj sami zaslužijo toliko v osmih ali šestnajstih urah. Pojasnite jim, da je detektiv pač oseba, podjetnik, ki je moral najprej najmanj šestnajst let hoditi v šolo, da si je pridobil zahtevano izobrazbo, kar ni bilo poceni. Potem je moral nekaj let pridobivati izkušnje, opraviti detektivski izpit, ki tudi nekaj stane in sedaj pač vnovčuje znanje in minulo delo. A ne samo to!

Mora si plačevati zdravstveno in pokojninsko zavarovanje, upoštevati mora letni dopust, ki je tudi plačan, čeprav tedaj ne dela, malico in druge ugodnosti, ki jih ima delavec, in ne nazadnje možnost, da zboli. Mora se stalno izobraževati, kupovati strokovno literaturo, tehnično opremo, ustrezno obleko in sploh ima zelo veliko stroškov. Tudi čas, ko nima naročil in zaradi tega ne dela, ampak čaka na stranke, je vštet v to postavko, tako kot ga vštevajo frizerji, ki jim za dvajsetminutno striženje plačaš polovico detektivske urne postavke in pri tem niti z očesom ne treneš.

Na koncu se izkaže, da je resnična urna postavka zasebnega detektiva bistveno nižja in da tistih 26 evrov, preračunanih v tolarje, ne pospravi v svoj žep zgolj detektiv, pač pa z njimi krmi tudi državo in njene uradnike. Kdor še vedno misli, da je delo detektiva (pre)drago, naj ga izvoli opraviti sam. Nihče mu tega ne brani!

Velja nekaj pravil, ki si jih je dobro zapomniti in se po njih tudi ravnati.

Prvo je, da vam bo stranka vedno plačala zahtevano vsoto, dokler bo prepričana, da je vrednost vaših storitev večja od njenega plačila. Pri tem ne gre za objektivno vrednost storitve, ampak za prepričanje stranke, k čemur lahko veliko prispevate s svojim načinom dela.

Drugo, da nikoli ne skačete s ceno v zelje kolegom, ker bo to škodilo vam in njim. Konkurirajte s kakovostjo storitev in uspešnim trženjem. Stranka, ki ji je kaj do uspešno zaključenega primera, nikoli ne izbere najcenejšega detektiva.

* * *

Znan je primer, ko je detektiv stranki, ki je želela dokaz, da njen delavec med bolniškim dopustom dela pri drugem podjetniku, ponudila ceno 100 € za dvourno delo, se pravi, da bo odšel tja, kjer delavec dela, to fotodokumentiral in ga opozoril na nesprejemljivost njegovega početja. Njegov kolega je isti stranki ponudil ceno 2.500 € z zagotovilom, da ji bo prinesel materialni dokaz o tem, kako njen delavec dela pri drugem in sicer videoposnetek ali fotografijo. Prvi je nekaj dni čakal, da ga stranka pokliče in da se dogovorita. A ga ni poklicala. Čez nekaj tednov je na pisalni mizi kolega zagledal kuverto, naslovljeno na firmo, s katero se je dogovarjal za posel.

»Tile so me pred nekaj tedni klicali, da bi preveril neki bolniški dopust,« je mimogrede pripomnil.

»Ja, možno. V tejle kuverti je račun za 2.500 € za preverjanje bolniškega dopusta nekega njihovega delavca. Imam pa že novo naročilo od njih,« je izpod brk odgovoril detektiv, med kolegi znan po tem, da trdi, da ni najpametnejši med njimi, je pa zato najdražji in ima največ strank.

»To mi pa ni jasno, kako si lahko dobil posel za 2.500 €, medtem ko sem jim jaz ponujal enako storitev za 100 €. Nič več nisi mogel narediti kot bi jaz, porabil si ravno tako eno uro, kot bi jo jaz, no ja, s pisanjem poročila in pripravami dve uri, več zagotovo ne…« prvemu ni šlo v račun, da ni dobil posla kljub nizki ceni.

»Vse to drži. Toda ti si stranki povedal, da imaš urno postavko 30 evrov, da boš potreboval štiri ure, da opraviš nalogo in da ji boš prinesel sliko delavca, ki krši pravila bolniškega dopusta. Drži?«

»Drži!«

No, vidiš. Naredil si celo serijo napak. Stranki moraš vedno predočiti njene koristi, ki jih bo imela od tvojega dela, ne pa svoje delo. Sam sem stranki povedal, da taka preverjanja redno opravljam, kar ji ti nisi, čeprav vem, da jih tudi ti. Povedal sem ji, da sem v zadnjih treh mesecih opravil sedem takšnih nalog in vse uspešno zaključil ter strankam predal dokaze. Povedal sem ji tudi, da takega dela ne prevzemam po urah, ampak delo prevzamem in ne gledam, koliko ur bom moral delati, da dobim dokaz, da pa ga vedno dobim, če delavec krši pravila igre. To pa stane 2.500 €, lahko tudi več. Če je stranka pripravljena to plačati, polovico ob podpisu pogodbe, drugo polovico ob prejemu dokazil, prav, če ne, tudi prav. Če pa hoče najeti detektiva za nekaj ur, lahko pokliče koga drugega, kajti jaz stranki jamčim uspeh, ne pa število ur, potrebnih za delo. Zapomni si, da je ta stranka natančno vedela, kje dela njen delavec, da si je izračunala, da potrebuješ od svoje pisarne do tja deset minut, da boš porabil še pol ure, da ga boš fotografiral, deset minut nazaj v pisarno, pol ure, da odneseš razvit film in kasneje prevzameš slike in eno uro za pisanje poročila, recimo. Torej slabi dve uri, ti pa si ji zaračunal štiri. Torej si jo po njeni logiki skušal

ogoljufati za skoraj dve uri in kako naj takemu detektivu potem zaupa! Nasprotno pa se jaz z njo o urah sploh nisem pogovarjal, ampak le o uspehu in koristih, ki jih bo imela od mojega dela, o prihranku za plačo delavca, ki jo že eno leto vleče za nos. Takoj si je izračunala, da je mojih 2.500 € komaj toliko, kolikor porabi za delavca v pol leta, in glede na to, da sem ji zagotovil uspeh, je izračunala, da je to ceneje, kot da jo delavec vleče za nos še eno leto, pa še zadovoljstvo bo imela, ko ga bo dala na čevelj. Da sem ji uspeh lahko zagotovil, je jasno, saj je sama poznala že vse ključne elemente preiskave. In tudi sam sem za vse skupaj porabil manj kot dve uri…

Samo, da boš vedel, ne gre vedno vse tako gladko. Neredko se takšen primer zakomplicira in namesto dveh ur porabiš sto ali več ur. Takrat delaš z izgubo, ki jo kriješ z zaslužkom pri drugem primeru. Pomembno je le, da si učinkovit, da primer pripelješ do uspešnega konca in da stranki predaš poročilo ter dokaze, da jo zadovoljiš in da ve, da je bil njen denar dobro naložen v posel z detektivom,« je pojasnil formulo svojega uspeha eden najdražjih, pa tudi najuspešnejših slovenskih detektivov.

* * *

Tretje pravilo je, da tu in tam opravite kakšno storitev *pro bono*, saj si vsi državljani ne morejo privoščiti zasebnega detektiva. Dober glas vam bo koristil in prinesel povrnjen zaslužek tudi za takšno brezplačno delo.

Vaše plačilo bo v veliki meri odvisno od konkurence na tržišču. Vedeti morate, po čem se razlikujete od drugih in kaj ponujate, česar druge ne, v čem je vaša enkratnost, ki jo stranka potrebuje in jo je zato pripravljena plačati po ceni, ki jo postavljate. Je vaša prednost ta, da imate najsodobnejše tehnične pripomočke, ki vam olajšajo delo in s katerimi lahko naredite nekaj, kar drugi ne morejo? Ste strokovnjak za področje, ki ga drugi detektivi ne obvladajo itn.? Da boste izpolnili ta pogoj, morate skrbno spremljati dejavnost kolegov in poiskati nišo, ki še ni zasedena ter izkoristiti svoje primerjalne prednosti. Povsod po svetu uspevajo detektivi, ki spoštujejo osnovna načela poklicne etike, torej odnos do stranke, kolegov in države.

Stranka se bo rajši ločila od svojega denarja in pristala na vašo ceno, če jo boste izobrazili in ji pojasnili, da je vaše delo zahtevno ter naporno in da tudi oprema ni poceni. Omogočite ji bežen vpogled v vašo dejavnost; naj vidi, koliko truda, denarja in časa je potrebnega, da pridobite en sam podatek, in naj spozna, da tega ne more narediti sama ali kar vsakdo, ki se proglaša za detektiva.

Skrbno pazite, da ne boste stranki govorili o denarju, ampak o rezultatih in njihovem pomenu zanjo in prednostih sodelovanja z vami. Govorite ji o njenih koristih, ne o plačilu! Naj ne razmišlja, koliko jo bo kaj stalo, ampak, kakšne koristi bo imela od tega. Kadar vas vpraša po ceniku, ji odgovorite posredno, denimo, da vaše cene temeljijo na rezultatih vašega dela. Lahko ji

tudi rečete, da so vaše cene resnični odraz vrednosti informacije, ki ji jo boste posredovali. Le mimogrede ji omenite, da je osnovna urna ali dnevna postavka toliko in toliko in da za takšno delo potrebujete približno toliko in toliko časa, ki pa se lahko podaljša, če se kaj zakomplicira in če podatki, ki vam jih je dala, niso točni. To ste ji dolžni povedati in potem tudi zapisati v pogodbo, če jo sklenete.

Vedeti morate, da brez vlaganja ni izplena. Vaš vložek naj bo čas in znanje. Stranki uvodoma vedno dajte kakšen uporaben brezplačen nasvet, ji v razumnih okvirih posvetite nekaj svojega dragocenega časa in ji svetujte, kje in kako naj najame najboljšega zasebnega detektiva za določeno nalogo oziroma na kaj mora biti pri tem pozorna. Prepričani bodite, da bo kasneje znancem omenjala vas kot strokovnjaka in predvsem poštenjaka, četudi ste ji svetovali, naj najame drugega. Dober glas in sloves povečujeta vašo ceno, ne pozabite tega.

Po drugi strani morate biti do strank neusmiljeni, kadar vam jemljejo preveč časa in energije in premalo plačajo. Takšne stranke odslovite. Kadar boste ugotovili, da preveč garate in da je vaš zaslužek nesorazmerno majhen v primerjavi z vloženim delom in trudom, je čas, da povečate cene. Bolje, da izgubite nekaj stiskaških strank, kot da pregorite v delu.

Cene svojih storitev morate prilagajati strankam in naročilom. Stranka, ki le enkrat potrka na vaša vrata in želi preveriti le en sam podatek naj plača zanj polno ceno. Tisti, za katero stalno delate, lahko isto storitev opravite brezplačno ali za minimalno ceno. Upoštevajte, da je cena enake storitve lahko različna tudi glede na letni in dnevni čas, praznik ali delavnik, kraj, pogoje dela itn. Stranki, ki začne godrnjati, da je bilo zadnjič ceneje, pojasnite, da je cena limonade v baru s programom večja kot v restavraciji s hitro prehrano in da se tudi cena storitev na določen dan in ob določeni uri razlikuje od cene, ki velja kak drug dan in kakšno drugo uro. Navsezadnje so tudi delavci v službah plačani drugače za nadurno ali nočno delo, ob nedeljah in praznikih.

Vprašanje zase so predplačila in odstotek od vrednosti opravljenega dela. Oboje je običajno, le da morate oboje natančno opredeliti v pogodbi.

Neetično je vzeti predplačilo za naročilo, za katerega veste, da ga zelo verjetno ne boste mogli uresničiti ali da ga je sploh nemogoče uresničiti. Stranki raje to povejte in naročila ne sprejmite. Ko bo prihodnjič iskala zasebnega detektiva, bo prišla k vam, ker vam bo zaupala, ker je prvič niste razočarali ali opeharili. V sodobnem poslovnem svetu to nekaj velja in počasi bo tudi pri nas postala poslovna morala in etika pomembna pri sklepanju poslov!

Kadar se odločite za predplačilo, naj pogodba vključuje klavzulo, kolikšen del vam ostane, če dela ne opravite, koliko za vas, koliko za stroške. Stranki morate vedno povedati, še pred podpisom pogodbe, da obstaja možnost, da naročila ne bo mogoče opraviti tako, kot to pričakuje, ali da ga sploh ne bo mogoče opraviti in da mora del tega tveganja prevzeti tudi sama.

Neredko dobivamo detektivi naročila, ki so povezana z velikimi dobički naročnika, če naročilo uspešno realiziramo. Pri tovrstnih naročilih naročnik zelo pogosto ni pripravljen plačati niti predujma niti honorarja za opravljene storitve, v najboljšem primeru povrne stroške. Je pa pripravljen zasebnemu detektivu prepustiti del dobička po uspešno opravljeni nalogi. Neredki so primeri, ko detektiv s takim naročilom zasluži toliko, kot bi sicer vse leto z drugimi nalogami, vendar tak posel vključuje tudi njegovo tveganje. Nič manj pogosto detektiv ne zasluži nič, porabi pa ogromno časa in energije, in neredko ima celo stroške, ki mu jih naročnik ne povrne. Vsak si mora sam izračunati, kaj se mu bolj splača: da sklene pogodbo, po kateri bo dobil sorazmerno majhno, vnaprej dogovorjeno plačilo storitve, ali tako, ki bo določala, da dobi velik znesek, običajno odstotek od vrednosti posla, ki je negotov in praviloma izredno zahteven.

Pri predplačilih je običaj, da vzamete med 40 in 80 odstotkov dogovorjenega zneska, odvisno od primera. Vsekakor vedno vzemite toliko, da si boste pokrili vsaj materialne stroške, ki jih boste imeli. Če z nekom prvič sklepate posel, vzamete več, kot bi vzeli od nekoga, za katerega stalno delate, in veste, da je dober in reden plačnik. Pri družinskih zadevah, recimo, ugotavljanju zakonske nezvestobe, je smiselno vedno vzeti vsaj 80 odstotkov dogovorjenega zneska, kajti ti primeri so vedno najbolj rizični, ko gre za plačilo, enako velja za anonimna pisanja in še za nekatere druge primere. Stranka, ki nima denarja, ko je prišla k vam po pomoč, ga najverjetneje ne bo imela niti tedaj, ko ji boste prinesli poročilo…

Detektivsko delo ni poceni in detektivske storitve spadajo v varnostni nadstandard, ki si ga ne more privoščiti prav vsak državljan. Ne »prodajajte« se pod ceno, raje naredite kaj brezplačno. Kadar boste prišli na glas, da ste »poceni«, boste na takem glasu ostali in pomembne stranke, tiste, ki vedo kaj hočejo, in imajo denar, da si to privoščijo, se vas bodo izogibale. Tako vsaj kaže dosedanja detektivska praksa pri nas in v tujini. Zato ne konkurirajte kolegom z zbijanjem cene, ampak s kakovostjo storitev in uspehi, ki jih dosegate. Če ste slab in neučinkovit detektiv, vas bo trg prej ali slej izločil, ne glede na ceno, medtem ko bodo dobri in učinkoviti vedno dosegali najvišje cene.

Priloge

Primerjalni elementi rokopisa

PRIMERJALNI ELEMENTI ROKOPISA

element	*pomemben*	*odločilen*	*ključen*
serifi/kljukice in »repki« gladka poteza krivulj mehki prehodi pritiska pisala	HITROST PISANJA		
razpored razvlečeno/stisnjeno vzorec vrhov pisave vzorec spodnje linije pisave naklon črk	RAZMERJA	RITEM	
pritisk pisala na podlago /splošen/ pritisk pisala pri posameznih prehodih in črkah	PRITISK		RITEM/OBLIKA ↓ HARMONIJA
oblika črk in besede različice standardna oblika povezovalne poteze mikropoteze	OBLIKOVANJE	OBLIKA	
oddaljenost besed in znakov od roba dokumenta v mm velikost originalnega dokumenta v mm	od levega roba širina	od spodnjega roba višina	
papir/podlaga			
pisalo barvilo			
posebne značilnosti dokumenta			
naročnik/pogodba:			datum:

Kazenska ovadba

ZADEVA: JANEZ X. GUSAR, SUM STORITVE KAZNIVEGA DEJANJA PO ČLENU 159/ 2 KZ RS

Detektivska agencija ŠNOFEC iz Ljubljane je s članicami neprofitnega združenja BSA GIZ iz Ljubljane, Komenskega 12, sklenila pogodbo o iskanju nezakonitih proizvajalcev in prodajalcev računalniške programske opreme.

Od naročnika smo dobili obvestilo, da Janez X. GUSAR iz Sračjega Dola ponuja CD-rome, na katerih so različni računalniški programi. Dne 1.10. 2001 smo klicali telefonsko številko :

01 123-4567

Javil se je moški glas in se predstavil kot Janez. Povedali smo mu, da imamo njegov katalog in da se zanimamo za nakup CD-romov z določenimi programi iz kataloga. Rekel je, da lahko pri njem nabavijo CD-rome samo občani, nikakor pa ne pravne osebe.

Dogovorili smo se, da bo na 3,5-palčni disketi poslal spisek najnovejših programov in res je dne 16.10. 2001 prispela na naslov Vohko ŠNOFEC pisemska ovojnica, v kateri je bila disketa. Na njej je bil seznam programov; ki jih prodaja GUSAR (prilogi 1 in 1a). Izbrali smo programe in jih pisno naročili na naslovu:

GUSAR Janez X., Smolna cesta 13, 1234 Sračji Dol

Dne 17.11.2001 je na naslov Vohko ŠNOFEC prispela kuverta, v kateri je bil CD-rom, na katerem so bili vsi programi, ki smo jih naročili. Za odkup CD-roma smo plačali s čekom 6.850 SIT in še 541,00 SIT poštnih stroškov. V prilogi 2 in 2b vam pošiljamo CD-rom, ki smo ga prejeli od Janeza X. GUSARJA.

Poštno banko Slovenije, smo zaprosili, da nam pošlje izpiske poštnih nakaznic na ime GUSAR Janez X. Zbrali so nam izpiske poštnih nakaznic za obdobje april – december 2001, iz katerih je razvidno, da je s prodajo CD-romov preko pošte GUSAR zaslužil 14.558.250,00 SIT.

BSA GIZ nam je posredoval izjave članic tega združenja, da niso z GUSARJEM podpisali nobene pogodbe o poslovnem sodelovanju in torej GUSAR nima pravice izdelovanja – kopiranja računalniških programov ali njihovih delov, niti jih ne sme prodajati.

V času po dobavi kataloga in diskete s programi je Janez X. GUSAR, na naslov Vohko ŠNOFEC samodejno pošiljal kataloge za vsak mesec ali pa za dva meseca skupaj. Iz teh je razvidno, da imajo stalni člani pravico do nakupa CD-romov po nižji ceni, in sicer po 2.500 SIT. To smo ugotovili pri pregledu vplačil 2.500 SIT, saj gre za stalne odjemalce – kupce, ki se na tak način oskrbujejo z novimi računalniškimi programi. Pripominjamo še, da nas je GUSAR v telefonskem razgovoru seznanil s tem, da vodi računalniško evidenco vseh svojih kupcev.

GUSAR Janez X. ni lastnik nobene firme, ki bi se ukvarjala z izdelovanjem in kopiranjem programske opreme niti ni v taki firmi zaposlen.

GUSAR Janez X. je torej:

- ponujal kataloge s seznamom programske opreme in računalniških igric, kar kaže na časovno neprekinjeno dejavnost v zvezi s kopiranjem in prodajo CD-romov;
- na podlagi naročil iz posredovanega kataloga je izbrano in naročeno programsko opremo »zapekel« na CD-rome in jih dostavljal naročnikom;
- poslano in prevzeto programsko opremo je naročnikom tudi zaračunal;
- s tem si je pridobil protipravno premoženjsko korist.

Ker so to elementi kaznivega dejanja, obstaja sum, da je GUSAR Janez X. storil kaznivo dejanje neupravičenega izkoriščanja avtorskega dela po členu 159 / 2 in 3 KZ RS.

V skladu z Zakonom o detektivski dejavnosti vam vse zbrane podatke in možne materialne dokaze pošiljamo v prilogi, zaradi nadaljnjega postopka.

PRILOGE :

- kuverti z disketo in CD-rom - uradni zaznamki
- katalogi
- podatki PBS

DOSTAVLJENO :

- naslovu
- naročnik (BSA GIZ, Komenskega 12, Ljubljana)
- državni tožilec g. Jaka KLJUKA
- MNZ R Slovenije, g. MODRI
- arhiv DA ŠNOFEC

Z odličnim spoštovanjem!

(ŽIG/PODPIS)

Vohko Šnofec
Detektiv

Mačji Kal, 15. 09. 2002

Vloga za pridobivanje informacij o zaposlitvi

D.A. ŠNOFEC
Kriva pot 7
1234 Mačji Kal

Zavod za zdravstveno zavarovanje

Območna enota Koper

Martinčev trg št. 2

6000 Koper

št.: DA-23/01
datum: 05. 07. 2001

Na podlagi 10. člena Zakona o detektivski dejavnosti (URL št. 32/94) prosim, da mi sporočite podatke o zaposlitvi za osebo:

Janez Trot, EMŠO 123456789012, zadnje bivališče Sončna pot 1, 123456 Zatok.

Pogodbena stranka, pooblastitelj in naročnik je Anja Čebela, Sončna pot 2, 123456 Zatok.

Naročnik potrebuje podatke o zaposlitvi za potrebe uveljavljanja svojih pravic in upravičenj v izvršbi, ki zoper dolžnika teče pri Okrajnem sodišču v Zatoku.

Na podlagi zgoraj citiranega zakona in detektivske licence številka 000 (URL 22/24. 05. 2000) imam javno pooblastilo za pridobivanje iskanih informacij od upravljalca zbirk podatkov. V skladu z Zakonom o varstvu osebnih podatkov bodo dobljeni podatki uporabljeni zgolj za namene, za katere se pridobivajo.

Dokazilo o prevzemu konkretne naloge:

- pogodba
- pooblastilo
-

Vohko Šnofec
detektiv

Vloga za pridobivanje informacij o bivališču in motornih vozilih

D.A. ŠNOFEC
Kriva pot 007
1234 Mačji Kal

Upravna enota Piran

Oddelek za upravne notranje zadeve

Tartinijev trg 2

6330 Piran

št.: DA-22/01
datum: 05. 07. 2001

Na podlagi 10. člena Zakona o detektivski dejavnosti (URL št. 32/94) prosim, da mi posredujete podatke o kraju stalnega ali začasnega bivanja in morebitnem lastništvu osebnega motornega vozila za:

Janez Trot, EMŠO 123456789012, zadnje bivališče Sončna pot 1, 123456 Zatok.

Pogodbena stranka, pooblastitelj in naročnik je Anja Čebela, Sončna pot 2, 123456 Zatok.
Naročnik potrebuje podatke o zaposlitvi za potrebe uveljavljanja svojih pravic in upravičenj v izvršbi, ki zoper dolžnika teče pri Okrajnem sodišču v Zatoku. Naslovi oseb in podatki o njihovih vozilih bodo posredovani Okrajnemu sodišču Zatok, zato naj vsebujejo take podatke, da bo z njimi mogoče identificirati vozila, saj bodo ta predmet izvršbe.

Na podlagi zgoraj citiranega zakona in detektivske licence številka 000 (URL 22/24. 05. 2000) imam javno pooblastilo za pridobivanje iskanih informacij od upravljalca zbirk podatkov. V skladu z Zakonom o varstvu osebnih podatkov bodo dobljeni podatki uporabljeni zgolj za namene, za katere se pridobivajo.

Dokazilo o prevzemu konkretne naloge:

- pogodba
- pooblastilo

Vohko Šnofec
detektiv

Preverjanje kandidata za delovno mesto

_____

Ime in priimek kandidata

Naslov

Datum rojstva Kraj rojstva

Prejšnja zaposlitev od do

Delovno mesto

Predpostavljeni

Razlog prenehanja delovnega razmerja

Bi ga/jo ponovno zaposlili? DA NE

Zakaj?_____

_____

_____

Bolniški dopusti v zadnjih treh letih

Poškodbe pri delu

Ali veste, če je imel/a težave zaradi alkoholizma ali nedovoljenih drog?

V koliki meri je po vašem mnenju odvisen/odvisna od tega?

Mu/ji je možno zaupati? DA NE

Je zanesljiv/a? DA NE

So se v njegovi/njeni okolici pojavljale notranje kraje ali škode? DA NE

Je bil/a osumljena ali obravnavana zaradi tatvine ali nevestnega poslovanja? DA NE

Je imel/a kakšne druge probleme, ki so se odrazili pri delu? DA NE

Če DA, katere in kdaj?

Kakšno je bilo vaše razmerje z njim/njo?

Kako dolgo ste ga/jo poznali?

Bi ga/jo priporočili za delo? DA NE

Kakšen je njegov/njen odnos do delovnih sredstev in lastnine delodajalca?

Kakšen je njegov/njen odnos do sodelavcev?

Kakšen sloves je užival/a v svojem delovnem okolju?

Kakšno mnenje imajo o njem/njej sosedje?

S kom se je največ družil/a?

V katere lokale je zahajal/a?

Je član/ica kakega društva?

Indici pri nezvestobi

• nepomembne opazke, prej neopažene, zdaj postanejo povod za prepir in užaljenost	
• oseba, ki vara, se začne bolj zanimati za svojo zunanjost in videz	
• moti jo njena telesna teža in silovito se trudi, da bi shujšala ali jo vsaj ohranila	
• lahko se začne ukvarjati s kolesarstvom, fitnesom ali kakšnim sorodnim športom, pogosteje začne zahajati h kozmetičarki ali uporabljati nove kozmetične preparate	
• začne uporabljati drugačne dišave in kozmetiko, kupuje si nova oblačila, običajno drugačnega sloga, kot jih je nosila prej	
• oseba, ki vara, začne zahajati v družbo določenih oseb ali skupin, ki jih njen partner/ica ne pozna • pogosto je ravno ta oseba ali ena izmed oseb v skupini tista, s katero ga/jo vara	
• začne se izogibati družinskim obveznostim, praznovanjem rojstnih dni, praznovanju tega ali onega praznika itn.	
• če je le mogoče, začne sama hoditi na dopust oziroma poskrbi, da tja odide družina brez nje	
• porabi več denarja, kot ga je prej	
• oseba, ki vara, vse pogosteje »dela nadure«, ki so bile prej le izjema	
• splahni ji zanimanje za spolnost v domači postelji	
• hitro postane užaljena zaradi najneznatnejših reči	
• partnerju/ki med pogovorom večkrat zabrusi, če jo »špijonira« ali »vohuni zanjo«	
• pogosto je nepojasnjeno odsotna	
• se pritožuje, češ da vsi ne mislijo tako, ko je opozorjena na to ali ono	
• tu in tam brez pametnega razloga predlaga ločitev	
• si odpre poštni predal in ne dovoli, da bi še kdo drug razen nje dvigoval pošto	
• začne skrivati račune in bančne izpiske o prometu, opravljenem s plačilnimi in kreditnimi karticami	
• prihaja domov in diši po parfumih in kolonjskih vodicah, drugačnih, kot jih sama uporablja	
• kopiči denar in drugo premoženje na »črnih fondih«, ki jih skrbno skriva pred drugimi člani družine	
• začne uživati alkohol ali različne, tudi ilegalne droge	
• ne zanima je več dogajanje doma in njeni otroci	
• tu in tam kaj nevsakdanjega ali neobičajnega izjavi, denimo: »Nisem več prepričan/a, da te sploh še ljubim!« »Saj je vseeno, ko pa se bova tako ločila!« »Nikoli me nisi imel/a rad/a.« »Ti si kriv/a za polom najinega zakona!«	
• ne zanimajo je več čustva in skrb zakonca, do katerega postane hladna in nezainteresirana;	
• sedež sovoznika v domačem avtomobilu je drugače nastavljen kot je običajno;	
• poveča se število telefonskih klicev, ko tisti, ki kliče, odloži slušalko, ne da bi spregovoril;	
• v avtomobilskem pepelniku se pojavijo ogorki cigaret, ki jih nihče v družini ne kadi, če vara mož, je na njih pogosto rdečilo za ustnice;	
• število prevoženih kilometrov na družinskem avtomobilu brez tehtnega razloga nenadoma precej naraste.	
Vsak od teh znakov je lahko znamenje, da se nekaj plete, več jih je, večja je verjetnost, da se je zakonska skupnost povečala za novega, prikritega člana ali članico. Ni pa nujno. Samo sum je premalo. Naloga detektiva je, da vam razprši sume in ugotovi dejstva, ki so včasih zelo boleča. Več: http://www.detektiv-da.si/slo/zakonska.htm	

V okencu desno označite (☒) indice, ki ste jih opazili.

Osebni opis

Popolni osebni opis mora vsebovati podatke, ki jih v določenih primerih lahko še razširimo in dopolnimo z značilnostmi, ki posameznika ločujejo od drugih ljudi in po katerih ga je lažje prepoznati

LOGO **OSEBNI OPIS**		
ime	**priimek**	**dekliški priimek**
vzdevek		
rojstni datum		**kraj rojstva**
starost (opisno, po izgledu)		
spol	moški	ženska
višina (v centimetrih ali primerjalno glede na vas ali katero drugo znano osebo)		
teža (v kilogramih ali primerjalno z vami ali drugo znano osebo)		
konstitucija (plečat, zavaljen, suh, mišičast)		
barva polti – videz (bled, rdečeličen, temnopolt, bele polti, zagorel)		
oblika obraza (podolgovat, okrogel, hruškast, pravokoten)		
oblika oči (majhne, velike, poševne, priprte, »prašičji pogled)		
barva oči (temno rjave lešnikove, zelene, zelenorjave, sive, sivozelene, temno modre, svetlo modre, sivomodre, zelene z rjavimi pikicami, beločnice bele, »krvave«…)		
oblika nosu (raven, dolg, »rimski« orlovski, sploščen, širok, ozek, privihnjen, koničast, prepreden z žilicami, rdeč…)		
oblika ušesnih mečic		
barva las (črni, temno rjavi, lešnikovi, bakrenordeči, koruzno rdeči, lisičje rdeči, pšenični, skoraj beli, sivi, si jih barva)		
frizura (kratki ravni, kratki skodrani, dolgi ravni, dolgi skodrani, plešast, vedno urejena, neurejena, zamaščeni in zanemarjeni lasje, nosi lasuljo…)		
brada (široka, izrazita, pravokotna, zašiljena, z jamico)		
brada (nosi, ne nosi: kozja, po celem obrazu, podaljšani zalizci, ozka, dolga, kratka)		
brki (nosi, ne nosi; ozki, široki, košati, skrbno negovani, zanemarjeni)		
barva brk in brade (črna, rdeča, vmes sive dlake, pretežno siva)		
ustnice		
lica in ličnice		
čelo		
vrat		
ramena		

prsi
prsni koš
trebuh
pas
boki
noge
brazgotine
tetovaža
drugi posebni znaki (luknje za uhane na različnih delih telesa ipd)
ličila, ki jih uporablja
izgled in stanje zob
očala dioptrija
govorne navade
sluh
nevrološki izpadi
levičar ali desničar
telesne okvare
hoja
oblačila vrsta barva
opis predmetov, ki jih (običajno) nosi seboj
kadilske navade (cigarete, pipa, verižni kadilec, prižiga z vžigalicami, vžigalnikom, žica)
nenavadne karakteristike
spolne navade in usmerjenost
prostočasovne dejavnosti
trgovine v katerih kupuje
nakupovalne navade
osebni dokumenti
kreditne kartice
kaj zna delati
podatki o vozilu
prijatelji in znanci
zveze v tujini
© Andrej Dvoršak, 1997

Pogrešana oseba — opomnik I

LOGO		PO/I	
GENERALIJE			
ime	priimek	dekliški priimek	
vzdevek	rojstni datum	kraj rojstva	
državljanstvo	narodnost		
ime očeta			
naslov očeta			
ime matere			
naslov matere			
zadnji znani naslov			
predzadnji znani naslov			
zadnja znana zaposlitev			naslov zadnje zaposlitve
ime predpostavljenega		imena ožjih sodelavcev	
imena sodelavcev s katerimi je bila v sporu			
imena sodelavcev s katerimi je bila v prijateljskih odnosih			
izobrazba			poklic
delovna doba			
kdaj je bila zadnjikrat videna			kje
domnevni razlog izginotja			druge okoliščine
je že kdaj prej izginila	kdaj		kam
IZGLED			
spol	višina		teža
barva las			plešavost
barva obrvi in značilnosti (košate, ozke, dvignjene)			
nosi očala	kakšna		dioptrija
barva oči			
nosi brke	kakšne	brado	kakšno
ima zobno protezo			
kakšne uhlje ima			
kakšen nos ima			
ima brazgotine	kje	ima tetovažo	motiv
druga vidna znamenja			
kakšen jezik, narečje govori			

uporablja katero besedo zelo pogosto			
pogrkuje			
je pohabljena	kaj ima pohabljeno		
telesna moč			
psihično stanje			
kadi	je alkoholik	jemlje droge	
ima predpisano dieto			
je vegetarijanska			
ima kakšno vrsto hrane posebno rada			
njene navade in razvade			
posebnosti obnašanja			
OBLEKA			
številka obuval	kakšna obuvala najraje nosi		
kakšna je imela, ko je bila nazadnje videna			
kakšno številko obleke ima		kakšno številko srajce	
nosi pokrivala	kakšna		
je imela ročno torbo	ima navado nositi torbo ali nahrbtnik		
kakšen nakit nosi			
nosi kravato ali ruto	rokavice		
je imela ob izginotju prtljago			
SORODNIKI			
imena starih staršev			
naslov starih staršev			
imena bratov, sester			
naslovi bratov in sester			
imena otrok		rojstni datumi otrok	
naslovi otrok			
ime in naslov zakonca		rojstni datum zakonca	
kraj poroke		datum	
zaposlitev zakonca			
ime bivšega zakonca		rojstni datum bivšega zakonca	
naslov bivšega zakonca		datum razveze	
zaposlitev bivšega zakonca			
PREVOZNO SREDSTVO			
motorno vozilo s katerim naj bi se odpeljala			
tip	registrska številka	barva	

morebitne značilnosti		veljavnost registracije
drugo vozilo	vlak	avtobus, letalo
DOKUMENTI IN DENAR		
je imela pri sebi dokumente	katere	
je imela denar	koliko	kakšen
je imela plačilno ali kreditno kartico		čigavo
je imela čeke	koliko	katere banke
je imela žiro račun	pri kateri banki	
hranilne knjižice št.		pri kateri banki
jih je pustila doma	kdaj je opravila zadnji dvig gotovine	
kdaj, kam in komu je nazadnje nakazala denar		
ima vozniško dovoljenje	katere kategorije	kje je bilo izdano
do kdaj velja		
je seboj vzela zdravstveno izkaznico		kdaj jo je nazadnje potrdila
ima delnice	kje	
hazardira	kaj	kje
ZDRAVSTVENO STANJE		
oseba ima naslednje kronične bolezni		
katera zdravila redno jemlje		
kdo je njen izbrani zdravnik		ginekolog
je bila poškodovana	kaj si je poškodovala	kdaj
kje ji je bila nudena prva pomoč		
h kateremu zobozdravniku hodi		
se je kdaj zdravila v katerem od zdravilišč		
je bila kdaj hospitalizirana		
PROSTI ČAS		
ima hobije	katere	
je športnik/ca	rekreativec/ka	
hodi na fitnes	v savno	kozmetični salon
redno trenira	katere dneve	ure
planinari	lovec/ribič	kje
kolesari	kje najraje	
hodi v lokale	katere	
kaj običajno pije	v kakšni družbi	imena
hodi v kino	kakšne filme rada gleda	

gledališče	opera	
na ples	druge družabne prireditve	
katere časnike in revije običajno bere		
kateri TV program najraje gleda		
kateri radijski program najraje posluša		
katero glasbo ima najraje		
katerega pevca, skupino		
igra kakšen instrument	kateri	kako dobro
je kdaj igrala v kakšnem ansamblu		
si je s kom dopisovala	s kom	
s kom se je pogosteje družila		naslov
KAM, KJE		
kje mislite, da bi lahko bila		zakaj
koga bi lahko tam povprašali o njej		
s katerimi sorodniki in znanci bi utegnila navezati stike		
od sorodnikov ali znancev si preskrbite čimnovejšo fotografijo pogrešane osebe, jo prekopirajte in jo prilepite tule: koristila vam bo, ko boste osebo iskali v lokalih in drugih javnih prostorih, kjer se ljudje poznajo le na videz.		
Informacije, ki jih dobite od zgolj slučajnih znancev in pripadnikov šank kulture, so včasih izredno pomembne, ker se ljudje pogosto rajši zaupajo tujcem kot domačim.		
Preverite vsako sled, do katere pridete med razgovorom.		
DRUGO		

© Andrej Dvoršak, 1998

Pogrešana oseba — opomnik II.

LOGO	**PO/II**
Ime in priimek naročnika	
datum podpisa pogodbe	
datum začetka iskanja	
detektiv	
šifra primera	
iskana oseba	
Zadnji naslov	
SOSEŠČINA	
sosedje	
znanci	
prijatelji izza šanka	
dostavljavec časnikov	
prodajalke v trgovinah	
frizer	
lastnik stanovanja	
upravitelj stanovanjske zgradbe	
kemična čistilnica	
natakarice v bifejih	
lokalni policist	
SORODNIKI IN PRIJATELJI	
zakonski partner	
mati	oče
otroci	
bratje, sestre	
tašča	tast
stari starši	
tete, strici	
sodelavci	
poslovni partnerji	
sodelavci	
bivši zakonec	

sošolci		
nekdanji prijatelji/znanci		
člani istega društva/kluba		
KARIERA		
služba	nadrejeni/podrejeni	sodelavci
bivše službe		
šole	učitelji	sošolci
društva		
strokovne organizacije		
politične stranke		
učitelji v šoli otrok pogrešane osebe		
zavarovalnice		
DRUGO		
banke		
finančni inženiringi		
zdravniki		
odvetnik		
duhovnik		
veterinar		
RAČUNI		
elektrika		
plin		
voda		
telefon		
najemnina		
časopis		
TV/radio		
EVIDENCE		
bivališča		
rojstni list		
poročni list		

odločba sodišča o razvezi
pogodbe
evidenca motornih vozil
evidenca zaposlitve
izpisek telefonskih pogovorov za zadnje tri mesece (dodaj kot prilogo)
DOVOLJENJA
vozniško
orožni list
ribiško/lovsko dovoljenje
POTOVANJA
potovalne agencije
železniška postaja
avtobusna postaja
letališče
taksi
rent-a-car
Drugo:

© Andrej Dvoršak, 1997

Pripomoček za opis glave in obraza

Po Wilhelm, 1947

Glava

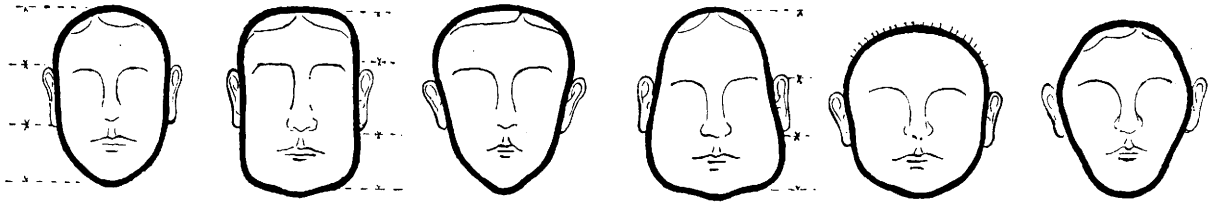

Nos

Čelo

Obrvi

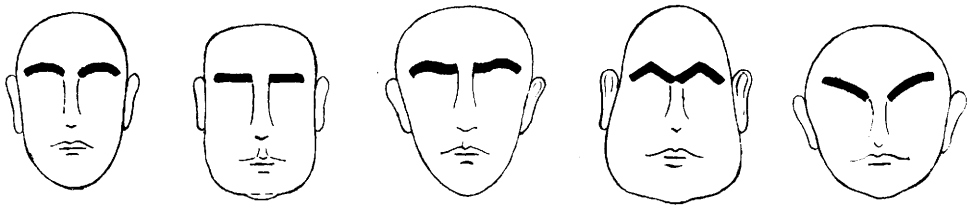

Uhlji

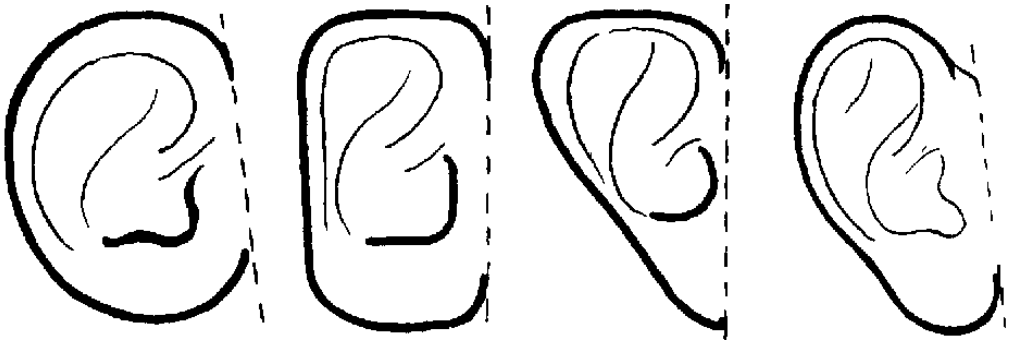

Zakon o detektivski dejavnosti

Objava: Uradni list RS, št. 32/94
Velja od: 25/06-1994
Spremembe:

I. SPLOŠNE DOLOČBE

1. člen

Ta zakon ureja detektivsko dejavnost in določa pogoje za njeno opravljanje.

2. člen

Detektivsko dejavnost opravljajo detektivi kot svoboden poklic. Detektiv lahko opravlja svoj poklic individualno ali v detektivski družbi v skladu z določbami tega zakona.
Določbe tega zakona, ki se nanašajo na detektive kot posameznika, veljajo tudi za detektivsko družbo, kolikor ni s tem zakonom drugače določeno.

3. člen

Detektivska dejavnost po tem zakonu je zbiranje in posredovanje informacij, pridobljenih v skladu s pravicami, ki jih detektivom daje ta zakon.

II. ZBORNICA

4. člen

Detektivi z območja Republike Slovenije se obvezno združujejo v Detektivsko zbornico Republike Slovenije (v nadaljnjem besedilu: zbornica).

5. člen

Zbornica v soglasju z Ministrstvom za notranje zadeve:
1. daje in odvzema licenco detektiva;
2. določi program preizkusa znanja za opravljanje detektivske dejavnosti, in način preverjanja znanja iz 8. člena tega zakona.

Zbornica opravlja tudi naslednje naloge:
1. spremlja in obravnava delo članov;
2. sprejema kodeks poklicne etike in ukrepe ob njegovem kršenju;
3. vodi evidenco detektivov;
4. opravlja druge naloge, določene s statutom in predpisi državnih organov;
5. opravlja nadzor nad delom članov;
6. določi obrazec izkaznice iz 14. člena.

6. člen

Naloge iz 1. in 2. točke prvega odstavka prejšnjega člena opravlja zbornica kot javna pooblastila.
Naloge, ki jih opravlja zbornica kot javna pooblastila, se financirajo iz republiškega proračuna.

7. člen

Zbornica je pravna oseba.
Zbornica sprejme svoj statut, s katerim določi svojo organizacijo, organe in njihove pristojnosti.

K statutu zbornice v delu, ki se nanaša na izvajanje javnih pooblastil, daje soglasje Vlada Republike Slovenije.

III. OPRAVLJANJE DETEKTIVSKE DEJAVNOSTI

8. člen

Detektiv pridobiva informacije, za katere ga v skladu s tem zakonom s pogodbo pooblasti stranka.
Za opravljanje detektivske dejavnosti mora imeti licenco, ki mu jo lahko izda zbornica na njegovo prošnjo, če izpolnjuje naslednje pogoje:
1. da je državljan Republike Slovenije;
2. da ima končano višjo ali visoko šolo in opravljen preizkus znanja;
3. da ni pravnomočno obsojen za naklepno kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti;
4. da v zadnjih dveh letih ni opravljal nalog pooblaščenih uradnih oseb Ministrstva za notranje zadeve ali obveščevalno - varnostnih služb.
Preizkus znanja iz 2. točke prejšnjega odstavka se opravi pred komisijo, sestavljeno iz:
- dveh predstavnikov zbornice,
- dveh predstavnikov Ministrstva za notranje zadeve.
Če zoper prosilca za pridobitev licence zasebnega detektiva teče kazenski postopek zaradi naklepnega kaznivega dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti, se odločitev o tem, ali prosilec izpolnjuje pogoje za pridobitev licence, odloži do pravnomočnosti odločbe v tem postopku.

9. člen

Detektiv sme pridobivati informacije neposredno od osebe, na katero se podatki nanašajo, lahko pa tudi od drugih oseb, ki imajo podatke in so jih pripravljene dati prostovoljno, in iz sredstev javnega obveščanja in sicer:
- o osebah, ki so pogrešane ali skrite, o dolžnikih, o piscih ali o odpošiljateljih anonimnih pisem in o povzročiteljih materialnih škod;
- o predmetih, ki so ukradeni ali izgubljeni;
- o dokaznem gradivu, potrebnem za zavarovanje ali dokazovanje pravic in upravičenj stranke pred pravosodnimi in drugimi organi oziroma organizacijami, ki v postopkih odločajo o teh pravicah;
- o zvestobi delavcev pri izvajanju konkurenčne klavzule;
- o podatkih o uspešnosti in poslovnosti pravnih oseb.

10. člen

Na podlagi dokazila o tem, da je prevzel konkretno nalogo, za izpolnitev katere potrebuje podatke iz evidenc, je upravljalec zbirke podatkov dolžan detektivu posredovati podatke iz evidenc o:
- stalno in začasno prijavljenih osebah,
- zaposlitvi,
- lastniku avtomobila.
Detektiv ima pravico vpogleda v sodne in upravne spise v primerih, ko ima po zakonu to pravico stranka, ki ga je pooblastila.
Za pridobitev podatkov po tem členu ni potrebno, da je oseba, na katero se podatki nanašajo, predhodno seznanjena s tem, da se bodo podatki o njej pridobili po določbah tega člena. Za dokazilo iz prvega odstavka tega člena se šteje sklenjena pogodba med detektivom in stranko in pisno pooblastilo.

11. člen

Detektiv je pri zavarovanju in posredovanju podatkov, ki jih je dobil iz zbirk podatkov iz prejšnjega člena, dolžan ravnati v skladu z zakonom o varstvu osebnih podatkov.

12. člen

Detektiv je v zadevah, ki jih opravlja oziroma ki so mu bile zaupane, zavezan k molčečnosti.

V primeru, ko pri svojem delu pride do podatka o storitvi kaznivega dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti, je detektiv dolžan podati ovadbo pristojnemu organu.

13. člen

Detektiv ne sme opravljati nalog, za katere so z zakonom določeni oziroma pooblaščeni policijski in pravosodni organi (kot so posli izterjevanja dolgov pravnih ali fizičnih oseb). Detektiv ne sme za opravljanje detektivskih storitev uporabljati metod in sredstev, ki jih v skladu z zakonom uporabljajo službe državnih organov.
Detektiv ne sme opravljati detektivske dejavnosti za domače in tuje varnostne službe in državne organe ter za politične stranke.
Strelno orožje lahko pridobi in nosi le v skladu z zakonom o orožju.

14. člen

Detektiv ima izkaznico s sliko, ki jo izda zbornica. Kadar se sklicuje na pooblastila, ki jih ima po tem zakonu, je izkaznico dolžan pokazati. V vsakem primeru jo je dolžan pokazati na zahtevo pooblaščene uradne osebe Ministrstva za notranje zadeve.

15. člen

Zbornica z odločbo odvzame izdano licenco, če ugotovi, da detektiv:
- ne izpolnjuje več pogojev iz 8. člena tega zakona;
- postane trajno nezmožen za opravljanje dejavnosti;
- izgubi poslovno sposobnost.

Licenca preneha, če detektiv:
- umre;
- v pisni obliki izjavi, da ne želi več opravljati detektivske dejavnosti.

Zbornica mora z odločbo odvzeti licenco takoj, ko dobi preklic soglasja iz 22. člena tega zakona.

16. člen

V primerih iz prejšnjega člena mora detektiv ali njegov zakoniti zastopnik zbornici vrniti licenco in izkaznico.

IV. DETEKTIVSKA DRUŽBA

17. člen

Detektivska družba je pravna oseba in se lahko ustanovi kot družba z neomejeno osebno, odgovornostjo družbenikov za obveznosti družbe (v nadaljnjem besedilu: detektivska družba).

18. člen

Za ustanovitev in poslovanje detektivske družbe se uporabljajo predpisi o gospodarskih družbah, če ni s tem zakonom drugače določeno.

19. člen

Dejavnost detektivske družbe je omejena na opravljanje detektivskega poklica.

Družbeniki detektivske družbe so lahko samo osebe, ki so od zbornice pridobili licenco za opravljanje detektivske dejavnosti. Vodenja poslov detektivske družbe ni mogoče zaupati osebi, ki ni detektiv.

20. člen

Prijavi za vpis detektivske družbe v sodni register je treba priložiti soglasje zbornice.
Soglasje se lahko odreče samo, če niso izpolnjeni pogoji, ki jih ta zakon določa za ustanovitev in poslovanje detektivske družbe.
Soglasje iz prvega odstavka tega člena izda najvišji organ zbornice, določen s statutom. Šteje se, da je soglasje dano, če prosilec ne prejme odgovora v dveh mesecih od vložitve prošnje.

21. člen

Če s tem zakonom niso izpolnjeni določeni pogoji za organizacijo in poslovanje detektivske družbe, njeno delovanje preneha z likvidacijo.
Prenehanje detektivske družbe iz razlogov po prejšnjem odstavku ugotovi sodišče na predlog družbenikov ali zbornice. Sodišče pred odločitvijo o prenehanju določi detektivski družbi največ šestmesečni rok, v katerem mora svojo organizacijo in poslovanje uskladiti z določbami tega zakona.

V. NADZOR

22. člen

Nadzor nad izvajanjem tega zakona opravljata Ministrstvo za notranje zadeve in zbornica, s tem da tehnična sredstva nadzorujejo pristojne inšpekcije.
Če Ministrstvo za notranje zadeve pri izvajanju nadzora iz prejšnjega odstavka ugotovi, da detektiv ne izpolnjuje več pogojev, določenih s tem zakonom za opravljanje detektivske dejavnosti, prekliče soglasje k licenci.

VI. EVIDENCE

23. člen

Zbornica vodi in vzdržuje evidenco detektivov.
Zbornica je Ministrstvu za notranje zadeve na pisno zahtevo dolžna dati podatke iz evidence detektivov.

24. člen

Evidenca detektivov vsebuje naslednje podatke:
- ime in priimek;
- rojstne podatke (dan, mesec, leto, kraj rojstva);
- državljanstvo;
- stalno oziroma začasno prebivališče;
- šolsko izobrazbo;
- poklic;
- zaposlitev;
- opravljeni preizkus znanja pred komisijo iz 8. člena tega zakona;
- številko izdane licence;
- številko izdane izkaznice;
- odvzem licence;
- odvzem izkaznice.

25. člen

Podatki iz prejšnjega člena tega zakona se zbirajo neposredno od posameznika, na katerega se nanašajo.
Za zbiranje in posredovanje osebnih podatkov, ki se zbirajo po določilih prejšnjega člena tega zakona in niso urejena v tem zakonu, se uporabljajo določila zakona o varstvu osebnih podatkov.

26. člen

Detektiv je dolžan voditi evidenco pogodb o opravljanju storitev s področja detektivske dejavnosti in jo na zahtevo zbornice ali Ministrstva za notranje zadeve predložiti na vpogled.
Zbornica oziroma Ministrstvo za notranje zadeve je osebne podatke iz evidence iz prejšnjega odstavka tega člena dolžno varovati v skladu z zakonom in jih uporabiti le pri izvajanju nadzora po tem zakonu.

27. člen

Osebni podatki se v evidencah shranjujejo do odvzema licence detektiva.
Potem se v evidenci iz 24. člena tega zakona vodijo le podatki o imenu, priimku, naslovu in o odvzemu licence detektiva.

VII. KAZENSKE DOLOČBE

28. člen

Z denarno kaznijo najmanj 20.000 tolarjev se kaznuje detektiv:
1. če opravlja detektivsko dejavnost brez licenc (8. člen);
2. če ne poda ovadbe pristojnemu organu o kaznivem dejanju, ki se preganja po uradni dolžnosti (drugi odstavek 12. člena);
3. če ne pokaže izkaznice (14. člen);
4. če ravna v nasprotju z 11., prvim odstavkom 12. ali 13. členom tega zakona;
5. če ravna v nasprotju s 26. členom tega zakona.
Za prekršek iz drugega odstavka 12. in 13. člena tega zakona se lahko izreče tudi varstveni ukrep odvzema licence v trajanju od 6 mesecev do 3 let.

VIII. PREHODNE IN KONČNE DOLOČBE

29. člen

Podjetja, registrirana za detektivsko dejavnost, morajo v roku enega leta po uveljavitvi tega zakona svojo organiziranost in dejavnost uskladiti s tem zakonom ter pridobiti potrebne licence po tem zakonu.

30. člen

Zbornica se mora ustanoviti v skladu s tem zakonom v enem letu po njegovi uveljavitvi in v roku šestih mesecev po ustanovitvi določiti program preizkusa znanja, kodeks poklicne etike, obrazec izkaznice in vzpostaviti evidenco iz 5. člena tega zakona.
Dokler zbornica ne začne z delom, opravlja njene naloge iz 1. in 2. točke prvega odstavka ter 3., 5. in 6. točke drugega odstavka 5. člena tega zakona Ministrstvo za notranje zadeve.

31. člen

Ta zakon začne veljati petnajsti dan po objavi v Uradnem listu Republike Slovenije.
Številka: 212-05/92-1/3 Ljubljana, dne 27. maja 1994

Predsednik Državnega zbora Republike Slovenije mag. Herman Rigelnik

Kodeks poklicne etike detektivov RS

Značko svojega poklica priznavam kot simbol družbenega zaupanja, ki ga prejemam od Detektivske zbornice Republike Slovenije v svoje skrbništvo. Varoval ga bom ves čas svoje zvestobe etiki detektivske dejavnosti. Vedno si bom prizadeval, da bi dosegel ta cilj in ideale svojega izbranega poklica in bil častivreden **detektiv**.

Izjavljam:

- da bom opravljal vse poklicne dolžnosti detektiva v skladu z najvišjimi moralnimi in etičnimi načeli in nikoli ne bom zavestno naredil česa, s čimer bi lahko omadeževal poklic detektiva in Detektivsko zbornico Republike Slovenije, ki mi je izkazala zaupanje s podelitvijo detektivske licence
- da se bom kot detektiv vzdržal podajanja vrednostnih sodb o delu drugih detektivov ali kakršnegakoli ravnanja, ki bi lahko škodilo ugledu drugih detektivov in detektivskih družb
- da bom stranko pred podpisom pogodbe seznanil s svojimi možnostmi delovanja in omejitvami pri delovanju in ji pri sklepanju pogodbe ne bom obljubil uspeha, če bom vedel, da je uspeh dvomljiv ali ga sploh ni mogoče doseči
- da bom opravljal vse preiskave v mejah naročila, zakonitosti, moralnosti in detektivske poklicne etike
- da bom spoštoval ustne dogovore kot da bi bili zapisani
- da ne bom strankam svetoval katerikoli protizakoniti ali neetični postopek ali dejanje
- da bom spoštoval zasebnost strank, da se ne bom izneveril njihovemu zaupanju in bom varoval njihove skrivnosti, kot bi bile moje lastne
- da bodo moja vodila za doseganje uspeha resnica, strokovnost, vestnost in preudarnost
- da bom dal stranki vedno poročilo o ugotovitvah (podatkih, informacijah in rezultatih preiskave) o prevzeti zadevi
- da bom poročal strankam o vseh dejstvih, ki jih bom odkril, naj bodo ugodna ali ne
- da bom strankam posredoval sveže in natančne informacije v največji možni meri, v okviru denarnih možnosti in časa, ki ga določi stranka
- da bodo moja poročila poštena, resnična, natančna in kolikor se da popolna
- da drugemu detektivu ne bom posredoval podatkov in informacij, če iz narave informacij in podatkov izhaja, da bi posredovanje le-teh lahko škodovalo interesom stranke, s katero sem ali sem bil v poslovnem razmerju
- da bom realno ocenil vrednost (količino in zahtevnost) svojega dela ter stroške, povezane z delom v posameznem primeru, in si zaradi strankinega težkega položaja ne bom pridobival koristi, ki bi presegale vrednost dela in (upravičenih) stroškov
- da bom stalno izpopolnjeval svoje strokovno zanje in splošno razgledanost in izobraženost
- da priznavam častno razsodišče Detektivske zbornice Republike Slovenije kot razsodnika o svojih zgoraj navedenih dejanjih in postopkih.

Glosar

ACD	analogue-digital converter; elektronsko vezje, posebej zasnovano in prirejeno za pretvarjanje analognih signalov v digitalno obliko
alibi	lat. drugje; odsotnost osumljenca na kakem kraju takrat, ko je bilo storjeno kaznivo dejanje
anamnesis/anamneza	predhodna zgodovina bolezni, ki jo navede bolnik (avtoanamneza) ali spremljevalec (heteroanamneza)
ATM	Asynchronus Transwer Mode, asinhroni prenosni način
BBS	Bulletin Board System; elektronska oglasna deska
BI	Business Intelligence; poslovna špijonaža
BSA	Business Software Alliance; BSA je mednarodna organizacija, ki predstavlja vodilne razvijalce programske opreme in elektronskega trgovanja v 65 državah; njena naloga je, da osvešča javnost in vlade o pomenu programske opreme in njenem vplivu na povečanje produktivnosti in razvoja ter ugotavlja, kako se uspešno boriti proti piratstvu in krajam preko interneta. Istočasno skuša izobraževati računalniške uporabnike in potrošnike o avtorskih pravicah; ukvarja se tudi s konkretnimi akcijami za preganjanje piratstva; ustanovljena je bila 1988; v Sloveniji je njeno predstavništvo v Ljubljani, Komenskega 12
CCD	charged coupled device; optično tipalo, fotonapetostni optoelektronski element iz polprevodniškega tiskanega vezja, nekakšna filigranska šahovnica iz množice drobnih silicijevih fotodiod; svetloba se v taki diodi premosorazmerno s svojo jakostjo analogno pretvarja v električni tok, ki iz diode preide v izolirano shranjevalno elektrodo; pretvodnik ACD potem analogni signal spremeni v digitalnega in tako nastane stabilna digitalna slika, ki se shrani na pomnilniški kartici; vsak CCD ima lastno svetlobno občutljivost, ki se da pri nekaterih tudi spreminjati
CD	corpora delicti, dokazni predmeti
client	stranka
clipart	izrezek; običajno mala grafika
Copyright	©; pravica do ponatisa, založniška pravica, avtorska pravica
corpora delicti	dokazni predmeti, *corpus delicti* – dokazni predmet
CIA	Central Intelligence Office; obveščevalna služba ZDA, ustanovljena leta 1947
CKTP	center za kriminalistično tehnične preiskave
condicio sine qua non	lat. nujen pogoj; pogoj, brez katerega ne gre…

cracker	oseba, ki skuša na nepooblaščen ali nedovoljen način prodreti v računalnik ali računalniški program, pogosto s slabimi nameni, izraz je nastal leta 1985, ker so časnikarji zlorabljali pojem heker, katerega etika in morala se od crackerja bistveno razlikujeta, čeprav je način dela soroden; hekerji gledajo nanje kot na nižji sloj, komaj kaj boljši od piscev virusov; običajno pomagajo tudi pri razbijanju zaščite programov, ki jih organizacija ali posamezniki nepooblaščeno razmnožujejo in prodajajo
DA	detektivska agencija
daktiloskopija	stroka o proučevanju prstnih sledi in odtisov
dick	detektiv
distres	negativna posledica delovanja stresa
dedukcija	sklepanje od splošnega k posameznemu
denominacija	(po)imenovanje; ime, označba
dolus coloratus	obarvan naklep
empatija	sposobnost vživljanja
errata	lat. napaka; spisek (tiskovnih) napak
evstres	morebitni pozitivni učinki stresa
ex offo	ex officio, po uradni dolžnosti
forenzičen	ki je v zvezi s sodstvom ali sodiščem
forenzična preiskava	sodna (pri nas tudi kriminalistična) preiskava
FBI	Federal Bureau of Investigation; Zvezni preiskovalni urad v ZDA
FTP	file transfer protocol; protokol za prenos datotek (v medmrežju)
FZC	Federalni zbirni center, ustanovljen z Uredbo Ministrstva za prosveto (št. 33/1945 z dne 8.9.1945), uredba ima 6 členov, začela pa je veljati 25. avgusta 1945; njegova naloga je bila zbirati umetniška dela (knjige in druge kulturno-zgodovinske predmete), ki jih je nato predal posameznikom tedanjega državnega ali partijskega vodstva ali ustanovam; v Mariboru, Celju in Novem mestu so bili ustanovljeni okrožni zbirni centri
grafologija	veda, za mnoge zelo sporna, o proučevanju značajskih in drugih lastnosti osebe ter bolezenskih stanj na osnovi njenega rokopisa
grafometrija	veda o primerjanju in vrednotenju rokopisov
GPS	Global Positioning System; satelitski sistem za določanje zemljepisne dolžine in širine
GSM	Global Systems for Mobile Communications
gumshoe	detektiv; izraz, prvič uporabljen leta 1906
hawkshaw	detektiv; po osebi Hawkshaw iz gledališke igre Ticket of Leave Man, ki jo je leta 1863 napisal Tom Taylor, kot sinonim za detektiva od 1888 dalje

HAZMAT hazardous material – nevarne snovi

HDL hard disk loading; nalaganje na trdi disk, vrsta računalniškega piratstva

heker, angl. hacker, oseba, ki uživa v raziskovanju podrobnosti programskih sistemov in išče načine, kako bi jih lahko izrabila do popolnosti, v nasprotju z večino ostalih uporabnikov, ki se zadovoljijo le z najnujnejšim; oseba, ki zna hitro in učinkovito programirati, oseba, ki uživa v intelektualnih izzivih in ustvarjalnosti in ne priznava omejitev; oseba, ki preko računalnika išče zaupne ali pomembne informacije zaradi zabave in spoštuje hekersko etiko; → warez

hidronalij spojina aluminija

hologram »tridimenzionalna« ali stereoskopska slika, ki jo sestavita dva svetlobna žarka; tridimenzionalna slika, ustvarjena s pomočjo fotografske projekcije; iz grških besed *holos* – cel in *gramma* – črka, sporočilo; teorijo holografije je razvil Denis Gabor že leta 1947; v zadnjem času se holografija uporablja predvsem za zaščitne »žige« – nalepke na različnih izdelkih in dokumentih

hors heroin, alkaloid, ki ga je nemška farmacevtska družba Bayer prvič pridobila iz morfija leta 1898; prvotno so ga uporabljali kot analgetik, vendar so bili njegovi neželeni stranski učinki večji kot njegova analgetična vrednost;

hrošč »bug«, miniaturni mikrofon z oddajnikom; skrita napaka v računalniškem programu

HUMINT human intelligence; uporaba ljudi, vohunov, za obveščevalno dejavnost; pridobivanje obveščevalnih podatkov neposredno od ljudi

IB Information Brooker; prekupčevalec s podatki

ICQ okrajšava za I seek you (Iščem te), čvekalnik na internetu, orodje, ki te obvešča, kdo je povezan z omrežjem in pripravljen na pogovor, omogoča pošiljanje elektronske pošte, URL naslovov itn.

imanenten značilen, ki je v čem neločljiv, opredeljujoč del nekoga ali nečesa, lasten nekomu ali nečemu

IMINT satelite photography or imagery intelligence; zbiranje obveščevalnih podatkov s pomočjo satelitskih fotografij

indic indicija; sum zbujajoče znamenje, posredni dokaz; osumni dokaz; dejstvo, ki kaže na kaznivo dejanje, na zvezo med kaznivim dejanjem in določeno osebo ter na druge okoliščine

indukcija sklepanje od posameznega k splošnemu

in flagranti in flagrante; zalotiti nekoga pri samem dejanju

in genere nasploh, v splošnem

in nuce	jedrnato, strnjeno
internet	internet
IRC	okrajšava za Internet Relley Chat; čvekalnik na internetu
ISDN	Integrated Services Digital Network
ISO	International Standard Organization, Mednarodna organizacija za standarde, oznaka občutljivosti filma (npr. 400 ISO)
IT	informacijska tehnologija
joint	tudi džjoint, ročno zvita cigareta iz marihuane
KD	kaznivo dejanje
KGB	komitet gosudarstvenoj bezopasnosti, slov. komite državne varnosti (nekdanja obveščevalna služba nekdanje Zveze sovjetskih socialističnih republik)
Kiberlandija	Cyberland; v žargonu pomeni internet v najširšem pomenu
KOS	kontraobveščevalna služba (nekdanje JLA)
laser	Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation (kvantni generator koherentne svetlobe)
LCD	liquid crystal display; prikazovalnik na tekoče kristale
lege artis	strokovno pravilno
lolitist	moški, ki ima spolna nagnjenja do deklic, starih med 11 in 14 let
LPI	Licenced Private Investigator; licencirani zasebni preiskovalec
LISTSERVER	strežnik, ki omogoči vključitev v novičarsko skupino preko elektronske pošte
luks	okrajšano lx, enota osvetljenosti v fiziološkem merilu; 1 lx = 1 lm/m²
mala fide	zlonamerno; s slabim namenom
MASINT	measurement and signature intelligence; razumevanje in zbiranje fizičnih podatkov in oznak o posameznih obveščevalnih ciljnih objektih obveščevalne dejavnosti
internet	internet
meglajtka	baterijska svetilka znamke MAG-LITE® (izg. meg-lajt)
meta iskalnik	iskalnik, ki vaše geslo avtomatično posreduje še drugim iskalnikom in imenikom in zbere rezultate iz vseh njihovih baz podatkov; primeren za iskanje sorazmerno preprostih gesel, sestavljenih iz ene ali dveh besed in (ene) besede + »fraze«
mikrotočka	fotografija v velikosti bucikine glavice, ki so jo prvi razvili Nemci v Leipzigu; v obveščevalni dejavnosti so jo pogosteje uporabljali do leta 1955
MO	modus operandi; način dela, način storitve kaznivega dejanja
MOS	modus operandi sistem; zbirka podatkov o načinih storitve kaznivih dejanj

mobbing psihično nasilje, običajno na delovnem mestu

MOSAD tudi MOSSAD; okrajšava za Mossad merkazi le-modiin u-letafkidim meyuhadim, kar v hebrejščini pomeni: Osrednji inštitut za obveščevalno in varnostno dejavnost; ena izmed petih najpomembnejših izraelskih obveščevalno-varnostnih služb; ustanovil jo je Isser Harel leta 1951 in bil nato njen direktor do leta 1963

neofit kandidat za sprejem med prostozidarje na večer sprejema v ložo, novinec

ninhidrin N.F.N.; reagent za dokazovanje prisotnosti beljakovin in njihovih osnovnih sestavin — aminokislin; tisti za izzivanje prstnih sledi na papirju je sestavljen po eni od naslednjih formul: 5 gr ninhidrina + 27 ccm metilnega alkohola + 640 ccm petroletra ali 5 gr ninhidrina + 27 ccm metilnega alkohola + 50 mll ocetne kisline + 1000 mll furisola; meša se natančno po tem zaporedju; 2,5 litra trichlortrifluorethana C_2ClF_3 + 0,1 litra etanola C_3H_5OH + 0,05 litra ocetne kisline $CH_3CO\text{-}OH$ + 25 gramov ninhidryna $C_9H_6O_4$

obdolženec oseba, zoper katero teče preiskava ali zoper katero je vložena obtožnica, obtožni predlog ali zasebna tožba;

obsojenec oseba, za katero je s pravnomočno sodbo ugotovljeno, da je kazensko odgovorna za določeno kaznivo dejanje

obtoženec oseba, zoper katero je obtožnica postala pravnomočna

OA operativna akcija

ODT okrožni/a državni/a tožilec/ka

online ožičen, priključen na internet, povezan v internet

OO operativna obdelava

OVS obveščevalno-varnostna služba (ministrstva za obrambo)

PD private detective , zasebni detektiv

pederast moški, ki ima spolna nagnjenja do dečkov, starih do 15 let

pedofil oseba, ki ljubi otroke; oseba, ki ima spolna nagnjenja do predpubertetnih otrok obeh spolov

PI private investigator, zasebni detektiv

pirat kdor nepooblaščeno in protizakonito razmnožuje in prodaja računalniške programe, igre ali glasbene zgoščenke

piksel pixel, iz picture element; slikovni element; najmanjša enota digitalne slike, ki jo je še mogoče posamič procesirati; ima torej podobno vlogo kot zrnce srebra v filmski emulziji pri analogni fotografski tehniki; več pikslov na ploskovno enoto pomeni večjo ostrino slike; vsak piksel ima svojo vrednost in naslov v slikovni ravni; najpomembnejši podatek o kakovosti

	posnetka digitalnega fotoaparata je velikost (neinterpolirane) slike v pikslih, ki je neposredno odvisna od tipala CCD
private eye	zasebni detektiv
pro bono	lat. pro bono publico; v dobro javnosti, brezplačno; delati nekaj v korist javnosti, zlasti na pravnem in varnostnem področju brez plačila; v uporabi od 1970; običajno odvetniki in zasebni detektivi, zlasti v ZDA, nekajkrat letno opravijo svoje storitve za revnejše stranke, ki si jih sicer ne bi mogle privoščiti, brezplačno, kar jim povečuje javni ugled
PI	Private Investigator; zasebni preiskovalec, detektiv
Pinkerton	Alan Pinkerton (1819 – 1884), v Chicagu je ustanovil detektivsko agencijo leta 1850; simbol agencije je bilo oko in slogan »Mi nikoli ne spimo!«; agencija deluje še danes na več kontinentih in ima okoli 2.000 zaposlenih detektivov in varnostnikov; Pinkerton je bil prvi ameriški detektiv, ki je delo opravljal na za tiste čase ustrezni strokovni in etični ravni in se ni ukvarjal le z ugotavljanjem nezvestobe zakoncev, kot večina drugih zasebnih detektivov njegove dobe
plainclothesman	detektiv; policist v civilu; v uporabi od 1899
private eye	detektiv, ime domnevno po reklamni sliki Pinkertonove agencije, kjer je narisan revolveraš, katerega oči so upodobljene tako, da ima gledalec z njimi stik s kateregakoli zornega kota, in se zdi, da ga vedno gleda; pojem je v rabi od leta 1938
server	strežnik (računalniški)
SIGINT	interceptions of communications and other signals; prestrezanje komunikacijskih in drugih signalov v obveščevalne namene; komunikacijsko vohunjenje
sigral piracy	rtv piratstvo; nedovoljen prenos radijskih ali TV oddaj, najpogosteje preko kabelskih omrežij
SDV	služba državne varnosti, pred tem UDV — »udba« — uprava državne varnosti
sekularen	fig. posveten, laičen, necerkven
sekta	lat. secta; (filozofska) šola; verska ločina, ki se je odcepila od kake cerkve, fig. vase zaprta skupina brez večjega vpliva na množice
shamus	detektiv, ovaduh, denunciant
Sherlock	detektiv; po Sherlocku Holmesu, junaku detektivskih romanov Sira Arthurja Conana Doyla, v uporabi od leta 1903
silogizem	sklepanje, pri katerem iz dveh resnic nujno sledi tretja resnica
sleuth	detektiv
SOVA	Slovenska obveščevalno-varnostna agencija

stres	nespecifična reakcija organizma na različne zahteve in vplive okolja
stresor	zunanji dogodki, ki lahko stresno vplivajo na organizem
subduralna krvavitev	krvavitev pod trdo možgansko opno
svetlobna jakost	(relative apreture number), razmerje med dejansko in »učinkovito« odprtino objektiva in njegovo žariščno razdaljo (d : f); večji je količnik d/f, večja je svetlobna jakost objektiva, in pri šibkejši svetlobi ali s krajšimi ekspozicijskimi časi lahko fotografirate; na primer f 1 : 2 tudi F 1 : 2 pomeni, da je žariščna razdalja dvakrat večja od premera najbolj odprte zaslonke v objektivu
svetlobni tok	je količina svetlobne energije v enoti časa
svetovni splet	WWW, World Wide Web
šacometrija	tudi merjenje preko palca, ocenjevanje na oko, zelo približna ocena
trava	marihuana, canabis sativa; od aprila 1998 je nekatere vrste v Sloveniji spet dovoljeno gojiti za industrijsko uporabo
trip	omama; potovanje v neresničnost; doživljanje narkomana po zaužitju prepovedanih drog
UDV	Uprava državne varnosti, kasneje SDV — služba državne varnosti
URL	Uniform Resource Locator, poenoten naslov strani svetovnega spleta
VCVA	Variable Control Voice Actuator; naprava, ki vključi diktafon, ko zazna zvok
VIN	vehicle identification number, identifikacijska številka vozila, ki jo sestavlja 17 črk in številk in s pomočjo katere lahko proizvajalec natančno identificira vozilo, celo njegovo originalno barvo, vrsto menjalnika itn.
vogalčkar	sledilec, pejorativno nižji uslužbenec SDV
VOMO	varnostni organi ministrstva za obrambo
warez	računalniški zanesenjak, ki se ukvarja z nelegalnimi dejavnostmi, npr. s piratstvom; računalniško piratstvo; računalniški pirat
WWW	World Wide Web, tudi The Web, svetovni splet; splet
Zip	računalniški program za zgoščevanje dokumentov
žariščna dolžina	focal length, goriščna dolžina, goriščnica, žariščnica je razdalja v milimetrih med optičnim središčem leče ali objektiva in njenim oziroma njegovim žariščem

Literatura

Adelson, Lester, 1974: The Pathology of Homicide. Charles C. Thomas, Springfield — Illinois

Akin, Richard H. , 1976: The Private Investigator's Manual. Charles C. Thomas, Springfield — Illinois

Altmann, Herbert, 1988: Der Privatdetektiv — Erittlung * Überwashung * Witrschaftdienste — Leitfaden für Ausbildung und Praxis. Forkel-Verlag, Wiesbaden

Anžič, Andrej, 1997: Varnostni sistem republike Slovenije. ČZ Uradni list, Ljubljana

Anžič, Andrej ur., 1999: Varnost in turizem¸ Zbornik posveta v Portorožu, junij 1999. Visoka policijsko varnostna šola in . Visoka šola za hotelirstvo in turizem, Ljubljana

Anžič, Andrej, 1996: Vloga varnostnih služb v sodobnih parlamentarnih sistemih — nadzorstvo. Delavska enotnost

Anžič, Andrej, 1997: Zasebno varovanje in detektivska dejavnost, Dileme in perspektive — Zbornik posvetovanja v Portorožu, VPVŠ, Ljubljana

Anžič, Andrej, 1998: Zasebno varovanje in detektivska dejavnost, Novi izzivi — Zbornik posvetovanja v Portorožu, VPVŠ, Ljubljana

Arson, The Complete Investigator's Manual. Paladin Press, Boulder — Colorado, 1990

Bailey, Adrian in Holloway Adrian, 1977: The book of color photograpy. Dorling Kindersley Ltd., London

Baker, Newton. J. , 1955: Law od Disputed and Forged Documents. The Michie Company, Charlotesville

Bašič, Katja, 1992: Opomnik za pogovore z otroki. MNZ UKS, Ljubljana

Bauer, Hans, 1940: Vještačenje pismenih isprava, Beograd

Blesing, Don, 1972: General aerial photography. Haselblad, Aktiebolag, Göteborg — Švedska

Blundell, Nigel, 1984: The World's Greatest Crooks and Conmen. Books Limited, London

Bly, Robert W. , 1990: The Copywriter's Handbook. An Owl Book, New York

Bodziak, J. William, 1990: Footwear Impression Evidence. Elsevier, New York

Bončina, Iztok, 1999: Turist kot žrtev ali storilec. Varnost in turizem – Zbornik Posveta v Portorožu, str. 61 – 67, Visoka policijsko varnostna šola in Visoka šola za hotelirstvo in turizem, Ljubljana

Boon, Kaat, 1993: Private policing, Developments and consequences for public forces. Internatioanl Criminal Rewiew 48/1993, str. 24 — 36, Interpol, Lyon

Brayan, Richard, 1984: Words that sell. Caddylack Pub., New York

Brezina, Thomas, 1997: Spuren Suchen, Tachen Detektiv Büro. HTP-verlaggesellschaft, Dunaj

Brown Sam in Scott Gini Graham, 1994: Private Eyes, What Private Investigators Really Do. Paladin Enterprises, Inc., Boulder, Colorado

Bruno, Bob, 1992: Serious Surveillance Private Investigator. Paladin Enterprises, Inc., Boulder — Colorado

Brvar, Bogo, 1997: 40 let informacijskega sistema organov za notranje zadeve, Pomembni dogodki. MNZ, Ljubljana

Burgett, Gordon, 1993: Niche Marketing. Commmunications unlimited, Santa Maria — California

Burstiner, I. , 1989: The Small Business Handbook – A Coprehensive Guide to Starting and Runing Your Own Business. Prentice Hall Press, New York

Cabanne R. A.: The Clifford Irwing Hoax of the Howard Huges Autobiograpy. Journal of Forensic Sciences 20/1975, str. 5 — 17

Carić, Ante. et al., 1981: Turistički kriminalitet i njegova prevencija. Naša zakonitost, Split

Caruba, Alan, 1982: »Public Relations: What Is It?«. New Jersey Business, november 1982, stran 70

Chaiken Marcia, Chaiken Jan, 1987: Public Policing — Privately Provided. National Institute of Justice, Washington D. C.

Cigale, Marija, 1993: Vodnik po mojih pravicah: od temeljne človekove in državljanske pravice do pravice potrošnika. Mihelač, Ljubljana

Ciperle, Igor, 1994: Detektivi in zasebni varnostniki kot možni kršitelji nekaterih vrst tajnosti, seminarska naloga. VŠNZ, Ljubljana

Claup W. Powers in Macolini Frank. L. , 1991: Drug Enforcement Manual, DEA prevod Priročnik za delo na področju zatiranja nedovoljene proizvodnje in prometa z mamili RSNZ, uprava za analitiko, Ljubljana

Cohen, Frits, 1997: Introduction to Hand Writing Analysis, Old Graphology and Modern Graphology. Graph-o-logica, London

Cohen, Gary, 1988: The Directory of Private Investigators, 2nd Edition. G. Cohen, Mobile – Alabama

Conclin, John E. , 1994: Art Crime. Praeger Publishers, Westport – Conecticut, USA

Cruz, Frank; skupina avtorjev, 1989: Intelligence Collection and Analytical Methods, DEA, prevod Obveščevalna dejavnost in analitične metode, RSNZ, uprava za analitiko, Ljubljana

Cunnigham, Scott1992: The Truth About Witchcraft Today. Llewellyn Publications, St. Paul — Minessota, 1988, Fourth Printing

Čas, Jure, 1995: Zasebno varovanje in pooblastila varnostnikov; Atelje Kresnik, Sevnica

Čas, Tomaž, 1995: Pooblastila oziroma pravice in dolžnosti varnostnikov, Zbornik strokovno znanstvenih razprav 8/1995, str. 131 — 143, Ljubljana

Čas, Tomaž, 1995: Zasebno varovanje in izvajanje pooblastil varnostnikov. Zbornik strokovno znanstvenih razprav 8/1995, str. 16 — 25, Ljubljana

Čas, Tomaž, 2001: Pravice in dolžnosti detektivov — zanimivosti iz ameriške sodne prakse. Normativna in funkcionalna ureditev zasebnega varstva – med željami in možnostmi, zbornik posveta v Portorožu november 200, ur. Andrej Sotlar, str. 255 — 260, VPVŠ, Ljubljana

Čukljaš, Đuro, 1994: Tajno komuniciranje špijuna, Ministarstvo unutranjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb

Dealy, Jr., Francis X. , 1993: The Power and the Money, Inside the Wall Street Journal. A Birch Lane Press Book, New York

Defoe, Daniel: Scheme for General Intelligence — Prepared in 1704 for Lord Harlan, Speaker of the House of Commons

Dobovšek, Bojan: Kriminal, kako odvrniti nevarnosti. Varnost in turizem – Zbornik Posveta v Portorožu, str. 127 – 139, Visoka policijsko varnostna šola in Visoka šola za hotelirstvo in turizem, Ljubljana, 1999

Denis in Dowling John: Licenece to Steal, Traveling Con Artists: Their Games, Their Rules — Your Money. Paladin Enterprises Inc., Boulder — Colorado, 1994

Douglas, John E.; Burges, Ann W.; Burges, Allen G.; Ressler, Robert K. , 1992: Crime Clasification Manual. Maxwell Mcmillan International, New York

Dražić, Ilija, 1998: Nadzorstveni proces kot oblika sodelovanja med policijo in zasebnim varstvom. Diplomska naloga VPVŠ, Hrvatini

Dražić, Ilija in Dvoršak, Andrej, 2000: Problematika nadzora nad zasebnimi varnostnimi agencijami in zasebnimi detektivi. Zbornik Dnevi Varstvoslovja, urednik Pagon Milan, str. 495 – 505, Visoko policijsko-varnostna šola, Bled

Drescher, Heinz, 1961: personenbeschreibung, Wiesbaden

Dvoršak Andrej in Jurišič Niko, 1999: Prvo desetletje našega ceha, Detektiv, letnik I. št. 1, str. 3 – 5, Detektivska zbornica Slovenije, Ljubljana

Dvoršak Andrej, 1999: Etika in kodeksi poklicne detektivske etike. Zbornik posveta Nove možnosti zasebnega varstva v Sloveniji, ur. Andrej Anžič, str. 93 – 122, VPVŠ, Ljubljana

Dvoršak Andrej, Golja Janez, 1991: Usodne preiskave – feljton. Slovenec 24. 10. in 23. 12 1991, Ljubljana

Dvoršak, Andrej, 1992: Mavrica v rokah SDV – feljton. Slovenec 6. 4. 1992 do 15. 4. 1992, Ljubljana

Dvoršak, Andrej, 7. 4. 1996: Dosje – Detektivska dejavnost v Sloveniji. Nedelo

Dvoršak, Andrej, 1997/99: Poklicna etika skozi prizmo kodeksov zasebnih detektivov, rokopis, Ljubljana

Dvoršak, Andrej, 1997: Postati & biti podjetnik. SAD, Ljubljana

Dvoršak, Andrej, 1997: Samozaložništvo od A do Ž. Rokopis, Ljubljana

Dvoršak, Andrej, 1997: Trženje in odnosi z javnostmi. Zbornik Zasebno varovanje in detektivska dejavnost, VPVŠ, Ljubljana

Dvoršak, Andrej, 8. 1. 1998: Aktualna tema: Detektivi. Slovenske novice — Tedenska tribuna

Dvoršak, Andrej, 1999: Hotelske tatvine in škode – načini njihovega preprečevanja. Varnost in turizem – Zbornik Posveta v Portorožu, ur. Andrej Anžič, str. 141 – 153, Visoka policijsko varnostna šola in Visoka šola za hotelirstvo in turizem, Ljubljana

Dvoršak, Andrej, 1999: Hotelski detektiv. Varnost in turizem – Zbornik Posveta v Portorožu, str. 155 – 170, Visoka policijsko varnostna šola in Visoka šola za hotelirstvo in turizem, Ljubljana

Dvoršak, Andrej, 1999: Izobraževanje zasebnih detektivov zahteva nove prijeme. Zbornik posveta Nove možnosti zasebnega varstva v Sloveniji, ur. Andrej Anžič, str. 79 – 92, VPVŠ, Ljubljana

Dvoršak, Andrej, 1999: Pisanja strupenega peresa. Detektiv, št. 2, str. 32 – 33, Detektivska zbornica Republike Slovenije, Ljubljana

Dvoršak, Andrej, 2000: Pisanje poročila je tudi trženje. Detektiv, št. 2, letnik II, str. 62 – 63, Detektivska zbornica Republike Slovenije, Ljubljana

Dvoršak, Andrej, 2000: Pogled skozi temo. Detektiv, št. 2, letnik II, str. 40 in 61, Detektivska zbornica Republike Slovenije, Ljubljana

Dvoršak, Andrej, 2000: Slikovno gradivo. Detektiv, št. 1, letnik II, str. 28 – 30, Detektivska zbornica Republike Slovenije, Ljubljana

Dvoršak, Andrej, 2000: Sumljivi žigi. Detektiv, št. 2, letnik II, str. 64 – 65, Detektivska zbornica Republike Slovenije, Ljubljana

Dvoršak, Andrej, 2001: Digitalna fotografija kot dokazni material – prednosti in pomanjkljivosti, možnosti uporabe in zlorabe. Dnevi varstvoslovja – Zbornik 1. del, urednik Milan Pagon, str. 435 – 444, VPVŠ, Ljubljana

Dvoršak, Andrej, 2001: Kdo so pisci anonimk. Detektiv, št. 1 – 2, letnik III., str. 1 – 3, Detektivska zbornica Republike Slovenije, Ljubljana

Dvoršak, Andrej, 2001: Načini pridobivanja nevplivanih rokopisov za potrebe preiskave. Detektiv, št. 1 – 2, letnik III., str. 7 – 9, Detektivska zbornica Republike Slovenije, Ljubljana

Dvoršak, Andrej, 2001: Pogled iz detektivske perspektive na sedanjo in prihodnjo zakonsko ureditev detektivske dejavnosti. Normativna in funkcionalna ureditev zasebnega varstva – med željami in možnostmi, zbornik posveta v Portorožu november 2000, ur. Andrej Sotlar, str. 261 — 269, VPVŠ, Ljubljana

Dvoršak, Andrej, 2001: Prepoznavanje ponaredkov in elementi zaščite rokopisnega podpisa. Detektiv, št. 1 – 2 , letnik III., str. 4 – 6, Detektivska zbornica Republike Slovenije, Ljubljana

Dvoršak, Andrej, 2002: Faked Rubber Stamps in PI Practice – How to Distinguish the Fake and teh genuine. PI Magazine, America's Private Invewstigation Journal, vol. 15, No. 1, str. 47 –48, Toledo – Ohio, januar, 2002

Dvoršak, Andrej, 2002: »Nogavičar« - študij primera, Uspešno iszleden pisec pornografskih anonimk otrokom, čigar pečat so bile črne najlonke. Detektiv, št. 1 – 2, letnik IV., str. 4 – 8, Detektivska zbornica Republike Slovenije, Ljubljana

Dvoršak, Andrej, 2002: Antidatirani izvirni dokumenti, Sumplive pogodbe in oporoke. Detektiv, št. 1 – 2, letnik IV., str. 23 – 26, Detektivska zbornica Republike Slovenije, Ljubljana

Dvoršak, Andrej, 2002: Intervju – poizvedovalno orodje detektivov. Dnevi varstvoslovja Bled 2002 – Zbornik posveta, ur. Dr. Milan Pagon, VPVŠ

Dvoršak, Helena, 2001: Due diligence – skrbnost dobrega gospodarja. Detektiv, št. 1 – 2, letnik III., str. 31 – 34, Detektivska zbornica Republike Slovenije, Ljubljana

Dvoršek Anton in Vitužnik Rafael, 1999: Goljufije v turistični dejavnosti. Varnost in turizem – Zbornik Posveta v Portorožu, str. 171 – 181, Visoka policijsko varnostna šola in Visoka šola za hotelirstvo in turizem, Ljubljana

Eliopulos, Luis N., 1993: Death Investigator's Handbook, A Field Guide to Crime Scene Processing, Forensic Evaluations, and Investigative techniques. Paladin Press, Boulder – Colorado – ZDA

Ellen, David, 1989: The scientific examinations of documnets: Methods and Techniques. Ellis Howard Ltd., Chichester – Anglija

Fajfar, Simona, 1991: Kdo, kje, kaj. Modri IN — Informacije iz Slovenije. Mednarodno tiskovno središče, Ljubljana

Fennelly, Lawrence J., editor: Handbook of Loss Prevention and Crime Prevention, Second Edition.Butterworths Publishers, LondonStoneham – Massachusetts, 1989

Fink, Manfred: Lauschziel Wirtschaft, Richard Boorberg Verlag, Stutgart, 1996

Foss Donald J. in Hakes David T.:Psyholingvistics. Prentice -Hall inc., Engelwood Clifs — New Jersey, 1978

Foucalt, Michel: Surveiller et punir. Gallimard, Paris, 1975

Freese, Paul L.: Howard Huges and Melvin Dummar: Forensic Science Fact Versus Film Fiction. Journal of Forensic Sciences 31/1986, str. 342 — 359

Gasior, Bogomir: Kriminalistično tehnična obdelava anonimnih pisanj, diplomska naloga. VŠNZ, Ljubljana, 1983

Geberth, Vernon J.: Practical Homicide Investigation — Tactics, Procedures and Forensic Techniques. Elsevier Science Publishing, New York, 1983

Gill Martin in Hart Jery: Exploring investigative policing, A study of private detectives in Britain. The British Jouranal of Criminology 37/1997, str. 549 — 567, London, 1997

Gojkovič, Bogdan, 1986: Raziskovanje požigov, diplomska naloga. VŠNZ, Ljubljana

Golob, Renato, 1997: Sistemi zaščite in varovanja oseb in premoženja, samozaložba, Ljubljana

Gostič, Štefan: Detektiv kot upravičeni uporabnik podatkov iz zbirk osebnih podatkov. Rokopis št. 0221-16-, MNZ UKS, Ljubljana, 5. 8. 1997

Grabeck, Joachim:Tragovi prstiju na papiru. . Izbor članaka iz stranih časopisa št. 4, 1988, str. 417 — 426, Zagreb, 1988

Gross, Hanns: Handbuch für Untersuchungsrichter, Polizeibeamte, Gendarmen U. S. W. Zweite Vermerherte Auflage. Verlag von Leuschner & Lubensky, Graz, 1894

Gupta, S. K.: Protecting Signaturees Against Forgery. Teh Forensic Science Society Journal, vol. 19. No. 1, str. 19 – 22, Herrotage, januar 1979

Halerstam David: The Next century, Morrow, new York, 1991

Hampton, Steven: Secrets of Lock Picking. Paladin Press, Boulder — Colorado, 1987

Harris, John J.: The Document Evidence and Same Other Observation About the Howard R. Huges »Mormon Will Contest. Jouranl of Forensic Sciences, 31/1986, str 365 — 375

Harrison, Wilson R.: Suspect documents, Their Scientific Examination. Nelson Hall, Chicago, 1981

Hauser; Hans: O problematiki iskanja pogrešanih oseb, prevod iz Revije Offentliche Sicherheit, št. 2, 1980

Hayes, Colin: Posljedice novijih istraživanja o ulozi detektiva. Izbor članaka iz stranih časopisa št. 4, 1988, str. 381 — 391, Zagreb, 1988

Heckstall-Smith, Anthony, 1960: Company of Strangers. Coward-Mc Cann, New York

Hedgecoe, John, 1976: The book of Photography. Dorling Kindersley Ltd., London

Heindl, Robert, 1922: System und Praxis der Daktyloskopie, Berlin

Henderson, Allen M., 1985: Flim flam man: How Con Games Work. Paladin Press, Boluder – Colorado

Henderson, Joel, 1987: Public law enforcement, private security and citizen crime prevention: Competition or cooperation. The Police Journal 69/1987, str. 49 —57, Chicester

Hennesey, Hubert. D. in Kopp, Robert J., 1986: How to Write a Marketing Plan. American Management Association

Hilton, Ordway, 1984: Scientific Examination of Questioned Documents. Elsevier Science Publishing Co., Inc., New York

Holbrook, Stewart H.: The Golden Age of Quackery. MacMillan Publishing Co., New York, 1959

Honeycut, Jery: Internet v uporabi. Desk, Izola, 1997

Horvat K.: Otkrivanje pisaca anonimnih pisama i parola neprijateljskog sadržaja. Priručnik br. 3, str. 262 — 276, Zagreb, 1983

Huges, D.J.: Homicide Investigative Techniques. Charles C. Thomas, Springfield — Illinois, 1974

Hynd, Alan: The Con Man. Paperback Library, inc., New York, 1958

Interogation, Techniques and Tricks to Secure Evidence. Paladin Press, Boulder — Colorado, 1991

Jakobovits L. in Miron Muray S.(ured.):Readings in the Psyhology of Language. Prentice -Hall Inc., Engelwood Clifs — New Jersey, 1967

James, Wesley P.: Haselbad cameras in costal polution study. Haselblad, Aktiebolag, Göteborg — Švedka, 1972

Jenkins, Peter, 1998: Covert Surveillance Techniques – The Manual of Covert Surveillance Training. Intel Publications, Kieghley, UK

Johnston, Les: The rebirth of private policing. Routledge, London — New York, 1992

Jones, Reginald v.: Most Secret War. Hamilton, London, 1978

K. Amber: True Magic, A Beginner's Guide. Llewellyn Publications, St. Paul —Minesota, 1990

Kasser, Barbara: PowerPoint v uporabi. Desk, Izola, 1998

Kazić; Ljubomir: Elementarna tehnika fotografije, Umetnička akademija u Beogradu, 1973

Kizorek, Bill: World Travel Scams. PI Magazine, vol. 13, No. 1, str. 16 –18, Toledo – Ohio, marec, 2000

Kečanovič, Bečir: Sorazmernost in dopustnost posegov v človekove pravice. Pravna praksa, 16/1997, str. 31 — 32, Ljubljana, 1997

Kirk, Paul L.: Crime Investigation 2nd edition, John Wiley & Sons Inc.Steinmets, New York, 1974

Klages, Ludwig: Die Grundlagen der Charakterkunde. Barth, Leipzig, 1923

Klages, Ludwig: Graphologisches Lesenbuch. Barth, Leipzig, 1941

Klages, Ludwig: Handschrift und Character. Barth, Leipzig, 1936

Ko je ko u Jugoslaviji, biografski podaci o jugoslovenskim savremenicima. Sedma sila, Beograd, 1957

Ko je ko u Jugoslaviji, Izdanje »Jugoslovenskog godišnjaka« i »Nove Evrope«. Beograd, Zagreb, 1928

Ko je ko u Jugoslaviji, Jugoslovenski savremenici. Hronometar, Beograd, 1970

Koehn, Daryl: The Ground of Professional Ethics. Routledge Press, London, 1994

Kopač, Janez: Zgodovinski arhiv Ljubljana 1898 — 1988, Obzorja, Maribor, 1988

Korošec, Tomo: Stilistika slovenskega poročevalstva. ČZD Kmečki glas, Ljubljana, 1998

Kotler, Philip: Trženjsko upravljanje, Slovenska knjiga, 1996

Kotnik, Sonja: Detektivi — pomagači policije ali njeni tekmeci?. Revija za kriminalistiko in kriminologijo 44/1993, str. 11 — 19, Ljubljana, 1993

Kreft Ivan, Slabe Amalija, Tabernik Darja: Kdo je kdo za Slovence. FAGO, Ljubljana 1993

Kričančić, Marko: Prikaz Zakona o zaštiti osoba i imovine s posebnim osvrtom na obavljanje poslova privatnog detektiva. Policija i sigurnost, 6/1997, str. 420 — 4345, Zagreb, 1997

Krogman, W. M.: The Human Skeleton in Forensic Medicine. Charles C. Thomas, Springfield — Illinois, 1962

Krunić, Zoran: Metode dela obveščevalnih služb — poskus klasifikacije in pomen agenturne metode, VPVŠ, Zbornik posvet POMS, Ljubljana, 1996

Krunić, Zoran: Strategija posrednega nastopanja, Način uresničevanja agresivnih političnih ciljev brez odkrite uporabe oboroženega nasilja. Unigraf, Ljubljana, 1997

Kržan, Roman: Pogrešane osebe kot kriminalistični problem, diplomska naloga. VŠNZ, Ljubljana, 1986

Kurson, Bob: Shopping Sleuth Help Catch Sticky-fingered Store Clerks. Chicago Sun Times, Chicago, 1. 3. 1998

Lane Brian, Wilfred Gregg: The Encyclopedia of Serial Killers. . Headline book publishing, London, 1992

Lane, Brian: The Encyclopedia of Forensic Science. Headline book publishing, London, 1992

Lane, Brian: The Encyclopedia of Occult and Supernatural Murder. Headline book publishing, London, 1995

Lane, Brian: The Encyclopedia of Women Killers. Headline book publishing, London, 1994

Langgle, Mike: Fishing for Businesss. Virgo Publishing, Phoenix — Arizona, 1996

Lant, Jeffery: How To Make A Whole Lot More Than $ 1,000.000. JLA Publications, Cambridge, 1993

Lapin, Lee: How to Get Anything on Anybody, State of the Art Investigative/Surveilance Techniques from the World's Best Intelligence Organizations.Paladin enterprises, Boulder — Colorado, 1987

Lester, Doug: Crime Photographers Handbook. Paladin Press, Boulder — Colorado, 1995

Lovšin, Jože: Sodno medicinska vprašanja ob trpinčenih otrocih. Medicinski razgledi 18/1 str. 183 do 186, Ljubljana, 1979

Lozovina, dr. Vinko: Još o takozvanim metodama kaligrafskog vještačenja. Mesečnik, št. 4 — 5, str. 207 — 217, Zagreb. 1929

Lozovina, Vinko: O metodama kaligrafskog vještačenja. . Mesečnik, št. 9 — 10, str. 394 — 400, Zagreb. 1929

Luger, Jack: The Big Book of Secret Places. Loompanics Unlimited, Port Townsend — Washington, 1987

Lukić, Dragutin: Savremena špijunaža, Drugo prerađeno i prošireno izdanje. Privredna štampa, Šabac, 1982

MacManus, Michael: From fate to choice: private Bobies, public beats, Avebury, Aldershot, 1995

Maloney Eric, Nossiter Joshua C.: Word 97 v uporabi. Desk, Izola 1998

Market Planing; Identify A Target Market And Prepare A Customer Profile, Entrepreneurial Edge Online, Wayne PA, USA, 1996

Markovič, Vidan: Bezbednosni informacioni sistem. Jugoart, Zagreb, 1996

Marlock Dennis, Dowling John: Licence to Steal, Paladin Press, Boulder — Colorado, 1994

Maver Darko in Posega Edo: Po potrebi v maski ali z drugim imenom. Delo 23. 12. 1995 str: 38, Ljubljana, 1995

Maver, Darko: Kriminalistika. Uradni list RS, Ljubljana, 1997

Mazarin Jules, Knez Ivan Miran: Politikarski brevir, Samozaložba, Ljubljana, 1994

McLean Don: Medicine Chest, An Investigator's Guide to Chemicals Used in Home-Cooked Bombs, Paladin Enterprises, Inc., Boulder — Colorado, 1995

Mediana — Slovenski tiskani mediji. Inštitut za raziskovanje medijev, Ljubljana, 1996

Mendell, Ronald L.: How to Conduct Business Investigations an Competitive Intelligence Gathering, Thomas Investigative Publications, Inc.,Austin — Texas, 1997

Merriam-Webster's Collegiate Dictionery, Electronic Edittion, 1.2. Merriam-Webster inc., Springfield – ZDA, 1994

Meyer, G.: Die wissenschaftlichen Grundlagen der Graphologie. Fischer, Jena, 1901

Meyer, Herbert E.:Real-world Intelligence: Organized Information for Executives. Wiedenfeld&Nicholson, New York, 1991

Mayr, Branko: Kako brati računovodske izkaze? Noviforum, Ljubljana, 2000

Micić, Predrag: Kako voditi poslovne razgovore. šesti ponatis, P&N, Beograd, 1990

Michel, Lothar: Gerichtliche Schriftvergleichung. De Gruyter, Berlin, 1982

Mikuš, Dušan: Vloga zasebnega varovanja pri zagotavljanju varnosti v turizmu. Varnost in turizem – Zbornik Posveta v Portorožu, str. 273 – 288, Visoka policijsko varnostna šola in Visoka šola za hotelirstvo in turizem, Ljubljana, 1999

Milčinski, Janez: Izvedensko ocenjevanje telesnih poškodb. Revija za kriminalistiko in kriminologijo št. 10 str. 14 — 29, Ljubljana, 1959

Milčinski, Janez: Medicinska etika in deontologija. DDU Univerzum, Ljubljana, 1982

Milenković Marija: Detektivski roman. Revija za kriminalistiko in kriminologijo 47/1996, str. 148 — 156, Ljubljana, 1996

Miron Murray S. in Goldstein A. P.: Hostage. Pergamon Press, New York, 1979

Miron Murray S. in Pasquale A.: Psyholingvistic Analyses of Corection. Journal of Psyholinguistic Research 2, 1978

Miron, Murray S. in Douglas John E: Threat Analysis — The Psyholingvistic Aproach. FBI Law Enforcement Bulltein, September 1979

Murie, Olaus J.: A Field Guide to Animal TracsHoughton Mifflon Company, Boston, 1982

Munda, Avgust: Uvod v kriminalistiko. Ljubljana, 1947

Myers, Lawrence W., (prevod) Jerin Katarina: Proti bombi — Kako se zavarujemo pred avto-, poštnimi in prostorsko razporejenimi bombami. MNZ — UKS, Ljubljana, 1997

Nakagawa, Juro: Intelligence, trade and industry. Zbornik The Intelligent Corporation, 1992

Nixon, Robert: Understanding Body Language in Investigations. P.I. Magazine, No. 3, Voll. 11, stran 46 — 48, Toledo —Ohio, USA, 1998

Nord Pierre, Bergier Jacques: L'actuelle guerre secrčte, Édition Planéte, Paris, 1967

Oblak – Lukač, Alenka: Nevarne snovi. DDU Univerzum, Ljubljana, 1985

Odell, Robin: Landmarks in 20th century murder. Headline book publishing, London, 1995

O'Hara Charles E.: Fundamentals of Criminal Investigation, 5th edition, Charles C. Thomas, Springfield — Illinois, 1980

Ohashi Wataru, Monte Tom: Reading the body. Penguin books Inc., New York, 1991

Ohnesorge Gerd, Scheiba Bernd, Uhlenhaut Karl: Tierspuren und Fährten in Feld und Wald. Naturbuch Verlag, Augsburg, 1995

Osborn, Albert S.: Questioned Documents, Second edition. Patterson Smith Publishing company, Montclair — New Jersey, 1973

Pagon, Milan, Janjac Ivica, Belič Ivan: Modri internet, uporaba interneta na policijsko varnostnem področju. Gnosis-Quatro, Ljubljana, 1997

Palmer, Alasdair: Reading Between the Lines. The Spectator, 2. 10. 1993

Parker, Donn B.: Fighting Computer Crime. Charles Scribner's Sons, New York, 1983

Paterson, William T.: Private Investigation Training Manual. Paladin Enterprises, Boulder — Colorado, 1978

Pauly, Heather: Some workers find their job is a steal. Chicago Sun Tribune online, http://www.suntimes.com/output/business/steal1.html, Chicago, 17. 8. 1998

Pečar, dr. Janez: Politična kultura nadzorovanja. Teorija in praksa, št. 5 — 6, Ljubljana, 1994

Pečar, dr. Janez: Varnost tudi kot blago, ki ga je mogoče kupiti. Delo — sobotna priloga, Ljubljana, 4. 2. 1995

Pečar, Janez: Zasebno »najemanje« policistov. Varnost, 11/1991, str. 21 — 31, MNZ, Ljubljana, 1991

Petrović, Andra: Kriminalistička metodika, 2. zvezek, Beograd, 1974

Pfane, Heinrich: Die schriftexpertise und ihre Bedeutung für die Rechtsprechung, Rudolfstadt, 1954

Pfane, Heinrich: Lerbuch der Graphologie, Psyhodiagnostik auf Grund graphischer Komplexe. Walter — Gruyter, Berlin, 1961

Pfane, Heinrich: Handschriftenverleischung für Juristen und Kriminalisten, Lübeck, 1971

Plamodon R., Suen C. Y. in Simmer M. L.: Computer Recognition and Human Production of Handwriting, World Scientific Publishing Co PTE Ltd., 1989

Plamondon R. in Leedham C. G.: Computer Processing of Handwriting. World Scientific Publishing CO. PTE Ltd., 1990

Podvršič, Andrej: Nasilje kot vir ogrožanja varnosti (študija primera ZDA).Diplomska naloga, FDV, Ljubljana, 1996

Ponarejanje v srednjem veku, Prisleparjena 2 milijona kvadratnih km. Delo (prevod iz Der Spiegel, Hamburg) str. 36, Ljubljana, 18. 7. 1998

Pool Eric D., Pogrebin Mark R.: Atribution and empaty: detectives and subjects under arest. Police Studies 12/1989, str. 132 — 140, Gaithersburg, 1989

Posebne operativne metode in sredstva — k evropskim standardom za njihovo zakonsko urejanje in uporabljanje. VPVŠ, Zbornik posvet POMS, Ljubljana, 1996

Posega Edo in Boštjan Hočevar: Proizvodi iz epoksoidnih smol. Poročilo o razvojno-raziskovalni nalogi, RSS, Ljubljana, 1986

Posega Edo in Milan Kovačič: Prekrivanje umora z navideznim samomorom. Samomor na Slovenskem (ur. Anton Dolenc), Medicinski razgledi, Ljubljana, 1990

Posega, Edo in Maver, Darko: Pogrešane osebe. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, letnik 34, št.1

Posega, Edo: Kriminaliteta v SR Sloveniji. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, št. II, str. 121 — 133, Ljubljana, 1988

Posega, Edo: Tudi že puške s prirezanimi cevmi: umori na Slovenskem. Delo 24. 9. 1994 str. 29, Ljubljana, 1994

Posega, Edo: Zbiranje obvestil pri podanem sumu kaznivega dejanja nevestnega zdravljenja. Medicinski razgledi, Ljubljana, 1983

Powell, William: The Anarchist Cookbook. Barricade Books, Secaucus — New Jersey, 1989

Power of Written Words. The Economist, 16. 6. 1990

Predanič, Jože 1972: Kriminalistična metodika I. del. Strokovna šola za notranje zadeve, Ljubljana,

Pulver Max: Intelligenz im Schriftausdruck. Zürich, 1949

Pulver, Max: Trieb und Verbrechen in der Handschrift. Zürich, 1948

Purg, Adam: Boj proti mednarodnemu terorizmu. VPVŠ, Ljubljana, 1997

Purg, Adam: Nekatere politološke razsežnosti tajnega sodelovanja. VPVŠ, Zbornik posvet POMS, Ljubljana, 1996

Purg, Adam: Obveščevalne službe. Enotnost, Ljubljana, 1995

Radošević, Siniša: Ključ za poslovne tajne. Vojska, Beograd, 1997

Rapp, Burt: The B & E Book, Burglary Techniques and Investigation — A Complete Manual. Loompanics Unlimited, Port Townsend — Washington, 1989

Raymond, Buckland: Buckland's Complete Book of Witchcraft. Llewellyn Publications, St. Paul —Minesota, 1990

Reddick, Randy in Elliot King: Electronic Resources. Harcourt Brace & Co., Forth Worth, 1995

Regvar, Bojan: Spoznajmo grafologijo. Samozaložba, Ljubljana, 1988

Reginald V. Jones: Intelligence as an academic discipline. Zbornik The Intelligent Corporation, 1992

Renčelj; Zdravko: Izvajanje detektivskih storitev (Pregled nekaterih dilem in mnenj skozi izvajanje zakona). Zbornik Zasebno varovaneje in detektivska dejavnost, VPVŠ, Ljubljana, 1997

Rezedens, Paul: Tracking & the Art of Seeing. Camden House Publishing, Charlotte, Vermont — USA, 1992

Rice, Louise: Character reading from handwriting. Newcastle Publishing Co.,Inc., North Hollywood, California, 1996

Ricks Truet A., Tillet Bill G., VanMeter Cliford W. 1988: Principles of Security, second edition. Anderson Publishing, Kentucky — USA

Riddle, Kelly 1998: Exposed! True cases of America's # 1 P.I. Thomas Investigative Publications, Inc., Austin — Texas

Rijavec, Vesna 1996: Problemi varstva osebnih podatkov v sodnih postopkih v zvezi s procesnimi dejanji strank, Dnevi slovenskih pravnikov od 17. do 19. oktobra 1996 v Portorožu, Podjetje in delo, Ljubljana

Rithstein, Arthur: Photojournalism. AMPHOTO, Garden City — New York, 1974

Robertson, Edna W. 1991: Fundamentals of Document Examination. Nelson Hall, Chicago,

Rosamund, Thomas M. 1991:Espionage and Secrecy, The Official Secrets Acts 1911 — 1989 of the United Kongdom. Routledge, London

Saudek, Robert 1926: Wiessenschaftliche Graphologie, München

Sabol, Željko: Identitet rukopisa — Ogled u veštačenju rukopisa. Informator, Zagreb, 1986

Scott, Charles C.: Photographic Evidence, preparation and Presentation, 2nd Edition, West, St. Paul, 1969

Scott, James D.: Investigative Methods. Reston Publishing Company Inc., Reston — Virginia, 1978

Scott, Robert: Is Your Client a Stalker?. PI Magazine, vol. 13, No. 1, str. 6 –10, Toledo – Ohio, USA, marec, 2000

Seanor, Joseph III.: Protecting Your Computer from Hackers. PI Magazine, vol. 13, No. 1, str. 30 – 31. Toledo – Ohio, marec, 2000

Sedovnik, Pavle: Delo na črno in predlogi za njegovo preprečevanje. Obrtna zbornica Slovenije, Ljubljana, 1996

Seguss, Ronald K.: Prepravljeni i krivotvoreni putni dokumenti. Izbor članaka iz stranih časopisa št. 4, 1988, str. 427 — 440, Zagreb, 1988

Seip MBA, Jim: What's in a Name. Advanced Business Consulting, USA, 1996

Short, Martin: Inside the Borotherhood — Furthther Secrets of the Freemasons, HarperCollinsPublishers, London, 1989

Sigurdson Jon in Tågerund: The inteligent corporation: The privatisation of intelligence: A tribute to Stevan Dedijer on his 80th birthday, July 6, 1991. Sigurdson Jon, Tagerud Yael (urednika), Taylor Graham Publishing, London —Los Angeles, 1992

Simonović, Ljubomir: Kriminalističko veštačenje dokumenata, Beograd, 1956

Slodnjak, Vera: Trpinčen otrok. Svetovalni center Ljubljana, Gotska 18, 1980

Slyter, Steven A.: Forensic Signature Examination. Charles C. Thomas, Springfield – Illinois, 1995

Smith, Harold F.: Hotel Security. Charles C. Thomas, Springfield – Illinois, 1993

Smodlaka, Slaven: O modernim metodama ekspertize pisma i takozvanom ligrafskom vještvu II. Mesečnik, št. 1, str. 13 — 17, Zagreb. 1930

Smodlaka. Slaven: O modernim metodama ekspertize pisma i takozvanom ligrafskom vještvu. Mesečnik, št. 7 — 8, str. 307 — 312, Zagreb. 1929

South, Nigel: Policing for profit: The Private Security Sector, Sage, London, 1988

Speer: Reloding manual number 11. Omark Industries, Inc., Lewiston —Idaho, 1987, 3rd printing september1988

Springer, John L.: Comsumer Swindles… And How to Awoid Them. Henry Regency Co.; Ghicago, 1970

Steinmetz Charles W.: No Coment… Law Enforcement and the Media. FBI Law Enforcement Bulletin, July 1979

Steinmetz, Charles W.: The News Release as a Tool. Law and Order Magazine, USA, July 1980

Stephens, Roy (2000): Gathering Evidence in the First 48 Hours. P.I. Magazine – special issue, America's Private Investigation Journal, str. 43 – 45, november/december 2000, bob Mackowiack – publisher, Toledo, Ohio, ZDA

Šinkovec, Janez: Zasebnost in sredstva javnega obveščanja, Dnevi slovenskih pravnikov od 17. do 19. oktobra 1996 v Portorožu. Podjetje in delo, Ljubljana, 1996

Švagelj, Tomaž: Kakovost slike, zajete digitalno, se postopoma približuje analogni. Delo, Znanost za razvoj, str. 14, Ljubljana, 12. 1. 2000

Tatomirović, Dragoljub (1997): Kriminal stop! Kriminalistčki praktikum za građane : protiv narkomanije, krađa, prevara, falsifikata i drugih kriv. Dela, Revija Detektiv, Beograd

The FBI Handwriting Analysys Manual: They write their own sentences. Paladin Enterprises, Inc., Boulder — Colorado, 1987

The International Who's Who 1997 –98, 61st edition. Europa publications Ltd., London, 1997

The Wire, Edie: The complete guide to lock picking. Loompanics Unlimited, Port Townsend — Washington, 1981

Thomas, Ralpf: The official directory of the National Association of investigative specialists. Thomas Investigative Publications, inc., Austin – Texas, 1999

Timm Howard W., Christian Keneth E.: Introdiuction to private security. Brooks/Cole Publishing Co., Pacific Grove, 1991

Tratnik Volasko, Mateja: Koncepti (de)sekularizacije, duhovna gibanja in nova evangelizacija, magistrsko delo. Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani, Ljubljana, 1996

Trebše, Vinko: Zasebno izvajanje detektivske dejavnosti. diplomska naloga. VŠNZ, Ljubljana, 1993

Trstenjak, Anton: Človek in njegova pisava. CZNG, Ljubljana, 1986

Ude, Lojze: Ustavne podlage za varstvo osebnih zasebnosti in osebnih podatkov. Dnevi slovenskih pravnikov od 17. do 19. Oktobra 1996 v Portorožu, Podjetje in delo, Ljubljana, 1996

Umek, Peter: Psihološki vidiki posebnih operativnih metod in sredstev dela. VPVŠ, Zbornik posvet POMS, Ljubljana, 1996

Umek, Peter: Dokumentiranje informativnih razgovorov s poudarkom na psiholoških vidikih. Zbornik strokovno znanstvenih razprav, letnik VIII, 1995, str. 251 – 259

Umek, Peter: Psihološki vidiki pričevanja kaznivih dejanj. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, št. 4, letnik IVL, 1995 str 342 do 351

Umek, Peter:Nekateri psihološki dejavniki informativnega pogovora z osumljenci kaznivih dejanj. Učno gradivo za predmet Kriminialistična psihologija VPVŠ, Ljubljana, 1998

Umek, Peter: Kriminalistična psihologija — 3. letnik, skripta.VPVŠ, Ljubljana, 1997

Umek, Peter in Simšič, Tanja: Psiholingvistika v preiskovanju kaznivih dejanj. Zbornik Dnevi varstvoslovja, urednik Pagon Milan, str. 209 – 217, Visoko policijsko-varnostna šola, Bled, 2000

Verbinc, France: Slovar tujk – sedma izdaja, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1982

Vidic, Vlado: Kriminalistična tehnika. Šolski center za strokovno izobraževanje delavcev v organih za notranje zadeve, Ljubljana, 1973

Višnar, Fran: Špijunaža i kontrašpijunaža: primjeri iz suvremene prakse. Alfa, Zagreb, 1991

Vodinelić, Vladimir: Kriminalistićka metodika I. deo, treće prošireno in dopunjeno izdanje (prva izdaja 1954, druga 1956). Viša upravna škola za unutrašnje poslove, Beograd 1964

Vršec, Milan: Izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje za potrebe gospodarske in zasebne varnosti. Zbornik strokovno znanstvenih razprav 1993, str. 182 — 191, Ljubljana, 1993

Vršec, Milan: Varnost podjetja. Ljubljana, 1993

Ward, Richard H.: Introduction to Criminal Investigation. Addison-Wesley Publishing Co., Reasing — Massachussets, 1975

Yeschke, Charles L.: The Art of Investigative Interviewing, A Human Approach to Testimonial Evidence. Buttenworth-Heineman, Boston — USA, 1997

Zaeglein, Norbert: Disk Detective, Secrets You Must Know to Recower Information from a Computer. Paladin Press, Boulder — Colorado, 1998

Zidar, Vojko: Posebno operativno tehnična sredstva. VPVŠ, Zbornik posvet POMS, Ljubljana, 1996

Žerdin, Ali H.: Novinarstvo in uporaba posebnih metod in sredstev. VPVŠ, Zbornik posvet POMS, Ljubljana, 1996

Žerjav; Ciril: Kriminalistika. MNZ, Izobraževalni center, Ljubljana, 1984, druga izdaja 1994

Žontar, dr. Jože in drugi avtorji: Vodnik zgodovinskega arhiva Ljubljana. Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1992

Yors, Jan: The Gypsies. Simon & Shuster, inc., New York, 1967

Osebni viri

Drašler Ervin mag., stalni sodni izvedenec za daktiloskopijo in preiskave obuval

Golja Janez, direktor Centra za kriminalistično tehnične preiskave MNZ

Krapenc Janez, področje avtomobilskih zavarovanj, Zavarovalnica Triglav, d.d., Ljubljana

Muhič Jože, upokojeni kriminalistični inšpektor, nekdanji vodja skupine za raziskovanje goljufij in žepnih tatvin

Obaha Janez, zavarovalna informacijska služba, Zavarovalnica Triglav, d.d., Ljubljana

Smith Barry, nekdanji pripadnik in inštruktor specialnih policijskih enot, sedaj detektiv v Londonu

Stegnar Andreja, stalna sodna izvedenka za preiskovanje rokopisov in podpisov

A. DVORSAK
PRIVATE
LIBERTY & JUSTICE FOR ALL
INVESTIGATOR

DETEKTIV DA

Detektiv Andrej Dvoršak

Licenca 047

Posavskega 5
1000 Ljubljana
GSM: 041 51 49 55
http://www.detektiv-da.si
da047@siol.com

Član naslednjih detektivskih strokovnih združenj:
NAIS – Austin,Texas – ZDA
UKIPN – London, Velika Britanija
IWWA – Dirmstein, Nemčija
DeZRS – Ljubljana, Slovenija

Due diligence in preverjanje bonitet

Forenzična genealogija

Iskanje arhivskega gradiva

Iskanje avtorjev, piscev in odpošiljateljev anonimnih pisanj

Preiskave dokumentov in pisav

Varnostno svetovanje

Računalniške preiskave

Poizvedbe v tujini

Zanesljivi odgovori na vaša vprašanja!

Moji poslovni partnerji – detektivi živijo na šestih kontinentih!

Andrej Dvoršak
Detektiv
Taktika in metodika poizvedovanja & primeri

Ilustracije
Matija Zajec
Fotografije
Andrej Dvoršak
Karikature
Aljana Primožič
Oblikovanje naslovnice
Studio Gapro

Recenzenti
mag. Ervin Drašler
stalni sodni izvedenec za daktiloskopijo in obuvala
Ilija Dražić
pomočnik komandirja PP Koper
Janez Golja
direktor CKTP MNZ
Anton Olaj
načelnik UKS UNZ Novo mesto
Andreja Stegnar
stalna sodna izvedenka za preiskave pisav in dokumentov
dr. Peter Umek
izr. prof. za psihologijo Visoke policijsko-varnostne šole

Lektorica
Barbara Šega Čeh

Računalniški prelom
Helena Dvoršak
Založil
SAD

Ljubljana, januar 2002

ISBN 961-90459-1-2

9 789619 045916

Knjigo lahko naročite pri Detektivski zbornici Slovenije ali pri avtorju:
http://www.detektivska-zbornica-rs.si
http://www.detektiv-da.si

EVIDENČNI PODATKI

Naslov zakona:	Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o detektivski dejavnosti
Klasifikacijska številka:	212-05 / 92 - 0001 / 0009
EPA:	442 - III
Kratica:	ZDD-A
Seja DZ:	19. Redna, 25.10.2002
Objava v Ur. listu:	96/2002, 14.11.2002 (stran 10503)
SOP:	2002-01-4802

ZAKON

O SPREMEMBAH IN DOPOLNITVAH ZAKONA O DETEKTIVSKI DEJAVNOSTI (ZDD-A)

1. člen

V zakonu o detektivski dejavnosti (Uradni list RS, št. 32/94) se v 5. členu prvi odstavek spremeni tako, da se glasi:

"Zbornica opravlja naslednje naloge:
1. daje in odvzema licenco detektiva;
2. v soglasju z ministrstvom, pristojnim za notranje zadeve določi program detektivskega izpita, in način opravljanja detektivskega izpita iz 8. člena tega zakona.".

V drugem odstavku se v 3. točki beseda "evidenco" nadomesti z besedo "evidence".

Dodajo se novi tretji, četrti, peti in šesti odstavek, ki se glasijo:

"Naloge iz 1. in 2. točke prvega odstavka tega člena opravlja zbornica kot javno pooblastilo.

O podelitvi oziroma odvzemu licence iz prvega odstavka tega člena odloča zbornica v upravnem postopku.

Zoper odločbo iz prejšnjega odstavka ima prosilec za izdajo licence detektiva oziroma detektiv, pravico pritožbe. O pritožbi zoper odločbo odloči ministrstvo, pristojno za notranje zadeve, v 30 dneh.

Odločbo, izdano v postopku podelitve oziroma odvzema licence, pošlje zbornica v 15 dneh od njene izdaje ministrstvu, pristojnemu za notranje zadeve.".

2. člen

6. člen se spremeni tako, da se glasi:

"Zbornica zagotavlja sredstva za izvajanje javnih pooblastil in drugih svojih nalog iz:
- članarine;
- opravljanja drugih nalog, določenih s statutom.

Osnovo, višino in način plačevanja članarine določi zbornica s statutom.".

3. člen

V 8. členu se v prvem odstavku prvi stavek spremeni tako, da se glasi:
"Detektiv sme pridobivati informacije na podlagi pisne pogodbe o opravljanju detektivske storitve za stranko in njenega pisnega pooblastila, iz katerega je razvidno področje zbiranja informacij iz 9. člena tega zakona, namen zbiranja informacij in obseg danega pooblastila.".

V 2. točki se besedi "preizkus znanja" nadomestita z besedama "detektivski izpit".

Za 4. točko se dodata nova 5. in 6. točka, ki se glasita:
" 5. da aktivno obvlada slovenski jezik;
6. da je vreden zaupanja za opravljanje detektivske dejavnosti.".

V drugem odstavku se besedi "Preizkus znanja" nadomestita z besedama "Detektivski izpit".

Doda se nov tretji odstavek, ki se glasi:

"Pogoja iz 6. točke prvega odstavka tega člena ne izpolnjuje, kdor je bil pravnomočno obsojen za kaznivo dejanje, zaradi katerega je moralno nevreden za opravljanje detektivske dejavnosti.".

Dosedanji tretji odstavek postane četrti odstavek.

4. člen

V 9. členu se za besedo "sicer" doda beseda "izključno", v prvi alinei se besedilo "piscih ali o odpošiljateljih" nadomesti z besedo "avtorjih", za besedo "materialnih" se dodata besedi "in nematerialnih", za peto alineo pa se dodajo nova šesta, sedma in osma alinea, ki se glasijo:
" - o kaznivih dejanjih, ki se preganjajo na zasebno tožbo ter o njihovih storilcih;
- o disciplinskih kršitvah in disciplinskih kršiteljih;
- o kandidatih za zaposlitev, v okviru vsebine pisnega soglasja kandidata za zaposlitev.".

Dodata se nova drugi in tretji odstavek, ki se glasita:

"Pri pridobivanju informacij iz prejšnjega odstavka je detektiv dolžan osebo predhodno opozoriti, da podatke daje prostovoljno.

Detektiv lahko za fizične in pravne osebe opravlja tudi svetovalne naloge na področju preprečevanja kaznivih dejanj ter drugih škodljivih dejanj.".

5. člen

V 10. členu se prvi odstavek spremeni tako, da se glasi:

"Na podlagi dokazila o tem, da je prevzel konkretno nalogo, za izpolnitev katere potrebuje podatke iz evidenc, je upravljalec zbirke podatkov dolžan detektivu posredovati podatke iz:
- evidence registriranih vozil: registrsko označbo, podatke o lastniku in podatke o vozilu;
- registra stalnega prebivalstva ali centralnega registra prebivalstva: podatke o stalnem in začasnih prebivališčih;
- evidence zavarovancev: podatke o zaposlitvi (delodajalec, delovno mesto);
- slovenskega ladijskega registra in registra zrakoplovov - podatke o plovilih in lastnikih.".

V tretjem odstavku se za besedo "pooblastilo" doda besedilo "iz prvega odstavka 8. člena tega zakona".

6. člen

V 11. členu se besedilo "iz zbirk podatkov iz prejšnjega člena" nadomesti z besedilom "na podlagi 9. in 10. člena tega zakona".

Doda se nov drugi odstavek, ki se glasi:

"Minister, pristojen za notranje zadeve, podrobneje predpiše obseg in način zavarovanja osebnih podatkov iz prejšnjega odstavka pri detektivu.".

7. člen

V 12. členu se doda nov drugi odstavek, ki se glasi:

"Informacije in podatki iz 9. in 10. člena tega zakona, ki jih je detektiv zbral za stranko, se štejejo za poslovno tajnost in se ne smejo posredovati tretjim osebam. Detektiv jih je dolžan varovati kot poslovno tajnost tudi po opravljeni detektivski storitvi za stranko.".

Dosedanji drugi odstavek postane tretji odstavek.

Doda se nov četrti odstavek, ki se glasi:

"Detektiv je dolžan po izpolnitvi pogodbe stranki izročiti vse v okviru pogodbe zbrane podatke.".

8. člen

V 14. členu se besedilo "pooblaščene uradne osebe Ministrstva za notranje zadeve" nadomesti z besedilom "inšpektorja za zasebno varstvo ali policista."

9. člen

15. člen se spremeni, tako da se glasi:

"Zbornica detektivu z odločbo odvzame izdano licenco, če:
- ugotovi, da so podatki in dokazila, na podlagi katerih je licenca izdana, lažni oziroma ponarejeni;
- je detektiv pravnomočno obsojen za naklepno kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti, z nepogojno kaznijo več kot šest mesecev;
- se ugotovi, da detektiv ne izpolnjuje več z zakonom predpisanih pogojev za opravljanje detektivske dejavnosti;
- detektiv postane trajno nezmožen za opravljanje dejavnosti;
- detektiv izgubi poslovno sposobnost;
- je detektivu izrečen varnostni oziroma varstveni ukrep prepovedi opravljanja detektivske dejavnosti;
- je bilo o odvzemu licence zaradi disciplinske kršitve dokončno odločeno v postopku pred častnim razsodiščem zbornice.

Licenca preneha, če detektiv:

- umre;
- pisno izjavi, da ne želi več opravljati detektivske dejavnosti.

O pravnomočni obsodbi za kaznivo dejanje iz druge alinee prvega odstavka tega člena sodišče po uradni dolžnosti obvesti detektivsko zbornico.".

10. člen

Za 16. členom se doda novo III.A poglavje in členi 16.a do 16.f, ki se glasijo:

"III.A OPRAVLJANJE DETEKTIVSKE DEJAVNOSTI IN STORITEV TUJIH DETEKTIVOV V REPUBLIKI SLOVENIJI

16.a člen

Detektiv iz države, ki je članica Evropske unije, in je v matični državi pridobil pravico do opravljanja detektivske dejavnosti, lahko pod pogoji, ki jih določa ta zakon, v Republiki Sloveniji opravlja:
- detektivsko dejavnost pod nazivom "detektiv";
- detektivsko dejavnost pod poklicnim nazivom iz svoje matične države;
- detektivske storitve.

Matična je tista država, v kateri ima detektiv pravico opravljati detektivsko dejavnost pod poklicnim nazivom, pridobljenim po predpisih te države.

Detektiv iz države, ki je članica Evropske unije, je po tem zakonu detektiv, ki ima pravico opravljati detektivsko dejavnost v kateri izmed držav članic Evropske unije pod poklicnim nazivom, pridobljenim po predpisih te države.

Določbe tega zakona, ki se nanašajo na detektiva iz druge države, ki je država članica Evropske unije, veljajo tudi za delovanje tuje detektivske družbe iz države, ki je članica Evropske unije oziroma za druge oblike skupnega opravljanja detektivske dejavnosti.

16.b člen

Detektiv iz države, ki je članica Evropske unije, lahko ob pogoju vzajemnosti v Republiki Sloveniji opravlja detektivsko dejavnost pod nazivom "detektiv", z vsemi pravicami in dolžnostmi pri opravljanju detektivske dejavnosti, če izpolnjuje pogoje iz 2. do 6. točke 8. člena tega zakona in opravi preizkusni izpit o poznavanju pravnega reda

Republike Slovenije.

Detektiv iz prejšnjega odstavka mora vlogi za pridobitev licence detektiva priložiti potrdilo o državljanstvu, dokaz o tem, da ima pravico opravljati detektivsko dejavnost v svoji matični državi, ter druge dokaze, s katerimi izkazuje izpolnjevanje pogojev iz prejšnjega odstavka.

Izpolnjevanje pogojev iz 2. do 4. točke prvega odstavka 8. člena tega zakona se dokazuje s potrdili, izdanimi po predpisih detektivove matične države. Potrdila morajo biti predložena v overjenem prevodu v angleški in slovenski jezik.

Preizkusni izpit o poznavanju pravnega reda Republike Slovenije se opravlja pred komisijo iz 8. člena tega zakona.

Zbornica v soglasju z ministrom, pristojnim za notranje zadeve, predpiše vsebino in način opravljanja preizkusnega izpita o poznavanju pravnega reda Republike Slovenije, s programom opravljanja detektivskega izpita.

Detektivu iz prvega odstavka tega člena izda zbornica v soglasju z ministrstvom, pristojnim za notranje zadeve, licenco detektiva z nazivom "detektiv", z vsemi pravicami in dolžnostmi detektiva po tem zakonu ter izkaznico detektiva v skladu s 14. členom tega zakona.

16.c člen

Detektiv iz države, ki je članica Evropske unije, lahko v Republiki Sloveniji opravlja detektivsko dejavnost pod poklicnim nazivom iz svoje matične države, če predloži dokaz o tem, da ima pravico opravljati detektivsko dejavnost v svoji matični državi.

Vlogi iz prejšnjega odstavka je treba priložiti tudi potrdilo o državljanstvu ter obvestilo in dokazila o morebitnem članstvu v detektivski zbornici oziroma združenju detektivov v matični državi ali katerikoli drugi državi.

Dokazila iz prvega in drugega odstavka tega člena morajo biti predložena v overjenem prevodu v angleški in slovenski jezik.

O začetku opravljanja detektivske dejavnosti iz prvega odstavka tega člena zbornica obvesti pristojni organ detektivove matične države.

Detektiv iz prvega odstavka tega člena mora opravljati detektivsko dejavnost dejansko in stalno, pri tem pa uporabljati poklicni naziv iz

svoje matične države, izražen v uradnem jeziku ali enem od uradnih jezikov svoje matične države, z navedbo organa, pri katerem je vpisan v svoji matični državi.

16.č člen

Detektiv iz 16.b člena tega zakona se obvezno včlani v zbornico ter ima pravico voliti in biti izvoljen v organe zbornice ter sodelovati pri njihovem delu v skladu s statutom zbornice.

Zbornica vpiše detektiva iz 16.b in 16.c člena tega zakona v evidenco, določeno v 23. členu tega zakona.

16.d člen

Detektiv iz države, ki je članica Evropske unije, ki ni vpisan v evidenco tujih detektivov na podlagi 16.b in 16.c člena tega zakona, lahko v Republiki Sloveniji opravi posamezno detektivsko storitev, ki sodi v okvir opravljanja detektivske dejavnosti po 9. členu tega zakona.

Detektiv iz prejšnjega odstavka mora pred začetkom opravljanja posamezne detektivske storitve o tem pisno obvestiti ministrstvo, pristojno za notranje zadeve, s predložitvijo potrdila o vpisu pri pristojnem organu matične države in pooblastilo naročnika detektivske storitve, pri čemer se smiselno uporabljata drugi in tretji odstavek 16.b člena tega zakona. V obvestilu mora navesti naslov ali določiti pooblaščenca za vročitve v Republiki Sloveniji.

Na podlagi obvestila in dokazil iz prejšnjega odstavka izda ministrstvo, pristojno za notranje zadeve, detektivu iz prvega odstavka tega člena potrdilo o priglasitvi opravljanja posamezne detektivske storitve ter o tem pisno obvesti zbornico.

Na zahtevo inšpektorja za zasebno varstvo ali policista mora detektiv iz prvega odstavka tega člena predložiti dokazilo, da ima pravico opravljati posamezno detektivsko storitev, ki sodi v okvir opravljanja detektivske dejavnosti po 9. členu tega zakona.

16.e člen

Pri opravljanju posamezne detektivske storitve mora detektiv iz prejšnjega člena upoštevati pravila poklicnega ravnanja, ki veljajo za detektive v Republiki Sloveniji.

Pri opravljanju posamezne detektivske storitve v Republiki Sloveniji

detektiv iz 16.d člena uporablja poklicni naziv iz svoje matične države, izražen v uradnem jeziku ali enem od uradnih jezikov svoje matične države, skupaj z navedbo poklicne organizacije, ki mu je dala dovoljenje za opravljanje detektivske dejavnosti v matični državi.

16.f člen

Detektiv iz druge države, ki ni članica Evropske unije, lahko ob pogoju dejanske vzajemnosti izvaja detektivsko dejavnost oziroma posamezno detektivsko storitev v Republiki Sloveniji.".

11. člen

V 17. členu se besedilo "kot družba z neomejeno osebno odgovornostjo družbenikov za obveznosti družbe" nadomesti z besedilom "v skladu z zakonom o gospodarskih družbah kot osebna družba".

12. člen

V 19. členu se drugi odstavek spremeni tako, da se glasi:

"Najmanj en družbenik detektivske družbe mora biti oseba, ki je od zbornice pridobila licenco za opravljanje detektivske dejavnosti. Vodenja poslov detektivske družbe ni mogoče zaupati osebi, ki ni detektiv. Dejavnost detektivske družbe lahko opravljajo izključno detektivi z licenco za opravljanje detektivske dejavnosti.".

13. člen

Naslov V. poglavja in 22. člen se spremenita tako, da se glasita:

"V. INŠPEKCIJSKI NADZOR

22. člen

Inšpekcijski nadzor nad izvajanjem določb tega zakona in predpisi, izdanih na njegovi podlagi, opravlja ministrstvo, pristojno za notranje zadeve.

V ministrstvu, pristojnem za notranje zadeve, opravljajo inšpekcijski nadzor inšpektorji za zasebno varstvo (v nadaljnjem besedilu: inšpektor).

Inšpektor samostojno opravlja naloge inšpekcijskega nadzora, izdaja odločbe in sklepe v upravnem postopku in odreja druge ukrepe, za katere je pooblaščen.

Inšpektor samostojno nadzira izvrševanje predpisov na področju detektivske dejavnosti, in sicer:
- preverja obstoj in veljavnost licence za opravljanje detektivske dejavnosti;
- preverja obstoj in vsebino evidenc, ki jih je detektiv dolžan voditi;
- ugotavlja opravljanje nedovoljenih dejavnosti;
- ugotavlja način pridobivanja in vrsto pridobljenih informacij;
- ugotavlja način varovanja podatkov pri detektivu, pridobljenih pri opravljanju detektivske dejavnosti ali v zvezi z njo;
- pri izvajanju inšpekcijskega nadzora sodeluje z državnimi organi in organizacijami ter organizacijami z javnimi pooblastili.

Minister, pristojen za notranje zadeve, podrobneje predpiše način opravljanja inšpekcije na področju detektivske dejavnosti. Kolikor ni s tem zakonom drugače določeno, se za inšpektorja in za opravljanje inšpekcijskega nadzora uporabljajo določbe zakona, ki ureja inšpekcijski nadzor in zakona o splošnem upravnem postopku.".

14. člen

Za 22. členom se dodata nova 22.a in 22.b člen, ki se glasita:

"22.a člen

Inšpektor mora imeti visoko ali univerzitetno izobrazbo pravne ali družboslovne smeri, najmanj pet let ustreznih delovnih izkušenj in strokovni izpit za inšpektorja.

Pooblastilo za opravljanje inšpekcijskega nadzora izkazuje inšpektor s službeno izkaznico, ki jo izda minister, pristojen za notranje zadeve. Minister, pristojen za notranje zadeve, predpiše obrazec službene izkaznice in postopek za njuno izdajo.

Minister, pristojen za notranje zadeve, predpiše vsebino in način opravljanja strokovnega izpita za inšpektorja.

22.b člen

Inšpektor ima poleg splošnih pooblastil, določenih v zakonu, ki ureja inšpekcijski nadzor, pravico in dolžnost:
- določiti rok za odpravo pomanjkljivosti oziroma nepravilnosti pri izvajanju detektivske dejavnosti;
- predlagati zbornici odvzem licence, če detektiv ne izpolnjuje več z zakonom predpisanih pogojev za opravljanje detektivske dejavnosti oziroma če v določenem roku ne odpravi ugotovljenih pomanjkljivosti ali nepravilnosti;

- predlagati zbornici uvedbo postopka za ugotovitev disciplinske odgovornosti;
- predlagati pristojnemu organu sprejem ukrepov;
- izreči denarno kazen na kraju samem v primerih, ki jih določa ta zakon oziroma predlagati uvedbo postopka o prekršku v skladu z zakonom;
- podati ovadbo pristojnim organom za kazniva dejanja, ki se preganjajo po uradni dolžnosti.

Zoper odločbo inšpektorja iz prve alinee prejšnjega odstavka je v 15 dneh od njene vročitve dovoljena pritožba ministru, pristojnemu za notranje zadeve. Pritožba zoper odločbo inšpektorja ne zadrži njene izvršitve.

O pritožbi odloči minister, pristojen za notranje zadeve, v 30 dneh od dneva njene vložitve.".

15. člen

V 23. členu se prvi odstavek spremeni tako, da se glasi:

"Za izvrševanje v tem zakonu določenih nalog zbornica vodi in vzdržuje evidence:
- detektivov, državljanov Republike Slovenije;
- tujih detektivov, ki imajo v Republiki Sloveniji pravico opravljati detektivsko dejavnost pod nazivom "detektiv";
- tujih detektivov, ki imajo v Republiki Sloveniji pravico opravljati detektivsko dejavnost pod poklicnim nazivom iz svoje matične države.".

V drugem odstavku se besedilo "Ministrstvu za notranje zadeve" nadomesti z besedilom "ministrstvu, pristojnem za notranje zadeve,", besede "iz evidence detektivov" pa se nadomestijo z besedilom "iz evidenc, ki jih vodi in vzdržuje."

16. člen

24. člen se spremeni tako, da se glasi:

"Evidenca detektivov, državljanov Republike Slovenije, in evidenca tujih detektivov, ki imajo v Republiki Sloveniji pravico opravljati detektivsko dejavnost pod nazivom "detektiv", vsebujeta naslednje podatke:
- ime in priimek;
- rojstne podatke (dan, mesec, leto, kraj rojstva);
- državljanstvo;

- stalno oziroma začasno prebivališče;
- šolsko izobrazbo;
- poklic;
- zaposlitev;
- datum opravljenega detektivskega izpita pred komisijo iz 8. člena tega zakona oziroma datum opravljenega preizkusnega izpita o poznavanju pravnega reda Republike Slovenije, pred komisijo iz 8. člena tega zakona;
- datum in številko izdane licence;
- datum in številko izdane izkaznice;
- datum odvzema licence;
- datum odvzema izkaznice.

Evidenca tujih detektivov, ki imajo v Republiki Sloveniji pravico opravljati detektivsko dejavnost pod poklicnim nazivom iz svoje matične države, vsebuje podatke iz prve do sedme alinee prejšnjega odstavka, številko licence in izkaznice detektiva ter podatke o organu matične države, ki je izdal licenco in izkaznico detektiva.".

17. člen

26. člen se spremeni tako, da se glasi:

"Detektiv je dolžan voditi evidence:
1. pogodb o opravljanju detektivskih storitev;
2. zbranih informacij;
3. naznanjenih kaznivih dejanj.".

18. člen

Za 26. členom se dodajo novi 26.a, 26.b in 26.c člen, ki se glasijo:
"26.a člen

Evidence iz prejšnjega člena vsebujejo naslednje podatke:

- evidenca pogodb o opravljanju detektivskih storitev: podatki o naročniku detektivske storitve (ime, priimek in naslov fizične osebe oziroma firma in sedež pravne osebe); podatki o pogodbi o opravljanju detektivske storitve (zaporedna številka pogodbe, datum sklenitve in datum izpolnitve pogodbe); podatki o področju zbiranja informacij (navedba področja zbiranja podatkov iz 9. člena tega zakona in opis vsebine detektivske storitve oziroma predmeta pogodbe); podatki o pooblastilu stranke (zaporedna številka pooblastila, datum, obseg pooblastila); datum izpolnitve pogodbe;

- evidenca zbranih informacij: podatke o vrsti zbranih informacij

(področje zbiranja informacij, podatki o posamezni informaciji; podatki o posamezniku (ime in priimek, naslov stalnega oziroma začasnega bivališča); podatki o pravni osebi (firma in sedež pravne osebe); drugi podatki o posamezni informaciji;

- evidenca naznanjenih kaznivih dejanj: podatki o naznanitvi kaznivega dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti (naslovnik sporočila, datum sporočila); znani podatki o kaznivem dejanju.

26.b člen

Posameznik ima pravico do vpogleda v svoje podatke v evidencah iz 26. člena tega zakona takoj po vzpostavitvi teh evidenc.

Detektiv je dolžan evidence iz prejšnjega odstavka tega člena na zahtevo zbornice ali inšpektorja za zasebno varstvo predložiti na vpogled.

Zbornica oziroma inšpektor za zasebno varstvo sta osebne podatke iz evidenc iz 26. člena tega zakona dolžna varovati v skladu z zakonom in jih uporabiti le pri opravljanju nadzora po tem zakonu.

26.c člen

Posamezni podatki iz evidenc se hranijo:
- podatki v evidenci iz 1. točke 26. člena tega zakona pet let po izpolnitvi pogodbe;
- podatki v evidenci iz 2. točke 26. člena tega zakona do izpolnitve pogodbe o opravljanju detektivske storitve;
- podatki v evidenci iz 3. točke 26. člena tega zakona pet let po vnosu podatkov o naznanitvi kaznivega dejanja.

Po preteku rokov iz prejšnjega odstavka, detektiv podatke ustrezno arhivira, razen podatkov iz evidence zbranih informacij, ki jih izroči stranki ob izpolnitvi pogodbe o opravljanju detektivske storitve.".

19. člen

28. člen se spremeni tako, da se glasi:

"Z denarno kaznijo najmanj 150.000 tolarjev se kaznuje za prekršek detektiv, ki:
1. opravlja detektivsko dejavnost brez pisne pogodbe, sklenjene s stranko oziroma brez njenega pisnega pooblastila (prvi odstavek 8. člena);
2. zbira informacije, ki jih ni upravičen zbirati (prvi odstavek 9. člena);

3. osebe predhodno ne opozori, da podatke daje prostovoljno (drugi odstavek 9. člena);
4. ne zavaruje podatkov v obsegu in na način, ki ga določi minister, pristojen za notranje zadeve (drugi odstavek 11. člena);
5. ne varuje pridobljenih podatkov kot poklicno skrivnost oziroma poslovno tajnost (prvi in drugi odstavek 12. člena);
6. ravna v nasprotju s 13. členom tega zakona;
7. ne pokaže izkaznice (14. člen);
8. ne vodi evidenc, ki jih je dolžan voditi (26. člen).

Za prekršek iz 1., 2., 5., 6. in 8. točke prejšnjega odstavka se lahko izreče tudi varstveni ukrep prepovedi opravljanja detektivske dejavnosti v trajanju od treh mesecev do enega leta.

Z denarno kaznijo 100.000 tolarjev, ki se izterja na kraju samem, se kaznuje za prekršek detektiv, ki:
1. ne poda ovadbe pristojnemu organu o kaznivem dejanju, ki se preganja po uradni dolžnosti (tretji odstavek 12. člena);
2. ne odpravi pomanjkljivosti v roku, ki ga je določil inšpektor (prva alinea prvega odstavka 22.b člena);
3. na zahtevo inšpektorja ali zbornice ne predloži na vpogled evidenc, ki jih vodi (drugi odstavek 26.b člena).

Z denarno kaznijo najmanj 100.000 tolarjev se kaznuje za prekršek posameznik, ki opravlja detektivsko dejavnost brez licence detektiva (prvi odstavek 8. člena).

Z denarno kaznijo najmanj 100.000 tolarjev se kaznuje za prekršek tuj detektiv, ki v Republiki Sloveniji opravlja detektivsko dejavnost v nasprotju z določbami III.A poglavja tega zakona.".

PREHODNE IN KONČNE DOLOČBE

20. člen

Delavci ministrstva, pristojnega za notranje zadeve, ki so opravljali nadzor nad izvajanjem zakona o detektivski dejavnosti do uveljavitve tega zakona, nadaljujejo s svojim delom do imenovanja v inšpektorje, vendar najdlje dve leti od uveljavitve tega zakona.

Do izdaje predpisa iz drugega odstavka 22.a člena zakona se inšpektor izkazuje s pooblastilom ministra, pristojnega za notranje zadeve.

Detektivska zbornica Republike Slovenije mora uskladiti svoj statut in druge akte, sprejete na njegovi podlagi, v šestih mesecih po

uveljavitvi tega zakona.

Minister, pristojen za notranje zadeve, izda predpise iz drugega odstavka 11. člena, petega odstavka 22. člena ter drugega in tretjega odstavka 22.a člena zakona v šestih mesecih po uveljavitvi tega zakona.

21. člen

Določba 2. člena tega zakona se začne uporabljati dvanajst mesecev po uveljavitvi tega zakona.

Določbe 16.a do 16.e člena ter določbe druge in tretje alinee 23. člena zakona, ki se nanašajo na evidence tujih detektivov, se začnejo uporabljati z dnem pristopa Republike Slovenije k Evropski uniji.

22. člen

Ta zakon začne veljati petnajsti dan po objavi v Uradnem listu Republike Slovenije.

Številka: 212-05/92-1/9
Ljubljana, dne 25. oktobra 2002

Predsednik
Državnega zbora
Republike Slovenije
Borut Pahor